

**ACTA MUSEI
MARAMOROSIENSIS XII
2016**

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS

**Anuarul Muzeului Maramureșan
din Sighetul Marmăției**

Coperta I: Sigiliul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș
Coperta II: Detașamentul care a intrat în Maramureș din Regimentul 14 Infanterie Roman și care a eliberat orașul Sighet la 4 ianuarie 1919

Fondator	Dăncuș Mihai
Redactori	Todinca Gheorghe Barz Ana Mirela Chiș Vasile Timur

Tehnoredactare	Bîrta Dacia - Mara
----------------	--------------------

Tipărit	ASKA GRAFIKA
---------	--------------

ISSN: 1583-4476

Volum editat cu sprijin financiar:

Consiliul Județean Maramureș
Muzeului Maramureșan

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS

XII/I

**Etnografie – Folclor – Istorie –
Personalități - Varia**

**Sighetu Marmăției
2016**

Adresa Redacției:

Muzeul Maramureșan
Piața Libertății nr. 15
435500 Sighetu Marmăției
Jud. Maramureș
Tel/fax: 0262-311521
e-mail: muzeulmaramuresului@yahoo.com

**Echipa care a amenjat Muzeului Etnografic din Sighet,
deschis la 26 decembrie 1971**

- jos: Dr. Gheorghe Nisoroaia, Muzeul Național de Artă Populară
tehn. Arh. Mihai Borodi, muzeul Sighet
Muntean Todosia, muzeul Sighet
Sabin Șainelic, muzeograf Baia Mare
Femeie din Vadul Izei
- sus: Pătru Bleda, muncitor –restaurator muzeu Sighet
George Anania, sciitor Ministerul Culturii
tehnician Intreprinderea Decorativa București
Mihai Dăncuș, muzeograf - etnograf, muzeul Sighet
Gheorghe Borodi muncvitor - restaurator, muzeul Sighet

Fotografia a fost făcută de către d-na Hedvighe Formagiu, muzeograf la Muzeul de Artă Populară București coordonatorul grupului (24 decembrie 1971)

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine exclusiv autorilor.

Cuvânt înainte

*„Ce ne-a rămas, trebuie adunat în grabă și cu sfințenie,
oricâte sacrificii ne-ar cere „fiindcă în acest material vom găsi
certificatul nostru de noblete națională.”*

George Vâslan

O știință nouă, Etnografia, Cluj, 1927

Muzeul etnografic al Maramureșului la 45 de ani de la deschidere în varianta modernă, de după Război

Se obișnuiește ca la „zile anume” care consacră un eveniment, o faptă, un om să sărbătorim. O facem cu plăcere și bucurie și de data aceasta deoarece, iată, Expoziția de bază a Muzeului etnografic al Maramureșului împlinește 45 de ani de la deschidere. Evenimentul a avut loc la 26 decembrie 1971, orele 11⁰⁰, cu ocazia Festivalului Național de datini și obiceiuri de iarnă „Marmația '71” la care au participat grupuri folclorice, specialiști și personalități politice ale vremii din peste treizeci de județe ale țării. Personalități de mare prestigiu științific și cultural au venit și din București (Academia Română,, Ministerul Culturii ș.a.), dar și din alte țări (Franța, Germania, SUA,, Japonia etc.), fapt ce a consacrat caracterul internațional al Festivalului.

Vernisajul Expoziției etnografice s-a făcut în prezența oficialităților politice, respectiv conducerea județului și a orașului, printre care a fost și sculptorul artist Vida Gheza, care era deputat în Marea Adunare Națională membru în CC al PCR și bun prieten cu Francisc Nistor directorul muzeului de atunci. Numele lui Francisc Nistor trebuie consemnat în istoria muzeului. A avut o contribuție specială și deosebită la refacerea „Muzeului Maramureșean” după Război fiind primul director și deci „director întemeietor”, alături de Gheorghe Vornicu.

Pe scurt, cum s-au întâmplat lucrurile?!

În anul 1954, la îndemnul prietenului său, Gheorghe Dăncuș de la Cluj, încep peregrinările prin satele Maramureșului, adunând, prin donații și achiziții, valoroase obiecte etnografice ce vor constitui nucleul viitorului Muzeu Maramureșean cum l-a numit, și al cărui salariat devine începând cu anul 1956. În anul 1957, în câteva săli de la etajul clădirii Cinematografului deschide prima expoziție a muzeului (după Război). În anul 1968, împreună cu Arh. Péter Dezideriu, propune organizarea Muzeului Etnografic al Maramureșului cu expoziție pavilionară și în aer liber în complexul de clădiri situat în Piața Libertății nr. 15. Se face și un proiect de către I.P.J. Maramureș – Baia Mare, proiect care implica amenajarea expoziției de bază pavilionară în clădirea principală, iar muzeul în aer liber în curtea Bisericii Romano-catolice și preconiza amenajarea și prezentarea a șapte porți, patru case și gospodării și două stâne. Fr. Nistor își dă seama că spațiile nu sunt oportune.

În anul 1969, după venirea în muzeu a tânărului, pe atunci muzeograf, Mihai Dăncuș, după multe discuții se abandonează acest proiect și se începe de

către Francisc Nistor și Mihai Dăncuș elaborarea tematicii muzeului pavilionar etnografic (cel de astăzi, situat pe str. Bogdan Vodă nr. 1). Tematica este îmbunătățită de către Tancred Bănățeanu, Nicolae Ungureanu și Hedviga Formagiu. Pe baza tematicii, arh. Gheorghe (Boby) Niculescu, stagiar pe atunci, elaborează proiectul de amenajare a Expoziției de bază etnografice. Astfel, un colectiv format din George Anania de la Ministerul Culturii (scriitor și om de mare sensibilitate), Hedviga Formagiu și Gheorghe Nistoroia, muzeografi la Muzeul Național, personal de la Întreprinderea Decorativa din București și grupul de la Sighet: Mihai Dăncuș - muzeograf; Mihai Borodi – tehnician arhitect, Petru Bledea și Gheorghe Borodi – muncitori și restauratori, mătușa Todosie – femeie de serviciu, ajutați mai mult logistic de colegii Sabin Șainelic și Janeta Ciocan, muzeografi de la Baia Mare, și, desigur, în coordonarea și prezența lui Francisc Nistor, directorul muzeului, s-a realizat ceea ce s-a vernisat la 26 decembrie 1971 și a rămas până astăzi în forma inițială, fără nici o schimbare (într-un aranjament modern, folosind manechine, s-a refăcut expoziția specială de măști, pe un proiect de Mirela Barz).

În această perioadă s-au realizat mai multe obiective, astfel:

În anul 1965 vine la muzeu Iosif Béreș, care fundamentează secția de Științele naturii, ajutat mai târziu de Marta Béreș.

În această perioadă și după decembrie 1989, sub conducerea și implicarea directă a lui Mihai Dăncuș se organizează „Casa muzeu Ioan Mihalyi de Apșa” și „Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș” – Casa memorială Elie Wiesel.

Tot în această perioadă se amenajează, după un proiect de „Conservări <în situ>” elaborat de Mihai Dăncuș, următoarele obiective muzeale: Casa muzeu „Vasile Kazar” din Vadul Izei, Casa muzeu „Lazăr” din Giulești, Casa muzeu școlar din Bârsana, Casa muzeu „Stan Ioan Pătraș” din Săpânța, Casa muzeu „Dunca Pățu” din Ieud.

Se amenajează și se inaugurează ca instituție independentă Muzeul de Istorie și Etnografie din Vișeu de Sus, la care noi am avut o contribuție hotărâtoare.

Nu trebuie să uităm buna colaborare din ultimii ani cu Dl. Ion Mihai Botoș, președintele Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”, redactorul șef al publicației „Apșa” și fondatorul Muzeului de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia, la edificarea căruia, prin sfaturi și idei cu modestie am participat și noi.

În anii de început ai muzeului, Francisc Nistor a avut preocupări deosebite în domeniul istoriei și preistoriei, inițial făcând o colecție privată de „tezaure din epoca bronzului”, care apoi a ajuns în muzeu. A colaborat cu Dr. Alexandru Vulpe, Dr. Radu Popa și Prof. Dr. Kurt Horedt de la Universitatea din Cluj, alte mari personalități.

Credem că, în perioada celor 45 de ani pe care-i evocăm, una dintre cele mai mari realizări ale Muzeului Maramureșean este elaborarea Tematicii (M. Dăncuș) și apoi realizarea faptică a Muzeului Satului Maramureșean, una dintre cele mai valoroase instituții patrimoniale din România, cu reverberații în Spațiul Europei Centrale. Subliniem aportul a două generații de muncitori restauratori, muzeografi, conservatori. Nu putem uita că ideea de a face un muzeu în aer liber

a aparținut celui care a fondat muzeul după Război, Dl. Francisc Nistor – Fery Baci – pe care și astăzi îl pomenim și îl elogiem.

Mi s-a solicitat să fac „un remember” vizând aniversarea a 45 de ani de la deschiderea Muzeului etnografic în forma modernă. N-am putut trece peste câteva evenimente importante a căror ani rotunzi s-au marcat anul acesta, 2016, astfel:

1326 – 690 de ani de atestare documentară a orașului nostru;

1846 – 170 de ani de la nașterea vicarului istoric Titu Bud;

1926 – 90 de ani de la deschiderea primului Muzeu etnografic al Maramureșului de către prof. Gheorghe Vornicu;

1966 – 50 de ani de la fondarea Asociației Europene a Muzeelor în Aer Liber, Bokrik, Muzeul din Sighet și Mihai Dăncuș fiind membri....

1971 – 45 de ani de la deschiderea Muzeului etnografic;

1976 – 40 de ani de la organizarea primei Expoziții de istorie a orașului și Maramureșului de către Mihai Dăncuș;

1981- 35 de ani de la deschiderea Muzeului Satului Maramureșean din Sighetul Marmației.

Și fiindcă am amintit că au trecut 35 de ani de la deschiderea Muzeului Satului, amintim în continuare câteva aniversări privind monumentele din muzeu, care sunt cele mai vechi de pe spațiul național și printre cele mai vechi din Europa:

Casa morii Dunca din Ieud, datată 1571, a împlinit 445 de ani,

Casa Codrea din Berbești, datată 1596, a împlinit 420 de ani,

Casa Marinca din Sârbi, datată 1785, a împlinit 230 de ani,

Biserica din Oncești, datată 1621, a împlinit 395 de ani,

Casa Dunca-Bud, datată 1676, a împlinit 340 de ani,

Casa Pop Tomanu, datată 1775 - a împlinit 240 de ani.

Am dat doar cele care ar fi trebuit aniversate în 2015/2016.

Ultimii 5 ani ai celor 45 care s-au scurs de la organizarea Muzeului etnografic în varianta modernă, s-au desfășurat cu nenumărate manifestări: expoziții temporare, tematice, simpozioane, proiecte de anvergură (refacerea hidranților vechi de peste 35 de ani etc.). Toate acestea și multe altele s-au desfășurat și se continua și în zilele noastre sub conducerea noului director, managerul muzeului prof. Gheorghe Todinca și echipa sa. Pentru toate ne exprimăm aprecieri și sincere felicitări.

Spuneam la început că la „zile anume” consacram evenimente, fapte și oameni. Am pomenit dintre aceștia și acestea. Cu siguranță că au fost mai multe. Am fost prezent în viața muzeului, în viața culturală a Maramureșului și a Țării, implicându-mă și pe plan internațional încă din anul 1969. Nu am fost un „martor pasiv” ci un „jucător activ”, care a ars ca o flacără în această jumătate de secol.

La anul viitor se împlinesc 15 ani de la apariția primului număr al anuarului muzeului nostru, „Acta Musei Maramorosiensis”.

„VIVAT, CRESCAT, FLOREAT!”

***Dr. Mihai Dăncuș
muzeograf-etnograf,
Sighetu Marmației***

Etnografie – Etnologie - Folclor – Muzeologie

CUPRINS

ETNOGRAFIE – ETNOLOGIE – FOLCLOR – MUZEOLOGIE

Barz Mirela Ana - <i>Subzona Mara-Cosău, Maramureșul istoric, la sfârșit de secol XX și început de secol XXI</i>	1
Băhnăreanu Nicoleta-Steluța - <i>Intervenții de conservare-restaurare asupra unei icoane împărățești din secolul al XVII-lea</i>	6
Coc Ciprian - <i>Moștenirea unui gest precreștin. Valențe magico-simbolice ale toporului la Ruptu' Sterpelor</i>	16
Crișan Popa Roxana - <i>Casa tradițională</i>	31
Dăncuș Ioana - <i>Thème de la rencontre: Masques et animaux dans la tradition européenne. Les masques zoomorphes dans les traditions roumaines</i>	34
Dăncuș Mihai - <i>Colloque au Musée International du Carnaval et du Masque, Binche (Belgique) – le 16 juin 2012. Les masques en Roumanie</i>	41
Mureșan Olimpia - <i>Sărbători și sărbătoresc în satul tradițional sălăjean. Sărbători înaintea Crăciunului sau cei doi sfinți: Sfântul Andrei și Sfântul Nicolae</i>	48
Popovici Vasile - <i>Obiceiuri, tradiții, rituri și folclor pe Valea Ruscovei</i>	55
Popovici Vasile - <i>Sărbătorile de iarnă la ucrainenii huțuli de pe Valea Ruscovei și Valea Vișeuului</i>	62
Popovici Vasile - <i>Repedea (Krevei). Întemeiere, denumiri, toponime</i>	63
Roman Sandală - <i>Apa</i>	68
Vlad Ancuța-Suzana, Vlad Maria-Daciana - <i>Ritualuri funerare în Maramureș</i>	72

ISTORIE – ISTORIA CULTURII – ARHEOLOGIE

Coloșenco Mircea - <i>Deputatul maramureșean Gheorghe Tite versus revoluționar național</i>	83
Hrenciuc Daniel - <i>Bucovina în Marele Război (1914-1918). O reevaluare (Rezumat)</i>	87
Dragoste Florin - <i>Preoți români greco-catolici din dreapta Tisei în secolul al XX-lea</i>	98
Dura Claudia - <i>Femeia româncă – revoluționar la 1848?</i>	103
Filipciuc Ioan - <i>Ilie Lazăr și cel dintâi steag tricolor pe turnul Primăriei din Cernăuți</i>	108
Gherheș Ilie - <i>Memoriu. Centenar: 1 Decembrie 1918 –</i>	

Gherheș Ilie – <i>Oncești - așezarea cu două cetăți sau două inimi istorice</i>	127
Gherheș Mihaela-Cristina - <i>Sărbătorirea Marii Uniri - aspecte ale afirmării identității naționale (1918 - 1929)</i>	132
Ivanciuc Teofil - <i>O descriere a Maramureșului și a etniilor sale din anul 1821</i>	137
Pralea Alin Spiridon - <i>Armin Gutman. O scurtă biografie</i>	147
Șuștic Mariana - <i>Primele zile ale ocupației horthyste în Maramureș</i>	153
Todinca Gheorghe - <i>Procese verbale ale Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș (1903-1906)</i>	155
Victor Vizauer - <i>Maramureșul medieval până în prima jumătate a secolului al XIV-lea în lumina descoperirilor arheologice și a informațiilor scrise</i>	177
Voinaghi Marius - <i>Între istorie și arheologie: prospecțiuni arheologice în Maramureșul Istoric</i>	186
Дацьо О.Г., Швед Е.В. - <i>До питання формування латинської юридичної термінології (83 р.до н.е. – 31 р.до н.е.)</i>	195

PERSONALITĂȚI –VARIA

Dăncuș Mihai - <i>Un om dăruit Maramureșului – Anca Bratu (11 mai 1952 București – 3 ianuarie 2011 Paris)</i>	203
Cepraga Dan Octavian, Șipoș Sorin-Domițian, Hodor Nicolae, Herbil Alina - <i>Studii de etnologie în Maramureș. Georgia Bernadele (1990-2016), o cercetătoare de mare profunzime</i>	205
Petrovai Ion - <i>Doctor Ioan Chindriș de leud și întoarcerea la izvoare</i>	222
Petrovai Ion - <i>Valorile unui neam din Țara Maramureșului: Petrovai de Petrova</i>	227
Iuga Nicolae - <i>Lupul dacic, de la stindard la arhetip (Eseu)</i>	231
Botoș Ion M. - <i>Hronica Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia” (partea I)</i>	244
Lupu Nicolae - <i>Programul „Tezaure umane vii” – realități și perspective</i>	254
Pisuc Loredana, Bojoga Liana - <i>Atitudinea cadrelor didactice față de utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea de predare – învățare a științelor în ciclul achizițiilor fundamentale</i>	262
Шандор Федір Федорович - <i>Міжнародне транскордонне співробітництво, на прикладі створення регіонального бренду "Карпати"</i>	268

Subzona Mara-Cosău, Maramureșul istoric, la sfârșit de secol XX și început de secol XXI

Muzeograf drd. Barz Mirela Ana
Muzeul Maramureșan, Sighetu Marmăției

Maramureșul istoric este recunoscut ca una dintre cele mai ușor de definit zone, nu numai din cauza unității sale geografice și a distingării elementelor etnografice și folclorice, ci și probabil, în primul rând, din cauza adâncimii unicității identității câtorva dintre aceste elemente ca mărci ale acestei identități.

Maramureșul este împărțit pe văi, fiecare dintre ele cu hotarele ei naturale cuprinzând un grup de sate al căror număr variază după lărgimea și lungimea văii. Astfel, Valea Marei are o lungime locuibilă de cca. 25 km pe care se află azi 11 sate: Vadu Izei, Berbești, Giulești, Mănăstirea, Ocna Șugatag, Sat Șugatag, Hoteni, Hărniciești, Desești, Mara, Breb. Am inclus aici și satele aflate la mică distanță de firul văii, dar care sunt situate pe afluenții râului Mara. Valea Cosăului are o lungime locuibilă de 15 km pe care se află zi 5 sate: Ferești, Cornești, Călinești, Sârbi, Budești.

După clasificarea Profesorului Paul Petrescu, satele din Maramureș se încadrează în grupa satelor compact adunate din zona montană¹

La finele sec. al XIX-lea și pe parcursul sec. al XX-lea un rol hotărâtor în schimbarea aspectului general al așezării l-a avut modernizarea șoselei principale. Gospodăriile au început să se alinieze în funcție de șosea, având ca puncte centrale instituțiile politico-administrative, de cult și socio-culturale.

Satele de pe valea Cosăului și a Marei și-au păstrat în mare vechile vetre, iar modernizarea drumurilor nu a făcut altceva decât să extindă aceste vetre. Faptul că vestigiile arheologice descoperite în zonă sunt localizate în general în aria acestor vetre, că majoritatea satelor sunt atestate documentar cu aceleași denumiri și pe aceleași locuri ca și astăzi, încă din secolele al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, este o dovadă certă a dezvoltării lor libere și a vechimii.

O altă notă specifică satelor maramureșene, în special celor așezate de-a lungul văilor (satele de pe valea Cosăului), este divizarea acestora în „susani” și „josani”, existând două biserici („din susani” și „din josani”; „din deal” și „din șes”).

Satele Maramureșului se consideră în general a fi sate de oameni „liberi”, în care relațiile dintre neamuri se practică după un sistem de norme bine stabilit de demult. Pe acest sistem și pe conceptele fundamentale despre bine și rău, despre drept și nedrept, despre raportul omului cu timpul și spațiul,

¹ Paul Petrescu, cap. *Așezări, arhitectură, porți*, în lucrarea lui Tancred Băănățeanu, *Arta populară din nord-vestul Transilvaniei*, 1969, p. 51, vezi și Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, p. 34

cu natura și cu semenii săi, s-au întemeiat celelalte semne esențiale ce marchează identitatea maramureșenilor².

Un rol esențial în păstrarea integrității zonei, a specificului zonal l-a avut instituția neamului care aici este foarte puternică și chiar dacă astăzi este considerată ca un relict medieval. Sunt de notorietate zicerile foarte semnificative: „Am fo' ș-oi si”³, „Cine-o fo' de când îi lumea /Tăt a si cât a si lumea!” „Să cunoaște neamu bun/Pă cărare și pă drum/Să cunoaște neamu mare/ Și pă drum și pă cărare/” etc....”⁴

Sistemul economic „închis”, autarhic, care guverna satele maramureșene în perioada medievală a impus și a statornicit legi nescrise, rânduieli, unele rămânând valabile până aproape în zilele noastre. Instituția neamului, atât de puternică în zonă, a avut un rol esențial în organizarea satului⁵.

Nu putem să vorbim despre această subzonă fără să amintim casele monument conservate in situ sau restaurate în muzeele în aer liber din zonă sau din țară. Astfel, la București, la Muzeul Național al Satului Dimitrie Gusti a fost restaurată o casă din subzona Mara – Cosău, din satul Berbești, datată 1775.

Muzeul etnografic al Transilvaniei a restaurat o casă din localitatea Berbești, dar și un complex meșteșugăresc din Hărniciești.

Muzeul satului din Baia Mare găzduiește două case din Giulești, dintre care una a fost amenajată în interior astfel încât să redea modelul de școală de la sfârșitul sec. al XVIII-lea.

Casele restaurate în Muzeul satului din Sighetu Marmăției au fost selectate după vechime, specificul subzonal, tehnicile de lucru, materialul și esența lemnoasă și nu în ultimul rând valoarea estetică.

Nu putem să nu amintim aici și casele restaurate in situ și care aparțin Muzeului Maramureșan din Sighetu Marmăției, și anume: Casa memorială Ilie Lazăr din Giulești și Casa memorială Vasile Kazar din Vadu Izei.

Schimbările politice petrecute în perioada de după cel de-al II-lea Război Mondial au determinat schimbări radicale în viața satelor și aici ne referim la Maramureș, în viața comunităților, a oamenilor, indivizilor, cu

² Mihai Pop, *Identitatea Maramureșului*, articol apărut în *Acta Musei Maramorosiensis* I, Ed. Muzeului Maramureșului, 2002, p. 20

³ Este vorba despre grafica și apoi reluarea ei în tehnica frescei realizată de pictorul Traian Bîlțiu Dăncuș având ca subiect drama care a cuprins Maramureșul după dictatul de la Viena când zona a fost încorporată Ungariei hortyste. Subiectul este un țăran maramureșean cu un chip dârz, cu picioarele bine înfipite în pământ, cu o bardă în mână privind scrutător și cu speranță viitorul. Deasupra tabloului este inserată inscripția „Am fo' ș-oi si”.

⁴ Mihai Dăncuș, *Zonele etnografice ale României în contextul începutului de mileniu: conceptele de terra, țară, voievodat, comitat, județ, regiune (Cu referire la Maramureș)*, în *Etno.Brasov.ro*, Brașov, 2013

⁵ Mihai Dăncuș, *op. cit.*

consecințe nefaste în privința pervertirii adevăratelor valori, și mai grav a mentalității individuale și colective⁶.

Condițiile de relief și de izolare față de restul țării au făcut ca Maramureșul să nu intre în contact cu alte lumi. Aceasta a creat o puternică construcție identitară, atât la nivel zonal, cât și la nivel local.

Înconjurat de munți, greu accesibili, care-l separa de restul țării, a menținut o structură țărănească extrem de puternic legată de o agricultură de subzistență, caracteristică satului carpatic de tip agro-pastoral. Această specificitate s-a menținut o perioadă, cu variații locale și în perioada comunistă. Condițiile de relief nu erau specifice colectivizării, și totuși, în unele localități acest fenomen s-a produs, ducând la spargerea autarhiilor locale și la fenomenul de destructurare a vechii țărăniimi.

Construcțiile din lemn sunt înlocuite cu construcțiile din cărămidă pe fundații de beton construite pe baza unor proiecte tip care se „vindeau” de către primării cu 500 de lei, neavând nimic comun cu specificul arhitecturii locale. De altfel era interzisă folosirea lemnului în construcții, pădurile fiind naționalizate.

Revoluția din decembrie 89 a avut alte consecințe asupra satului tradițional. Țăranii noștri descoperă o lume nouă, o lume modernă pe care încearcă să o aducă aici, și aici vorbim despre deplasările la muncă în străinătate. Până nu demult, ieșeau doar în satele vecine și la târguri la oraș, iar acum sunt prezenți în toată Europa și nu numai.

Persoanele care au lucrat sau mai lucrează în străinătate reprezintă principalii agenți ai schimbării: ei generează o nouă mentalitate, aduc obiceiuri noi, produc noi curente de modă în construcția de locuințe, schimbând profund vechea arhitectură.

Tot în această perioadă s-a abandonat aproape în totalitate portul tradițional, folclorul obiceiurilor (de exemplu nunta devine un spectacol la care mai toți actanții devin pasivi, ascultând manele și muzică sârbească), așa zise „studiouri specializate” proliferază tot ceea ce înainte era catalogat de prost gust, străin de spiritul local și zonal, reușind să influențeze gustul și valorile neamului. Au apărut zeci de „activiști”, „specialiști” în folclor și etnografie, care comercializează cu abilitate tot ceea ce a avut mai sfânt poporul de pe aceste meleaguri.

Există azi obiceiuri care sunt încă vii și, cum spunea Mihai Pop „prezintă forme interesante de integrare contemporană”⁷. Această constatare se referă la preluarea celor mai importante categorii ale obiceiurilor în cadrul unor forme de valorificare spectaculară-scenică. Astfel, întâlnim la Sighetu Marmăției Festivalul obiceiurilor de iarnă, la Hoteni, pe Valea Marei Tânjaua, care valorifică obiceiurile agrare de primăvară, de fecunditate, fertilitate a

⁶ Mihai Dăncuș, *Disoluția valorilor satului maramureșean în perioada de după al II-lea Război Mondial*, în *Satul maramureșean 1945-1989*, Sighetu Marmăției, 2005, p. 37

⁷ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p. 33 și urm., vezi și Ion Țelman, Ioana Mariș Dăncuș, Elisabeta Faiciuc, *Cuhea în istoria și cultura Maramureșului*, Sighet, 2005, p. 182

pământului și sărbătorirea primului țaran ieșit la arat, dar și sărbători pastorale întâlnite în unele localități de pe aceste văi.

Alte obiceiuri de iarnă sunt mersul cu colinda, Capra, Ursul și Moșii. Primăvara începe cu cinstirea primului gospodar ieșit la arat și marea sărbătoare a Paștelui, ocazie cu care reînvie obiceiuri pe care nimeni nu le ignoră, ca înroșitul ouălor, slujba de Înviere, mersul cu pasca la sfințit.

Festivalurile „Nu vă uitați că-s micuț” și „Joc la Șură” sunt cu tradiție în satele Budești și Sârbi și reușesc să strângă localnicii de la mic la mare chiar și din alte localități. Aceste festivaluri sunt un prilej pentru cei mici să își cunoască datinile și obiceiurile, dar și de a dansa în cadrul ansamblurilor „Cosăul” din Sârbi, „Florile Cosăului” din Budești, „Meștecănișul” din Giulești. Toamna locuitorii din această subzonă se bucură de bogăția recoltei, participă la jocurile satului, iar pe muzica ceterașilor, flăcăii și fetele horesc, iar bătrânii se cinstesc cu un pahar de horincă.

Pe lângă toate acestea, în satele din subzona Mara-Cosău se păstrează și practica unor obiceiuri păgâne – ritualuri și credințe populare de găsimă a ursitului, de alungare a duhurilor rele, de recoltă bogată, de căsnicie trainică etc.

Satul maramureșean era un muzeu viu, în aer liber, dar acest sat este în mare parte dispărut, fără păstrarea tradiției lemnului și a continuității folosirii vechilor tehnici și materiale.

Identitatea maramureșeană se găsește în prezent într-o fază de prag, într-o etapă de trecere de la o „lume” la „alta”, de la tradiționalism la modernitate. Pentru a evita o dezvoltare haotică, un colaps identitar, acest teritoriu (cu partea naturală și culturală) necesită o analiză minuțioasă a mecanismului său intern de funcționare, elementele sale trebuie determinate spre o funcționare sincronică și unitară îndreptată înspre atingerea unei ținte clare de evoluție. Atunci când o „lume” stă să dispară, trebuie „creată” o alta în loc, evoluția trebuie deci dirijată prin efortul autorităților, dar și a locuitorilor.

Și, totuși, Maramureșul poate fi considerat un exemplu pentru modul în care reușește să își păstreze identitatea, atât la nivel național, cât și la nivel european. El se dovedește a fi însă și un spațiu deschis noilor realități. Această deschidere nu va conduce la anularea identității, chiar dacă fenomenul kitsch-ului este un fenomen real, ci va permite o redescoperire a identității sale culturale. Acest fenomen este din ce în ce mai evident în ultimii ani.

Totuși contextul actual nu înregistrează doar aspecte negative în ceea ce privește satul maramureșean, deoarece libera circulație a persoanelor, programele de dezvoltare rurală finanțate de UE, apariția și dezvoltarea turismului rural în regiune, conturarea și promovarea brandului Maramureș, se constituie în premise favorabile valorificării turistice a acestui brand cultural și promovării lui ca brand turistic, simbol al identității regionale „*Dacă pentru începutul secolului al XX-lea păstrarea identității se manifesta evident și logic*”

ca un modus vivendi, la toate nivelele vieții unei comunități, în perioada actuală asistăm la un alt mod de a privi și a recepta problema identității”⁸.

Subzona Mara – Cosău este cea mai bine conservată zonă din punct de vedere etnografic din zona Maramureșului istoric.

Studiile întreprinse în satele de pe Valea Marei și Valea Cosăului au rolul de a oferi o imagine corectă a ceea ce înseamnă astăzi satul maramureșean tradițional. La o primă evaluare, constatăm următoarele:

- gospodăriile tradiționale au o pondere ce variază de la 15% la 20%;
- multe imobile se află într-o stare destul de avansată de degradare;
- se impun măsuri legislative, administrative de protejare măcar a celor mai valoroase din punct de vedere arhitectural.

Beneficiile prognozate pe termen mediu și lung ar fi însemnate, de exemplu:

- Promovarea și dezvoltarea turismului durabil;
- Dezvoltarea unor afaceri de familie ce se sprijină pe brandul Maramureș;
- Oferirea de alternative celor ce dețin imobile tradiționale, cum ar fi: amenajarea acestora ca puncte de vizitare, spații de cazare, ateliere meșteșugărești;
- Ocuparea forței de muncă și în cadrul atelierelor meșteșugărești asociate spațiilor de cazare;
- Relansarea unor produse locale și a unor preparate tradiționale prelucrate în cadrul acestor gospodării;
- Conștientizarea populației de valoarea construcțiilor vechi (puterea exemplului în comunitățile rurale este încă însemnată).

Păstrarea identității se poate face prin acte de recuperare a memoriei culturale, prin diverse forme de manifestare, cum ar fi: reînvierea unor tradiții, mediatizarea unor tradiții locale, promovarea unor meșteșuguri țărănești și transformarea lor în afaceri de familie, revigorarea unor ocupații cu valențe turistice și reintroducerea lor în cadrul gospodăriilor actuale, promovarea agroturismului. De altfel gospodăriile tradiționale din Maramureș alături de bisericile de lemn, instalațiile tehnice țărănești, portul popular și folclorul, datinile și obiceiurile, festivalurile sau manifestările culturale sunt promovate și de către Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului (MDRT), prin intermediul Programului Operațional Regional (Regio) în catalogul România – explore the Carpathian garden, A Cultural Journey, valorificând stilul de viață tradițional al satelor din Maramureș. Acest demers recunoaște locul important al brandului cultural maramureșean în cadrul brandului național al României.

⁸ Pârâu Steluța, *Identitate versus integrare într-o zonă de înlocuire interetnică*, în Caietele ASER, Patrimoniul etnologic și integrare europeană, nr2/2006, Oradea, p. 25.

Intervenții de conservare-restaurare asupra unei icoane împărățești din secolul al XVII-lea

Prof. drd. Nicoleta-Steluța Băhnăreanu
Șc. Gimnazială „M. Sadoveanu, Huși, Vaslui”

Rezumat

În articolul de față va fi prezentată pe scurt aplicarea metodologiei de lucru cu privire la operațiunile de conservare-restaurare efectuate la icoana "Iisus Hristos Pantocrator". Această icoană, care datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea și a fost realizată într-un atelier din Țara Românească, prezenta lacune semnificative ca suprafață în suportul de lemn și zone repictate.

Cuvinte cheie: repictare, depuneri, atac xilofag, curățare, integrare cromatică

Introducere

Valoarea unei opere de artă este evaluată într-o primă fază în funcție de câteva criterii generale, cum ar fi vechimea acesteia, frecvența cu care a fost realizată și starea de conservare în care se află. La acestea mai putem menționa maniera de execuție, importanța autorului, materialele constitutive și componenta estetică. De aceea, orice restaurator încearcă să păstreze integritatea și caracteristicile inițiale ale operelor de artă, iar materialele folosite în procesul de conservare-restaurare trebuie să fie compatibile și cât mai apropiate de materialele din care opera de artă a fost realizată.

Una dintre cele mai mari provocări ale restauratorilor este îndepărtarea repictărilor care fac dificilă citirea operei de artă în integralitatea sa. Acestea sunt straturi de culoare aplicate ulterior pe suprafața picturală prin intervenții necorespunzătoare care, de regulă, sunt îndepărtate prin procedee specifice în timpul operațiilor de restaurare.

Repictările au fost și vor rămâne întotdeauna o problemă controversată. Înainte de a se lua o decizie cu privire la îndepărtarea acestora, trebuie realizată o evaluare din punct de vedere estetic și istoric. În majoritatea cazurilor, ne confruntăm cu repictări ce datează din secolele XIX-XX, de o slabă valoare estetică, repictări realizate de persoane neavizate, dar care au luat decizia de a repicta anumite opere de artă din motive variate. Dar nu întotdeauna lucrurile stau astfel. Există cazuri când repictarea este mai valoroasă decât pictura originală, din punct de vedere estetic. În alte cazuri, repictarea este aproape la fel de veche ca și originalul sau autorul repictării este un artist consacrat. De aceea, decizia de a păstra sau de a îndepărta repictarea este întotdeauna o decizie dificilă, care se va lua în toate cazurile după o îndelungă și amănunțită analiză a obiectului aflat în procesul de conservare-restaurare. Se vor lua în considerare toate aspectele legate de integralitatea operei de artă, păstrarea autenticului, calitatea estetică, istoricizarea repictării, raportul suprafețelor repictate și autentice etc.

Cauzele repictărilor sunt variate. Dintre acestea, menționăm:

- gustul estetic al epocii în care se realizează repictarea nu mai corespunde cu cel al epocii din care lucrarea face parte;
- motive economice (se folosește o lucrare mai veche cu rol de suport pentru alta nouă);
- stare avansată de degradare;
- în cazul icoanelor – schimbarea hramului bisericii;
- brunisarea verniului și depuneri aderente care îngreunează citirea imaginii.

Descrierea stării de conservare

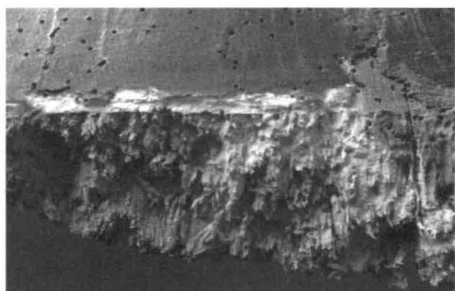
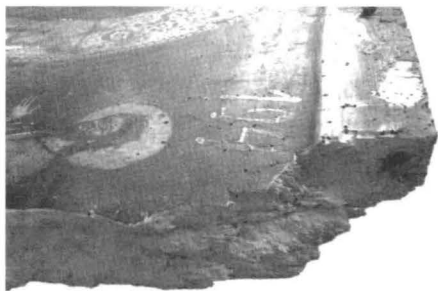
Restauratorii se confruntă adesea cu problema repictărilor atunci când au în lucru icoane care au mai fost supuse unor intervenții empirice de restaurare, așa cum este și cazul icoanei prezentate în studiul de față. Aceasta este o icoana în care este reprezentat Iisus Hristos Pantocrator, încadrat în partea superioară de Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul, așa cum îi regăsim în reprezentarea Deisis, dar de dimensiuni mult mai mici comparativ cu Mântuitorul, care binecuvântează cu mâna dreaptă, în timp ce cu cealaltă mână ține o evanghelie deschisă.

Icoana nu prezintă nici un fel de inscripție, dată sau semnătură. Acesta este un fapt des întâlnit în cazul icoanelor românești. Lipsa informațiilor scrise și a documentelor de arhivă legate de această icoană, care acum se află în posesia

Aspectul icoanei înainte de restaurare

unui proprietar particular, face dificilă datarea icoanei, aceasta putându-se face numai prin analiza tehnologică și stilistică. Având în vedere aceste considerente, putem afirma că icoana aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea și provine dintr-un atelier aparținând Țării Românești.

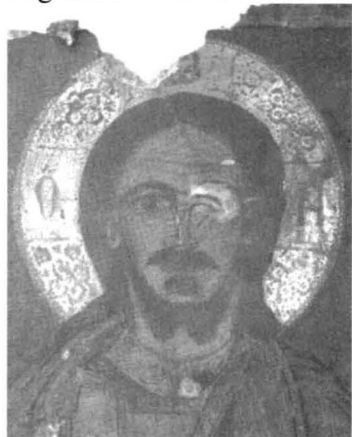

Lacune în suport / fragilizarea suportului

Tehnica de execuție a icoanei este pictură tempera pe lemn, cu aplicații de foiță de aur iar dimensiunile acesteia sunt 107/74 cm. După o cercetare preliminară, s-a constatat că icoana "Iisus Hristos Pantocrator" prezintă o stare avansată de degradare, suportul realizat din lemn de tei cu traverse încastrate în coadă de rândunică fiind grav afectat în urma unui atac masiv al insectelor xilofage, putându-se observa cu ușurință orificiile de zbor și galeriile formate de acestea. Astfel lemnul a devenit fragil, pierzându-și din componenta celulozică, având un aspect de burete. Din cauza fragilizării suportului, zone semnificative ca suprafață s-au pierdut de-a lungul timpului, trei din cele patru canturi nemaexistând. În momentul examinării, atacul xilofag se afla în stare activă.

Stratul pictural prezintă depuneri aderente cu zone repictate parțial și zone erodate din cauza unor intervenții anterioare prin care s-a încercat probabil îndepărtarea repictărilor. Aceste intervenții au fost realizate într-un mod empiric, zone din stratul pictural, îndeosebi la aureola Mântuitorului, fiind curățate până la grund.

Repictarea a fost realizată în culori de ulei, într-un strat semnificativ ca grosime. Aceste intervenții au dus la un aspect inestetic al icoanei, îngreunând astfel citirea imaginii. La acest fapt au mai contribuit brunisarea verniului, depunerile aderente ancrasate pe suprafața picturală, fisurile din suportul de lemn, efectele atacului xilofag anterior, zone carbonizate cauzate de lumânări aprinse lăsate în apropierea icoanei, eroziuni și exfolieri ale peliculei de culoare și pierderea adeziunii dintre stratul pictural și suport.

*Repictări pe fața
Mântuitorului*

Aplicație metalică

Eroziuni ale stratului pictural

Depuneri aderente

Depuneri aderente

Depuneri aderente

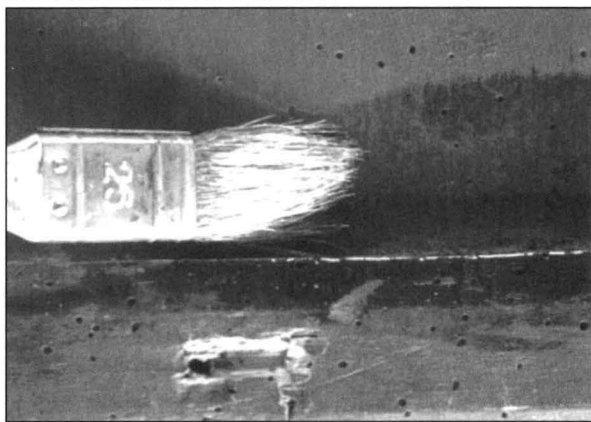
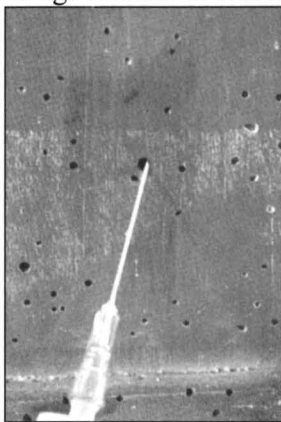
Depuneri aderente

Orificii de zbor ale insectelor xilofage / lacune în suport

Descrierea pe scurt a intervențiilor de conservare și restaurare efectuate

În urma testelor efectuate pentru evaluarea atacului xilofag, s-a constatat că atacul biologic la nivelul suportului este activ. Pentru stoparea atacului xilofag și prevenirea unui potențial nou atac biologic, s-a realizat un tratament de biocidare cu Per-xil. Acesta este un biocid cu un conținut pe bază de permetrină piperonil-butoxid, cu efect de remanență. Biocidarea s-a realizat în mai multe etape, în primă fază prin injectarea biocidului în orificiile de zbor ale insectelor xilofage existente pe versoul și canturile icoanei, cu ajutorul unei seringi medicinale. Acest lucru s-a realizat pentru ca biocidul să pătrundă în profunzime în masa lemnului. După injectare, biocidul a fost aplicat pe întreaga suprafață a versoului icoanei și pe canturile acesteia, cu ajutorul unei pensule, urmând ca icoana să fie sigilată într-o folie de plastic timp de două săptămâni. Acest procedeu s-a realizat de două ori pentru a conferi siguranța că insectele xilofage au fost eradicate în toate stadiile de dezvoltare.

Injectarea și pensularea biocidului în suportul de lemn

Impregnarea suportului s-a realizat cu o substanță consolidantă care se găsește sub denumirea comercială de Paraloid B72. Deși este o operațiune ireversibilă, s-a luat această decizie din cauza gradului ridicat de fragilizare a suportului. După impregnarea acestuia, s-au completat lacunele din suport cu lemn de tei, fiind prinse de panoul original prin încheiere cu clei de oase în concentrație de 12%.

Lacunele din stratul pictural au fost degresate cu alcool etilic absolut, iar depunerile au fost îndepărtate mecanic, cu bisturiul. Degresarea s-a realizat la nivelul grundului original, existând doar câteva lacune care ajungeau la nivelul suportului de lemn. Această operațiune este premergătoare chituirii lacunelor, iar dacă nu este realizată corect, chiturile de restaurare nu vor adera bine la suportul pe care sunt aplicate, riscând să se desprindă.

Chituirea lacunelor din stratul pictural s-a realizat cu ajutorul unui chit format din clei de pește în concentrație de 9%, cu adaos de conservant (Preventol 1%), amestecat cu praf de cretă micronizată. Chitul a fost aplicat în

mai multe straturi, până la aducerea la nivel. Pentru chituire s-a respectat regula grunduirii panourilor de lemn în general și anume „slab pe gras”. Această regulă presupune ca primul strat să aibă în proporție mică praf de cretă, fiind mai fluid și aplicându-se cu ajutorul unei pensule. Ultimele straturi, mai consistente și dense, au fost aplicate cu ajutorul unei spatule. După chituire și uscare, s-a efectuat finisarea chiturilor la nivel, cu ajutorul unui dop de plută ușor umezit. Finisarea corectă a chiturilor reprezintă prima fază a prezentării estetice finale.

În urma testelor de curățare realizate, s-a luat decizia ca decaparea repictărilor să se realizeze cu ajutorul dimetilformamidei pure, acțiune susținută și de intervenția mecanică cu ajutorul unui bisturiu cu lamă mobilă. În ceea ce privește curățarea depunerilor aderente dispuse în straturi inegale pe suprafața stratului pictural, s-a acționat cu un amestec format din 60% esențe (33,3% white spirit, 33,3% esență de petrol, 33,3% terebentină) și 40% alcool etilic absolut. Materia gonflată s-a îndepărtat cu tamponul de vată, iar pe zonele unde a fost necesar acest lucru, s-a intervenit mecanic, cu ajutorul bisturiului.

Depuneri aderente vizibile după îndepărtarea aplicației metalice

Aspectul icoanei în zona feței Mântuitorului după decaparea repictării

Completări cu lemn

Fotografie după chituirea completărilor cu lemn și a lacunelor

Fotografii înainte de integrarea cromatică – detalii

Integrarea cromatică a lacunelor chituite s-a realizat în tehnicile ritocco, tratteggio și velatura, în funcție de dimensiunea și natura lacunelor. În acest scop s-au folosit culori de apă – acuarele – și emulsie de gălbenuș de ou, în proporție de 1:4 și conservant (Preventol 1%).

Tehnica „tratteggio” presupune o hașură realizată prin juxtapunerea unei trame de liniuțe fine, trasate vertical cu o pensulă cu vârf subțire. Liniuțele de diverse culori obținute prin descompunerea tonurilor trebuie să recompună originalul din jur, prin plasarea lor în straturi transparente și suprapuse. Această tehnică a fost folosită pentru integrarea cromatică a lacunelor de dimensiuni medii și mari.

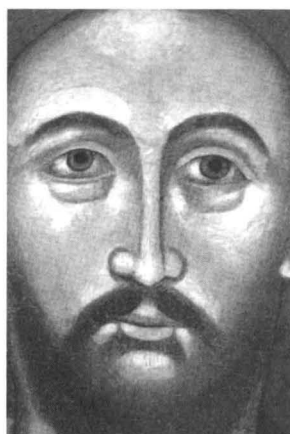
Tehnica „ritocco” presupune acoperirea unei lacune cu mici puncte modelate în tente mai reci sau mai calde, mai deschise sau mai închise, de o manieră în care rețeaua se observă de aproape, dar se integrează în ansamblul original. Această tehnică a fost folosită pentru integrarea cromatică a chiturilor de mici dimensiuni.

Pe zonele cu eroziuni ale culorii originale s-a realizat velatura – o tehnică specifică retușului eroziunilor și uzurilor. Se compune din filme colorate și poate fi complet nemodelată sau poate suporta o fină structură așternută din pensulații, fără schimbarea tonului sau a tentei. Vernisarea s-a realizat cu vernis de damar în concentrație de 9 %.

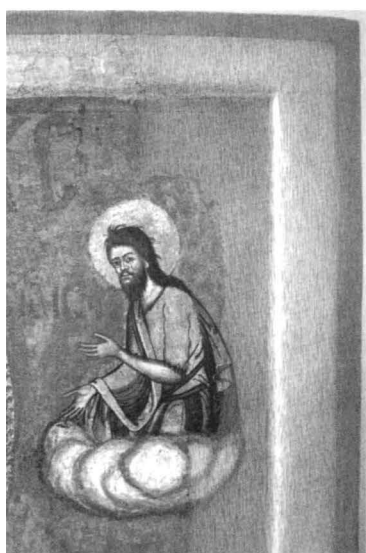
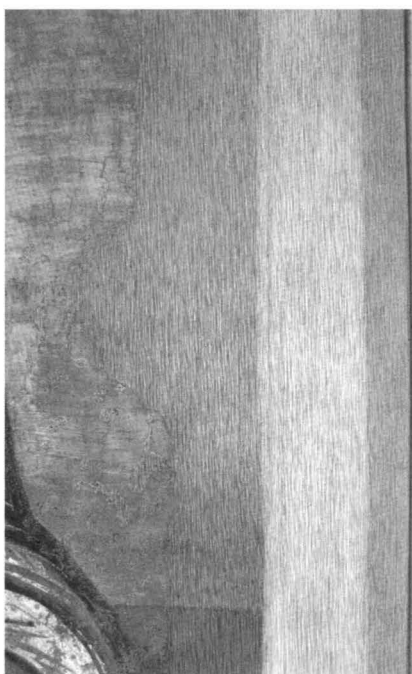
În urma intervențiilor de conservare-restaurare, părțile originale din piesa aflată în studiu au fost conservate și puse în valoare, iar procesele de degradare au fost stopate, contribuind astfel la o mai bună conservare a obiectului în timp.

Integrare cromatică – detalii

Integrare cromatică – ansamblu și detalii

Detalii – integrare cromatică

Aspectul icoanei înainte de restaurare

Aspectul icoanei după restaurare

Moștenirea unui gest precreștin. Valențe magico-simbolice ale toporului la Ruptu' Sterpelor

Ciprian Coc

*Absolvent Masterat, Etnologie și Antropologie Socială
Centrul Universitar Nord din Baia Mare
e-mail: cipryan_gina@yahoo.com*

Păstorii români respectă obiceiul care constă în constituirea stânii, zi în care are loc măsurarea laptelui și când păcurarii sunt investiți profesional. În Țara Oașului poartă numele de *Sâmbra Oilor*, în Țara Lăpușului se numește *Măsuriș*, iar în unele locuri din țară se numește *Ariețul* sau *Alesul*. Numai în localitățile de pe Valea Izei, a Marei, Cosăului și în cele de pe Valea Vișeuului această sărbătoare poartă numele de *Ruptu' Sterpelor*, *Stâna* sau *Mulsul măsurii*.

La Botiza, obiceiul care se dovedește a fi un atestat reinnoit al stânii se ține la câteva zile după Sfântul Gheorghe. Prin această normă de drept transmisă de mii de ani stâna se constituie și se purifică, iar obiceiul este o dovadă de conviețuire al familiilor din sat în același spațiu. În această zi mieii și sterpele sunt separate de oile cu lapte, sâmbrașii află câtă brânză i se cuvine fiecăruia, ce păcurari se vor îngriji de oile lor și cine va fi baci. Și pentru că oile vor pleca dincolo de țarină ele trebuiesc sfințite. Chiar dacă, în anii din urmă, desfășurarea acestui obicei este tot mai sufocat de festivism, stânii i se consacră acel ritual fără de care nu se poate intra în *Vara pastorală*.

Nu vom descrie întregul ritual care are loc înainte ca oile să fie mulse, ritual care include ridicarea crucii dintr-un *copac verde* desfrunzit până spre vârf, cu un colac pe lemnul scurt pus transversal ca să formeze crucea și băgatul oilor după strungi (*după cum mere soarele*), urmat de sfeștanie; ci ne vom concentra asupra unui singur gest al păcurarului, cel de împlântare a securii în pământ.

Cel mai de seamă păcurar, de regulă baciul, după ce conduce oile în târla din spatele strungilor, iese prin strungă și împlântă un topor în fața strungilor între acestea și Crucea-copac; apoi împrăstie sare în acest spațiu care ulterior va fi ocupat de oile mulse (fig. 1). Sigur apare o primă întrebare, care se dovedește a fi legitimă. Gestul de înfigere a toporului în pământ de către păcurar are vreo semnificație? Răspunsul este afirmativ. Gestul păcurarului nu este accidental. Acesta a supraviețuit din generație în generație, din cine știe ce vechime până în zilele noastre.

Dacă prima întrebare este legitimă, în schimb a doua este obligatorie. Care este semnificația acestui gest?

În primul rând se poate menționa prestigiul de care se bucură fierul în mentalitatea magică. Fierul are valențe apotropaice: stihiiile și duhurile rele fug de fier. Acest lucru este confirmat de către maramureșenii intervievați: „viné păcuraru' cu săcurea înaintea oilor, sarea să nu li să iéie laptele (...) toporul

implântă în gura fiarelor în pământ să nu poată sări la iele”⁹; „și trebe să înfigi toporu’ înaintea strungilor, un singur topor, de protecție. Un fel de credință dar și protejare, un fel de spirit”¹⁰.

Fig. 1 *Păcurarul iese prin strungi cu topor și cu sare*; foto: Ciprian Coc, 2014

Aceste hierofanii și practici au rol apotropaic. Toporul înfipț în pământ avertizează duhurile rele că spațiul este locuit, cosmetizat, adică aici este instalată Ordinea: „când îi toporul împlântat în pământ îi cineva șef aici (...) d’epart’e duhurile rele (...) arată că locul e locuit”¹¹; „rolul, că să nu iéie lapt’ele, știi că zăce că ié lapt’ele”¹². Păcurari sau localnici sunt de părere că acest lucru se face ca *să nu să strâce oile, să nu să iéie laptele*, unii recunoscând, totuși, că cel care se pricepe la furatul laptelui tot va reuși s-o facă.

În al doilea rând se poate remarca prestigiul magico-simbolic de care se bucură unealta/arma. Cu ajutorul acestei unelte maramureșenii și-au ridicat frumoasele biserici și porți de lemn. Până nu demult singurele arme ale țăranului român au fost unelte: coasa, toporul, furca etc. Înfigerea toporului/securii în pământ reprezintă „dubletul simbolic al <<armei>> Demiurgului și, ca atare, este investit cu aceleași valențe magice ca și modelul său uranian”¹³.

⁹ Informatoare Dolca Maria, 68 ani, Botiza, 2014.

¹⁰ Informator Roman Ion, *Roman Ion din Băița*, Botiza, Maramureș, 2014.

¹¹ Informator Roman Ion, *Roman Ion din Băița*, Botiza, Maramureș, 2014.

¹² Informator Trifoi Ion, *Ionu’ lu’ Toader a lu’ Găvrilă*, 77 ani, Botiza, Maramureș, 2014.

¹³ Andrei Oișteanu, *Ordine și Haos, mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Ed. Polirom, 2013, p. 76.

**Fig. 2. Păcurarul înfige
secura în pământ în fața
strungilor;**

foto: Ciprian Coc, 2015

Toporul este înfipt în pământ de către botizan într-un mod agresiv și nu într-un mod pașnic (fig.2). Gestul lui magic și amenințător este „un gest de reiterare a actului primordial cosmogonic, din momentul zero al istoriei mitice a Universului, când Demiurgul a învins/ordonat Haosul cu arma sa”¹⁴. <<Dumnezeu are topor>> relatează acum mai bine de un secol un informator al Elenei Niculiță-Voronca.¹⁵ Toporul prin tășul lui reprezintă aici și un simbol al separării. Unealta/arma este folosită în actul unei noi întemeieri și noi ordini: protejarea binelui la stână, iar răul să stea departe.

În mentalitatea tradițională fierul reprezintă unul din cele mai puternice mijloace de vracă și de apărare împotriva duhurilor și a bolilor, fiind „cel mai tare metal pe care îl cunoaște țăranul și de aici marele lui rol în superstiție și în viața zilnică a întregii lumi”¹⁶. Brumar Ion din Botiza, care de-a lungul întregii vieți s-a ocupat de creșterea oilor mărturisește: „de exemplu io am sét’ere (seceră) în părét’e, săcure și cósă. Put’erile d’iavolești nu pot zâni la adresa mé să mă-nvingă. Nu mă-nving”¹⁷.

Prin urmare nu există dubii că astfel de rituri au supraviețuit până în secolul nostru.

Folclorul românesc abundă în astfel de credințe și practici magice, fiind o sursă inepuizabilă de <<documente>> etnologice. Pentru curmarea ploilor și a grindinei se înfingea un topor în bățatură, sau un cuțit în pragul casei. Pentru sănătatea capului „atunci când tună întâi să te lovești, în frunte cu un fier oarecare, cum ar fi muchia toporului, cuțitul”¹⁸. Un descântec de ploaie din Moldova sună așa: „Stăi, ploaie călătoare, / Că te-ajunge sfântul soare / Și-ți taie picioarele / Cu un mai, / Cu un pai, / Cu sabia lui Mihai, / Cu cuțite / Ascuțite / Cu topoare ruginite”¹⁹.

Pentru a reface istoria unei astfel de mentalități la pre- și protoromâni, trebuie să ne referim în primul rând la practici atestate în antichitate: mențiunea lui Herodot privind săgetarea norilor de către geto-daci, în timp ce zeul lor făcea

¹⁴ *Ibidem*, p. 76.

¹⁵ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Ed. Isidor Wiegler, Cernăuți, 1903, p. 485.

¹⁶ Gh. F. Căușanu, *Superstițiile poporului român: în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, București, Ed. Saeculum I.O., 2007, p. 213.

¹⁷ Informator Brumar Ion, *Ionu’ Gederatului*, 77 de ani, Botiza, Maramureș, 2014.

¹⁸ Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român*, Ed. Vestala, București, 2006, p. 355

¹⁹ Idem, p. 375

același lucru mânuind fulgerul; cnemidele pe care sunt reprezentați călăreți săgetând un balaur sau acela care-l înfățișează pe Călărețul Trac străpungând cu lancea un mistreț, pentru ca mai târziu locul acestuia să fie luat de către Sângeorz și Sântoader.²⁰

Toporul este una dintre cele mai vechi unelte/arme folosite în acest spațiu din nordul țării.²¹ El poate fi întâlnit în posesia multor personaje mitologice. Shiva poartă o armă ca un trident, un arc, un curcubeu, un topor sau o torță. Ganesha, fiul lui Shiva, într-unul dintre cele patru brațe ține toporul lui Shiva.²²

Toporul simbolizează fulgerul, la fel ca săgeata, tridentul sau ciocanul. În toate culturile securea este asociată cu fulgerul și, deci cu ploaia – ceea ce ne îndreaptă spre simbolurile fertilității. Despikând Pământul și intrând în el figurează uniunea acestuia cu Cerul: ceea ce desparte poate să și unească.²³

Fig.3. *Toporul la Ruptu' Sterpelor*;
foto Ciprian Coc,
2014

²⁰ ****Conferința națională: Contemporaneizarea tradiției: identitate și alteritate*, 30-31 Octombrie 2014, coordonatori: Delia-Anamaria Răchișan, Janeta Ciocan, autor: Ion Ghinoiu, *Reprezentări mitice ale Cavalerului Trac în mitologia română*, București, Editura Etnologică, 2014, p. 22.

²¹ În anul 1876 s-a descoperit la Leordina, Maramureș, un toporul de piatră (din neolitic). Vezi Mihai Dăncuș, *Obiceiuri din viața omului în Maramureș, vol. I, Nașterea și copilăria*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2009, p. 34-35. Pe teritoriul Maramureșului s-au descoperit o serie de depozite din epoca bronzului (Nereșița, Coștiui, Ieud, Carasna Vișeuului...) în componența cărora se aflau numeroase topoare și topoare cu disc și spin. Vezi *Sarea, Timpul și Omul*, Editori Valeriu Căvruc și Andrea Chircescu, Autor Carol Kacso, eseu *Date cu privire la exploatarea timpurii de sare din Maramureș*, p. 101-102, Ed. Angustia, Sfântu Gheorghe, 2006.

²² Clare Gibson, *Semne și simboluri*, Ed. Aquila '93, Oradea, 1998, p. 26.

²³ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. III, Ed. Artemis, București, p. 218;

Solomonarii, atât de des asemănați *kapnobatai*-lor²⁴, nu puteau fi potoliți decât de contra-solomonari tot prin magia fierului, fie că ea capătă întrupări sonore (clopotele), fie că este vorba de topor sau de cuțit, pe care-l înfig în pământ. Oriunde Haosul își face simțită prezența, apare fierul sau fierarul. De fierar a fost ajutat Indra pentru a ucide monstrul care oprișe ploile și este cunoscută însemnătatea fierarului de excepție, Hefaistos, pentru greci.²⁵

În unele ritualuri, în locul *phurbei* (baston-scepru magic), instrument principal al șamanilor, aceștia folosesc un cuțit, un trident sau un topor, arme care se regăsesc în recuzita multor practicanți ai magiei.²⁶

Să revenim la gestul păcurarului din Botiza. El împlântă securea în pământ în spațiul dintre strungi și *sfânta cruce* (fig. 3). La câțiva kilometri în localitatea Ieud gestul păcurarului este asemănător. Ieudenii folosesc și ei securea în cadrul obiceiului de la Ruptu' Sterpelor. Singura deosebire constă în faptul că *Arborele* (crucea de la Rupt) nu este de turș (fag), ci este de brad. În urmă cu un secol, în cercetarea întreprinsă în Maramureș, Tache Papahagi întâlnește gestul de împlântare a cuțitului în pământ în localitatea Crăcești de pe Mara: „Primăvara, când rump sterpele, atuncea să strîng laolaltă tăt'e gazdele și fac sfîna. Ș'apoi cîn gată d'e făcut, apoi să dau și iau tămîie, apoi un om ia clopu d'in cap și incongiură sfîna cu tăt'e oi țî zîce <<Doamn'e, ajută-n'e>>. Apoi cîn mulg întîiaș dată, pun crucea și împlîntă cuțitu în pămînt sîmbrașu cel mare și-l lasă gios în pămînt pînă ce'ncongiură tîrla”²⁷.

Această informație obligă la o nouă întrebare. Dacă la doar câțiva kilometri de Botiza se împlântă în pământ *cuțātu'*, în cadrul acestui obicei oare nu a fost folosită cândva o altă unealtă sau armă? Se pare că nu este important ce armă/uneltă se folosește, ci doar efectul pe care îl obții cu ajutorul lui. Este de ajuns un obiect de fier cu care păcurarul se poate apăra atunci când *răul* (Haosul) decosmizează viața comunității sau a familiei.

Având în vedere proprietățile și importanța care i se dădea fierului și armelor construite din acest material ne putem imagina că acest scenariu era cunoscut într-un spațiu mult mai vast.

Obiecte ascuțite de fier, care pot fi folosite și ca arme de apărare sunt semnalate în multe variante ale colindului Miorița. *Toporul* apare în unele variante din Țara Oașului,²⁸ iar în variantele din zona Codru și Maramureș apare frecvent o altă armă: *lancea*: „*Lancea mea cea luce / Mi-o puneți de cruce...*”²⁹;

²⁴ Andrei Oișteanu, *Op. cit.*, p. 199-219.

²⁵ Mihai Coman, *Studii de mitologie*, Ed. Nemira, București, 2009, p. 162.

²⁶ Constantin Bălăceanu-Stolnici, Magdalena Berescu, *Gândirea magică- geneză și evoluție*, Ed. Nemira, București, 2009, p. 53.

²⁷ Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, Ed. CVLTVRA NAȚIONALĂ, București, 1925, p. 164.

²⁸ Pamfil Bîlțiu, *Miorița – Colind în Maramureș*, în revista Acta Mvsei Porolissensis, nr. XIX, Zalău, 1995, p. 557.

²⁹ Adrian Fochi, *Miorița – tipologie, circulație, geneză, texte*, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 569.

„Și-n pun'eț *lancea* la cap / Fluierașu la pk'icioare / Trîmbgituca d'e-a dreapta / Vîntuț cald cînd a sufla / *Lanția* s-a legăna...”³⁰

O variantă apropiată celor din Botiza am găsit-o în satul Poiana Botizii, peste munte, în Țara Lăpușului: „Pe mine mă-ngropaț / În strunguța oilor / În țarcuțu' m'ieilor / Și-m-pun'eț *lancea* la cap / Și trînb'îța de-a dreapta / Șa fluieru' de-a stînga (...) Și cînd vîntu a sufla / *Lanția* s-a legăna...”³¹ (sublinierile îmi aparțin). Este de înțeles că această armă (*lancea*) era indispensabilă păcurarului. Prezența ei îi conferea siguranță și i-a devenit atât de dragă încât își dorea ca aceasta să-l însoțească și după moarte. Unii cercetători de specialitate sunt de părere că secvențele colindului înainte de a deveni poezie, acestea au fost ritualuri.³²

Armă de apărare împotriva animalelor sălbatice, *lancea* era și o armă de vînațoare moștenită de pe vremea cînd vînațoarea și păstoritul nu constituiau îndeletniciri separate. Cînd animalele sălbatice nu mai prezentau o amenințare permanentă și cînd pericolul din partea altor oameni, fie că ajungea la stîna din munți sub forma armelor de foc, fie că nu mai ajungea din cauză că vremurile s-au schimbat și ciobanii nu mai simțeau amenințare, aceștia au renunțat la partea metalică și ascuțită din capătul lîncii. *Lancea* a devenit bătă - renumita *bătă* a ciobanului.

Bătă făcută din lemn de alun, paltin sau loză reprezintă obiectul fără de care păcurarul nu se depărtează de stîna (fig. 4). La alun botizenii îi zic *tufă*. Din lemn de tufă sunt făcute majoritatea bătelor și unii ciobani își încrestează bătele cu diferite modele, reprezentînd diferite simboluri, dar majoritatea nu sunt încrestate. Aparent simplu obiect, bătă ciobănească îndeplinește o sumedenie de funcții, devenind indispensabilă vieții pastorale. Printre funcțiile enumerate de către Traian Herseni ale acestui accesoriu (unealtă de circulație, mijloc de transport, mijloc de odihnă, de distracție, funcție artistică, funcție socială și morală, și instrument de notație și măsurătoare) întâlnim și funcția de apărare/atac, adică rostul unei arme.³³ „Este un mijloc de apărare față de fiare, câine și oameni” scrie despre *bătă* renumitul sociolog Traian Herseni, în cartea *Probleme de sociologie pastorală*.³⁴

³⁰ Tache Papahagi, *Op. cit.*, p. 120-121, text. CCCCXV, informator Mărie Cupșinar, Botiza, data 1922.

³¹ Informator Pop Andrei, 70 ani, Poiana Botizii, culegător Ciprian Coc, 4 ian. 2015.

³² Pamfil Bîlțiu, *Op. cit.*, p. 554.

³³ Herseni, Traian, *Probleme de sociologie pastorală*, Institutul de Științe Sociale ale României, București, 1941, p. 10.

³⁴ Herseni, Traian, *op. cit.*, p. 10.

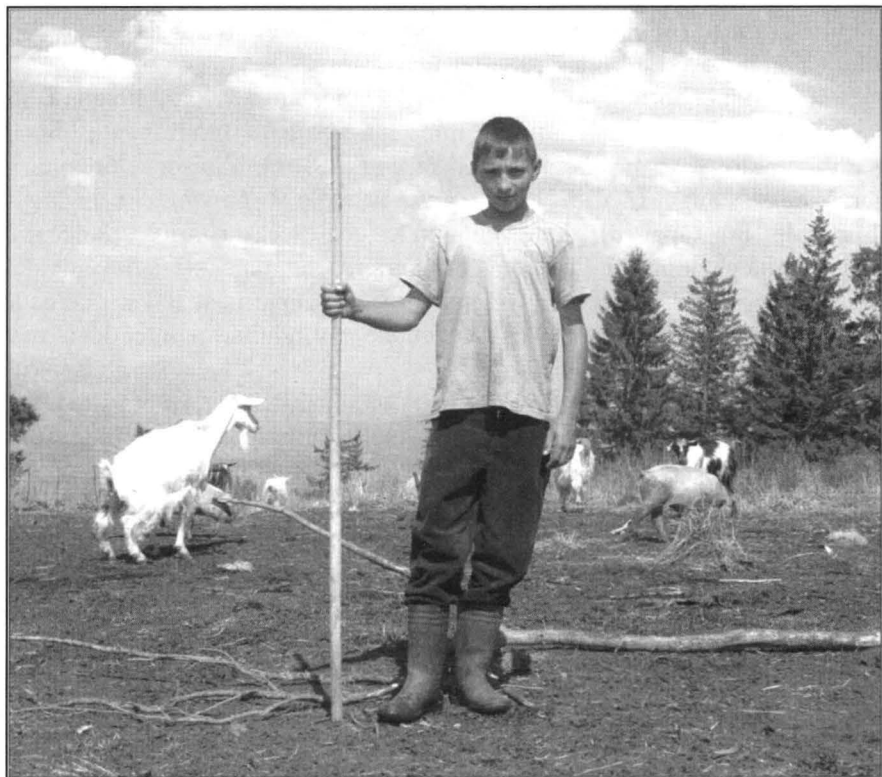

Fig. 4. *Tânărul păcurar și nelipsita bâță*; foto: Ciprian Coc, 2014

Este ușor să ne dăm seama că bâta nu exista pe vremea când păcurarul deținea lancea, atât de dragă lui, încât și-o dorea în dreapta când urma să părăsească *lumea cu dor*. Lancea fiind o armă cu un fier atașat la capătul ei, suntem constrânși să ne imaginăm că ea își câștigase și un prestigiu magico-simbolic. Prin urmare toporul sau cuțitul a luat locul lăncii la Ruptu' Sterpelor.

Ca mărturie a îndelungatei utilizări a acestei arme în spațiul maramureșean stau depozitele de bronzuri descoperite aici. Printre piesele de bronzuri descoperite la Crasna Vișeuului se găsește și un miez de turnare pentru vârfuri de lance.³⁵

Pe lângă rolul de apărare împotriva duhurilor rele toporul/lancea avea și rol de consacrare a spațiului, al stânii. La Ruptu' Sterpelor se constituie stâna. În trecut, când se întemeia un sat, cel mai ales din grupul de oameni bătea un par care era considerat temelie sau fundament. În jurul parului se construiau casele, iar noul sat se suprapunea *centrului lumii*. În cazul nostru păcurarul cel mai de seamă înfige toporul în pământ pentru ca stâna să se suprapună centrului lumii. Jean Chevalier și Alain Gheerbrant subliniază faptul că „întîia armă/unealtă a

³⁵ *** *Sarea, Timpul și Omul*, Editori Valeriu Cavruc și Andrea Chircescu, Autor Carol Kacso, eseu *Date cu privire la exploatarea timpurii de sare din Maramureș*, , Ed. Angustia, Sfântu Gheorghe, 2006, p.102.

omului, securea este un centru de integrare, expresia unei permanențe, un fulger acumulat. Această interpretare potrivit căreia securea preistorică ar fi un centru de al universului fenomenal, o axă, ne amintește că numele englezesc al securii este *ax*, în latină *escla*³⁶.

Lancea înfiptă în pământ este ca o coloană a cerului, un <<stâlp sfânt>> ce reprezintă *inima așezării* și hotărniceste contactul divin-profan dintre lumi.³⁷ După opinia lui Andrei Oișteanu, astfel de practici rituale sunt, pentru mentalitatea populară imitații ale gestului primordial prin care Demiurgul a întemeiat macrocosmosul: <<Dumnezeu, umblând pe ape a înfipt toiagul și s-a făcut pământ>>; <<și-a aruncat baltagul în apa cea mare. Și, ce să vezi, din baltag cresc un arbore mare...>> , în jurul căruia <<Dumnezeu făcu lumea>>.³⁸

Crucea de la Ruptu' Sterpelor semnifică Arborele/Pomul Vieții (fig.5). Ea este o moștenire a dendolatriei și simbolizează viața fără de moarte și rodnicia neîntreruptă. După creștinizare arborelui i s-a adăugat bucata de lemn transversal care taie în partea superioară tulpina, formând astfel crucea. Crucile și troițele puse în așa zisele <<locuri periculoase>>, pentru ai apăra pe trecători, nu sunt altceva decât o stăruință a dendolatriei transformată de către creștinism.

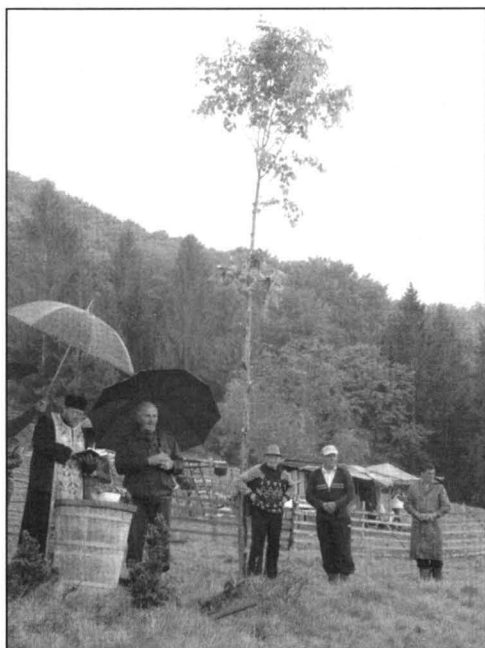

Fig. 5. *Crucea de la Ruptu' Sterpelor*;
foto: Ciprian Coc, 2015

³⁶ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Op. cit.*, p. 219.

³⁷ Andrei Oișteanu, *Op. cit.*, p. 100.

³⁸ Idem, p. 577.

Cerul, pământul și subpământul sunt unite prin *osia lumii* trasată printr-un *Centru* absolut și reprezentată îndeobște de un munte, o coloană, un arbore, un turn, o cruce cu toate conotațiile lor topografice, mitice și rituale. Centru, greu sesizabil uneori, dar niciodată îndoielnic; în cazul nostru toporul înfipt în pământ, sau de ce nu – lancea. El este nu doar un reper spațial, ci mai cu seamă „un reper referențial ordonator și modelator de existență”³⁹.

Demiurgul împlântă toiagul/baltagul în ape pentru a crea lumea. Păcurarul înfige securea (cândva el împlânta lancea) pentru a construi stâna. Creația pornește dintr-un <<centru>>, pentru că izvorul oricărei realități și deci a <<energiei vieții>> se află acolo.⁴⁰

Păcurarul repetă gestul Demiurgului pentru a-și construi lumea (stâna). Iar lumea lui trebuie protejată și salvată pentru a traversa cu bine vara pastorală.

Într-un mit iranian, pentru a se salva lungii ierni, omului primordial Yima, i se sugerează să-și construiască o incintă cu ajutorul căreia îi va putea salva pe oamenii cei mai buni și prăsisla tuturor speciilor de animale. Această incintă poartă numele de *Vara*.⁴¹ Această *Vara* oferă condiții de trai oamenilor și animalelor, hrană și temperaturi prielnice pentru a fi ferite de cumplitul îngheț.

La români, cheile acestei *vara*, sub forma unei perioade de timp (vara pastorală, incintă a Anului Pastoral care oferă hrană și în care oile dau lapte) sunt în posesia Sângeorzului. La Ruptu' Sterpelor, în preajma sărbătorii de Sângeorz începe Vara Pastorală, o perioadă a anului care ține până la Sâmedru și care trebuie protejată. În această perioadă animalele de la stână trebuiesc protejate pentru a nu rămâne stâna fără lapte. Dar și păcurarii sunt expuși pericolelor. Ei au o mare responsabilitate și nu se știe niciodată când <<dracul își bagă coada>>. Munții Lăpușului au fost numiți de unii geografi *Munceiii Văratecului*, pentru că în acești munți, se află trei vârfuri cu numele de Văratice.

La Ruptu' Sterpelor incinta (*vara*) din fața strungilor este îngrădită. Acesta acoperă o suprafață cât târla din spatele strungii. În spațiul în care se află crucea și toporul, unde va face sfeștenie popa și în staulul unde se află oile nu au voie femeile: „, femeile n-au voie acolo. Nu știu de ce, dar n-au voie.”⁴²; „, femeile n-au voie, iéste un nu știu ce, un meșteșig [...] ié laptele”⁴³; „,n-au voie să se bage între oi, așé-i ob'iciaiu, descânțece și treburi d'iacéle”⁴⁴.

Orice femeie poate fi un posibil *om rău* sau *vrăjitoare*. Cu ceva vreme în urmă la Ruptu' Sterpelor păcurarul <<cel mai bărbat>> își purta pantalonii în

³⁹ Vasile Avram, *Creștinismul cosmic – o paradigmă pierdută?*, Sibiu, Ed. Saeculum, 1999, p. 432.

⁴⁰ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 384.

⁴¹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Vol. I, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p. 349.

⁴² Informatoare Dolca Ileana, *Ileana lu' Vasile a lu' Domițu*, 22 de ani, Botiza, 2014.

⁴³ Informator Roman Ion, *Roman Ion din Băița*, Botiza, Maramureș, 2014.

⁴⁴ Informator Trifoi Ion, *Ionu' lu' Toader a lu' Găvrilă*, 77 ani, Botiza, Maramureș, 2014.

botă pentru ca femeile prezente să se uite la el și nu la oi, ca nu cumva să le ia mana laptelui.⁴⁵ Ele pot lua mana laptelui prin deochi sau pot face vrăji. Toate femeile stau în exterior rezemate de lese și privesc la actanții din interiorul staulului. Ca urmare a gestului păcurarului târla a devenit un loc consacrat, loc în care n-au voie femeile, la fel cum nu au voie în altarul bisericii din sat.

Pe durata întregii veri pastorale stâna reprezintă o așezare omenească. „Orice nouă așezare omenească – susținea Mircea Eliade – este, într-un anumit sens, o reconstrucție a lumii”⁴⁶. Prin efectul ritualului, stânii i se conferă o formă care îl face astfel să devină *cosmetizat*, adică transformat din *Haos* în *Cosmos*.

Prin ridicarea unei *coloane a cerului*, împlântarea toporului în pământ, a secerii în peretele de la intrare în casă, prin bătutul cu nuiua de alun sau bătutul în toaca din lemn de paltin, demonii sunt exilați sub pământ, sunt trimiși în <<пустie>>, în zona necosmizată: „unde popa nu toacă, / unde fata nu joacă, / unde-n răscruce / nu e stâlp să urce”⁴⁷.

La fel ca și Arca lui Noe, cea care a supraviețuit potopului, stâna este o reprezentare a Lumii, o *imago mundi*. Stâna este un microcosmos care are menirea de a regenera macrocosmosul. Și stâna urmează a se muta în mai multe locuri de-a lungul verii pastorale și menirea ei este (asemănător corăbiei lui Noe) de a proteja animalele din interiorul ei. Într-una din *Poveștile lumii de demult* culese de Tudor Pamfile, Noe lovește cu toporul în copac, ceea ce face ca barca să devină întreagă, după ce fusese distrusă de Drac.⁴⁸ Păcurarul lovește cu securea în pământ pentru ca stâna să se reconstruiască. Omul este pățit și vrea să prevină vulnerabilitatea incintei.

Din numeroasele urme arheologice rezultă că pe tot teritoriul țării noastre s-au succedat valuri de migrații din toate cele patru puncte cardinale. Gestul ritualic al păcurarului botizan de a împlânta securea în pământ la Ruptu’ Sterpelor poate fi o reminiscență a dacilor sau, mai târziu, din perioada marilor migrații, o moștenire a triburilor de slavi. Ion Ghinoiu opinează că celții au conviețuit cu dacii din Transilvania aproximativ trei secole⁴⁹ și că „multe din piesele arheologice din perioada dacică poartă și semne ale civilizațiilor celților. De aceea, toate acestea, coroborate cu diverse elemente etnografice, ne permit ipoteza unei simbioze daco-celtice-romane pe acest teritoriu.”⁵⁰ Alți autori sunt de părere că între anii 1000-800 î. H., la nord de Dunăre ar fi trăit un grup traco-celt pe care grecii l-au numit geți, iar romanii – daci și prin urmare denumirea

⁴⁵ Mihai Dăncuș, *Obiceiuri din viața omului în Maramureș, vol. I, Nașterea și copilăria*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2009, p. 127.

⁴⁶ Andrei Oișteanu, *op. cit.*, p. 577.

⁴⁷ Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, Ed. Academiei, București, 1972, p. 178.

⁴⁸ Andrei Oișteanu, *Op. cit.*, p. 99.

^{49 49} *** *Conferința națională: Contemporaneizarea tradiției: identitate și alteritate*, 30-31 Octombrie 2014, coordonatori: Delia-Anamaria Răchișan, Janeta Ciocan, autor: Ion Ghinoiu, *Reprezentări mitice ale Cavalerului Trac în mitologia română*, București, Editura Etnologică, 2014, p. 23.

⁵⁰ Ibidem. P. 37.

frecvent utilizată de <<geto-daci>> nu desemnează două grupuri umane diferite.⁵¹

În continuare voi încerca să prezint câteva argumente a moștenirii acestui gest de la daci. Și dacă citatele anumitor autori fac trimitere la celți eu voi considera că este vorba (și) de acel grup indo-european care a trăit la acea vreme în această parte a Europei Centrale. Asemănările nu fac decât să confirme răspândirea anumitor credințe pe o mare suprafață a Europei ocupată în acea vreme de triburile celtice. Știm că dacii trăiau în mici comunități în secolele de dinaintea unificării lor de către Burebista. Suntem îndreptățiți a crede că la vremea respectivă cultura dacilor liberi, costoboci după unii autori, a fost influențată de cultura acelor triburi celtice care trăiau pe cursul superior al râului Tisa.

La Ruptu' Sterpelor oile sunt băgate în spatele strungilor. Odată mulse ele ajung în târla din fața strungilor unde se află toporul înfipt în pământul sfințit cu sare și Arborele Cruce. Târla reprezintă o incintă, un loc închis prin gard (lese). Concepția despre incintă, în lumea celților seamănă cu aceea despre țarc⁵². În târlă nu au voie decât bărbații și tinerii păcurari sau proprietari de oi. Reprezentând deja un simbol al unui depozit sacru, în incintă nu pot pătrunde decât inițiații. Dintre proprietarii de oi fiecare a petrecut cel puțin o vară la stână în calitate de strungaș, păcurar sau baci.

Mircea Eliade opinează că orânduirea spațiului sacru era practică de celți încă din protoistorie⁵³, că ei acordau o mare importanță locurilor consacrate. Delimitarea rituală a spațiului sacru și simbolismul <<Centrului Lumii>> fiind consemnate de autorii antici; acestea regăsindu-se în mitologia irlandeză⁵⁴.

Delimitarea și crearea unui teritoriu sacru sau magic era considerat o repetiție a creării lumii. Țarcul (târla) devine o barieră magică de menținere a primejdiilor în afara ei și de protecție pentru ceea ce se află înăuntru. Înainte de creștinarea acestui obicei ritualul includea, pe lângă înfigerea armei/uneltei în pământ și incantația preotului păgân.

În cosmogonia celtică stâlpu reprezintă un simbol fundamental.⁵⁵ În târla din fața strungilor securea/lancea este stâlp - centru al lumii, izvor și canal al existenței. Lancea purtată de druizi era descori comparată cu un sfeșnic sau cu un stâlp.⁵⁶ <<Dumnezeu, umblând pe ape a înfipt toiagul și s-a făcut pământ>>. Simbolistica sexuală devine explicită în acest caz.

⁵¹ George Cristea, Mihai Dăncuș, *Maramureș – un muzeu viu în centrul Europei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 12.

⁵² Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Op. cit.*, 145.

⁵³ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Vol. II, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p. 149.

⁵⁴ Idem, p. 137.

⁵⁵ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Op. cit.*, 267.

⁵⁶ Idem, p. 197.

În lumea greco-romană lancea era un atribut al zeiței Atena.⁵⁷ Zeița greacă s-a născut din țeasta lui Zeus printr-o lovitură de secură.⁵⁸ Secura despică, deci diferențiază binele de rău. Pseudo-Dionisie Areopagitul pomenește despre aceste arme în comentariul asupra atributelor simbolice ale îngerilor: „sulițele și securile exprimă facultatea acestora de a discerne contrariile, precum și iuțea, vioiciunea și puterea acestui discernământ”⁵⁹

Ne vom întreba desigur când și de ce a dispărut lancea păcurarului sau obiectul de metal din capătul ei. Fără vârful ascuțit din capătul lancei cu care ciobanul s-a apărut împotriva jivinelor sau împotriva străinilor, această armă a devenit o simplă bâță. O lance fără vârf îl lipsește pe cioban de orice putere de comandă în fața autorităților.⁶⁰ Puterea exprimată de lance trebuia să fie a autorității publice înainte de a fi a unei persoane particulare. Putem presupune că odată cu organizările feudale, nobilii le-au interzis țăranilor și implicit, ciobanilor, de a mai fi însoțiți de această armă.

Sângeorz, Sâmedru și Sântoaderul cel Mare sunt divinități pastorale de origine indo-europeană. Cu toții purifică spațiul de forțele malefice sau omoară balaurul. În Panteonul românesc Sângeorz este identificat cu Cavalerul Trac. După opinia lui Ion Ghinoiu *Cavalerul Trac* cioplit în piatră este identic cu celebra icoană a Sfântului Gheorghe; amândouă reprezentările mitice sunt călare pe cai și au în mână aceeași armă de luptă, sulița (fig. 6).

Fig. 6. Reprezentări mitice geto-dace, celte și românești. Stânga: *Cavaleul trac*⁶¹; Centru: *Sf. Gheorghe*⁶²; Dreapta: *zeița celtă Epona*⁶³

⁵⁷ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Ed. Artemis, București, p. 197.

⁵⁸ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Op. cit.*, 219.

⁵⁹ Idem, p. 219.

⁶⁰ Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicț.*, vol. II, ed. cit., p. 197.

⁶¹ <https://sites.google.com/site/seimenisatdinneolitic/3-1-3-pomul-vietii-si-cavalerul-trac>, site accesat la data de 15 ian. 2016, ora 22:44.

⁶² <http://www.ccdcluj.ro/vechi/Preuniversitaria/v1,nr1/Lucrari%20Plen/Rosca%20Simon%20Icoana%20.pdf>, site accesat la data de 15 ian. 2016, ora 22:45.

⁶³ <http://awenydd.cymru/>, site accesat la data de 15 ian. 2016, ora 22:50.

Aceleași trăsături sunt păstrate și de zeița celtă Epona. Etnologul român susține ideea conform căreia mitologia română are mai multe elemente comune cu mitologia celtă decât cu cea greco-romană. Celții conviețuind sub forme de enclave cu dacii în secolele IV-II î.H., au lăsat urme evidente în toponimia, arta populară și mitologia românilor.⁶⁴

Cel mai mare afluent al Dunării, Tisa, izvorăște din Carpații Păduroși și împarte Țara Maramureșului⁶⁵ în două. În antichitate era cunoscut sub numele de *Tisia*. Tisa (*Taxus baccata*) este un arbore rășinos care trăiește până la 1000 de ani. Din lemnul acestui copac, pe care îl considerau cel mai vechi, celții își făceau scuturi și sulite.

Maramureșul se remarcă și prin troițe-cruci de lemn înscrise în cerc (*roata valahă* sau *crucea maramureșeană*) și prin crucile arhaice de piatră de influență celtică. Acest simbol este întâlnit și pe frumoasele porți maramureșene vechi sau pe cele noi.

Securea este asociată cu fulgerul pentru că atunci când lovește uneori stârmește scântei. Lancea este un simbol falic, al focului. Păcurarii bătrâni din Maramureș practică și azi mulsul pe cărbune, pe care apoi îl bagă în pământ: „Cetun d'e-aiesta d'e foc p-un jar și-l baji în pământ. Zăce că-și revin'e uoaia”⁶⁶. Un rit de recuperare a laptelui. *Cetune* îi spune botizantul cărbunelui încins. Oamenii vor să imite, parcă, nunta dintre Cer și Pământ „cu aceeași gravă sacralitate cu care imită orice gest împlinit în timpurile aurorale”⁶⁷.

Pământul reprezintă partea feminină (Glia-Mamă), iar lancea sau toporul sunt părțile masculine în această zămislire a vieții. Cărbunele încins se îngroapă, iar securea/lancea se împlântă în pământ pentru o nouă regenerare. Tot pe pământ se așează copilul imediat după naștere, ca supușenie a omului ce aparține pământului. Destinul pământului este de a fi obârșia și sfârșitul oricărei forme biologice sau care aparține istoriei locale (*oamenii locului*) conchide Mircea Eliade.⁶⁸

În mentalitatea crescătorilor de oi din Maramureș lucrurile, evenimentele și fenomenele au un rost al lor adecvat existenței și se cere respectat și ocrotit. Toate-s cu *rânduială*. Întrebați fiind oamenii care-i explicația așa zisei rânduiei ei răspund prin expresii de genul: *așé-i ob'iceiu!*; *așé-i dat'ina*; *d'iciă zăce că așé-i bine*; *așé o fost dat'ina d'e d'emult d'in strămoși*; *bătrânii așé-o șt'iut, o zăs c-așé-i bin'e*; *așé le-o dat Dumn'ezău*; *c-așé-i bun, așé-am învățat din tradiție din moși din strămoși* sau *c-așé-i din bătrâni*. Oamenii nu fac altceva decât să repete la infinit anumite gesturi exemplare și paradigmactice.

⁶⁴ *** *Conferința națională: (...) Reprezentări mitice... Op. cit.*, p. 28.

⁶⁵ Ne referim la Maramureșul Istoric.

⁶⁶ Informator Trifoi Ion, *Ionu' lu' Toader a lu' Găvrilă, 77 ani*, Botiza, Maramureș, 2014.

⁶⁷ Mircea Eliade, *Tratat de...*, ed. cit., p. 252.

⁶⁸ Idem, p. 266.

În păstorit riturile sunt săvârșite într-un gest instinctual, inconștient și nimeni nu se întreabă de ce. Este în firea oamenilor locului să respecte rânduiala, iar rânduiala e o lege ce trebuie respectată. Sau poate că sufletul locului, acel spirit al locului (*spiritus loci*) îi determină să simtă și să gândească într-un anume fel.

Dintre autorii care scriu pagini frumoase despre sufletul românesc, filosoful Alexandru Surdu, referindu-se la români, spune că oamenii acestor locuri, *terranii* noștri, agricultori și păstori, au fost și au rămas *oameni ai locului*. Ei nu sunt doar posesori de pământ cum au fost ocupanții străini. Ei nu sunt stăpânii pământului, ci sunt stăpâniții acestuia. Ei sunt <<botezații cu pământ>> și anume cu pământul acesta, cu *terra nostra*, adică cu <<țara lor țărănească>>, cu țarina lor.⁶⁹ „Legații aceștia de pământ au știut dintotdeauna că Dumnezeu i-a făcut din țărăni. I-a făcut după închipuirea Lui, dar i-a făcut din pământul lor, în care se vor și întoarce.”⁷⁰

Prin această sumară trecere în revistă am vrut să evidențiez faptul că gestul păcurarului din Botiza care împlântă securea în pământ reprezintă ecoul unei mentalități arhaice și complexe privind creația. De asemenea am vrut să sugerez faptul că lancea a fost înlocuită de bătă doar în secolele din urmă și că lancea a fost folosită în același scop ca și toporul în ritualul de la Rupru' Sterpelor. Obiceiul Ruptu' Sterpelor este un exemplu de sincretism păgânocreștin. Întregul ritual ilustrează atât rezistența moștenirii tradiționale cât și procesul de creștinare.

Informatori

1. **Dolca Maria**, 68 ani, Botiza, 2014.
2. **Roman Ion**, *Roman Ion din Băița*, Botiza, Maramureș, 2014.
3. **Trifoi Ion**, *Ionu' lu' Toader a lu' Găvrilă*, 77 ani, Botiza, Maramureș. 2014.
4. **Brumar Ion**, *Ionu' Gederatului*, 77 de ani, Botiza, Maramureș, 2014.
5. **Pop Andrei**, 70 ani, Poiana Botizii, Poiana Botizii, 4 ian. 2015.
6. **Dolca Ileana**, *Ileana lu' Vasile a lu' Domițu*, 22 de ani, Botiza, 2014.

Bibliografie

****Sarea, Timpul și Omul*, Editori Valeriu Cavruc și Andrea Chircescu, Autor **Carol Kacso**, *Date cu privire la exploatarea timpurii de sare din Maramureș*, Ed. Angustia, Sfântu Gheorghe, 2006;

****Conferința națională: Contemporaneizarea tradiției: identitate și alteritate, 30-31 Octombrie 2014*, coordonatori: Delia-Anamaria Răchișan, Janeta Ciocan, autor: **Ion Ghinoiu**, *Reprezentări mitice ale Cavalerului Trac în mitologia română*, București, Editura Etnologică, 2014;

⁶⁹ ****Cultură și civilizație românească în Maramureș*, vol. V, Simpozionul național de la Săliște de Sus-august 2014, volum coordinator Simion Iuga, autor Alexandru Surdu, *Asufletului românesc cinstire*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2015, p. 65.

⁷⁰ Idem, p. 65.

****Cultură și civilizație românească în Maramureș*, vol. V, Simpozionul național de la Săliștea de Sus - august 2014, coordonator Simion Iuga, autor **Alexandru Surdu**, *A sufletului românesc cinstire*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2015;

Avram, Vasile, *Creștinismul cosmic – o paradigmă pierdută?*, Sibiu, Ed. Saeculum, 1999;

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, Berescu, Magdalena, *Gândirea magică-geneză și evoluție*, Ed. Nemira, București, 2009;

Bilțiu, Pamfil, *Miorița – Colind în Maramureș*, în revista *Acta Mysei Porolissensis*, nr. XIX, Zalău, 1995;

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Ed. Artemis, București;

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. III, Ed. Artemis, București;

Ciaușanu, Gh. F., *Superstițiile poporului roman: în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, București, Ed. Saeculum I.O., 2007;

Coman, Mihai, *Studii de mitologie*, Ed. Nemira, București, 2009;

Cristea, George, Dăncuș, Mihai, *Maramureș – un muzeu viu în centrul Europei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000;

Dăncuș, Mihai, *Obiceiuri din viața omului în Maramureș*, vol. I, *Nașterea și copilăria*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2009;

Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, Ed. Humanitas, București, 2013;

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Vol. I, Ed. Universitas, Chișinău, 1992;

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Vol. II, Ed. Universitas, Chișinău, 1992;

Fochi, Adrian, *Miorița – tipologie, circulație, geneză, texte*, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, 1964;

Gibson, Clare, *Semne și simboluri*, Ed. Aquila '93, Oradea, 1998;

Herseni, Traian, *Probleme de sociologie pastorală*, Institutul de Științe Sociale ale României, București, 1941;

Niculică-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român*, Ed. Isidor Wiegler, Cernăuți, 1903;

Oișteanu, Andrei, *Ordine și Haos - Mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Ed. Polirom, 2013;

Pamfile, Tudor, *Mitologia poporului român*, Ed. Vestala, București, 2006;

Papahagi, Tache, *Graiul și folklorul Maramureșului*, Ed. CVLTVRA NAȚIONALĂ, București, 1925, p. 164.

Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului*, Ed. Academiei, București, 1972, p. 178

Locuința tradițională a poporului nostru a fost casa, după cum arată descoperirile arheologice și termenii de bază care denumesc diferitele ei părți componente. La aceștia se adaugă credințele, obiceiuri în legătură cu construirea caselor. În trecut, sătenii credeau că există locuri „bune” sau „curate” și locuri „rele” sau „necurate”. Ele se construiau cu diferite obiceiuri în care erau exprimate diferențele de bine, de belșug, teama de rele și se încheiau la terminarea construcției, cu mutarea în casă nouă, cu aprinderea primului foc, cu începutul activităților casnice.

„De când vorbește românește el (omul) locuiește în casă și aceasta este o dovadă de netăgăduit a civilizației și culturii.”⁽¹⁾

Mărturiile etnografice privind casa tradițională au fost acceptate de către istorici ca izvoare importante în cercetarea originii, unității și continuității poporului român. Examinarea terminologiei casei, în special, și a gospodăriei atestă faptul că elementele de bază sunt de origine latină (casă, adăpost, perete, tindă, celar, curte, fereastră, poartă, cheie), ca și denumirea unor piese de interior (masă, scaun, căpătâi, cuptor).

Evoluția casei în forme tradiționale se încheie odată cu renunțarea la structurile de plan și funcționale înscrise riguros într-un sistem constructiv propriu arhitecturii populare, odată cu adoptarea de noi materiale de construcție.

După elevație, diferențiem două tipuri de case: case pe un rând sau pe un singur nivel și case pe două rânduri sau pe două nivele. Cea mai veche și mai răspândită în toate regiunile țării noastre este casa pe un singur rând, dezvoltată pe orizontală, din casa monocelulară până la casele cu patru încăperi înscrise într-un plan dreptunghiular.

Privind casa monocelulară, unii specialiști susțin că a fost tipul de locuință general – arhaic care s-a menținut până astăzi în unele zone, între care Țara Hațegului, alături de casa cu două încăperi.

Trecerea la casa cu două încăperi s-a făcut prin adăugarea în fața intrării casei cu o singură încăpere, a unei încăperi, tinda. O altă cale de trecere la casa cu două încăperi a fost adăugarea laterală a unei cămări cu intrare separată din băutura casei, dând naștere tipului de casă cu cămară.

Considerată de Romulus Vuia cea mai veche și mai puțin evoluată dintre tipurile de casă la români, casa cu cămară este întâlnită în Țara Hațegului și Regiunea Pădurenilor, în Țara Moșilor, Gorj, Muscel, Buzău, Bran.

Un element arhitectural important al casei țărănești, care, prin formele evolutive a contribuit la diferențierea anumitor tipuri arhitecturale a fost prispa.

Adăugarea la planul casei cu tindă a încă unei încăperi în partea opusă camerei de locuit numită „camera curată”(„casa mare”, „casa dinainte”) va da naștere casei cu trei încăperi.

Casa cu două nivele aparține în zona subcarpatică și este atestată mai întâi în Gorj încă din secolul al XIII-lea, iar în Transilvania, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, la început în Mărginimea Sibiului.

Spre deosebire de alte zone ale țării, în Maramureș, tinda a fost întotdeauna neîncălzită. Aceasta nu a fost destinată dormitului sau locuitului.

Un spațiu deosebit de important a fost podul casei. Accesul în pod era posibil prin tindă, pe o scară. Majoritatea caselor aveau dedesubt pivniță.

„Casa a constituit adăpostul milenar al familiei, iar vatra de foc, pe care o păzeau femeile, simbolul permanenței.”⁽²⁾

Interiorul locuinței constituie un ansamblu funcțional în care se reflectă ocupația, starea socială și concepția stilistică a fiecărui popor. La organizarea interiorului participă sistemul de încălzit și de preparare a hranei, mobilierul și piesele de decor.

Asigurarea funcționalității întregului spațiu al locuinței a impus împărțirea interiorului casei încă de la cel mai vechi tip de locuință pe colțuri:

- a) colțul cu vatra pentru foc;
- b) colțul cu patul;
- c) colțul cu masa;
- d) colțul de după ușă cu laviță sau blidar pentru vase.

Colțul cu vatra era, de obicei, în unghiul format de peretele median cu peretele din spate al camerei.

Colțul cu patul era alăturat celui cu vatra. Ca piesă de mobilier, patul este dintre cele mai vechi, cunoscând o evoluție de la o simplă talpă sprijinită pe patru pari înfipti în pământ la patul cu „trăgaci”. Patul a fost îmbrăcat cu textile: cergi, țoale, perne cu alesături, iar peretele din dreptul patului a fost acoperit cu o scoarță sau păretar. Deasupra patului se află o rudă, pe care se înșirau cele mai frumoase țesături cu rol decorativ.

Colțul cu masa era cel mai frumos amenajat, întrucât aici erau primiți musafirii; era situat între ferestre, acolo unde se întâlneau două lavițe. La capătul uneia dintre lavițe era lada de zestre. „Masa, străveche piesă de mobilier, avea ca formă tradițională patru colțuri: tot atâtea câte are și lumea.”⁽³⁾

Colțul cu lavița sau podișor este în spatele ușii, unde lavița a fost înlocuită cu un stelaj cu două sau trei polițe, iar prin închiderea părții inferioare s-a ajuns la podișorul pentru vase, așa numitul blidar.

Un element ordonator în privința organizării spațiului interior este meștergrinda. Ea traversează pe mijloc întreaga casă, împărțind spațiul în două părți: „spațiul faptelor de viață”, în partea dreaptă, și „spațiul faptelor de ritual”, în partea stângă. În „spațiul faptelor de viață” se află patul, unde se naște sau se moare, în general. În „spațiul faptelor de ritual” se află masa pe care se pune copilul în ceremonialul „botejiunii”, după masă se stau mirii în timpul ceremonialului nunții, și tot pe masa se așează sicriul cu mortul și în jur se face priveghiul. Toate aceste ceremonii implică o serie de rituri și de obiceiuri.

Materialele folosite la construirea caselor și-a anexelor gospodărești tradiționale au fost lemnul, pământul și piatra. În cele mai multe zone, lemnul a fost principalul material de construcție: la munte, molidul pentru case și foioasele (mesteacăn și fag) pentru unele construcții gospodărești.

Pentru învelitoarea acoperișurilor în zonele înalte s-a folosit șindrila din lemn, în zonele colinare și de șes, paie și stuf.

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea în unele zone printre care și Țara Bârsei, s-a introdus cărămida pentru ridicarea pereților și țigla pentru învelitoarea acoperișului.

Casa a fost percepută „ca o construcție sortită durabilității.”⁽⁴⁾ Preocuparea omului a fost aceea de a transforma locul destinat construcției într-un spațiu real. Casa, ca microcosmos nu poate fi așezată decât în Centrul Lumii, după cum spunea Mircea Eliade.

Note

1. Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport –Turism, București, 1986, pagina 117.
2. Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, pagina 107.
3. Ioan Praoveanu, *Etnografia poporului român*, Editura Paralela 45, 2001, pagina 71.
4. Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trece*, Editura Paideia, 2006, pagina 104.

Thème de la rencontre: Masques et animaux dans la tradition européenne.

Les masques zoomorphes dans les traditions roumaines⁷¹

*Ioana Dăncuș, muséographe
Sighetul Marmăției, Romania*

En ce qui suit, nous nous sommes proposés à faire un tour de vue des masques zoomorphes spécifiques aux traditions roumaines et à mettre quelques accents sur ceux qui proviennent de Maramureș.

L'étude des masques et des danses avec des masques sur le plan international s'est réjouit de l'attention des plusieurs chercheurs ethnologues, folkloristes, anthropologues.

Nous rappelons que chez nous, chez les Roumains, pour la Moldavie les premières spécifications et même descriptions, nous les avons du Prince Dimitrie Cantemir dans son œuvre «*DESCRIPTIO MOLDAVIAE*»⁷², œuvre qui a été écrite en latine, au début du XVIII-e siècle dans, dans laquelle il décrit les coutumes avec des masques et il souligne leur importance. Pour la Valachie, les informations concernant les masques et les masqués proviennent d'Antonio Maria Del Chiaro, le secrétaire florentin de Constantin Brâncoveanu⁷³, et pour la Transylvanie, nous rappelons le nom de Josef Fr. Sultzer⁷⁴, qui a consigné quelques dates concernant les masqués.

En ce qui suit, nous nous sommes proposés un tour de vue des masques zoomorphes spécifiques aux traditions roumaines et à mettre quelques accents sur ceux qui proviennent de Maramureș, la région que je représente.

Nous ne nous arrêtons ni sur les auteurs du XIX-e siècle, ni sur ceux du XX-e siècle qui consignent et décrivent les masques sur des régions ethnographiques, mais aussi dans des thèses de synthèse pour tout l'espace roumain car il y en a beaucoup avec des œuvres spéciales, monographiques sur des régions et/ou des synthèses nationales abordées par les diverses perspectives des sciences.

⁷¹Textul, într-o formă prescurtată, l-am publicat în revista "Tradiții și Patrimoniu", Nr. 6-7/2004, apărut la 20 decembrie 2004. Textul a fost prezentat la Musée International du Carnaval et du Masque, Binche, Belgique, 17 septembrie 2004, la Rencontre scientifique dans le cadre de l'exposition «Bêtes, saints, divinités» sous le patronage des Conseils supérieurs des Arts et Traditions populaires et d'Etnologie de la Communauté française de Belgique.

⁷² Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Académie Roumaine, Bucarest, 1872, Scrisoarea Moldovei, M. Neamțul, 1825

⁷³ Antonio Ucaria des Chiaro Fiorentino, *Storia della moderne revolutioni de la valachia*, in Venezia, 1718

⁷⁴ Iosef Fr. Sultzer, *Geschichte des Transalpinischer Daciens*, 1781, pp. 405-414

Les danses avec des masques chez les Roumaines sont multiples, variées et bien sur intéressantes. Elles ne sont pas un élément spécifique, car elles se retrouvent dans l'espace culturel européen aussi chez les autres peuples : les allemands, les slaves, les hongrois et les latins.

*Chevre („TURCA MICA”) –
Râșnov, Brașov, 1974*

En général, celles-ci retrouvent leurs origines dans des anciennes pratiques primitives et des rites magiques dont nous pouvons affirmer qu'ils se trouvent à la base et qu'ils ont développé le théâtre antique.

La plupart des masques d'animaux et les danses afférentes sont spécifiques aux fêtes d'hiver et en spécial au début et à la fin de la fête du Nouvel An. Dans cette période a lieu la plus grande concentration de telles danses mimiques avec des masques d'animaux ou des personnages travestis. Voilà quelques masques d'animaux des Roumains : TURCA, dénommée au centre de la Transylvanie aussi BOURITA (le féminin du bœuf) ou CERF – le masque représente une tête d'animal, de cerf ou d'aurochs, ayant leur museau en bois, claquant, qui est mis en mouvement par une corde par le danseur. TURCA est accompagnée par le BLOJ – un masque d'homme qui porte un bâton au bout duquel est lié un chiffon avec du cendre. TURCA dansait d'après une musique jouée la flûte et/ou cornemuse. Après le Nouvel An, la TURCA est fusillée et enterrée symboliquement.

En Valachie-Munténie, on dansait BREZAIA – la tête de l'animal – le masque rassemblait fréquemment à une chèvre (plus rarement avec un renard, une cigogne ou une grue). Elle était accompagnée par le MOȘ, qui porte le chiffon avec du cendre, par la BABA et par d'autres personnages masqués.

Le MOȘ est habillé dans une tulupe avec la laine tournée vers l'extérieur. Sur le visage il porte un masque, une barbe et sur la tête il porte un bonnet. Sur le dos il a une bosse. Aux bottes il a des éperons et sur le corps – des petites cloches et des sonnaillles. Dans la main, il porte une épée ou un glaive.

En Moldavie, les plus fréquentes sont les chèvres qui ont le museau en bois claquant (à voir le dessin). Les chèvres de Moldavie ont des petites cornes. Elles sont couvertes d'une couverture (petit tapis) et sur le dos, elles portent une ceinture avec des petites cloches ayant la forme d'une croix. Spécifique à la Moldavie est la fait que les chèvres sont toujours accompagnées par un cortège qui est composé des masques d'animaux et des oiseaux : l'ours, le loup, le renard, la grue, le coq, le paon, le cheval, et comme personnages travestis : le moș, la baba, la jeune mariée, le berger, le diable, le tzigane, le turc, le curé, le médecin, l'officier, le marin, l'allemand, le juif. Les chèvres et l'ours dansent dans un rythme frénétique et les personnages travestis présentent différentes

scènes comiques en faisant des allusions à l'actualité. Tout est accompagné par la flûte, les violons, les tambours et les luts⁷⁵.

Les recherches plus récentes de folklore comparé mettent en évidence le fait que la danse avec des masques en Europe sont liées à des anciens rites agraires (le meurtre et l'enterrement de la TURCA, la chèvre de Maramureș)⁷⁶.

Nous savons qu'en Europe, depuis des temps anciens, les Celtes, les traques et les scytes ont accordé aux chevaux un rôle particulier. Nous n'y insistons pas. Nous concluons que des reliques ethnographiques et folkloriques concernant les chevaux ont survécus. Nous signalons pour l'espace roumaine « la danse des chevaux », « la danse des petits chevaux » et « la danse des cavaliers »/ « dansul călușarilor ». Les petits chevaux « sont présent depuis les temps anciens chez les français, les grecs, les belges, les espagnols, les anglais⁷⁷ sous la forme des

masquoides qui d'habitude apparaissent dans une procession dansante. Il semble que la danse des petits chevaux a un substrat très ancien, commun aux peuples « qui ont sacralisé le cheval, que les recherches comparatives-historiques considèrent parfois celte ». la danse des petits chevaux implique une mascoïde de cheval (masque tridimensionnel détache de la tête humaine). Ils sont liés aux joueurs comme s'ils faisaient partie de leur corps. La tête du „petit cheval” – est en bois habillé dans une toile et

*Chevre („CLONT”) –
Ribita, Hunedoara, 1974*

décoré avec des miroirs, des petites cloches, des poils de cheval pour la crinière, des rubans, files de perles en verre colorées, qui sont cousues ou fixées par des clous sur la tête. Elle est prévue avec un ruban tissé ayant une largeur de 4 centimètres avec lequel il se fixe autour du cou du joueur. Cette danse est intégrée le dernier temps à la danse de la chèvre, en l'accompagnant et les deux font partie de la parade des masqués (à regarder la photo).

Le jeu de « căiuț » se déroule à la nouvelle année. Autre fois le jeu se jouait uniquement par des jeunes célibataires. Aujourd'hui entre dans la danse d'autres générations : le petit garçon avec un petit masque de cheval à sa taille, les jeunes hommes et aussi les hommes adultes mariés ou non.

Toujours indifférents de ceux qui dansent, le membre de chevaux est toujours un chiffre pair, avec un grand respect dans l'habillement, du costume traditionnel local.

⁷⁵ Mihai Pop, Coutumes traditionnelles roumaines, București, 1976, p. 72-73

⁷⁶ ROMULUS Vulcănescu, Masques populaires, ed. Scient, Bucarest, p. 210

⁷⁷ idem, p. 211

« Vataful » c'est un personnage important du groupe car c'est lui qui sollicite l'entrée du groupe dans les maisons et qui dirige le jeu des chevaux avec son fouet avec une trompe ou son sifflet qui donne le son spécifique de chaque danse interprétée.

Le jeu se déroule toujours dans la cour des maisons et les chevaux dansent qu'ils reçoivent ou non une récompense pécuniaire. Plus rarement le jeu peut aussi se danser dans la maison, ceci surtout quand le nombre de chevaux est peu important (2-4).

En final des jeux et danses dans la cour des hôtes se fait une ronde commune avec toute la famille visitée et dans une atmosphère joyeuse. Au moment de partir « Vataful » déclame : Beaucoup encore d'année, et que l'an se retrouve l'an prochain en bonne santé.

Auparavant, comme instrument musical se retrouvait « cobza » (sorte de luth) et un violon. Aujourd'hui c'est toute une fanfare avec clarinette, accordéon et autres instruments qui accompagnent le groupe. Ces dernières années le cortège des chevaux (entre 10, 12, 14-16) est intégré dans le grand cortège où se trouve la chèvre, l'ours, irozi, plugușor, buhai etc.

Dans le grand cortège des chevaux (căiuții) ont un rôle spécial jouant après « plugușor », « capra », et l'ours d'après une mélodie rythmée et spécifique à la région concernée.

Les danses des petits chevaux ont un substrat commun à plusieurs des peuples européens qui ont sacratisés le cheval, mais au parcours du temps le jeu a perdu de sa signification rituelle au profit de l'intérêt artistique et spectaculaire.

Chez le peuple roumain, la danse de la chèvre est assez répandue et elle est pratiquée presque dans toutes les provinces sous des dénominations différentes.

Nous nous référons dans ce qui suit à la danse de la chèvre et de l'ours de Maramureș⁷⁸. La danse de chèvre à Maramureș s'intègre harmonieusement dans l'ample cortège des coutumes liées aux fêtes de l'année. Chez le peuple roumain, la danse de la chèvre est assez répandue et elle est pratiquée presque dans toutes les provinces sous des dénominations différentes.

On distingue à Maramureș deux types distincts de danse de la chèvre⁷⁹.

1. la danse de la chèvre ayant à la base l'accompagnement musical – la flute et qui a deux personnages – le joueur de flute et la chèvre ;
2. la danse de la chèvre inclus dans un spectacle complexe à la base duquel se trouve un texte littéraire populaire dialogue et qui englobe plusieurs personnages : la Chèvre, le Berger, le Tzigane et le Butucar. Parfois, à ces

⁷⁸ Mihai Pop, - op.cit. p. 75 (à voir Mihai Dăncuș – cap. Masques de Maramureș. Les danses avec des masques dans l'album de Francisc Nistor – Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș, 1973, p.5-11)

⁷⁹ Mihai Dăncuș – cap. Masques de Maramureș. Les danses avec des masques dans l'album de Francisc Nistor – Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș, 1973, p. 5-28

personnages s'ajoutent un ou deux diables masqués qui entretiennent une atmosphère bruyante et pleine de grotesque par leurs costumes et par leurs pantomimes. Le Butucar a plutôt un rôle de figurant, il ne participe pas directement au spectacle, ils entretiennent le rythme dans lequel danse la chèvre par des coups saccades de bûche dans le plancher.

Dans toutes les variantes locales de la région tout se réduit à la morte et la ressuscitation de l'animal. Pendant la danse, après un peu de temps, la chèvre se jette à terre en mimant la morte, comme envoûtée. Le tzigane connaisseur de formules magiques la désenvoûtée et en instant la chèvre se relève et recommence à nouveau à danser.

Entre la danse de la chèvre et les autres danses avec des masques pratiquées à l'occasion des fêtes d'hiver, au cours des années certaines influences ont eu lieu ; ces influences se manifestent soit au niveau du texte, soit au niveau des costumes et des personnages qui participent activement à la réalisation du « spectacle ».

*Petit cheval –
Crasani, Ialomița, 1974*

les costumes, par l'ornement. Un animal symbole. Un être fantastique plein de grandeur.

Le type de danse dans lequel on retrouve seulement le joueur de flute et la Chèvre qui danse sur la mélodie chantée par le joueur de flute, nous le considérons archaïque. Elle est beaucoup plus près des pratiques magiques et mythiques du culte de la chèvre (la danse magnifique de la chèvre, la pantomime extraordinaire qui réalise des états de fécondation, de fertilité). S'il est regardé isolé et statiquement, le masque de chèvre est presque manqué de

En Moldavie, pour l'accompagnement on utilise des groupes d'instruments⁸⁰ : « le petit tambour et la flute, deux flutes et le violon, le violon et le lut, le tympanon, et tambourine, petite flute, harmonique et violon », ou bien seulement « le tambours », ou « les petites cloches et tambours » ou « la petite harmonica – petite flute ».

Nous tirons la conclusion que dans tous les types de danse on retrouve le dialogue homme-animal comme élément commun ; il ne s'agit pas d'un animal habituel, mais d'un animal particulier, extraordinaire, capable de gestes humains. Ces faits, il les extériorise par sa danse, par la pantomime, par

⁸⁰ N. Jula și V. Mănăstireanu – Tradiții populare românești, București, 1969, p. 18

toute signification et charme. Ce qui donne la vie à cet objet est la danse de ce masque. Si au premier type l'élément de base dans la danse du masque est la mélodie chantée au flute sans aucun accompagnement et sans d'autres instruments pour entretenir le rythme, pour le deuxième type, l'élément mélodique manque en totalité, mais il est remplacé par les coups rythmiques de la bûche (prévue avec des petites cloches et des pointes) et par le claquement de la chèvre. Le caractère théâtral du spectacle est plus évident dans les mouvements variés des personnages et spécialement dans le dialogue vif généré par le texte littéraire qui nous semble assez réaliser du point de vue artistique. Le personnage central – la chèvre – réalise ses compétitions chorégraphiques dans le rythme soutenu par les autres personnages à l'aide des batonsornés avec des petites cloches et des clochettes qui créent une ambiance eurythmique nécessaire au développement de la pantomime.

Nous voulons accentuer que, dans la danse de la chèvre, un rôle important dans la réussite du spectacle est détenu par le style du celui qui joue le masque. Le grotesque de la danse, l'humour savoureux du texte, le dialogue vif, les costumes et les masques, sont les éléments qui plaident pour la conclusion que la coutume de la chèvre en Maramureș n'est plus une simple manifestation dans le cadre des pratiques et les coutumes d'hiver, mais elle se réalise comme un vrai spectacle de théâtre.

La danse de l'ours en Maramureș n'a pas la diffusion de la danse de la chèvre et des autres danses avec des masques, mais elle est pratique même aujourd'hui dans certains villages de la région.

Le groupe avec la danse de l'ours dans la commune de Sarasău, par exemple, est formé de 6-7 personnes : deux masques d'ours, un type portant la bûche, deux moși – deux jeunes – hommes habillés en costumes populaires de Maramureș (dont l'un porte le costume de berger), ayant comme accessoires des batons, au bout desquels dans un clou on a mis deux petits disques en métal et qui, en les frappant au plancher, sortent des sons rythmes. Ces deux jeunes – gens récitent des vers adaptés à la danse, ils souhaitent à l'hôte de la prospérité, de la santé et le traditionnel salut « Un heureuse Nouvelle Année ! ».

Dans le Maramureș, les ours ne dansent pas d'après le commande, ils exécutent leur jeu libre en simulant leur vie libre au milieu de la nature. Ils dansent ensemble, ils jouent ensemble. Les jeunes qui les accompagnent les stimulent vers la danse. Avec les ours dansent aussi les autres « moșuți », en provoquant le rire des participants à ce spectacle. On garde aussi la coutume que les ours se frottent aux hôtes pour qu'ils aient de la prospérité, de la santé et qu'ils aient « la vigueur de l'ours ».

Dans certains villages de Maramureș (Berbești, Sat Șugatag), on pratique la danse de l'ours aussi à la fête de nocces, à minuit, danse qui a à sa base la pantomime et qui avait un caractère de rituel. De même, sur la vallée de l'Iza, à Săcel, à Săliște et à Moisei, Borșa, la danse de l'ours se pratiquait pendant la veillée et avait un rôle de rituel.

Toujours pendant la veillée (priveghi), dans le village de Cuhea, pendant la période d'entre les deux guerres mondiales, dans le répertoire actif il

y avait toute une série de danses avec des masques d'animaux (le cheva, la cigogne), spécifiques à la veillée. Par excellence, les danses avec des masques de la veillée étaient pratiquées exclusivement par des jeunes hommes, mais y assistaient aussi les filles.

Il y a une trentaine d'année, nous avons aperçu pendant une fête de noces à Vadu Izei la pratique de la danse de la chèvre et d'ours à minuit, quand les jeunes-mariés se retiraient pour changer leurs costumes. Les masqués mimaient l'acte sexuel comme d'ailleurs se passe aussi pendant les danses avec des masques d'animaux au Nouvel An.

Actuellement la signification rituelle des danses avec des masques est quasi perdue, elle continue néanmoins conformément à la tradition mais sa motivation d'aujourd'hui est plus un spectacle de divertissement.

Au Maramureș, la région d'où je viens, sous l'égide du Musée ethnographique de Sighet, à partir de 1969, le 26-27 décembre chaque année, on organise un Festival folklorique auquel participent des milliers de groupes de tout le pays, chacun avec son spécifique. Le Musée organise des expositions spéciales, en ayant une riche collection de masques, aussi qu'une session scientifique qui est à la trente-cinquième édition. Je vous propose, pour continuer, un court film vidéo qui synthétise des séquences de notre festival.

Notă

Textul a fost însoțit de mai multe fotografii dintre care două reprezentând „jocul caprei”, una din Ribița - Hunedoara și una din Râșnov – Brașov. Am mai prezentat o mască de „căluț” din Crasani – Ialomița. Toate au fost preluate din cartea-album „Măști – Masks - Masques” coordonată de Georgeta Roșu, apărută la Editura Muzeului Țăranului Român, București, 2202.

Colloque au Musée International du Carnaval et du Masque, Binche (Belgique) – le 16 juin 2012

Les masques en Roumanie⁸¹

Dr. Mihai Dăncuș, etnograf
Sighetul Marmăției, Maramureș, Romania

A Sighetu-Marmăției – le chef lieu du Maramures historique, à partir de 1969, sous l'égide du Musée ethnographique, de la Mairie et de la Préfecture, nous organisons le FESTIVAL DES TRADITIONS ET DES COUTUMES D'HIVER (27-28-29 décembre). A ce festival participent des groupes folkloriques avec des hommes portant des masques, qui viennent des quarante régions de la Roumanie, aussi bien que des pays voisins; la ville se transforme chaque année dans une immense scène en plein air sur laquelle, des milliers de gens habillés dans des costumes populaires et portant des masques évoluent chacun d'après sa spécificité (pour cela on dispose de deux scènes en plein air et de deux grandes salles de théâtre et bien sur dans le musée du village de Sighet etc.). C'est un moyen de stimuler de ressusciter de garder ces traditions.

Les petits villages gardent encore beaucoup de ces traditions avec des masques; c'est un fait qui produit du bonheur et de l'espoir.

A cause du fait que les régions ethnographiques de la Roumanie sont très riches et ont une grande variété en ce qui concerne les masques retrouvés dans les coutumes de l'année et les traditions de la famille (les rites des passage) faisant l'objet des nombreux études et des livres, nous ferons référence très brièvement à deux aspects.⁸²

Nous allons présenter, pour la suite, quelques représentations anthropomorphes et zoomorphes dans l'architecture populaire roumaine du Maramures, c'est-à-dire, celle que nous appelons «mascaroane». Leur présence est significative. Les endroits où ils sont placés illuminent la fonction qu'on leur attribuait dans le passé : ces visages humains sont des masques sculptés en bois, donc, ce sont des «mascaroane» ou des «mascoide». Nous pouvons les classifier très simplement : des représentations anthropomorphes: a) intégrales; b) partielles.

Généralement, dans les représentations anthropomorphes, le visage humain est excessivement stylisé, même schématisé. Ils se retrouvent sur les portails d'entrée dans la cour, sur les encadrements des portes d'entrée dans les maisons, aussi bien que la poutre maîtresse des moulins.

⁸¹ Conferință cu proiecții ținută la Binche (Belgia), 16 iunie 2012 cu participare din 16 țări, două continente, sub egida UNESCO.

⁸² **Mihai Dăncuș**, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986, p. 170 și urm.; vezi și pp. 143, 195; vezi și **Mihai Dăncuș**, *Măști și jocuri cu măști din Maramureș*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2008 (vezi special capitolul privind Mascoidele, Mascaroanele, Festivalul de la Sighet.)

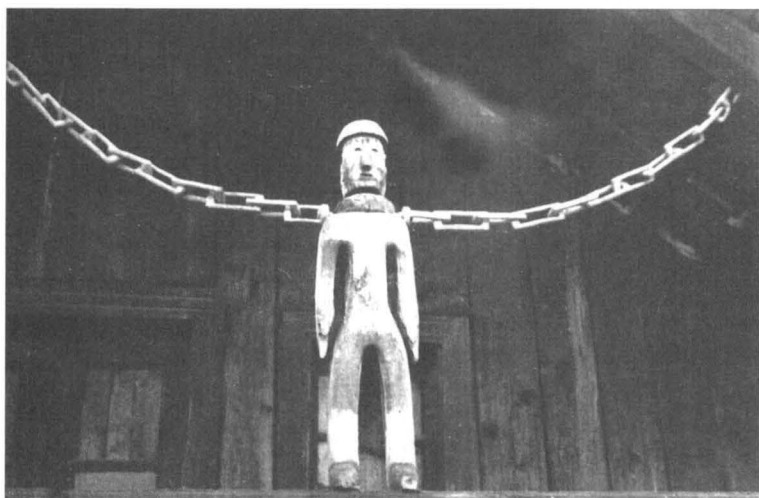

On sait très bien que les moulins, par tradition, étaient situés à la frontière de la communauté, là où ils ne sont pas mis sous la protection des battements des cloches de l'église. Pour cela, ils seront ravagés par les esprits maléfiques tels: l'Homme de la nuit, la Fille de la Forêt, des fantômes, des «moroi», les diables Sarsaila, Scaraoschi. Pour la protection, on y retrouve des signes chrétiens et l'homme stylisé.

Dans la catégorie des « mascaroane » partielles nous incluons ceux qui représentent seulement l'image du visage, le buste ou une autre partie du corps humain : la main, l'oeil, le cœur etc. Le pilier de la terrasse de la maison qui marque le passage au dessus du seuil de la porte dans la maison, est coupé à une hauteur de soixante centimètres et se termine avec une tête humaine fortement stylisée est très marquée par la touche infinie des mains des ceux qui entrent dans la maison. Une forme similaire, d'une beauté singulière, nous la retrouvons aussi à l'entrée dans le grenier du moulin. Toutes ces représentations sculptées en bois sont placées dans des endroits qui marquent un passage : de l'extérieur, par la porte, vers la cour, de la cour au dessus du seuil de la porte dans la maison.⁸³

⁸³ **CLaude Karnoouh**, *Casa și grădini, eseu asupra Maramureșului/stăut în graiul maramureșean*, Revista de Etnografie și Folclor, 1, tom. 25, 1980, p. 77-86.

L'unité fondamentale de l'univers du paysan était la maison et la ferme. Au Maramures, cela porte le terme de «stătut» ou de «stătământ».⁸⁴ Celui-ci est entouré avec l'accès par la porte. Ici se retrouve la vie de l'homme. Sa propriété : la terre, le jardin, la cour avec les annexes pour les animaux, le grange pour les céréales ou pour la nourriture en général et, bien sûr, la maison avec l'âtre pour le feu (qui est « vif » et sacré).

Le «stătut» devient sacré et intangible, il est «Axis Mundi» et donc, il doit être protégé contre les ennemis : hommes et animaux, les mauvais génies de la nature, et surtout les ennemis inhabituels (les esprits maléfiques, les fantômes, les «moroi», les «iele») qui menacent tout le temps la ferme. La défense contre toutes ces menacés se fait à l'aide de ces images, des êtres qui ressemblent à l'homme et qui peuvent incarner les «ancêtre» partis dans «l'autre monde» d'où ils veillent sur la vie et sur la fortune des descendants. Ainsi, dans les différentes régions ethnographiques de la Roumanie «des grands portails aussi bien que les petits sont marqués par des piliers très puissants, haut... ayant la forme des hommes debout etc. L'image de l'homme, très

⁸⁴ Mihai Dăncuș, *op. cit.*, p. 46-51 inclusiv (vezi și bibliografia aferentă).

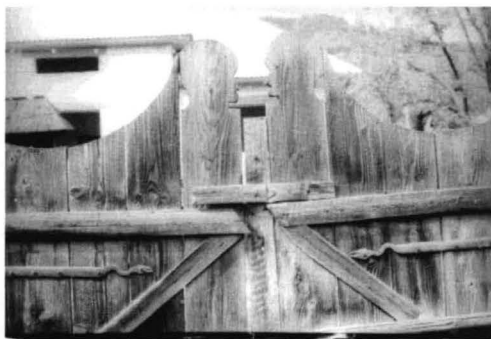
stylisée apparaît aussi sur les piliers des portails du Maramures ou dans l'endroit où se réunissent les parties composantes des portes (Ieud, Giulesti, Cornesti, Sieu etc.) Nous y rappelons la petite porte de Rozavlea (Maramures), sur laquelle les deux astres célestes si importants pour les gens des communautés traditionnelles, c'est-à-dire le soleil avec un fallu énorme et la lune sont anthropomorphisés ; sous la même forme apparaissent sur une croix de frontière (Berbesti), datant du XVIIième – XVIIIième siècle aussi bien que sur les anciennes croix en pierre ou en bois.

Le soleil et la lune anthropomorphisés sur une petit porte du Rozavlea (Maramures)

« L'homme enchaîné » ou la garde de la maison, le pilier anthropomorphe, « le pilier de fontaine », « la manche de la scie » aussi bien que « le bâton pour battre » sont quelques « mascoïde » ayant la même fonction de garde contre les esprits maléfiques. Avec les mêmes significations apparaissent : la main (fréquemment sur les portes), les visage humain, l'oeil, tous étant en liaison avec les ancêtres et avec l'idée de défense contre le mal de toute sorte.

Parce que le sujet est très vaste et la bibliographie en est pareille, nous voulons signaler une coutume du Nouvel An, spécifique pour la région du Maramures, une coutume intéressante ayant des significations éthiques et morales spéciales.

Pourquoi ici ? On le retrouve dans notre thème. La coutume implique une « mascoïda » spécifique à la région qui apparaît sous diverses dénominations : « le Vieux », avec le féminin « la Vieille », « le Monsieur » - « la Madame », « Ciufuri », « Metehău » - « Metehoaie ». Nous utiliserons les dénominations de « Mos » et « Baba ».⁸⁵

Pendant la nuit du Nouvel An, dans les villages de la région a lieu un acte de provocation des filles et de jeunes-hommes qui, pour différentes raisons ne se sont pas mariés.

Pour améliorer la situation, pour les filles, les jeunes hommes vont faire une « mascoïde » de « Mos »; par contre, les jeunes filles vont faire pour les jeunes hommes une « Baba ». Ce sont une sorte de grandes poupées ayant les dimensions d'un adolescent, conçues sur un squelette en bois, en utilisant, pour l'habiller, des vêtements usés. La « mascoïda » de « Mos » destinée aux filles mettent en évidence particulièrement les signes de la masculinité : la barbe sur la visage et l'exposition des parties génitales exagérées comme dimensions (confectionnées en bois ou en utilisant des carottes ou des tiges de maïs).

Le dernier siècle on avait l'habitude de y attacher aussi un texte versifié dans lequel on expliquait pourquoi le jeune est-il resté au statut de « vieux jeune homme »/ « fecior bătrân » et des conseils pour qu'il s'encadre dans la communauté.

Au cours de la nuit du Nouvel An, vers le matin, le « Mos » et la « Baba » sont mis dans un endroit difficilement à accéder (poteau électrique, un haut arbre), devant la maison habitée par le destinataire (jeune femme, jeune homme). Le lendemain, quand le monde sort dans la rue voit la « mascoïda »

. Alors, a lieu une lutte entre les membres de la famille qui veulent parvenir protéger l'honneur de la fille ou du jeune homme et, ceux qui veulent parvenir à lire le texte devant la communauté. Les textes sont savoureux et pleins de sagesse. Prise dans son ensemble, cette coutume avec les objets

⁸⁵ **Mihai Dăncuș**, *Măști și jocuri cu măști*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2008; vezi și **Romulus Vulcănescu**, *Măștile populare*, București, 1970, **Mihai Pop**, *Măștile de lemn din Bârsești-Topești – Vrancea*, în *Revista de Etnografie și Folclor* nr. 1, anul III, București, 1958. Tot aici și **C. I. Gulian**, *Origini ale umanismului și ale culturii*, București, 1967.

utilisés dans le scénario, se constitue dans un acte moralisateur et d'intégration.⁸⁶

Le Musée ethnographique du Maramures ayant son siège à Sighetu Marmatiei valorise par ses collections de masques ces typologies ; les masques proviennent de la région du Maramures, aussi bien que des autres régions roumaines.

Les sessions scientifiques nationales avec des présences internationales que nous organisons chaque année ai mois du décembre de puis de 1969 ont comme sujet aussi les masques et le jeux avec les masques. Les conclusions nous les publions dans l'ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS qui sont des volumes ayant 400600 pages et des milliers de pages publiées.⁸⁷

Colloque au Musée International du Carnaval et du Masque, Binche (Belgique) – le 16 juin 2012

« Madame, Monsieur,

Objet : Invitation à la journée de colloque « IMMASK » au Musée International du Carnaval et du Masque (Binche, Belgique) le 16 juin 2012.

Par la présente, j'ai l'honneur de vous inviter au colloque que les partenaires du projet européen IMMASK organisent le 16 juin 2012 au sein du Musée International du Carnaval et du Masque de Binche, en Belgique.

D'abord un petit rappel concernant IMMASK. Ce projet – de son nom complet « Musées et Patrimoine immatériel. Focus sur les traditions masquées européennes » - regroupe cinq musées européens présentant, exclusivement ou non, des masques. Le projet est parti d'un questionnement sur le monde de présentation idéal d'un masque, issu du patrimoine vivant, au sein des musées : naturellement, la réflexion s'est étendue à la reconnaissance du patrimoine oral et immatériel initiée par l'UNESCO en 2003. Et c'est là précisément le thème de notre colloque... En tant que partenaire associé, je me permets donc de vous convier, au nom de tous les partenaires, à intervenir lors de ce colloque et à publier une courte présentation de votre intervention dans la publication qui accompagnera la clôture du projet. Vous trouverez de plus amples informations sur ces sujets dans la fiche technique annexe.

En espérant pouvoir vous y rencontrer, veuillez recevoir, Monsieur Musu, l'expression de mes sentiments distingués.

⁸⁶ Mihai Dăncuș, *op. cit.*, p. 489-497.

⁸⁷ Mihai Dăncuș, *Arhitectura vernacular și alte valori ale culturii populare în colecțiile Muzeului Etnografic al Maramureșului*

Le projet européen IMMASK « Musées Musées et Patrimoine immatériel. Focus sur les traditions masquées européennes », dans le cadre du Programme Culture 2007-2013.

Le projet IMMASK Qui ? Quand ? Quoi ?
Qui ?

Les co-organisateurs :

Musée International du Carnaval et du Masque, Binche (Belgique)
Museo delle Maschere Mediterranee, Mamoiada (Italie, Sardaigne)
Fasnachtmuseum Narrenschopf, Bad Dürkheim (Allemagne)
Musée national du Village "Dimitrie Gusti", Bucarest (Roumanie)
Centro Maschere e Strutture Gestuali di Albano Terme (Italie)

Les partenaires associés:

Les acteurs de terrain – les « associations de masques » :
Binche (Belgique)
Stavelot (Belgique)
Limoux (France)
Samugheo (Italie, Sardaigne)

Les institutions :

le **Muzeul Maramuresului** (Roumanie)
la Cellule d'Etude sur Carnaval de l'Université de Rio (Brésil) »

Sărbători și sărbătoresc în satul tradițional sălăjean. Sărbători înaintea Crăciunului sau cei doi sfinți: Sfântul Andrei și Sfântul Nicolae

Etnograf Olimpia Mureșan
Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău

Sărbătorile la români au un puternic suflu cosmic și religios. Sărbătoarea este considerată de oamenii comunităților tradiționale acel sentiment luminos al împărtășirii tuturor din același sens, care ajunge să umple toată realitatea concepută ca o nesfârșită ordine providențială⁸⁸. Sărbătorile erau marcate cu ambele lor componente - religioasă și magico-ritualică - și configurau un moment special, pentru că la sărbători participa tot satul.

Pentru țaranul român, sărbătorile erau atât de importante, încât se credea că întreg calendarul era ordonat în funcție de sărbători. Prin sărbătoare, omul căuta să dea sens existenței și rost trecerii timpului. Sărbătoarea configura un timp sacru, o zi dedicată lui Dumnezeu, care, prin sacralitate și credință se deosebește de celelalte zile dedicate omului și muncii. Judecată astfel, sărbătoarea întrerupe șirul zilelor de muncă, adică timpul profan, și dă un caracter ritmic curgerii timpului. Altfel spus, sărbătoarea, în concepția tradiției populare, fixează, deosebește și leagă părți ale timpului, pentru a-i da acestuia un ritm ordonat, o curgere firească⁸⁹. Structura tipului sacru este actualizată în timpul sărbătorilor, astfel încât omul poate fi contemporan cu divinitatea. Omul magico-religios al comunității tradiționale simte nevoia să se confunde periodic într-un astfel de timp festiv, regenerator, regăsind dimensiunea sacră a vieții⁹⁰. Sărbătorile de iarnă au constituit cel mai important moment din viața comunității tradiționale sălăjene cu practici uitate sau pierdute, dar multe se regăsesc și în prezent, colindatul fiind un fenomen activ al acestei perioade.

Perioada sărbătorilor de iarnă, care începe de Sfântul Nicolae și se încheie de Sfântul Ion este perioada cea mai încărcată de obiceiuri agrare și practici magice din calendarul popular. Întregul ciclu al celor douăsprezece zile marchează trecerea în noul an, dintr-un timp în altul. Acest moment de trecere este important din punct de vedere al sacrului și refacerii stării de inițiere, la care aspiră omul obișnuit pentru a putea pași în timpul sacru⁹¹. Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza sunt momente în care în satul tradițional toți din familie îmbracă haine noi și se pregătesc sufletește pentru întâmpinarea acestor mari sărbători. Este momentul în care toți credincioșii se spovedesc și se împărtășesc, pentru a porni în noul an „ușurați” de vechile păcate, iar femeile postesc și duc

⁸⁸ Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii*, Editura Anastasia, București, 1996, p.56

⁸⁹ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 197

⁹⁰ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, București, 1995, p.67

⁹¹ Lucia Berdan, *Totemism românesc*, Editura Universității Al.I.Cuza, Iași, 2001, p.176

prescuri la biserică, pentru sănătate⁹². De altfel, mesajul colindelor este, pe lângă a vesti nașterea Mântuitorului, acela de urare a sănătății, purității interioare și prosperității.

Sărbătorile Crăciunului sunt așteptate cu multă bucurie de toată lumea. Astăzi, deși „nu să mai colindă ca mai demult”, satele sălăjene răsună de glasurile colindătorilor în noaptea de Crăciun.

Sărbători dinaintea Crăciunului

Sfântul Andrei

O sărbătoare importantă în apropierea Crăciunului este Sfântul Andrei, sărbătorit și în satele sălăjene pe 30 noiembrie. Despre importanța din trecut a „sfântului” precreștin amintește și numele popular al lunii decembrie, Indrea, provenit de la Andrei, celebrat în noiembrie, nu de la Crăciun, celebrat în decembrie⁹³. Noaptea din ajunul Sfântului Andrei este cunoscută în tradiția populară ca *Noaptea Strigoilor*, destinată unor obiceiuri care să asigure protecția oamenilor, animalelor și gospodăriilor. Ajunul Sfântului Andrei este considerat unul dintre acele momente în care bariera dintre văzut și nevăzut se ridică. Împotriva acestor primejdii, oamenii de la sate folosesc ca principal element de apărare usturoiul – casa, ușile, ferestrele, grajdul sunt unse cu usturoi pentru a alunga pătrunderea duhurilor rele la oameni și animale. Usturoiul este principalul element cu atribute magice, folosit ca mijloc de apărare sau de izgonire a duhurilor rele. Pentru a se apăra de strigoi: *să făce cruci pă la jamuri, uși cu ai, păstă tăt, de mirosu ala fug strâgoii*⁹⁴.

De Sfântul Andrei se săvârșeau de către fetele nemăritate multe practici de aflarea orândeii: *De Sfântu Andrei țâneu fetile de căsătorie, și mamile care aveu fete, în tăt anu atunci țâneu post și să rugau la Sfântu Andrei să aibă o căsătorie bună*⁹⁵.

La Zimbor, feciorul care iubea o fată, trebuia să culeagă o buruiană pe care să i-o aducă fetei de Sfântul Andrei. Dacă reușea acest lucru, cei doi se căsătoreau: *De Sfântu Andrei mereu feciorii să aducă la fete o buruiană. Dacă i-o aduce, zăce că să căsătorească. Unu sânșur trăbuie să margă noptea la 12, da, să luau doi, tri și mereu și zăceu că dacă ajunșeu acolo, cum meri spre Cuzăplac, pă șes, acolo era, zăce că vineu și nechezau niște cai și tropoteu și să temeu. Nici înt-on an n-o apucat să o culeagă*⁹⁶.

⁹² Camelia Burghel, *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Editura Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău, 2006, p.135

⁹³ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p.5

⁹⁴ Inf. Nistor Nicova, Sfăraș - Sălaj

⁹⁵ Inf. Pantea Maria, Cutiș - Sălaj

⁹⁶ Inf. Ciuca Lia, Zimbor - Sălaj

La Răstolțu Deșert, ziua de Sfântul Andrei era cunoscută ca „Indreiu fetelor”, singura zi din an în care fetele își făceau pâ orândă: *La noi iera Indreiu fetilor, numa atunci își făceau fetile pâ orândă. Și io mi-am făcut. Nu mâncai de dimineața până sara. Sara îți făcei o turtă cu tri linguri de fărină, o lingură de sare, on pțic de apă și trăjem jaru din cuptor și-o cocem pâ jaru ala. Aceie o mâncam și ne culcam. Și ne disam. Io am disat cu data și orânda me. Am făcut împreună cu soru-me și cu o vecină, înt-on pat ne-am culcat tăte tri să vedem ce-om disa, ne-am făcut fiecare.*

Io am disat că o vinit bărbatu mneu la noi, să făceau niște cămeși cu limbă și brodate cu mătasă cavesină pâ alb, pâ guler. Și o zăs câtă mine: tu nu-mi coși și mie o cămeșe, așe cu jeb și cu limba ceie așe păstă jeb. Când o vinit după chemeșe s-o uitat așe și s-o răstit câtă mine și o zăs: di ce ai făcut-o așe că nu stă drept. Și m-o înjurat. Cu iel m-am măritat, n-aș hi vrut că nu mi-o plăcut, acela mi-o fost orânda.

Soră-me o disat că o vinit cătană și o ieșit așe pânt-on inel și o zăs câtă ie: am vinit să-ți ajut la lucru. Nu l-o cunoscut. Când o vinit a peți la ie, o zăs câtă mine, ia cu aiesta m-am disat la Andrei.

Vecina s-o disat c-on fecior care iera cel mai sărac din sat, pâ Pantelea Onichii. Ie o zăs că o vinit ala la ie și iera cu o căpățână de curechi la mână și o vrut să i-o deie. Ie o zăs: dute-n drumu tău că nu-mi trebe. Ie iera prima fată din sat și frumossă, tulai ce s-o năcâjit, cum să margă după ala. Cu ala s-o măritat. Io m-am măritat prima, nu mi-o plăcut, da asta mi-o fost orânda, n-am avut ce face că n-am avut rând. Ne făcem rotii de cânepă, torcem până nu mai vedem bine, câte 500 de mânuși de cânepă pâ an. Atunci tăte fetile știeu că-i „Andreiu fetilor”⁹⁷.

La Brîglez, fetele care vroiau să știe cu cine se vor mărita se adunau în dimineața zilei de Sfântu Andrei la o femeie în sat care pregătea pentru fiecare câte o turtă fără sare iar ele trebuiau să postească și să ajune toată ziua, iar seara, după ce mâncau turta respectivă, își visa fiecare ursitul:

La Indreiu fetilor iera aici o muiere care ne făce turtă de fărină cu apă, fără sare și o tăt împunje cu fusu. Ne-am adunat mai multe lolaltă și ne-o făcut. Și ne-am disat orânda. Io am mai făcut și pântu fata me, în ziua de Indrei am ajunat și l-am disat pâ bărbatu feti mele. Am disat că o vinit la noi, s-o băgat în casă, avem lădoi după masă și s-o pus pâ lădoi și cotile pâ masă și mânușile pâ cap, nu s-o uitat la noi. Așe o și fost, numa ce o vrut iel o făcut, nu ne-o băgat în samă⁹⁸.

La Răstoci, turta de Indrei se făcea în palmă:

Să făce în ziua de Andrei să ajuna și să sara, după ce sfințe sorile, făce în mână, în podu palmei, cât îți încăpe, apă cu sare și fărină, o turtuță mnică și o puneți pâ plită, să coce. O mânânci turta tătă stând călare pâ tăietor și unde auzi câini lătrând, din partea ceie ți orânda. Și io am făcut. Nu-l cunoștem. Am disat că o vinit el vinind cu on canceu să-mi deie să beu apă. Când l-am văzut

⁹⁷ Inf. Rusu Aurica, Răstolțu Deșert - Sălaj

⁹⁸ Inf. Vid Maria, Brîglez - Sălaj

prima dată, mi-am adus aminte de vis. La doi ani după ce am visat l-am cunoscut. Socra me o mârș și i-o cotal la fecioru ei, undeva lângă Baia Mare iera cineva care cota în boben ciur și i-o spus că fecioru ei ie o fată di păstă deal, departe. Când l-am cunoscut, am povestit, 7 ani am discutat cu iel până ne-am căsătorit. Am venit aici la iel.

Fata me o făcut de Indrei. O ajunat și sara și-o făcut turtița și o mâncat pă tăietor și o zâs că o auzât on câine lătrând. S-o culcat și o visat că o femeie grasă o aștepta la o portă verde cu o cană cu apă. I-o dat apă și o băut tât din cană și i-o mulțumit și-o plecat. Dimineața mi-o spus ce-o visat. Tât ne gândeam unde-i femeie grasă și portă verde din sat, nici pă sate. În Baia Mare iera. Când l-o cunoscut pă bărbatu său, după ceva vreme o invitat-o la iel acasă. O zâs câtă iel, să nu-mi spui că ai portă verde și mama ta îi grasă. Zăce, de unde știi? Am disat. Când o văzut și-o adus aminte de ie din vis. Am nepota, îi la Cluj la facultate, amu vre să țâie și ie. Nu tătă lumea pote țâne⁹⁹.

În Letca, fetele care-și făceau pă „orândă” trebuiau să-și mănânce turta pe tăietorul de lemne și să fie atente din ce parte aud câinii lătrând:

De Indrei și io mi-am făcut, am ajunat tătă zâua, sara mi-am făcut o turtă de fărină cu apă și sare și coptă pă plită și la 12 noptea o trăbuit să mă duc să o mănânc în spatile cășii, pă tăietor (butucu pă care să crăpau lemnile). Apoi, înainte să mă culc, mi-am pus o crenguță de busuioc su perină. Noptea mi-am disat soțu că o venit și mi-o dat apă. Pă iel și pă socră-me u-am disat, nu l-am cunoscut. Când l-am văzut după câțiva ani, am zâs: aiesta mi orânda. La 17 ani mi-am făcut și păstă 3 ani m-am măritat. Trăbuie să-ți mănânci turta pă tăietor și să hi atentă să auzi din ce parte auzi câinii lătrând, că din partea ceie îi vine ursăta¹⁰⁰.

La Someș-Odorhei, de Sfântul Andrei fetele își visau orânda rugându-se și postind împreună cu mamele :

De Sfântu Andrei țâneu maicile cu fetile post și zăceu sara rugăciuni iară noptea, fata trăbuie să-și ieie haina întorsă pă ie și își disa ursătul¹⁰¹. Aceste acte magice erau săvârșite în taină, de fiecare fată în parte sau doar împreună cu mamele lor.

Sărbătoarea Sfântului Andrei este un complex de acte rituale cu elemente de cult al morților și acte de influențare magică a norocului în viață și în căsnicie.

Sfântul Nicolae sau Sănnicoară

Dacă Sântandreiul este plasat într-un timp sumbru, învăluit de spirite malefice (strigoi), Sănnicoară apare ca un salvator, este Sfântul care salvează lumea, în această zi binele învingând prin credință răul.

⁹⁹ Inf. Șuşman Maria, Răstolț - Sălaj

¹⁰⁰ Inf. Borna Valeria, Letca - Sălaj

¹⁰¹ Inf. Moș Vasile, Someș Odorhei, Sălaj

Sărbătoarea Sfântului Nicolae prefigura victoria binelui asupra răului, a luminii asupra întunericului¹⁰², este sfântul care stă de-a dreapta lui Dumnezeu¹⁰³. Imaginea multor icoane îl reprezintă ca un sfânt bătrân cu barbă albă care, atunci când și-o scutură, se umple pământul de zăpadă – aluzie la prima zăpadă care cade la începutul iernii¹⁰⁴, pentru că iarna, după spusele multora începe la Sf. Nicolae¹⁰⁵. Pentru a putea proteja lumea, Sfântul Nicolae este protectorul oamenilor de la văduve, copii orfani, fetele sărace până la soldați, corăbieri și animale.¹⁰⁶ Sfântul apără oamenii de înec: *știu di la mama că ne spune că, mai demult când să întâmpla ca cineva să hie în pericol să să înnece trăbuie să ceară repede ajutor la Sfântu Nicolae – Sfinte Nicolae, nu mă lăsa!*¹⁰⁷

Despre Sfântul Nicolae se spune că: *o fost atâta de sfânt că și când o fost prunc, în zălile de post nu suje țâță de la mă-sa: luna, miercurea și vinerea*¹⁰⁸.

În unele sate era obiceiul ca de Sfântul Nicolae, mamele care aveau fete de măritat, trebuiau să urmeze un ritual pentru a-și vedea fetele măritate. După ce posteau cu sfințenie toate joile din an, în ziua de Sfântul Nicolae trebuiau să așeze la capătul patului o ulcică cu apă sfințită, o carte de rugăciuni și trei fire de busuioc, să fie căsătoria cu noroc și cu prunci sănătoși.

În trecut, în satele unde colindau feciorii în ziua de Sfântul Nicolae se alegeau „samadăii” sau „tizeșii” – conducătorii de colinde¹⁰⁹. În unele sate din Sălaj, în această zi se sărea peste foc: *de Sf. Nicolae ne adunam și ne făcem cocoși. Aprindem huluji di la vaci din iesle și făcem cocoși, avem ciur de ala din tablă găurit, prins cu o sârmă de botă, ne petrecem, sărem păstă focu ala că zăce că nu ne mănă purcii dacă sărem păstă foc în zăua ceie*¹¹⁰.

Sfântul Nicolae este unul din cei mai iubiți sfinți și pentru că Moș Nicolae este adevăratul Sfânt Nicolae. Astăzi, este moșul care împarte daruri copiilor pentru că în trecut „nu să știe de asta”. Este cunoscut ca ocrotitorul copiilor săraci, punând trei pungi de galbeni celor trei fete pe care tatăl lor voia

¹⁰² Ion Ghinoiu, *Comoara satelor – Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 252

¹⁰³ Inf. Rablău Maria, loc. Surduc, jud. Sălaj: *Așe să zăce că în lumnina mare când să deștid cerurile de tri uări il poț vede stând în dreapta Domnului.*

¹⁰⁴ Inf. Perșe Lucia, loc. Motiș, jud. Sălaj: *Așe să zăce că dacă ninje în zăua de Sf. Nicolae, moșu își scutură barba și atunci începe iarna.*

¹⁰⁵ Antoaneta Olteanu, *De la Sfântul Nicolae la Moș Crăciun*, în *Revistă de etnologie*, vol. II, Nr. 1, 2006, p. 51

¹⁰⁶ Marcel Lapteș, *Timpul și sărbătorile țaranului român*, Editura Corvin, Deva, 2009, p.28

¹⁰⁷ Inf. Cormoș Maria, Aluniș - Sălaj, 1998

¹⁰⁸ Inf. Giurcuța ana, Ip - Sălaj

¹⁰⁹ Inf. Ardelean Ioan, Pecei:Tătdeauna, de Sfântu Nicolae, după ce să găta slujba la beserică, rămăneu feciorii și alejem samadăii.

¹¹⁰ Inf. Criste Floria, Cizer-Sălaj

să le vândă din cauza sărăciei. De aici a rămas obiceiul de a pune daruri copiilor de Moș Nicolae.

Mai veche este însă tradiția pedepsirii copiilor neascultători cu nuielușa lăsată în încălțările lor. Astfel, potrivit tradiției creștine, el pedepsește pe cei care se abăteau de la dreapta credință lovindu-i cu nuiua peste mâini. Rolul de ocrotitor al familiei cu care a fost investit Sfântul Nicolae îi dă dreptul să intervină în acest fel în educația copiilor.

Azi, toți copiii știu că în noaptea de 5 spre 6 decembrie trebuie să-și pregătească ghetuțele și cizmulițele pentru că Moș Nicolae va veni pe la ei să le aducă daruri celor cuminți¹¹¹. Copiii neascultători primesc o nuielușă, menită să-i atenționeze și să le aducă aminte că trebuie să asculte de păriții și bunicii lor. Nuielușa pe care o primesc copiii trebuie să fie din măr, iar aceasta trebuie pusă apoi în apă și, dacă va înflori până la Crăciun, înseamnă că sfântul „a mijlocit” iertarea celui care a primit-o.

Tot în această zi, de Sfântul Nicolae, sătenii spun că mai demult, așa cum de Anul Nou se făcea calendarul de ceapă, de Sfântul Nicolae se rupeau crenguțe de pomi fructiferi, de regulă de măr, pe care le aduceau în casă și le puneau în apă lângă icoane să înflorească până la Anul Nou. Dacă aceste crenguțe vor înflori până când anul se sfârșește, anul care vine va fi unul bun și roditor.

Ziua de 6 decembrie încheie ciclul de practici magice dedicate spiritelor morților – strigoi - început la mijlocul lui noiembrie și culminând cu Sfântul Andrei.

Sănnicoară este foarte prezent și în colinde. Multe din refrenele colindelor sunt cu „flori dalbe, flori de măr”. Asta pentru că bătrânii cunoșteau și ei că acea nuielușă a Sfântului Nicolae trebuia să fie neapărat de măr. În unele sate din Sălaj am întâlnit mai multe variante ale colindei Sfântului Nicoară. Vom reda una din ele culeasă din satul Cizer:

Colinda Sfântului Nicoară

Bun gazdă-i domnuțu mneu, Domne
Bun gând și-o gândit, d-ai corinde
Oaste ce-o temat
Căț o cam tematu
Tăți o cam vinitu
Hei, corinda me, numa n-o vinit.
Sfântu-i Sfânt Sănnicoră
Tăt îl așteptară
Hei, corinda me, până joi, de seară
Când îi joi, de seară
Numa că-l văzu

¹¹¹ Inf. Rablău Maria, Surduc, Sălaj: pă vreme me nu să știe de asta, numa ne pune o botă în încălțai.

P-on căluț albu.
Albu-i de-nspumat
Și nainte ieșind
O babă bătrână
Cu furca-n brău
Cu o cupă de vin
Cu cupa-n china
Cu gura-ntreba
Pă unde-ai zăbovit?
Noi așe am întâlnit
Nouă corăbdii
Nouă și alte nouă
Cele păcătoso
Io le-am petrecut
Pă su mâna stângă
Pă portă de iad
Iadu-i întunecos
Rău loc de folos
Cele mai drepte
Le-am petrecut în rai
Pă portă de rai
Raiu-i lumninos
Bun îi de folos¹¹².

¹¹² Inf. Criste Florica, Cizer-Sălaj

Vasile Popovici

Director Căminul Cultural Repedea

Președinte Uniunea Huțulilor din România

Sunt manifestări creatoare ale spiritualității rurale, în care diferitele evenimente din viața obștii sau individului sunt înălțate la stratul de simbol. Ele sunt asociate ciclicității anotimpurilor (obiceiuri de iarnă sau de primăvară), ale transhumantei și a evenimentelor familiale sau individuale (obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare).

În cadrul obiceiurilor de iarnă, în comunele Poienile de sub Munte, Repedea și Ruscova se celebrează Nașterea Mântuitorului (Crăciunul), prin colinde religioase. Aceste sărbători sunt ținute după stilul vechi, încep cu data de șase ianuarie când este ajunul Crăciunului.

Cei dinții care vestesc Nașterea Mântuitorului sunt copiii. Înainte de înserare ei umblă cu colinda pe la casele oamenilor. Fiecare grup de copii își începe colinda doar după răspunsul dat de gazdă la întrebarea: „*Mojno kolieaduvate sau primiți colindătorii?*” (*Putem colinda? sau Primiți colindătorii?*).

După răspunsul afirmativ al gazdei copiii colindă după care gazda îi invită în casa unde-i servește cu cozonac, suc și le mulțumește pentru colindă oferindu-le o răsplata în bani.

Obiceiurile familiale marchează principalele momente din viața omului și se desfășoară într-o succesiune logică de la naștere până la moartea omului. Ele respectă cu strictețe tiparele transmise din moși - strămoși, încercând ca în cadrul manifestării lor să creeze aceeași stare arhaică, plină de farmec și taină a vremurilor de demult.

Botezul

Are loc după 6 săptămâni de la nașterea copilului, neavând o dată fixă.

Ceremonia religioasă a botezului se desfășoară la biserică în prezența nașilor și uneori a bunicilor copilului botezat. Copilul este dus la botez de naș, unde se desfășoară ritualul dării numelui, apoi cei prezenți se întorc acasă, unde are loc „*botejunea*”. Pentru a i se putea ghici viitorul, copilului i se dau diferite lucruri în mană, lucruri cu valoare de simbol, iar când este așezat în pătuț pentru a se odihni nașii, părinții și invitații îi pun sub pernă daruri.

La botejune participă toți cei apropiați familiei, unde se cântă, se dansează, se fac urări de sănătate, belșug, fericire și noroc noului născut, părinților, bunicilor și nașilor.

Botezul simbolizează realizarea purificării copilului de păcatele strămoșești și integrarea lui spirituală în lumea creștina și familială.

Când un fecior și o fată au căzut de acord să se căsătorească și după ce fata își anunță părinții, are loc o discuție în trei: mama, tata și fiica lor. După o înțelegere cu părinții fetei și cu acordul lor, feciorul vine la pețit cu părinții, rudele apropiate și cu cel mai bun prieten al său.

Fata își așteaptă pețitorii cu părinții și rudele ei. Auzind lătratul câinelui, tatăl sau mama fetei iese afară să-și primească musafirii. Primul în casa intră cel ce urmează să conducă pețitul, urmat de ceilalți.

După ce dă mâna cu cei din casă, trece pe lângă cuptor (cum era pe vremuri), să vadă dacă este cald. Cere un pahar cu apă, ceea ce înseamnă că dacă cuptorul este cald și apa proaspătă și rece, fata este harnică și va fi o bună gospodină.

După ce se așează cu toții care pe unde apucă (vin între 10 și 20 de persoane), unul dintre pețitori începe discuția: „*Oameni buni, noi am venit atât de mulți la dvs. și ne surprinde faptul că nu ne întrebați ce dorim?*” Li se răspunde: „*Dacă ați fi trimis copii i-am fi întrebat ce doresc, dar așa vedem că sunteți oameni maturi și așteptăm să ne spuneți voi*”.

Începe șeful grupului: „*Mergând la vânătoare de jderi (în limba ucraineană jderi înseamnă cununie), am dat de urmele unui jder, urme care ne-au dus până la casa voastră și vă rugăm foarte tare dacă știți ceva despre el să ni-l arătați*”.

Părinții fetei răspund: „*Se poate! Gândiți-vă bine, poate vi s-a părut sau ați greșit casa. Noi nu avem și nu ascundem nici un jder aici*”.

După discuții mai lungi ajung la concluzia că ei, de fapt, nu caută un jder, ci o fată.

Cei ai casei încep să arate femeile mai bătrâne prezente la dialog arătându-le pe rând: „*poate-i asta ..., poate-i asta*”, ca până la urmă să ajungă să arate spre viitoarea mireasă, care până atunci era ascunsă pe undeva lângă cuptor.

Începe discuția la modul serios, cei doi tineri sunt întrebați dacă nu sunt obligați de cineva și consimt liber să se căsătorească. După aceasta urmează un moment comic, când celor doi tineri li se dau haine țărănești (sumane vechi și găurite, mânui de lână) „*ceea ce înseamnă să fie gospodari și să le fie viața bună și caldă*”.

Sunt poftiți să-și dea mâna și să se pună în mijlocul casei. Urmează promisiunile de zestre, atât pentru fată cât și pentru băiat. La zestrea fetei se forțează mâna, să fie cât mai darnică (vacii, boii, oi, pământ etc.). Când se ajunge la zestrea feciorului se spune: „*Noi dăm un fecior la care crește porumbul, grâul și toate celelalte, pe tot locul unde umblă, pe câmpii, pe văi, vâlcele și munți*”. După acestea se trece la închinarea unui pahar până dimineață.

Mai demult în comune nu existau brutării. Pâinea se cocea acasă în cuptor. În ajunul nunții se chema o bucătăreasa, care urma să pregătească bucatele și toate cele necesare.

Începea astfel un întreg ritual care s-a numit și se numește „zapic” (cuvânt care în traducere liberă are o conotație mai largă, însemnând pregătirea pentru nuntă).

La „zapic” sunt prezenți mirii, domnișorii de onoare (stegarul și drușca), bucătăreasa (cucharica), paharnicul (starosta), trâmbițașul, părinții mirilor, rudele și vecinii, de obicei se strâng vreo 20-30 de persoane.

După ce se servește câte un pahar de țuică, „cucharica”, cea care conduce „zapicicul”, le dă mirilor o găleată și o bucată de pâine și îi trimite să aducă apă de la izvor. Ajunși la izvor, mirele sau mireasa aruncă o bucată de pâine în susul izvorului de trei ori. Când bucata de pâine ajunge a treia oară în dreptul lor, iau apa și bucata de pâine în găleată și le duc acasă.

Ajunși acasă „cucharica” îi dă mirelui un cuțit și-l trimite să taie patru cepuri de frasin, prun sau stejar. Aceste cepuri mirele le bate pe cei patru pereți ai camerei, unde urmează să aibă loc nunta. Pe aceste cepuri cucharica așează colăcei copti, care rămân acolo până la terminarea nunții.

După acest ritual se formează două grupuri: un grup rămâne în casă, iar celalalt grup iese afară ca să ocolească casa (grupul care este afara este format din perechi). Chucarica pregătește, într-o oală sau pe un fâraș, jar peste care pune tămâie, mir, lumânări și flori. Mirele și mireasa fac parte din grupul care va ocoli casa (în unele cazuri ei stau doar la ușa de la intrare) și au în mână o farfurie cu colac împodobit cu busuioc, iar în mijlocul colacului sunt puse boabe de grâu și un pahar cu miere. După semnalul trâmbiței, pe care este pus un colac mare, grupul care ocolește casa începe să cheme la nuntă: „*Gospodari și gospodine, din munți și din văi, haideți la nuntă...! Haideți la nuntă!*”.

Când se ajunge la colțul casei, trâmbița cântă, stegarul stropește cu apa adusă de miri colțul casei și pe nuntași, apa în care „cucharica” a pus țuică și miere. Drușca unge cu miere colțurile casei și pe membrii grupului.

Urmează momentul când aceștia se așează la fiecare colț al casei (uhol). Când grupul ce ocolește casa ajunge în dreptul geamului deschis, se oprește și închină cu cei din casă. La al treilea ocol, cei din casă pregătesc sticle cu apă și închinând cu cei de afară, schimbă sticlele. Văzându-se păcăliți, cei de afară își cer sticlele înapoi. Sunt refuzați și cu multă amabilitate poftiți în casă. Înainte de a intra în casă se cinstesc și se omenesc într-o atmosferă de mare bucurie. Cine știe cât ar dura petrecerea dacă ritualul n-ar trebui repetat și la casa miresei.

Urmează alte pregătiri pentru desfășurarea nunții. Se începe cu invitația musafirilor și mai ales a rudelor apropiate, cu 3 zile înainte de pregătirea nunții, se urmărește ca tinerii să se înțeleagă, să aibă o viață liniștită. Astfel, în aluatul din care se fac colăceii, se amestecă puțină miere de albină, pentru ca viața tinerilor să fie „dulce ca mierea”.

În preziua nunții se coase „*steagul mirelui*”, steag care constă dintr-un brăduț lung de 1,50 - 2 m, cu crenguțe doar în partea superioară, ca un smoc, în rest crengile sunt tăiate pentru a fi mai ușor de mânuit în timpul mersului și venitului de la biserică, în ritmul muzicii care însoțește nuntașii. Acest steag al mirelui este împodobit cu diferite panglici și baticuri de culori multiple în partea superioară, iar în partea de jos sunt puși doi colăcei, care îi simbolizează pe cei doi tineri miri.

În ajunul cununiei începe ceremonia pieptănăturii și a îmbricatului miresei. În tot acest timp se cântă diferite cântece la adresa miresei.

Pieptănatul miresei se face de către o femeie anume destinată, care este ajutată de către druște. Apoi vine mirele cu întreg alaiul și împreună cu mireasa pornesc la cununie.

Mirele se îmbracă în haine călduroase, chiar dacă e toiu verii, iar mireasa se acoperă pe cap cu un val de pânză care atârnă în față până aproape de genunchi, iar deasupra voalului își așează cununița frumos împodobită pe care a purtat-o încă de când era fată. Când ies de la biserică mirii se țin de mână printr-un ștergar pe care sunt așezați doi colăcei.

Urmează deplasarea cu cântec și veselie către casa miresei sau a mirelui unde are loc desfășurarea nunții propriu-zise, masa și cinstitul invitaților, precum și acordarea darurilor către miri.

Înmormântarea

Mortul este spălat, schimbat cu hainele cele mai bune, el rămânând în casă trei zile. Aceste trei zile până în ziua înmormântării sunt de pregătire pentru ultimul drum. Se pregătesc toate cele necesare pentru o masă de pomenire și se discută întâmplări și amintiri din viața mortului.

La înmormântare participă întreaga comunitate. De înmormântare sunt legate o serie de superstiții și credințe. Când moare cineva, imediat în casa respectivă se întoarce oglinda pe dos, iar ceasul este oprit ca semn ca „*viața a încetat*”. Lângă mort se aprind lumânări și tot timpul stă cineva de veghe. Bărbații umblă cu capul descoperit, iar femeile despletite.

Între degetele mortului sau pe pleoapele acestuia se așează monede „*ca să aibă cu ce să-și răscumpere păcatele pe lumea cealaltă și sa-și plătească vămile pe care le are de trecut până în lumea cealaltă*”.

Tinerii necăsătoriți, în caz de deces, sunt conduși la cimitir cu steagul de mire sau de mireasă. Ei vor fi chiar îmbrăcați în haine de mire/mireasă și întregul ceremonial va combina elemente de nuntă cu cele de înmormântare.

Calendarul popular pentru prevestirea vremii

De vremea favorabilă sau nefavorabilă depindeau nu numai condițiile în care țăranul agricultor își desfășura lucrările pe câmp sau lângă casă. De condițiile climaterice și de fenomene naturale depindea însăși viitoarea recoltă iar odată cu aceasta și bunăstarea familiei.

Locuitorii acestor meleaguri au fost specialiștii populari în prevederea vremii pentru anul în curs sau anul următor și pe această bază, prevederea recoltei pentru cele câteva zeci de plante ce se cultivau în zona, pentru hrana locuitorilor și a animalelor.

Datorită acestor oameni „enciclopezi populari” am reușit să reținem nu numai câteva aspecte ale acestei îndeletniciri populare, dar am și creionat unele din ziceri pe hârtie. Așadar, pe scurt despre un calendar - etalon prevestitor al vremii valabile pentru comunele Poienile de sub Munte, Repedea, Ruscova.

Calendarul din Poienile de sub Munte se află pe strada Horb, la nr. 855, la numitul Buciuta, zis Vasile Marfen. Părinții acestuia, tatăl și bunicul, de-a lungul secolului XIX au fost slujitorii bisericii - cantor, clopotar. Erau bărbați cu știință de carte (4 clase primare) și cunoscători de limbă slavă și bisericească veche. Calendarul era încrestat cu cuțitașul pe ușa unui grajd, central, ușa având dimensiunile de 140/90 cm. Pe dinafară ușa era frumos lucrată și ornamentată. Pe dosul ușii erau o sumedenie de semne încrustate în formă de cerculețe, cruciulițe, X-uri, liniuțe. Bătrânul Vasile Buciuta povestește că: „Aceasta ușa era foarte veche și este din lemn de frasin. Ușa a fost unsă cu seu de berbec. Este o comoara.... Ușa a fost construită de către bunicul meu care a fost și mare meșter lemnar și cantor la biserică. Bunicul, iar apoi tatăl meu, s-au priceput la prevestirea vremii pentru un an întreg, pentru o lună sau o săptămână, chiar și pentru o **doba** (24 de ore). Uite, aceste semne care nu se mai văd, întocmesc toate un calendar al timpului numit **Pohoda**.

Acest calendar era condus cu mare precizie de bunicul meu, până aproape de anul 1990. Apoi conducerea acestui calendar a fost preluată de către tatăl meu. După moartea tatălui meu am rămas ca să conduc și să urmăresc vremea după însemnele de pe ușa. Știu cu precizie care va fi vremea pentru anul următor și mai departe, pentru că am aflat și am constatat că vremea la noi, în zona montană, se repetă din 30 în 30 ani. Vremea anului 1860 s-a repetat și în anul 1890.

Un alt calendar s-a găsit în vara anului 1972 la locuința fostului învățător suplinitor, din anii '50-'54, Senuca Dumitru, poreclit Klont. Încearca să reconstituie unele din însemnările străbunilor săi, niște semne - hieroglife și care, pe mai multe porțiuni de ale caietului, erau de asemenea șterse. Primele înșcrieri erau făcute cu creionul chimic și încă mai aveau culoare violeta.

Pe foile caietului erau orânduite simetric și elegant anumite semne: cerculețe, cruciulițe, liniuțe, chiar și unele litere sau cifre în slava veche. Din păcate nici blajinul învățător Klont nu le putea descifra sau reconstitui. După spusele învățătorului Senuca „Acest Lebelus parțial distrus, l-am moștenit de la tatăl meu, bătrânul Klont F. Iar acele semne de pe caiet corespundeau unor momente dintr-un an și arătau cum va fi vremea în toata zona Ruscovei”.

Printre altele învățătorul arată că: ziua de 14 septembrie o împărțim așa: -I- orele 05 - 10 dimineața ne va indica cum va fi vremea primăvara; -II- orele 14-17 ne prevestesc vremea din timpul toamnei; -III- orele 18-22 ne prevestesc vremea de iarnă.

Longevivul Cuth Procop zis Kliuceak din Ciovnas (1878- 1972), a relatat și dânsul câte ceva despre calendarul popular din Poienile de sub Munte: „Mai demult, noi ăștia din munte, nu am știut carte și nu am citit, dar i-am ascultat pe mai bătrânii noștri și pe preoții de atunci. Eu am văzut și calendare bisericești care erau tipărite la Ujgorod și erau în limba ruteană. Dar noi muntenii nu am avut încredere în aceste calendare, pentru că acele cărți conțineau și neadevăruri. Cât despre pohoda? Nu prevesteau corect cum putea fi vremea în munții noștri. De aceea, noi am avut din moși strămoși calendarele în memorie și le considerau sfinte”.

În toată zona ucraineană dăinuia un obicei vechi și tradiția ca înaintea unor sărbători ale anului, omul credincios putea cere de la Dumnezeu harul de a prevesti vremea. Asemenea sărbători cu semnificație deosebită au fost: Anul Nou - 14 ianuarie și Boboteaza - 19 ianuarie.

De sfântul Kuzyma (14 noiembrie) era noaptea pentru prevestirea recoltei anului.

Cu nouă zile înaintea sărbătorii, bărbatul casei (capul familiei) se ducea în pădure și acolo lega un „*tursuk*”, adică un fag, vlăstar de 3-6 ani. De acest vlăstar se tăiau lemne care erau puse la uscat în hornul casei, până la vremea ceremonialului, adică în seara de Sf. Kuzyma. Găzdoia alegea semințe pe care dorea să le cultive în următorul an și le lega în pungulițe. Înainte de miezul nopții se făcea focul lui Kuzyma. Focul trebuia să ardă foarte domol iar pe plită nu era voie să se așeze nimic.

Acest foc se numea și „*Vatru na jertvu Bohu*”, adică foc pentru jertfa Domnului. Exact la miezul nopții găzdoia alegea și scotea cu mare grija atâția cărbuni încinși câte pungulițe cu semințe le avea avea pregătite. Cărbunii se așezau pe cuptor și lângă fiecare cărbune încins se puneau pungulița cu **zbijya** (cu semințe). După aceasta toată lumea se culca, pentru ca spiritul sfântului *Kuzyma* să poată veni în voie și să isprăvească prevestirea cerută de gazde.

Dimineața, acel cărbune care era ars, nelăsând multă cenușă albă în jurul său, arata că pentru sămânța din pungulița de lângă el nu va fi vremea favorabilă. Cărbunele care era ars mocnit și lin, iar în jurul lui rămânea un fel de cuibușor alb, arata că semințele ce erau orânduie lângă cărbune vor avea mare noroc la creștere și prevesteau o recoltă bogată. Acel cărbune se lega cu ață roșie și se ascundea până la momentul semănării de primăvară.

De Sfântul Ignatiu (Ihnatca), din 2 ianuarie se tăiau porcii pentru Crăciun. De aceea această zi se numește și Ziua Porcilor sau Necazul porcesc. Cu acest prilej, în gospodăria fericitului gospodar se petrece un ceremonial prin care sacrificatorul de porci, „*riznek*”, poate prevesti ce fel de iarnă urmează, după cercetarea splinei porcului. Dacă splina porcului tăiat este lungă și subțire, acest semn arată ca iarna, în continuare, va fi rece și lungă. Dacă splina este curată, acest semn arată că restul iernii va fi curat, fără prea multe ploi sau ninsoari, deci o iarnă blândă. Dacă splina are și câteva semne așa numite „*parotid*”, adică prăguri, acest semn vestește multa zăpadă.

Slănina proaspăt tranșată, caldă, dacă nu primește sarea și nu lasă „ropa”, adică apa sărată, acest semn vestește o iarnă uscată și rece. Dacă slănina primește sarea și lasă zeamă arată că iarna va fi umedă.

Semne prevestitoare ale vremii în folclorul ucrainean

- Dacă porcul este neliniștit, caută și aduce paie în râț, înseamnă că peste 2-3 zile urmează vreme urâtă, ploaie, vânt și frig.
- Când vrăbiile fac gălăgie pe sub streșina casei prevestesc frigul - vântul rece.
- Dacă cucul își încetează cântecul înainte de Sfântul Onofrei, 25 iunie, înseamnă că toamna va veni de timpuriu, iar dacă își cântă numele și după această sărbătoare înseamnă că toamna va veni târziu.
- Când pisica se întinde în mijlocul casei se prevestește vreme frumoasă și o iarnă caldă.
- E semn rău când cocoșii cântă la miezul nopții. Aceștia prevestesc vreme urâtă și ploaie.
- Dacă primăvara de timpuriu vezi un fluture alb înseamnă sănătate. Dacă este pestriț prevestește boală, iar dacă este negru e semn de moarte.
- Când apar graurii în sat se poate pune și cloșca pe ouă.
- Plânsul mierlei anunță o primăvară rece.
- Seara, dacă peștele se prinde ușor în undiță, se vestește ploaie, vreme cu nori.
- Când albinele nu se îndepărtează de stup se anunță vreme rea, furtună, ploaie.

Sărbătorile de iarnă la ucrainenii huțuli de pe Valea Ruscovei și Valea Vișeului

Vasile Popovici

Președinte Fundația Huțulilor din România

Creștinii ortodocși de rit vechi sărbătorească doar în luna ianuarie Nașterea Mântuitorului. Calendarul pe stil vechi este decalat cu 13 zile față de cel oficial, la care Biserica Ortodoxă Română a trecut pe 1 octombrie 1924.

Aceste sărbători după rit vechi, sunt precedată de Ajun, pe data de 6 ianuarie când copiii și tineri merg cu colindul la rude și prieteni. Sărbătorile sunt precedate după o săptămâna de Anul nou, iar mai apoi Boboteaza.

Precum și alte obiceiuri la ucrainenii huțuli de pe Valea Ruscovei, și nu numai, sărbătorile de iarnă sunt manifestări creatoare ale spiritualității rurale, în care diferitele evenimente din viața obștii sau individului sunt înălțate la stratul de simbol. În cadrul obiceiurilor de iarnă, pe Valea Ruscovei în comunele Poienile de sub Munte, Repedea și Ruscova, pe Valea Vișeului în comuna Bistra, Crasna și în alte localități din Maramureș și din țară, se celebrează Nașterea Mântuitorului (Crăciunul), prin colinde religioase.

Cei dintâi care vestesc Nașterea Mântuitorului sunt copii. Înainte de înserare ei umblă cu colinda pe la casele oamenilor. Fiecare grup de copii își începe colinda doar după răspunsul dat de gazdă la întrebarea: „*Mojno kolieaduvate*” - „*Primiți colindătorii?*”.

După răspunsul afirmativ al gazdei, colindătorii încep colinda, gazda îi invită în casă, sunt serviți cu cozonac, suc și le mulțumește pentru colindă oferindu-le o răsplată în bani.

După ce se întorc la casele lor, întreaga familie se reunește la o masă de post, denumită „Cina Sfintei seri”. (seatei veciur). Ziua Ajunului de Crăciun este o zi de post, se mănâncă mâncare de post precum sarmalele cu ciuperci, compot din prune uscate etc.

Gospodinele pregătesc variate feluri de mâncare. Tradiționale sunt sarmalele (holubți), cozonacul, afumăturile, compotul de prune afumate.

Noaptea, la ora 24:00, se merge la slujba bisericească de la miezul nopții. După slujbă se colindă la casele rudelor și prietenilor.

A doua zi, în dimineața de Crăciun, credincioșii merg din nou la biserică unde tinerii, în jurul orelor 13 vin cu Viflaimul, colinda și donează o anumită sumă de bani bisericii, bani strânși de la cei care au fost colindați, după care se întorc acasă și iau masa tradițională care, de data aceasta, include sarmale cu carne, preparate din porc, pește, ciorbe, borșuri. Bineînțeles că de la masă nu lipsește și păhărelul de „cazanca”, vin și bere.

În România trăiesc peste un milion de adepți ai Bisericii Creștin - Ortodoxe de stil vechi, îndeosebi ruși-lipoveni și sârbi.

Sărbători fericite și La mulți ani!

Repedea (Krevei) **Întemeiere, denumiri, toponime**

Vasile Popovici

*Director Căminul Cultural Repedea
Președinte Uniunea Huțurilor din România*

După cum mărturisesc cei mai bătrâni localnici, primul locuitor al comunei a fost Ivan Krevan, venit din părțile Galiției - Ciorna Hora.

Se povestește că acest huțul „Krevan” era un bărbat voinic dar șchiop, acest lucru neîmpiedicându-l însă să se miște foarte repede și să se dovedească abil și voinic. După cum am amintit, huțulul „Krevan” a venit din Galiția și s-a așezat în gura Tomnaticului, pe versantul stâng al râului Tomnatic. Astăzi, este o pepinieră a Ocolului Silvic Ruscova.

Aici și-a construit o colibă, dar nu una oarecare. Coliba sa avea două încăperi – una pentru animale, iar alta pentru ciobani. O astfel de colibă poartă numele de „mrazneția”. La Muzeul Satului din București putem vedea astăzi asemenea colibă.

Numele comunei poate fi tâlcuit după numele primului locuitor – Krevan. (Strâmbul, șchiopul). De la numele lui Krevan s-a dezvoltat și neamul Krevanilor, neam care de-a lungul secolelor s-a pierdut. Astăzi, mai există un singur loc care-i mai poartă numele: Șesurile lui Krevan (Pole Krevanovo).

Între anii 1353-1411, comuna Repedea apare sub mai multe denumiri: „Rusz Kirva”, „Rusz Krevei”, „Kirva”.

Mai apar denumiri ca „*Oroszko*”, ceea ce tradus din ungurește înseamnă „piatră rusească”. Această traducere nu are nici o legătură cu caracteristicile geografice ale localității, decât dacă dăm atenție unui cătun îndepărtat care poartă numele de „Căminceanei” (în limba română Pietriceaua), care are vârful stâncos.

Menționăm cu umor că în acele vremuri denumirile toponimelor se schimbau din ucraineană în ungurește și românește după cum bătea vântul, cum îi tăia capul pe „scribi”.

De cele mai multe ori, povestirile localnicilor întăresc mărturiile documentare, acestea completându-se reciproc și oferind siguranța realității istorice.

Privind primele mărturii, primele documente și situația istorică a Maramureșului observăm că, în cele din urmă, întemeierea și atestarea localității a fost făcută cu numele de „Krevei”, iar ă râului Kiroaya - denumire slavă, chiar dacă pe parcurs și-a mai schimbat denumirile.

Particularitățile geografice stau și ele la baza toponimului Krevei (în limba română „strâmb”).

Dacă urcăm pe colina lui Pițec, putem vedea comuna Repedea ca-n palmă. Vechea vatră a comunei a fost dispusă sub forma unui triunghi drept cu bază spre râul Ruscova.

La apusul soarelui, comuna Repedea apare ca o întindere plină de îndoituri, adică cu drumuri strâmbe, cu ape întortocheate și șesuri încovoiate. Aceste încovoieri apar până la cătunele Hecika și Lespedea, cătune alipite mai târziu comunei (anul 1956) pentru a-și putea primi statutul de comună.

Râul Repedea apare și el întortocheat, chiar și pe lângă râu drumul fiind înnodat. Izvoarele râului Repedea vin de sub Vf. Farcău (1957 m), Vf. Pietriceaia (1950 m) și Vf. Mihailecu (1918 m). Vechile denumiri ale râului erau: Kiroaia, Krivoaia și Kirvaia. Așadar, pe lângă documente și mărturiile oamenilor, caracteristicile geografice demonstrează și ele această denumire.

Bineînțeles că poveștile sunt multe și diferite de la om la om, iar noi nu ne vom opri aici, ci vom mai relata și următoarea povestioară:

Se spune că aproape de cătunul Pentaia, așezat în partea de est a satului, bătrânul Ciopeleha își însura fiul. Acest fiu era însă șchiop. Această nuntă a primit numele de „nunta șchioapă”, deoarece acel „Mudrec” (isteț) nu se știe cum dară a rânduit această nuntă în așa fel încât toți nuntașii erau șchiopi: mirii, cavalerii, druștele, nănașii, ceterașii și toți ceilalți nuntași erau șchiopi și se poticneau ba într-o parte, ba într-alta. Locuitorii cătunului, care asistau din drum la deplasarea mirilor la cununie, credeau că nuntașii se închină la toată lumea de pe marginea drumului.

Comuna a mai fost denumită și „Râul Ruscova”, „Orosz potak” (Pârâul Rusesc). Însă, în viața de zi cu zi, în graiul repedenilor și al tuturor ucrainenilor din Maramureș, numele comunei este de „Krevei”. Aceștia spun: „merg la Krevei”, „vin din Krevei”, „locuiesc în Krevei”.

Denumiri oficiale ale comunei Repedea de-a lungul secolelor:

1. Ruszkriwo, Rusz-Krevei, Krivo și Kriva – anul 1411;
2. Ruszkirvai – anul 1759;
3. Rusz – Kriva – anul 1781;
4. Rusz – Krivan – anul 1842;
5. Kirva – anul 1844;
6. Ruszkirvan – anul 1850;
7. Ruszkirva – anul 1866, 1893;
8. Rusz Kirva și Rusz Kriva – între anii 1880 și 1889;
9. Repedea – anii 1920-1940;
10. Oroszko și Ruszkirva – anul 1900;
11. Oroszkei, Repedei și Kirvo – anul 1901;
12. Oroszko – între anii 1940 – 1944;
13. Rusz Krevei – între anii 1944 – 1949;
14. Repedea – după anul 1949 și până astăzi;

După cum am notat în rândurile de mai sus, comuna Repedea este de tip risipit, gospodăriile fiind dispersate prin cătune izolate.

Principalele cătune ale comunei Repedea sunt următoarele: Ceresinka, Gruny, Ceretu, Lujana, Hecika, Leaspedea de Jos, Hovdia de Vest, Lespedea de Sus, Plaik, Lazy, Miklusa, Ciolar, Oblaz, Arsita, Jolob, Zarika, Skorodnej, Hlebokyj, Tomnatek, Pauluskyj, Hamovanka, Laz, Pentaia, Osui, Iamka,

Preslup, Gruny Kozmuskyj, Smereciane, Polunskej, Lepia, Iama, Kamini Sofiacu, Elma.

Cel mai mare dintre aceste cătune este Lespedea (Kermujanka-piatră). Numele acestui cătun vine de la o stâncă nu prea înaltă, dar din care s-a folosit și se folosește piatră pentru construcția drumurilor, a căilor ferate și a caselor. Aici existau o Școală cu clasele I-IV și mai multe școli cu predare simultană, închiriate la diferiți gospodari.

Următorul cătun ca mărime este Miclușa, cătun în care există și Școala generală cu clasele I – VIII Nr.2 – Repedea.

Locuitorii hotarului Repedea au dat un nume distinct unor dealuri sau parcele de teren, așadar apariția numelor de locuri noi nu a fost întâmplătoare, ci era strâns legată de necesitatea de a individualiza și de a prezenta unele caracteristici ale unui obiect geografic: Grun - „dâmb”, Plaik - „potecuță”, Lazy - „imaș”, Oblaz - „drum la poalele dealului”, Jolob - „depresiune”, Hlebokyj - „adâncitură”, Osui - „versant însořit”, Ceretu - „teren cu iarbă”, Iamke - „gropi mici, teren cu gropi”, Preslup - „trecătoare între două vârfuri”, Grun Y Kozmuskei - „dâmbul lui Cozma”, Levade Sehliansky - „livezi”, Smereciani - „molid”, Lepia - „tei, pădure de tei”.

Cele mai dese gospodării sunt dispuse în centrul localității care sunt așezate dinspre răsărit spre apus pe marginea șoselei principale Poienile de sub Munte – Leordina și de-a lungul râului Repedea, dar și dinspre nord spre sud, aproape în cruce.

Denumirile toponimice ale comunei Repedea sunt bogate și diverse; le putem împărți sau repartiza în câteva grupe:

- după forma de relief;
- după parcela foștilor proprietari de pământ;
- după ocupația oamenilor etc.

În continuare, prezentăm cele mai semnificative toponime din comuna Repedea:

I. Denumiri care reflectă formele de relief

HLUBOKEY	Cătun, înseamnă „adâncitură”
GRUNY	Cătun, înseamnă „dâmb”
JOLOB	Cătun, înseamnă „jgheab”
KALAMUTNEY	Podiș, înseamnă „tulbure”
KAMINCEANEY	Munte, înseamnă „pietros”
KOLESKE	Poiană, înseamnă „leagăne”
LABA	Munte, înseamnă „picior de urs”
LESPEDEA DE SUS	Cătun, denumire legată de existența unei cariere de piatră. Lespede - în limba română - înseamnă piatră plată și mare.
CIOLAR	Cătun: înseamnă „frunțaș”, „de frunte”.

NEJNEA LEASPIDEA	Cătun
PERECHUD	Poiană, înseamnă „trecere”
PLAYC	Cătun - din limba română „plai”
POLYANCA	Poieniță
PUHETEA	Vârful muntelui Sehlean, înseamnă „nasture”
RAPA	Teren surpat, prăpăstios
RUNYA	Poiană, șes, netedă ca o palmă
SCORODNEI	Cătun, sintagma ce înseamnă: „repede zi”
SMERECENEY	Munte acoperit de o pădure deasă de molid. Punct de exploatare forestieră
STROMENA	Munte, înseamnă „prăpastie, surpătură”

II. Denumiri care provin din poreclele proprietarilor

BREBANCA	A fost domeniul lui Breban
DANKUL	Muntele a fost proprietatea unui bogătaș numit Danko
CAMYNYCAMINY	Poiană cu o piatră în mijloc-proprietatea lui Dudca
MICLUSEA	Cătun, denumire după numele unui fost bogătaș maghiar, Miclous
PENTAYA	Cătun, numele de la Pentea
POLE RUSNACOV	Câmp. proprietatea lui Slusar
CAMINI SOFIACU	Piatra lui Sofiac
STAIA BERCINA	Munte, fosta proprietate a lui Bercea
SULEFAN	Fâneăță, denumire după proprietatea lui Sulefa

III. Denumiri legate de ocupațiile locuitorilor

BODNARICA	Fâneăță, în legătură cu „bodnar” - dogar
VAPNYARICA	<i>Versantul de calcar, vapno – var</i>
VESNARCA	Versantul de „primăvară”
VOLARYCA	Numele vine de la „boi” - acolo stăteau boii și vara, și iarna
HAMOVANCA	Izvor - zăgaz pentru plute (Bocor)
HOVDEA	<i>Cătun, denumirea derivă de la interjecția HOV! Care înseamnă „Ajunge!”</i>
COPANCA	Câmp, înseamnă „săpătura”
LAZ	Poiană, înseamnă „drum ocolitor”

OBLAZ	Cătun, legat de versant „drum peste un deal”
OSUY	Câmp expus luminii soarelui, versantul de la miazăzi
PRESLUP	Câmp, poiană; în limba română, Prislop, trecătoare îngustă între munți
RIJEA	Poiană, poiană despădurită. „rizate” înseamnă „a tăia”
CERETU	Cătun, înseamnă „țeșit”; „cioplitură”
IARMOVETEA	Poiană între păduri; pădure în jurul poienii, în formă de jug; „iarmo” înseamnă „jug”

IV. Alte toponime

BERIZNEC	Pădure; de la „bereza”, ce înseamnă mesteacăn
HECICA	Cătun, „haci” înseamnă „buruiiană uscată”
HOLOVACI	Munte; văzut de sus, acest munte arată ca un cap de om, „holova” înseamnă „cap”
DUBROVA	Poiană, pământ roditor; în trecut, terenul a fost acoperit de stejari, „dub” înseamnă „stejar”
LEPYA	Poieniță, aici creșteau tei, „lepa” înseamnă „tei”
CLENYA	Pădurice, aici creșteau carpeni, „clen” înseamnă „carpen”
SOLOTVENA	Deal, un deal mocirlos, umed, „soli” înseamnă și „sare”
SUCHARESCEA	Deal, versant cu resturi de pădure uscată, „suchei” înseamnă „uscat”
CERESENYCA, ZACERESENICOV	Cătun, numele derivă de la termenul ucrainean pentru „cireșe”; aici creșteau cireși

Element fundamental al vieții, apa a dat naștere unui amplu capitol de mitologie în cultura omenirii, fiind înzestrată cu atributele sacralității.

Hesiod spunea, urmând desigur prevederile tradiționale, că nu trebuie să treci peste cursurile de apă decât după ce „le-ai contemplat cu evlavie, adresându-le rugăciuni și purificându-ți mâinile în undele lor”.

Dacă sunt trecute de către cineva care s-a întinat printr-o faptă rea, acela „devine obiectul urii și pedepsei divine”.

Există la toate popoarele credința că apele (râurile, lacurile și fântânile) își au spiritul, geniul lor și-n jurul acestuia s-au creat numeroase legende. Multe din ele au în centrul lor întâmplări dramatice datorate nerespectării unor interdicții sau a unui comportament necorespunzător față de duhul apei. Înecul este considerat în genere ca expresie a răzbunării spiritului apei. Există în vechiul calendar popular perioade interzise sau zile primejdioase pentru scăldat, iar în folclorul german și în cel scandinav, incantații împotriva înecului.

Era larg răspândită credința conform căreia spiritul apelor pretinde jertfe periodice din partea oamenilor, după cum marinarii îi aduceau ofrande, mai cu seamă în timp de furtună; omorau, de pildă, un câine sau un alt animal, pe care îl aruncau în apa mării, spunând: „liniștește-te, iată câinele meu pe care ți-l dau!”

O largă răspândire au avut până în zilele noastre credințele privitoare la spiritele fântânilor, considerate a fi foarte periculoase, mai ales în cursul nopții, dar cu timpul aceste credințe s-au retras în patrimoniu cultural al copiilor.

Sacralitatea apei și virtuțile ei benefice stau la temelia credințelor și practicilor terapeutice. Sunt foarte numeroase fântânile cu izvoare „tămăduitoare”; „apa vie” care este băută de către eroii de basm pentru recăpătarea energiei și a forței necesare în luptele epuizante împotriva dușmanilor și „apa moartă” au aceeași bază mitică și „apa neîncepută” care apare frecvent în descântece, ca element adjuvant în acțiunea magică de însănătoșire a celor bolnavi, sau în vrăji, unde era chemată să sprijine atragerea asupra interpretului a frumuseții, dragostei și norocului.

Prezintă în toate riturile de trecere, acele care marchează momente capitale din viața omului (nașterea, căsătoria, moartea), uneori cu rol purificator, alteori cu rol de consacrare sau fecunditate, **apa** apare și-n riturile agrare, începând cu „Pornitul plugului” și terminând cu ceremonialul cununii la secerat, deoarece țelul suprem al tuturor îl constituie rodirea pământului, belșugul culturilor.

Între obiceiurile agrare în desfășurarea cărora apa joacă un rol de prim ordin, **Paparuda** ocupă un loc distinct.

Paparuda este, la origine, o străveche creație mitică ce îmbină în conținutul ei elemente magice și religioase și ea nu poate fi confundată cu acele „rituri mărunte contra secetei”.

Scenariul Paparudei imaginează spiritul antropomorf al vegetației (masca verde) bucurându-se de efectele binefăcătoare ale ploii ce cade din abundență asupra lui, ca urmare a invocației adresate de către protagoniști ritului zeității stăpânitoare a ploii sau, poate, zeității subalterne care mediază între om și zeul suprem.

„Paparudă, Rudă,
la ieși de pe ne udă
Cu gălețile
În toate părțile,
Cu urcioarele
Toate ogoarele.....”

Spre deosebire de Paparudă, **Caloianul** este o păpușă confectionată din lut, cârpe paie sau crenguțe de lemn îmbrăcată cu hăinuțe din cârpe.

Moartea și renașterea anuală a naturii, aducerea sau oprirea ploii se face conform modelului universal, prin diferite rituri funerare preistorice: abandonarea *cadavrului* sau aruncarea acestuia într-un loc dosnic; sfârâmarea (ciopârțirea) și împrăștierea prin holdele semănate; imersiunea lui într-o apă curgătoare, lac, fântână; înhumarea; incinerarea.

De cele mai multe ori Caloianul este supus la două sau mai multe rituri funerare: înhumarea, deshumarea, ciopârțirea, părăsirea, depunerea cadavrului pe apă.

„ Caloiene, Ene,
Du-te în Cer și cere:
Să deschidă porțile,
Să sloboade ploile,
Să curgă ca gârlele;
Caloiene, Ene,
Cum ne curg lacrimile,
Să curgă și ploile
Zilele și nopțile,
Să umple șanțurile,
Să crească legumele,
Și toate ierburile
/..../”.

Scufundarea în apă echivalează în plan uman morții, dar la nivel cosmologic și antropologic moartea aceasta nu reprezintă o dispariție definitivă, ci doar o reintegrare trecătoare în neclar, căreia îi succede o nouă imersiune, scufundarea în apă.

După cum afirma Mircea Eliade îngroparea simbolică, parțială sau totală au aceeași valoare magico - religioasă ca și scufundarea în apă. Poate fi vorba de un rit întemeiat pe sacrificii umane reale, corpul celui sacrificat fiind îngropat în scopuri fertilizatoare.

Indiferent dacă e vorba de aruncarea păpușii în apă (de înecarea Caloianului) sau de îngroparea ei, ideea regenerării, a reînvierii zeului este transmite ideea ca păpușa, *Caloianul este omorât, ca să reînvie*: „ Frate, frate Caloieni, nu te punem în pământ ca să putrezești, ci te punem să-nverzești..”

Apa joacă rol important si-n scaldă rituală a fetelor în noaptea sau în zorii zilei de Sânziene.

Prin diferite practici fetele sperau că își vor vedea în vis ursitul și dacă se vor scălda în (perioada mai sus amintită) în roua florilor și apa râurilor vor deveni „frumoase și curate ca apa neîncepută.”

Întâlnirile între care au loc în spațiul satului, mai precis lângă fântână duc la performarea unui rit de fecunditate având loc stropirea reciprocă cu apă curată, vie a fântânii, un rit investit și cu valențe cosmice.

Trebuie amintit faptul că fântâna face trecerea și pe verticală, ea unind lumea de aici cu lumea adâncurilor, dar și cu lumea înaltului.

Apa este folosită și la *prima scaldă* a copilului, făcută de către moașă; acest act ritual este încă bine conservat.

Apa pentru îmbăiere trebuia să fie *apă neîncepută*, adusă chiar de moașă, într-o ulcică nouă de pământ, atunci când încep să mijească zorile și-n cea mai mare taină, pentru ca apa să nu fie „spurcată” de vreo babă „mai urâcioasă”.

Era încălzită pe vatră și se punea într-însa diferite obiecte cu funcție magică de apărare și chiar cu o funcție de inițiere. Apa era apoi aruncată fie în grădina cu flori, dacă nou - născutul era fată, sau la rădăcina unui arbore tânăr ce urma să intre pe rod, dacă era băiat.

Tinerei mame, imediat după ce a fost scăldat copilul, i *se va face apa*: într-un ulcior, sau într-o sticlă, moașa aduce apă de izvor, sau de fântână, în care pune busuioc, după care o descântă; astăzi „duce apa să o citească popa”.

Cu această apă trebuie să se spele femeia pe mâini și pe față până la botez; ea poate fi folosită și de leac împotriva deochiului, sau a altor boli.

În ceea ce privește ceremonialul funerar, apa folosită pentru scaldă rituală este aruncată într-un loc mai depărtat „neatins de picior de om”.

Apa poate avea și valențe negative: gălețile cu apă trebuie acoperite deoarece există riscul ca mortul să-și oglindească chipul în apă și nu s-ar putea săvârși ritualul trecerii lui în Lumea de Dincolo.

Fiecărui om ce a participat la înmormântare i se toarnă apă pe mâini, trebuind să arunce cu aceasta peste cap pentru a nu-l bântui moartea, apa având în cazul acesta rol de purificare.

Udatul este interpretat ca un act de purificare, dar și leac împotriva bolilor, pentru câștigarea voiniciunii ca vrajă pentru grăbirea căsătoriei. Formele de manifestare a obiceiului udatului, (stropitului, scăldatului și înrouratului)

erau foarte variate, apa putând fi „neîncepută”, scoasă dis-de dimineată din fântână, din râuri și pârâuri sau roua căzută pe iarbă în noaptea de Sângiorz. Fetele pe lângă locuința cărora nu trece nici o apă curgătoare se scoală în ziua de Sângiorz dis-de-dimineată, pun un ciubăr lângă fântână, îl umplu cu apă neîncepută și-n ciubărul acesta se scaldă, anume ca să fie curate, frumoase, drăgălașe și mai bine văzute de toți, mai ales de către feciori.

Bibliografie

1. Pop, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1989, [16/54X84].
2. Ghinoiu, Ion, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București, 1989.
3. idem, *Sărbători și obiceiuri românești*, Editura Elion, 2002.
4. Suiogan, Delia, *Simbolica riturilor de trecere*, Editura Paideia, București, 2006.

Maria-Daciana Vlad*, Ancuța-Suzana Vlad**

**Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca,
Facultatea de Istorie și Filosofie*

***Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca,
Facultatea Teoretică*

Maramureșul reprezintă sursa unor bogate și diverse tradiții etno-folclorice, cuprinzând comunități care au purtat peste ani o zestre bogată de obiceiuri folclorice și religioase specifice momentului esențial al trecerii spre lumea cealaltă.

În contextul etnografic al nordului României, Maramureșul se individualizează prin originalitate, diversitate și paradoxal, arhaism. Studiile realizate având ca subiect folclorul maramureșean, au demonstrat, nu doar pentru cei născuți în această zonă, ci și pentru ceilalți locuitori ai țării, că Maramureșul e unic prin bogăția creațiilor populare, prin originalitatea obiceiurilor și a tradițiilor, prin unicitatea graiului și prin contribuția valoroasă adusă la cultura românească. Intenționăm, în cele ce urmează, să identificăm locul maramureșenilor în ansamblul culturii tradiționale românești, dintr-o perspectivă etnografică și punând accentul asupra desfășurării ritualului funerar.

Pamfil Bilțiu, cunoscut etnolog, mare culegător contemporan de folclor maramureșean, remarcă în cartea sa "Studii de etnologie românească"¹³ importanța și complexitatea obiceiurilor de înmormântare ale maramureșenilor, sintetizându-le extraordinar în rândurile culegerilor sale.

"În Maramureș, ceremonialul funerar conține, ca și în alte părți, o secvențialitate ritualică cu rol de a marca momentele sale semnificative, inclusiv cel al separării sufletului de lumea celor vii și agregarea sa în cea a strămoșilor"¹⁴.

Ne vom limita în cele ce urmează la a puncta doar influențele creștinismului ortodox, având în vedere majoritatea covârșitoare a maramureșenilor care aparțin acestei confesiuni, deși aceste ritualuri se păstrează aproape la fel și la greco-catolici.

Oricât de înspăimântătoare și cruntă ar părea ideea morții, ea este cu siguranță o certitudine (unică, pentru necredincioși). Pentru credincioși, certitudinea este Dumnezeu, nu moartea. Cu toate acestea, din perspectiva ritualurilor de înmormântare, un alt factor extrem, cu puternice influențe este și maniera în care moartea se produce.

În tradiția românească și în special în credința maramureșeană, trecerea în lumea de dincolo nu se poate împlini fără voia lui Dumnezeu, iar acolo unde

¹³Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească*, I, București, Editura SAECULUM I.O. 2003.

¹⁴Ștefan Mariș, *The Funerary Ritual in Maramures – A Hermeneutic Perspective*, în „Memoria ethnologica”, nr. 30 - 31 ianuarie - iunie 2009 (An IX), p. 4.

moartea intervine prea devreme, prea dur, într-o manieră subită sau în floarea vârstei, cei rămași în urmă săvârșesc ritualuri distincte pentru fiecare situație în parte, pentru ca nu cumva sufletul celui adormit să nu își găsească într-un final liniștea.

În cele ce urmează, vom detalia, pe rând, diferitele categorii de ritualuri specifice înmormântărilor din Maramureș, în funcție de maniera în care cel decedat și-a găsit sfârșitul. Vom vedea că întâlnim, în fiecare caz, structura temeră a riturilor de trecere, cu trăsături adecvate situațiilor în care se aplică.

Vom prezenta inițial ritualul specific celor morți de „moarte bună”, în care se includ cei care și-au trăit viața, cei care sunt bolnavi, dar mai ales cei care au epuizat toate celelalte etape ale mării treceri prin lumea pământească. Vom puncta ulterior specificul ritualurilor săvârșite la moartea celor necăsătoriți, acolo unde vom vedea că cei rămași în viață intenționează uneori să suplinească momentele cheie ale vieții, pentru a nu-l lipsi pe cel decedat de ordinea lucrurilor.

În final, vom puncta, de asemenea câteva tradiții săvârșite la înmormântarea celor care nu se îngroapă în cimitir, cu referire directă aici la cei care fie sau sinucis fie nu au apucat să fie botezați, nefiind astfel considerați creștini.

Ritualul specific înmormântării celor morți „de moarte bună”

Cei morți „de moarte bună” sunt cei al căror sfârșit nu este unul tragic, prematur, nenatural sau circumscris unui eveniment absolut imprevizibil și improbabil. În această categorie regăsim bătrânii care, așa cum fiecare dintre noi a remarcat din experiența personală, își simt uneori sfârșitul și „pleacă” oarecum împăcați.

Acești oameni care s-au împlinit de-a lungul vieții cred că misiunea lor pe acest pământ a fost atinsă, astfel că le este mult mai ușor să accepte tranziția spre noua etapă în care omul trece doar cu sufletul.

Este firesc faptul că, în situația decesului unui om vârstnic, care „și-a trăit viața”, cei dragi sunt la rândul lor mai împăcați cu acest sfârșit, care poate aduce uneori chiar alinare, dacă omul a fost bolnav și a suferit. Evident că moartea, în acest caz, nu poate să nu fie marcată prin ritualurile de trecere aferente, motiv pentru care în fiecare familie de maramureșeni, la decesul cuiva drag se respectă o serie de tradiții, obiceiuri, ritualuri specifice zonei, de la care practicanții nu se abat pentru nimic în lume.

Maramureșenii, conform obiceiului moștenit, se pregătesc din timp pentru momentul decesului, mai ales atunci când survenirea lui este o chestiune de timp.

Aici „când omul este în durerile morții, are presimțiri, trimite după preot să îi facă maslu pentru dezlegarea de păcate... iar când muribundul trage

de moarte, ai casei îi dau în mână o lumină aprinsă, lumina arzând la cap trei zile până ce este dus la groapă”¹¹⁵.

Lumânarea este un simbol al luminii care ar trebui să îl însoțească pe cel ce moare în drumul său, despre care cei vii spun că ar fi în întuneric, cel puțin o vreme. Lipsa lumânării este sau nu o problemă în funcție de credință și de rigiditatea cu care familiile respectă dogmele religiei pe care o împărtășesc.

Cât despre ultima spovedanie, sau taina sfântului maslu ea este a șaptea Taină a Bisericii Ortodoxe prin care credincioșii dobândesc vindecarea de bolile trupesti, dar și de cele ale sufletului prin rugăciunile preoților și ungerea cu untdelemn.

Ultima împărtășanie este extrem de importantă ca parte a ritualului premergător momentului morții, pentru că, așa cum consideră și biserica „Nu putem să refuzăm ultima împărtășanie care îl însoțește pe om, dacă el dorește aceasta.”¹¹⁶

Specific zonei Maramureșului, dar preluat ulterior în diverse variații în toată țara, este modul de adresare, în zilele de după decesul celui apropiat. Expresia cel mai des întâlnită în zilele în care o familie este în doliu este “Dumnezeu sa îl ierte!”¹¹⁷, cu referire la cel decedat.

Această expresie este rostită de toată lumea și înlocuiește salutul de zi cu zi. Chiar dacă acest ritual nu este unic și nu se întâlnește exclusiv în Maramureș, ci în multe alte zone ale țării, se impune a aminti faptul că în perioada imediat următoare decesului unui apropiat, femeile poartă cozile despletite, iar bărbații capul descoperit, acesta fiind „semn de jale, de moarte în familie”¹¹⁸.

Ceremonialul funebru a conservat până astăzi o serie de ritualuri care, raportate la cercetările arheologice, ne întăresc convingerea că nu pot fi rupte de cultura și mitologia strămoșilor. În acest sens, „capătă importanță pe această linie, mai întâi, înmormântarea defunctului cu uneltele de care s-a slujit în timpul vieții”¹¹⁹.

Locurile de veci au o semnificație aparte pentru maramureșeni. Cimitirul este locul de odihnă în care cei vii așează trupurile morților. Cimitirul este, în același sens, o punte între cei rămași și cei plecați, care, deși nu mai sunt printre noi, rămân simbolic în acel loc în care se păstrează vie amintirea lor.

În Maramureș este rar întâlnit obiceiul din satele ardelenesti de a-ți îngropa morții în grădina sau în curtea casei. Dimpotrivă, maramureșenii țin enorm de mult la locul de veci din cimitir, acolo unde toți sătenii se duc în cele

115Colecția Maria Chiș – *Obiceiuri la înmormântare în Săliștea de Sus*, în „Memoria ethnologica”, nr. 2-3, februarie - iunie 2002, an II, p. 536.

116Protoiereu Vladimir Vorobiev, *Duhovnicul și ucenicul*, Editura Sophia, București, 2009, pp. 110-111.

117Pr. Prof. Univ. Dr. Ene Braniste, *Liturgica speciala*, București, 1990.

118Bogdan Ion, Olos Mihai, Timiș Nicoară, *Obiceiuri de peste an și din viața omului, Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980, p. 35.

119Biltiu, Pamfil, *op.cit.*, p. 267.

din urmă. Îngroparea în curtea casei se făcea din motive geografice și practice, în satele risipite, în care distanțele dintre case erau foarte mari și accesul la cimitir, imposibil.

Tot în această zonă, trebuie să specificăm atunci când vorbim despre cimitire și locuri de veci, un loc aparte, unic cu siguranță în România și în Europa, este Cimitirul Vesel.

Creat de Stan Ioan Pătraș, care a scris primul epitaf în anul 1935, Cimitirul Vesel de la Săpânța atestă faptul că maramureșenii sunt autentici prin viziunea unică și perspectiva umoristică asupra morții. Situat în localitatea Săpânța, județul Maramureș, acest loc este faimos pentru crucile mormintelor colorate și pictate viu în imagini și versuri care rescriu viața celui înhumat.

Acest „peisaj de patrimoniu”, care, în trecut, nu a fost altceva decât cimitirul satului, este unic prin arta prelucrării lemnului și prin iconografia crucilor pictate. Inovația introdusă prin textul funerar inscripționat pe crucile de un albastru cald sporește autenticitatea locului, stând mărturie astfel faptului că acest loc de veci din Maramureș descrie o viziune inimitabilă a „obiceiului epigrafic tombal din spațiul maramureșean”¹²⁰.

Ceea ce este cu adevărat inedit la acest cimitir, este diferențierea față de cultura populară, care consideră moartea ca un eveniment trist, impresionând prin originalitatea epitafurilor care sunt nu doar amuzante ci și definitorii pentru persoanele pentru care au fost scrise. În acest sens, indicăm un exemplu de asemenea epitaf, cunoscut deja pentru mesajul și impactul puternic transmis: „Sub această cruce grea/Zace biata soacră-mea/Trei zile de mai trăia/Zăceam eu și cetea ea./Voi care treceți pă aici/Încercați să n-o treziți/Că acasă dacă vine/Iară-i cu gura pă mine/Da așa eu m-oi purta/Că-napoi n-a înturna/Stai aicea dragă soacră-mea/”.

Chiar dacă ritualul îngropării, din perspectiva sa religioasă este celebrat și respectat cu sfințenie în Maramureș, putem spune că raportat inclusiv la figura Cimitirului Vesel de la Săpânța, la maniera în care moartea se reflectă prin imaginea crucilor inedite și uneori amuzante, avem de-a face cu o serie de elemente precreștine ale ritualului funerar.

Pământul și întoarcerea în pământ sunt specifice acestui ritual al îngropării cu simbolistică precreștină, el echivalând din această perspectivă cu o revenire la „pământul mamă”, întoarcere necesară păstrării unui echilibru și a ciclicității naturale a vieții.

Există în egală măsură și alte practici care implică pământul, cum sunt în alte zone: perforarea sicriului pentru ca decedatul să ajungă pământ mai repede etc.

Trecând mai departe prin schema ritualurilor de înmormântare specifice zonei Maramureșului, și ajungând în faza ritualurilor postliminale, precizăm că există un mod important de exprimare a durerii, legat de acest eveniment nefericit, evidențiat prin semne exterioare (îmbrăcăminte neagră), numit doliu.

120Mihaela Grancea, *Reprezentări ale morții în România epocii comuniste, Trei studii de antropologie funerară*, Casa Cărții de Știință, București, 2007, p. 88.

Relația celor vii cu cel decedat se menține prin ceea ce intitulăm perioada de doliu. În general, perioada doliului activ în familiile maramureșene, este de un an¹²¹ dar aceasta poate să varieze în funcție de influențele laice sau creștine care călăuzesc familiile. Doliul se ține purtând straiile negre și urmând cu sfîntenie slujbele periodice de pomenire ale mortului.

Femeile mai poartă părul desfăcut și năframă neagră, iar bărbații, capul descoperit. Se obișnuiește de asemenea a se pune steag negru la poarta familiei îndoliate. „Pentru pomenire, în aceeași zonă, unii fac o fântână la marginea satului unde nu era apă pentru trecători „să sie de sufletu’ mortului”¹²².

Scenariul ritualului de înmormântare implică o atenție deosebită acordată pomenilor. Prin acțiunea de participare la această secvență rituală se manifestă dorința participanților de a rezolva starea de dezechilibru produsă în cadrul comunității prin pierderea unui membru al ei. Refacerea echilibrului se produce în două etape. În primul rând, mesenii acceptă plecarea, participarea lor la pomană fiind mesajul acestei acceptări, iar în al doilea rând, reînnoadă cu cei afectați – rudele apropiate – legăturile rupte prin dispariția unui membru al familiei¹²³.

Tot în Maramureș fiecare mort este „cântat” sau bocit. Specificul acestei zone este că bocitoarele nu sunt femei străine din sat plătite, ci sunt femei din familie. Bocetul se cântă „tare, rar, în timpul mersului, la groapă devine grav”¹²⁴.

Putem spune că, la nivelul planului simbolic primar, bocirea are valoarea unei poezii de unificare; la nivelul planului simbolic secundar, același act ritual are valoarea unei poezii de separare¹²⁵.

Bocitul se leagă de sensul simbolic al plânsului ritual: el trebuie înțeles ca un rit, care nu este în primul rând un semn al durerii, ci mai degrabă fundalul muzical care înfrumusețează și completează ritualul de trecere spre neființă.

În multe zone ale țării, bocitul are și o funcție socială: cu cât mortul este bocit mai cu foc, cu atât se consideră că a fost om de vază și familia își face datoria față de el, chiar dacă bocitoarele nu sunt neapărat din familie, ci femei plătite.

Bocitul în Maramureș nu se face însă de femei străine și nici nu este o activitate remunerată, ci este o activitate pe care o desfășoară rudele cele mai apropiate ale decedatului.

Observăm așadar că din perspectiva tiparului axiologic bocitul este un element de ritual precreștin, el nu face parte din ritualurile cerute de biserică:

Cântare (bocet) pentru mama: “Ioi, mămucă bună ai fost/De la moarte nu te-am scos/Eu cu moartea m-am luptat/Din păcate-o câștigat/Și mămucă te-o

122Colecția Maria Chiș – *op.cit.*, pp. 536 – 541.

123Ștefan Mariș, *op.cit.*, p.78.

124Colecția Maria Chiș – *op.cit.*, p. 538.

125Delia Suiogan, *Simbolistica riturilor de trecere*, Editura Paideia, București, 2006, p. 17.

luat/Bată-l focu' de ocol/ Rămâne pustău și gol/De-atâta găzdăluit/Nu o mai rămas nimnic/Rău mă doare inima/ Mamă după dumata (dumneata)/Aș si vrut să si trăit/Până ce-am să mă mărit/Da' mirele n-o vinit/M-ai lăsat cu legământ/Când îi muri să te cânt/Mult nu te-oi putea cânta/ Rău mă doare inima/Mama după dumata.” (Savu Ioana, Comuna Petrova, Jud. Maramureș, născută în anul 1930, Porecla: Mărișca Secretarului).

Cântare (bocet) pentru mama: “Mândru-i numele de mamă/N-oi strâga de bună samă/Mândru-i numele mamă/Altu' nu l-oi mai ave'./O mămucă, mama me'/Altu' nu te-om mai vide'/Mândră casă Ț-ai avut/Și vād că nu Ț-o plăcut!/Ț-ai făcut alta de lut/Și nu te-om vide' mai mult/Fără uși, fără feresti/Soarele să nu-l mai vezi./O mămucă și mămucă/ În scoală-te și te uită./Cum s-adună lume multă/Și să gată să te ducă./Mămucă eu te-aș ruga/ Fă dumăta cum îi fa'/Și de-aicia nu pleca/ Supăraț' nu ne lăsa./Fă dumăta cum îi ști/Și de-aicea nu porni./Că n-apoi nu-i mai zini/Tare supăraț'-om si./Că și tata o plecat/ Și 'napoi n-o înturnat/Tare rău ne-am supărat/Doamne mult am mai zderat”.

Cântare (bocet) pentru tata: “O tătucă și tătucă/Cum să gată să te ducă./Tare bine ne-ai ibdit/Și amu ne-ai părăsît./Plânge grădină și casă/Că tătuca bun ne lasă./Plânge casă și grădină/Rău ne doare la inimă./Plânge casă și ocol/Că rămâi pustău și gol./Acasă când am zinit/Ușa deschisă-am găsît./Da' de amu când oi zini/ Tăte-nchise le-oi găsi./Cu cine m-oi sfătui./Dacă dumăta nu-i si./Fă-Ț' cărare pân briboi/Și zină iară-napoi./Înapoi la noi acasă/Nu-m' lăsa inima arsă./Fă-Ț' cărare pân grădină/ Și zină sara la cină./Că noi te-om culca pă Țol/Nu aici pă pământ gol./Și te-om culca pe perină/Nu aici în lut și-n tină./Vai de mine rău a si/La noapte unde-i durni./Laolaltă cu morți/Și 'napoi nu-i mai zini”./Dacă videm că-i așa/Noapte bună hăi tătă. (Hodor Pălăguță din Satul Slătioara, născută în anul 1945, în Comuna Bârsana, Jud. Maramureș)

Verșul mortului cântat de dieci: “Și te las, lume, te las,/Că bugăt în tine am tras./Am trăit lume în tine,/70 de ai, mai bine./În năcazuri și dureri/Și în multe supărări.”¹²⁶

Gesturile făcute la înmormântare sunt în strânsă legătură cu felul în care cei rămași în viață înțeleg să prefigureze continuarea acestui moment pentru suflet.

Cert este că fiecare ritual dintre cele enumerate mai sus este respectat cu sfințenie de maramureșeni, iar eficacitatea lor este direct proporțională cu credința lor că sufletul o să ajungă la destinația sa finală și datorită respectării tradițiilor din complexul funerar local.

Ritualul specific înmormântării celor necăsătoriți

Moartea unui tânăr necăsătorit este întotdeauna mult mai dramatică decât aceea a unui om în vârstă, deoarece este interpretată ca o eroare în firea

¹²⁶ Elisabeta, Dobozi-Faiuc, *Cântarea morților (Culegere de folclor funebru), partea a doua*, p. 23, Cluj-Napoca 2001.

lucrurilor, eroare care are ca efect un dezechilibru în ordinea momentelor cheie ale vieții.

Cei necăsătoriți sar astfel, involuntar, peste etapa întemeierii unei familii, iar cei rămași în urmă și îndurerați peste măsură au credința că printr-un ritual specific pot să suplinească această lacună impusă de destin.

Din aceste considerente, înmormântarea specifică celor necăsătoriți este una aparte din perspectiva ritualurilor care se îndeplinesc, ocupând un loc special în economia ceremonialului funerar, acesta fiind suficient de important și distinct încât să fie demn de a fi analizat într-o secțiune separată.

Potrivit credințelor populare cu privire la traiectoria sa pe pământ, fiecare om trebuie să parcurgă cele trei etape ale vieții de familie: nașterea, căsătoria și înmormântarea.

Dacă cineva sare peste etapa intermediară, se creează, practic, o breșă existențială în credința celor dragi, astfel că tinerilor necăsătoriți li se face o ceremonie funerară care, în multe secvențe, se aseamănă cu desfășurarea ritualului nupțial.

Numită și „nunta mortului”, înmormântarea celui necăsătorit urmează tiparul înmormântărilor celorlalți oameni, dar i se adaugă și un alt ansamblu ritual, întrucât este expresia unei asocieri între moarte și căsătorie, asociere care își găsește o formă metaforică sau chiar alegorică.

Pentru cei necăsătoriți, ceremonialul funerar se va transforma într-un simulacru de nuntă, păstrând totodată originalitatea elementelor de înmormântare completându-le doar pe alocuri cu adaptări ale obiceiurilor nupțiale.

Astfel, în ziua prohodului se alege pentru cel decedat o mireasă sau un mire. În cazul în care exista o persoană apropiată cu care decedatul nu a apucat încă să întemeieze o familie, se alegea întocmai acea persoană pentru a nu distorsiona prea mult realitatea.

În cazul în care cel decedat este femeie, ea se așază în sicriu îmbrăcată ca la propria nuntă, în rochie albă de mireasă.

Ajunși în fața locului de veci, respectiv la groapa unde urmează a fi așezat mortul, preotul își rostește rugăciunile specifice după care pleacă și lasă tineretul acolo. În cazul nunții miresei moarte se obișnuiește a se rosti următoarea cântare: „Haide tu (numele) la joc/Nu sta aicea pe loc/Haida tu (numele) ș-om juca/Nu te face ca tina/Haida tu (numele) și feti/Nu șede' a putredi”.

Dacă cel decedat este bărbat cântarea are următorul conținut: „Măi mnire, mnireasa ta/Șăde-n șatră la popa/Te-așteaptă să daț' mâna”¹²⁷.

La întoarcerea de la groapă, ceremonialul de nuntă se desfășoară cu muzică, joc, voie bună, așa cum și-ar fi dorit să-și serbeze nunta și defunctul.

În ceea ce privește specificul înmormântării celor necăsătoriți, el iese în evidență și prin obiceiul de a se cânta un cântec ceremonial funerar. Cântecul

127Colecția Maria Chiș –*op.cit.*, p. 539.

bradului este una dintre cel mai bine conservate creații care alcătuiesc suita ceremonială a cântecelor de înmormântare.¹²⁸

Simbolul în jurul căruia se concentrează atât poezia cântecului menționat mai sus, cât și ritualul care o încadrează, bradul, este interpretat în zona de nord și chiar de nord vest a țării, incluzând Maramureșul, ca mireasă a celui mort nelumit, deci conceptul mitologic care determină semnificația și structura întregului fenomen este înțelegerea morții ca o nuntă.

Referitor la această unică interpretare, bradul ca mireasă a mortului, trebuie spus că moartea unui tânăr necăsătorit era privită ca o eroare în desfășurarea firească a vieții și ea trebuia reparată prin acte rituale¹²⁹.

Ritualul specific celor care nu se îngroapă în cimitirul Bisericii

În Maramureș, sinucigașii nu beneficiază de același ritual al înmormântării practicat pentru persoanele care mor de moarte bună, conform prezentării de mai sus. De asemenea, ei nu sunt îngropați la un loc cu aceștia, nu li se pune cruce la mormânt, nu le este pomenit numele nici la propria înmormântare, nici la dezlegări, ei fiind excluși și excluzându-se, conform celei mai dure concepții, prin gestul lor, din comunitatea din care au făcut parte în timpul vieții.

Excluderea sinucigașilor din sânul comunității în care au trăit, este o practică a poporului român strâns legată de elementele creștine care caracterizează ritul funerar.

Conform concepției creștine oamenii nu au disponibilitate absolută a vieții lor, acest drept aparținând exclusiv lui Dumnezeu, care este unicul care decide când este momentul detașării de lumea telurică și când e momentul ca fiecare om să se îndrepte spre lumea de dincolo.

Or, sinucigașii prin fapta lor profund necreștină, nu doar că îl reneagă pe Dumnezeu, ci eludează în mod declarat firea lucrurilor, ceea ce trebuie și ceea ce este scris pentru fiecare. Acest tip de faptă nu poate să nu fie sancționată în vreun fel de comunitatea care prin această regulă de a-i exclude din ritualul specific și general aplicabil înmormântărilor sancționează fapta lor necreștină, care-i condamnă la o postexistență lipsită de mântuire.

Cu toate acestea, sinucigașii au parte și ei de cântări specifice, fiind bociți, chiar dacă nu sunt îngropați în cimitir. Plângerea, bocirea mortului de către familie, este considerată a fi nu doar manifestare a tristeții, ci și o practică impusă de comunitate și se încadrează în categoria riturilor piacularare, ce se

128*The Rites Of Passage – Elements Of National Identity*, Dorina CHIȘ-TOIA, Assist. Prof. Ph.D., „Eftimie Murgu” University of Reșița, cf. <http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-01/Psy/Psy%2001%2038.pdf>.

129Ion Ghinoiu, *Mireasa mortului necăsătorit: repararea destinului incomplet*, în vol. „Cărările sufletului”, cf. <http://www.evz.ro/bradul-895281.html>, consultat la data de 03.03.2016.

regăsesc pe toată perioada celor trei zile cât mortul rămâne în casă, dar și în ceremonialul de îngropare efectivă.

Cu privire la sinucigași, spre exemplu, în satul Săliștea de Sus, mărturiile obținute în lucrarea „Colecția Maria Chiș – Obiceiuri la înmormântare în Săliștea de Sus”, apărută în „Memoria ethnologica”, nr. 2-3, februarie - iunie 2002, include relatări culese de la o bătrână numită Maria Gâjanca, aceasta spunând că sinucigașii nu se îngroapă în cimitir ci într-un loc anume intitulat „temeteu”, care în satul Săliștea de Sus este situat pe o coastă din apropierea cimitirului principal. Conform dicționarului explicativ al limbii române „temeteul” reprezintă cimitirul „din afara satului” și dacă în unele zone reprezintă locul în care se îngroapă săracii, în zona Săliștea de Sus este cimitirul în care se îngroapă sinucigașii.

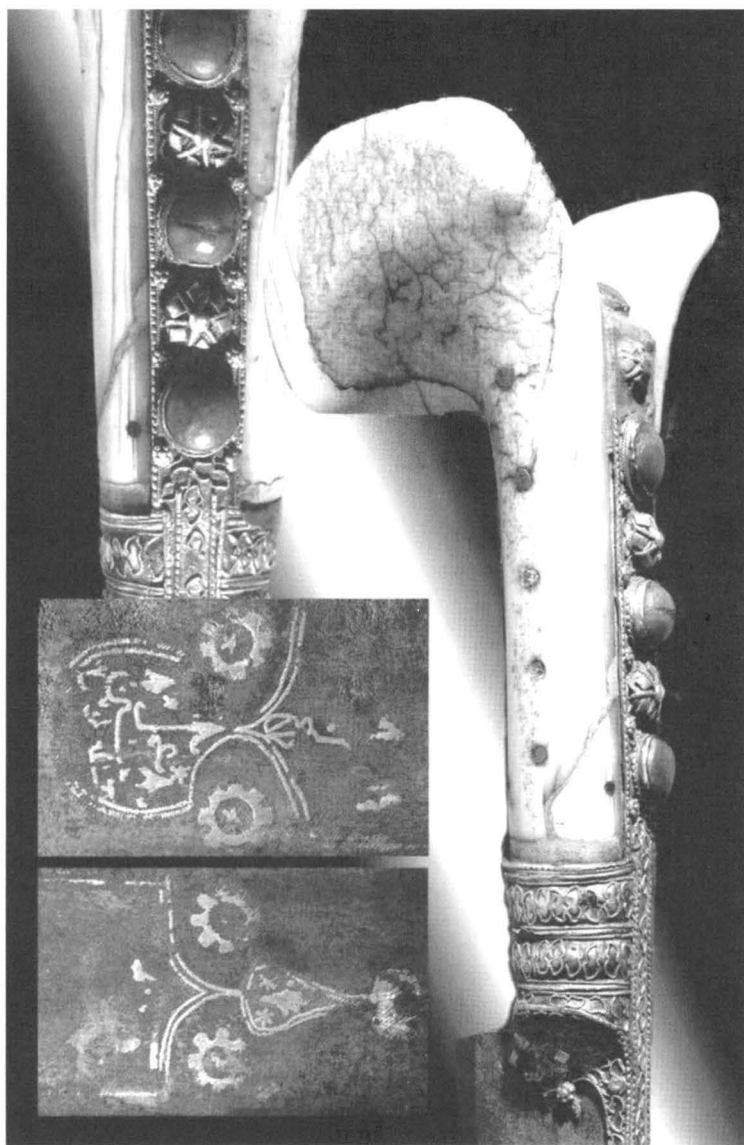
Termenul trebuie deosebit de regionalismul „sintirim” care se referă tocmai la acel cimitir al bisericii în care se îngroapă cei morți de moarte bună.

Un alt aspect important de menționat cu privire la înmormântarea sinucigașilor este cel legat de influențele religioase. De obicei, religia nu permite maramureșenilor ca slujba de înmormântare, respectiv prohodul să fie ținut de un preot, în cazul lor.

Există și unele tradiții conform cărora nu e indicat nici măcar să mergi la înmormântarea sinucigașilor și altele în care s-ar cuveni ca oamenii să participe la slujba de înmormântare a sinucigașilor „dar nu trebuie să luăm de pomană de la cei care dau pentru ei. Alte tradiții spun că până la 7 ani nu se pot trece nici în pomelnici; după ce au împlinit 7 ani se face slujba înmormântării, cu toata rânduiala cuvenită.”¹³⁰

În ceea ce privește copiii nebotezați, se consideră că aceștia nu l-au cunoscut pe Dumnezeu, motiv pentru care, nici ei nu sunt îngropați în cimitirul bisericii.

¹³⁰Pentru cei morți fără lumânare, nepregătiți, articol disponibil online la următoarea pagină de internet <http://parintelemarius.blogspot.ro/2009/10/pentru-cei-morti-fara.html>, consultat la data de 13.04.2016.

Istorie – Istoria culturii– Arheologie

Deputatul maramureșean Gheorghe Tite versus revoluționar național

Mircea Coloșenco
București

Apărea la Sighișoara, în anul 1935, în Tipografia Miron Neagu lucrarea titrată ambițios **MANIFESTUL REVOLUȚIEI NAȚIONALE** semnată de șase autori: Sorin Pavel, Petre Țuțea, Ioan Crăciunel, Gheorghe Tite, Nicolae Tatu, Petre Ercuță text care poate fi consultat după exemplarul aflat la Biblioteca Academiei Române (cota II.139459), dar și în edițiile datorate lui Marin Diaconu (Crater, 2001) și Mircea Coloșenco (Elion, 2001) cu comentariile implicite.

Editarea **Manifestului** la mijlocul deceniului al treilea al sec. XX se petrec într-o perioadă în care România continuă fărâmițarea politică a Partidului Național Țărănesc, dezmembrat într-unul de stânga și altul de dreapta, iar Garda de Fier se reînființează sub numele de Totul pentru Țară. Tot în acest deceniu interbelic se înființează câte două partide evreiești (1931 și 1936) germane (1931 și 1935), maghiare (1933 și 1934) și ucrainene,, reprezentând fiecare în parte interese ale grupărilor financiar-industriale. Unicul partid aflat în ilegalitate era cel Comunist, dar cu acțiuni subterane prezente. Ființa, însă, de dinainte de Primul Război Mondial (1916-1918) Partidul Național Liberal, căruia i se datorește în bună parte realizarea proiectului de țară România Mare (1 Decembrie 1918).

De subliniat faptul că nici unul dintre cei șase autori ai **Manifestului** (lucrare cu caracter descriptiv/analitic complex al sistemului economic-social românesc – preocupare de vârf a unei întregi generații de intelectuali dotați) nu erau membri ai vreunei formațiuni politice.

Manifestul este structurat pe trei mari componente: politica istorică contemporană și națională, iar schimbarea la față a României este văzută numai printr-o anume Revoluție Națională, respectiv, naționalismul de stat:

„Nu e vorba de naționalismul iridentă de dinainte de /primul/ război, ci de naționalismul pozitiv al vremii noastre. Unul era o mișcare împotriva unei stăpâniri nelegitime – străine – asupra unui popor celălalt e *rezultatul unui drum interior parcurs de individ de la sine la naștere.*”

Către finalul Manifestului, precizarea este tranșantă: națiunea „cere să vină la cârma astei țări oameni în care vibrează de nerăbdare vigoarea națională, oamenii care să spartanizeze națiunea.”

Autorii de facto ai Manifestului sunt primii trei de pe copertă:

SORIN PAVEL (1903-1957), licențiat/doctorat în Drept, asistent la Catedra de Sociologie a lui Petre Andrei de la Universitatea Iași, Consilier de presă la Ambasada Română din Berlin (1940-1944);

PETRE ȚUȚEA (1902-1991), licențiat/doctorat în Drept, militatnt național supranumit „Socratele românilor”;

IOAN CRĂCIUNEL (1903-1961), licențiat în Teologie, preot greco-ortodox în București.

Ceilați trei co-autori trecuți pe copertă sunt aderenți:

PETRE ERCUȚĂ (1906-1996), licențiat/doctorat în Economie (1943),
cadru didactic la ASE București;

NICOLAE TATU (19010-1997) licențiat în Filozofie și Litere (1931) și
Matematică (1955), publicist de dreapta și profesor de liceu;

GHEORGHE TITE (1903-1969), originar din Săpânța, cu studii
liceale la „Dragoș-Vodă” din Sighet, licențiat/doctorat la Universitatea
Ferdinand din Cluj (fost coleg cu Petre Țuțea), avocat la Sighet, în 1936, când,
împreună cu alți localnici este membru al Comitetului de zidire/construcție a
unei biserici de cult greco-catolic.

A intrat în diplomatie făcând parte din Consulatul Regatului Român de
la Oradea condus de Mihai Marina (iunie 1941). Împreună cu acesta și cu Mihai
Bologa sesizau Crucea Roșie Internațională, prin Ambasada Română, trecerea
trenurilor încărcate cu evrei spre Auschwitz.

A fost arestat de autoritățile maghiare (1944), deținut la Închisoarea din
Sighet, dar și de conaționali (1945), pentru vini induse. Totuși, este reabilitat.
Mai mult, la propunerea Ministerului de Externe, este decorat de Regele Mihai
cu ordinul „Steaua României” în grad de Ofițer (9 mai 1947).

Ulterior i s-au pierdut urmele activității sale socio-profesionale.

Pe crucea de pe mormântul său din „Cimitirul Vesel” stă scris:

*„Aici mă odihnesc
Doc. Gh. Tite mă numesc
Pe lume cât am trăit
Multe service am făcut
Acum știi de a me veste
Minister în Buda Peste
Bine ne-a fost de-am dus
Dar și de răle m-a ajuns
Săracă măicuța me
C-a rămas străină ie
Eu viața o lăsai
La 66 de ai.” (n.a. 1969)*

Ca o chintesență a principiilor național-patriotice la care aderaseră
autorii/aderenții **Manifestului** – unic în analele politicii românești de-a lungul
tuturor timpurilor - reproducem integral capitolul inițial/preambulul titrat
ROSTUL NOSTRU.

Ultimul paragraf este definitoriu ca premoniție: „Știm că ne așteaptă o
existență precară și, poate, pe mulți dintre noi, o moarte violentă.”

Premoniția s-a adeverit. N-a fost vorba de moarte, ci de detenție. Sorin
Pavel,, Petre Țuțea, Gheorghe Tite; probabil au văzut și moartea, dar n-a fost să
fie!

Istoria statului român modern este istoria vrajbei dintre ursitoarele lui: banul occidental și naționalismul român.

Banul occidental și-a descoperit aici, la gurile Dunării, interese mari și precise:

- *interese politice: să împiedece înaintarea Rusiei către Constantinopole;*
- *interese comerciale: să cumpere produse agrare ieftine și să vândă produse industriale scumpe, câștigând de la particulari numai diferența de preț, iar de la stat (furnituri) ceva în plus;*
- *interese economice: să exploateze direct – prin personal superior străin și slugi indigene – imensele bogății ale solului și subsolului acestei țări;*
- *interese financiare: să încaseze dobânzile pipărate cuvenite împrumuturilor făcute atât statului român, cât și economiei românești private, care aveau nevoie de un prim ajutor ca s-o ia din loc (instalări, inventar, aparat) – o dată pentru România Mică, altă dată pentru România Mare – cât și de-o serie de ajutoare impuse de evenimente grave pentru destinul țării, războiul din 1877 (Independența), compania din 1913 (o demonstrație de forță necesară), războiul din 1916 (Întregirea).*

Naționaliștii români din secolul al XIX-lea nu sunt altceva decât prima încercare a poporului român maturizat de a ieși în lumina istoriei. În ei, vorbea și lucra energia și tenacitatea unui neam al căruia act de naștere e Columna lui Traian, despre a căruia copilărie prodigioasă – o mie de ani – nu știm nimic și a căruia vajnică adolescență ne-o povestesc cronicarii.

*Utilizând cu măiestrie interesele banului occidental în părțile noastre, dar mai cu seamă asigurându-i câștiguri coloniale și satisfăcându-i dorințe privind însăși forma de stat, regimul politic și acordarea calității de român – lucruri inacceptabile pentru un stat cu adevărat suveran – și chemând în fruntea țării o dinastie în stare să ne reprezinte prin strălucitele ei legături în diplomația europeană (noi fiind la vremea aceea prea „neam prost” ca să ne reprezentăm singuri) și să ne organizeze în interior datorită incomparabilei pregătiri dobândită în sânul unei familii regale specializată în construcții și diriguiri statale, naționaliștii români din secolul al XIX-lea au întemeiat și au pus pe drum statul român actual, care e în zilele noastre obiectul de aprigă dispută al ursitoarelor lui: **al cui e?***

Un tânăr inginer român șomează în cafeneaua târgului natal cu diploma de la Charlottenburg în buzunar, întâlnește un evreu, fost coleg de liceu, tot inginer, dar nu șomer, căruia îi povestește din vorbă în vorbă durerea lui, ca să audă imediat exclamațiile evreului scandalizat de atâta lipsă de informație asupra bursei internaționale a muncii: „De ce nu te duci, dragă, în Palestina? Acolo e de lucru acum!”

Un căpitan de artilerie cumpără niște nutreț pentru cai și îl încarcă pe furgoane. Rămânându-i un rest – cam o căruță țărănească – vrea să angajeze un sătean să i-l ducă: „Nu merg, domnule căpitan, zău, nu merg, că... mi-am făcut suma”.

Într-un stat, care **politicește** e vasal și-și varsă sângele la comanda altora, care etnic e o cloacă internațională și **economicește** o colonie, care își trimite – prin decalaj, concesiile, dobânzi – peste granițe prinosul brazdei și prisosul muncii, ar fi o nebunie să muncești mai mult decât strictul necesar. Statul român actual nu apără bogățiile țării și nu garantează munca națiunii. Nu, pentru că nu e statul național al românilor ci, statul sucursală la gurile Dunării al burgheziei apusene. Creat cu ajutorul ei, pentru interesul ei, sub sugestiile ei imperative și după modelul furnizat de ea – statul acesta nu ne apără pe noi de străini, ci pe străini de noi: siguranța transporturilor, creditelor, plasamentelor, funcționarilor lor. Ca-n colonii... De aceia nu e tragere de inimă în țara românească. De ce să ari, să gândești, să alergi – în plus? Pentru cine? Pentru ce? Lumina va fi tot opaiț, drumul - tot cărare, casa - tot bordei. Pentru că cu banii câștigați la noi, finanța internațională clădește vile la Amsterdam sau Stockholm, iar noi rămânem tot cum am fost, săraci și ursuzi, narcotizându-ne amarul unei vieți naționale intrate în fundac cu doine melancolice și chiolhanuri abrutizante. Aici e sursa adevărată a indolentei românești: în exploatare. Să nu ne înșele palatele bucureștene: sunt contoarele¹ străinilor. Să nu ne înșele vilele din noile cartiere ale capitalei: sunt ale vechililor. Să nu ne înșele o rețea telefonică, o linie ferată, o șosea nouă: nu le fac pentru noi și unde ne trebuie nouă, ci pentru ei și unde le trebuie lor. Să nu ne înșele forfota comercială, economică, financiară, politică: **nu noi** ne zbatem, **ei** – ca să ne sugă mai bine.

Națiunea română stă deoparte: deoparte de viața economică, în care nu poate decât să fie spoliată, deoparte de statul liberalo-democrat, care înlesnește spolierea. Națiunea e în rezistență pasivă. De aceea se vorbește în România numai cu jumătate de gură și nici o treabă nu e întreagă. De aceea țara asta mare și bogată face impresia unei case de vădană: nici pustie și nici vie. De aceea suntem țara lui „da, da”, „bine, bine”, „lasă, lasă”.

Una dintre ursitoare, naționalismul român,, a fost înșelată: în loc de sfat propriu s-a trezit cu tejghea străină. Acest contoar al burgheziei apusene și-al vechililor ei trebuie dărâmat fără zăbavă și, în locul pe care l-a uzurpat cu silnicie și minciună, trebuie să se înalțe adevăratul stat al românilor, un stat național în care să se poată munci cu dragoste și elan, un stat al românilor în România Mare. Știm că munca aceasta nu va fi ușoară și nici lipsită de primejdii. Pentru că unii dintre români au intrat slugi la tejgheaua străinilor. Acești nemernici paznici politici ai contoarului trebuie demascați și națiunea dezlănțuită.

Aceasta e dubla datorie a acestui manifest al revoluției naționale.

Știm că ne așteaptă o existență precară și, poate, pe mulți dintre noi o moarte violentă. Știm că intrăm în toiul unei lupte care va scutura țara ca o vijelie, dar, pentru cei care au un crez nu există nici târguiala, nici rezervă. Vom îndura toate mizeriile și ne vom bate în toate luptele, dar nu vom ceda.

(Manifestul Revoluției Naționale, Sighișoara, 1935)

¹ Contor – (sens ieșit din uz) birou de comerț (în special al unui bancher), locul unde se făceau plățile în marile case de comerț sau bănci.

Bucovina în Marele Război (1914-1918). O reevaluare (Rezumat)

Dr. Daniel Hrenciuc,
CTR, Rădăuți

Bucovina, parte a ființei național-statale românești, a cunoscut importante metamorfoze etno-sociale, politice, confesionale, educaționale și spirituale în intervalul celor 144 de ani de administrație austriacă. Politica etno-demografică a autorităților austriece a schimbat componența etnico-lingvistică a Bucovinei, spațiu în care coabitau 12 națiuni, împărțășind 10 confesiuni diferite. Contribuția fiecăreia dintre aceste comunități etnice la progresul economic, cultural și spiritual al provinciei a reprezentat un fapt remarcabil, asigurând – pe drept cuvânt – renumele Bucovinei de „punte între Orient și Occident” și reflectând influențele cultural-spirituale dintre estul și vestul european. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea asistăm la coagularea conștiinței naționale pentru comunitățile etnice ale Bucovinei, înregistrându-se – fără conflicte sau tensiuni majore – manifestări ale identității lor specifice. Revoluția europeană de la 1848–1849, criza politică premergătoare instaurării dualismului austro-ungar și, ulterior, declanșarea Primului Război Mondial au pus în discuție viabilitatea formulei monarhiei danubiene, o construcție multinațională și pluriconfesională. Identificarea unor variante de supraviețuire pentru Imperiul austro-ungar a reprezentat o misiune extrem de dificilă pentru ideologii monarhiei, în condițiile ascensiunii naționalismelor premergătoare anului 1918.

Marele Război (1914 – 1918) a pus în lumină interesele naționale ale popoarelor Europei Centrale și de Sud – Est, prefigurând prin amploarea mutațiilor etno-naționale destrămarea imperiilor multinaționale. Românii, italienii și sârbii dispuneau de state naționale în afara frontierelor Imperiului Austro-Ungar, în timp ce polonezii, cehii și slovacii urmăreau să-și creeze entități statale proprii. Pe de altă parte, încă înainte de declanșarea războiului, autoritățile Habsburgice au depus eforturi consistente pentru a-i convinge pe naționaliștii maghiari și pangermaniști de necesitatea păstrării monarhiei danubiene. Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul coroanei Austro-Ungariei la 28 iunie 1914 în capitala Bosniei, Sarajevo, a oferit pretextul, aprinzând scânteia necesară declanșării Marelui Război, cum este el numit de către literatura istorică occidentală. Ultimatul înaintat de către guvernul austro-ungar Serbiei a fost respins de aceasta, cu toate că guvernul sârb acceptase 9 din cele 10 puncte ale conținutului documentului, astfel că în mod firesc, pe traseul acestui scenariu la 28 iulie 1914, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. La 28 iulie 1914, Austro-Ungaria a proclamat mobilizarea generală a tuturor forțelor sale militare, astfel că toți bărbații mobilizați trebuiau în termen de 24 de ore să se prezinte la regimamentele unde fuseseră înrolați. A doua zi (1 august 1914) a avut loc mobilizarea generală a armatei austro-ungare și tot în cursul aceleași zile, Germania a remis Rusiei țariste o declarație de război. La 3 august 1914, Imperiul German declara război Franței, iar a doua zi, a primit declarația de război din partea Angliei. Deși a

fost prima care a provocat războiul, Austro-Ungaria fost ultima care a declarat război Imperiului rus (6 august 1914). La 14 august 1914 Austro-Ungaria a decretat mobilizarea generală, înfăptuită în Bucovina două zile mai târziu, prin ordinele maiorului Eduard Fischer. La 28 iulie 1914, Austro-Ungaria declară mobilizarea generală a tuturor forțelor sale militare, astfel că toți bărbații mobilizați trebuiau, în termen de 24 de ore să se prezinte la regimentele unde fuseseră înrolați. Orașele Cernăuți și Rădăuți –scrie istoricul Teodor Bălan - semănau ca două mari tabere militare. Românii, de pildă, erau cuprinși în efectivele regimentelor 23 și 41 infanterie din cadrul Diviziei 43 însumând un număr de 20. 000 militari, plecând la luptă pe data de 22 (miercuri stil vechi) iulie 1914. Ziarul „Viață Nouă” apărut la Cernăuți în ianuarie 1914, mutat la Suceava din 1 noiembrie - s-a manifestat împotriva unirii Bucovinei și a fost nevoit - într-un final - să-și înceteze apariția la 27 decembrie 1914. Un număr de 30. 000 de soldați fuseseră incluși în cadrul regimentelor austro-ungare staționate în Galiția (9 **Dragoni**, **Geniu** și **Infanterie**), Regimentul 22 de Miliție Teritorială, Regimentul 41 de **Infanterie** și Regimentul 9 de **Dragoni**. Alte câteva mii de români erau înrolați în brigada de glotași care avea misiunea să apere granițele. Speranțele monarhiei bicefale se legau de o victorie rapidă până în toamna anului 1914, ordinea, liniștea și mai ales, securitatea internă, consolidând astfel, situația internă. Ocuparea rapidă a Serbiei de către trupele austro-ungare în 1914 a eșuat. În același timp, autoritățile Habsburgice au luat măsuri drastice privind interzicerea activităților organizațiilor și asociațiilor moscovile din Bucovina, predilect din Cernăuți. Motivația acestor acțiuni desfășurate și coordonate de către Jandarmeria din fiecare localitate era de a limita influențele considerate dăunătoare venite din partea Imperiului Rus. Presa de factură rusă a fost supusă cenzurii, fiind interzise toate acele publicații care serveau interesele rusofile/panslaviste în spațiul Galiției și Bucovinei. Clerul a fost de asemenea supus unei supravegheri intense, unii fiind chiar reținuți pentru comportamentul și atitudinile lor considerate a fi proruse (cazul preotului Cassian Bohatireț din Vrânceni, Zastavna, a fraților Alexei și Roman Gierowski, originari din Cernăuți, Ilarian Țurcanovici, redactor la o serie de ziare rusofile din capitala Ducatului Bucovinei). Împotriva acestora s-au întocmit de către tribunalele austriece rechizitorii bogate și minuțios alcătuite pentru *înalță trădare*, în baza articolelor 321 și 327 din Codul Penal Austriac. Conținutul acestor articole stabilea că un cetățean se clasifica drept **dușman al statului** dacă s-ar fi aflat în pe timp de război în legătură cu inamicul, în urma căreia ar fi rezultat avantaj pentru adversar și dezavantaj pentru patrie, sau ar fi desfășurat activități de spionaj în beneficiul dușmanului, în ambele situații fiind prevăzută pedeapsa capitală, executată, de regulă, prin spânzurătoare. La sfârșitul Marelui Război în Bucovina s-au accelerat acțiunile separatiste ale naționaliștilor ucraineni în sensul alipirii părții de nord a provinciei la un stat propriu, fapt care a provocat reacția promptă a românilor în frunte cu Iancu Flondor, cunoscut drept “boierul de la Storojineț”.

Odată cu izbucnirea Marelui Război Mondial, Iancu Flondor a revenit inevitabil, pe scena politică a Bucovinei, plasându-se în mod natural, în fruntea mișcării naționale din provincie, evenimentele având o desfășurare rapidă și

imprevizibilă, rolul său în stabilirea legăturilor cu Regatul Român devenind unul providențial. În condițiile manifestării unor pretenții deschise manifestate de către Partidul Ucrainean Național Democrat de la Lemberg asupra unei părți din Bucovina care să formeze împreună cu estul Galiției un stat ucrainean, în 1915 Iancu Flondor i-a trimis lui Ionel Brătianu, un *Memoriu privitor la fruntariile Bucovinei*, un document foarte important care trebuia valorificat de către delegația României la Conferința Păcii². În acest *Memoriu*, liderul politic bucovinean anticipa trei elemente esențiale în determinarea frontierelor Bucovinei în cadrul Conferinței de Pace:

1. Principiul naționalităților.

2. Chestia apărării pentru viitor, a principiului menționat.

3. Asigurarea prosperității economice a Bucovinei în noile sale hotare.

Flondor menționa că teritoriul Bucovinei situat la nord de Prut va fi pierdut, însă consideră că restul provinciei, cu predilecție teritoriul situat între râurile Prut și Nistru, trebuia considerat „ca o parte integrală a revendicărilor noastre”³. Plecând de la realitatea etnică oferită de majoritatea ruteană a vestului Bucovinei („munții ruteni”), Flondor sugera ca „pentru cazul extrem și ca ultima *ratio* ar fi cu mult mai favorabil de a renunța la munții ruteni decât la teritoriul conțențios dintre Prut și Nistru”⁴. Datele și analiza efectuată de către Iancu Flondor asupra ponderii statistice a populațiilor Bucovinei, predilect a raportului români/ucraineni, sunt cu atât mai prețioase cu cât el demonstrează clar faptul că recensământului austriac din 1910 (bazat așa cum știm, pe limba de conversație a recenzatului) nu reflecta în mod corect statistica etnică din provincie, introducând un tabel statistic al populației cuprinse între Prut și Nistru, până la pâraul Brușnița⁵. În cele 48 de localități (inclusiv orașul Cernăuți) locuiau 183. 930 de persoane, dintre care 64. 643 români, 46. 044 ruteni și 72.703 de alte naționalități. Teritoriul măsura 109. 473 ha, dintre care 50. 413 ha aparțineau unor mari proprietari, majoritatea români (câțiva fiind de etnie polonă și armeană). Iancu Flondor, insista în considerațiile sale, ca „în cazul în care nu se obține întreaga Bucovină, în nici un caz să nu se cedeze teritorii dintre Prut și Siret cu orașul Cernăuți. Fruntaria Prutului ca linie de apărare eficace a Bucovinei de sud se prezintă-după mine - ca o condiție *sine qua non*. Țărmlul stâng al râului numit e în tot parcursul lui așa întins, în multe locuri chiar expus inundării, pe când malul drept, începând aproape de fruntaria actuală a Bucovinei până la localitatea Zeleneu, ne arată o înălțime relativă de două până la cinci sute de metri, dominând astfel pretutindeni cu desăvârșire țărmul stâng în distanțe de șapte până la douăzeci kilometri. Liniile căilor ferate Noua Sulița –Cernăuți respectiv Cernăuți–Nepocălăuți-Vășcăuți sunt pentru dușmani în asemenea împrejurări absolute impracticabile, aceeași imposibilitate privitor la șosele în valea menționată. Mai adaug, că pentru viitor, ce privește fruntariile Bucovinei spre nord și vest, aproape sigur că tot numai defensiva are

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond *Iancu Flondor*, dosar 15, f. 2.

³ Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 32.

⁴ *Ibidem*.

⁵ ANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 15, f. 3–4.

să fie luată în această privință. Închei capitolul cu observarea că - nota Flondor - în privința apărării și întăririi etnice a fruntariilor viitoare ale Bucovinei subsemnatul își va permite să aștearnă la timpul dat celor chemați un program detaliat. *Fără Prutul, ca fruntarie*-avertiza Flondor- *nici o învoire*⁶.” Memoriul a fost trimis premierului Ionel Brătianu prin intermediul deputatului Ioan Mavrocordat însă el a ajuns în mâinile lui Ottokar Czernin, servind ca bază unui proces de înaltă trădare intentat de către autoritățile austriece lui Ioan Flondor la Lemberg în 1916.⁷ Acest act a reprezentat o piesă principală în procesul intentat de către autoritățile austriece, la Lemberg, lui Iancu Flondor, care a fost judecat în perioada 1916–octombrie 1918⁸. Retras la conacul său de la Storojineț, Iancu Flondor a fost informat, printr-o scrisoare secretă trimisă de preotul Atanasie Gherman (un vechi și fidel colaborator) în mai 1915, despre posibila sa arestare. Din aceste motive, Flondor a fost sfătuit să plece în România⁹. Flondor a refuzat să se refugieze în România afirmând că: „Mai am și răspunsuri nu numai față de mine și de familia mea. Eu stau în văzul tuturor. Ceea ce fac are repercusiuni în multe direcții. De aceea nu pot face ce mi-ar plăcea sau ar fi interesul meu imediat și personal. Trebuie să mă gândesc și la alții și la viitor”.¹⁰

Întemeiat pe diverse materiale, studii, documente și surse arhivistice identificate în cursul unor stagii de cercetare efectuate în fondurile Arhivele Naționale Istorice, Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe și ale Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității din București, studiul nostru reevaluează în mod critic evenimentele desfășurate în timpul Marelui Război în Bucovina Istorică. În cursul lunii iunie 1915, în discuțiile dintre Regatul Român și Imperiul Austro-Ungar au fost avansate trei variante referitoare la eventuale cedări teritoriale în Bucovina¹¹. Primele două variante - scrie istoricul Constantin Ungureanu - teritoriul cedat coincidea cu cursul râului Suceava, până la hotarul cu districtul Suceava. Ultima variantă accepta linia Siretului drept frontieră, până la granița cu districtul Vijnița. În cazul acceptării primelor două variante, satele românești de pe malul drept al Sucevei ar fi revenit României, însă cele situate pe malul stâng ar fi rămas în componența Imperiului Austro-Ungar, fiind separate Vicovul de Sus de Vicovul de Jos, Frătăuții Noi de Frătăuții Vechi, inclusive colonia maghiară Andreasfalva (Măneuți) de coloniile Hadikfalva (Dornești) și Istengetis (Țibeni). În fine, prin aplicarea celei de a treia variante, ar fi rezultat pierderea unor sate compact românești (Ropcea, Iordănești, Carapciu, Prisăcăreni și Camenca) în frunte cu orașul Storojineț.¹² Nici Rusia nu se plasa în afara unor eventuale planuri de împărțire a Bucovinei așa cum menționam anterior: la începutul anului 1915

⁶ *Ibidem*, f.12.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei 1775–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 79.

⁹ N. Tcaciuc-Albu, *O amintire despre Iancu Flondor*, în „Revista Bucovinei”, Cernăuți, II, nr. 11, noiembrie 1943, p. 519.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 470;475;478.

¹² Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 34.

generalul –locotenent F.Vrebel, comandantul trupelor ruse care în 1914 ocupase Bucovina, a propus anexarea întregii provincii la Imperiul Rus¹³. Inițiativa sa nu a rămas una singulară, al doilea proiect de anexare a Bucovinei, fiind avansat în 1916 de către D. N. Vergun, expert rus în chestiunile Galiției și Bucovinei, paradoxal, imediat după semnarea Convenției dintre România și Antanta din 1916, la care ne vom referi în rândurile următoare. E drept, acest proiect sugera alipirea la Rusia doar a unei părți din Bucovina care să includă în mod obligatoriu orașul Cernăuți.¹⁴

În urma unor tratative complexe, îndelungate și bineînțelese secrete, la 4/17 august 1916 s-a semnat la București *Tratatul de alianță între România, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia*, pe de altă parte, precum și *Convenția militară*. Cele patru state garantau integritatea teritorială a României, iar România se obliga să declare război Austro-Ungariei și să înceteze orice legături cu dușmanii Aliatilor. Erau recunoscute României teritoriile din Austro-Ungaria prevăzute și delimitate într-un articol special (art. IV)¹⁵. Statele semnatare se obligau să nu încheie pace separată sau generală decât în unire și în același timp, România se va bucura de aceleași drepturi ca și Aliții ei la viitoarea conferință a păcii. Convenția prevedea mobilizarea tuturor forțelor militare române, atacarea Austro-Ungariei cel târziu la 15/28 august, opt zile după declanșarea ofensivei în Salonic. Armata rusă se obliga să declanșeze o ofensivă energetică pe frontul austriac din Bucovina, trebuind să păstreze, cel puțin, pozițiile din momentul semnării convenției. Flota rusă trebuia să apere coastele maritime românești și malurile Dunării de orice încercare de pătrundere dușmână. Rusia se obliga să trimită în Dobrogea, în momentul mobilizării armatei române, două divizii de infanterie și una de cavalerie, pentru a coopera cu armata română. Cele patru state se obligau să furnizeze României muniții și material de război, în medie minimum 300 tone pe zi, precum și alte mărfuri. Se făceau și alte precizări referitoare la cooperarea concretă militară ruso-română. Potrivit articolului IV al Convenției: „limitele teritoriilor menționate la articolul precedent sunt fixate precum urmează: Linia de demarcațiune va începe pe Prut, la un punct al hotarului de acum între România și Rusia, aproape de Novoselița și va urca acest fluviu până la hotarul Galiției la confluența Prutului cu Ceremușul. Apoi ea va urma frontiera Galiției și Bucovinei și aceea a Galiției, și a Ungariei până la punctul Stog (cota 1655). De acolo ea va urma linia de separație a apelor între Tisa și Vița, pentru a atinge Tisa la satul Trebușa deasupra locului care se unește cu Vișa”¹⁶. Înaltele Puteri Aliate și Asociate (Antanta), au promis respectarea angajamentelor asumate prin semnarea

¹³ *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României 1354–1937*, întocmită sub auspiciile Ministerului Afacerilor Străine de F. C. Nano, Ministru Plenipotențiar, fost șef al Diviziunii Tratatelor, București, 1938, doc. nr. 1161, *Schimb de note privind viitoarea frontieră ruso-română în Bucovina (Petrograd, 18 septembrie 1914)*, p. 392.

¹⁴ Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 34.

¹⁵ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. II, 1916–1917, Editura Institutului de Arte Grafice „Mihai Eminescu”, București, 1927, p. 151.

¹⁶ Bogdan Murgescu coordonator, *Istoria României în texte*, București, Editura Corint, 2001, p. 272.

Convenției de Alianță recunoscând dreptul României asupra teritoriilor stăpânite de monarhia austro-ungară (art. 4)¹⁷. La Consiliul de Coroană din 27 august 1916, Ion I. C. Brătianu a afirmat că, „în virtutea drepturilor câștigate prin intrarea în război, România va ocupa teritoriul „până la Tisa, Banat, Crișana, partea slavă a Maramureșului și Bucovina până la Prut”¹⁸. Serghei Sazonov¹⁹, șeful diplomației ruse s-a împotrivit cu îndârjire asupra cedării întregii Bucovinei și a Basarabiei Regatului Român²⁰, însă evoluția ulterioară a evenimentelor au reconfigurat și opțiunile ruse în chestiunea Bucovinei²¹. Operațiunile militare au provocat Bucovinei pierderi însemnate, multe întreprinderi industriale au fost evacuate sau distruse, mai multe linii de cale ferată au fost demolate, cele mai mari pierderi înregistrându-se în zona situată între Prut și Nistru unde au avut loc și cele mai violente confruntări militare²². Bucovina în frunte cu orașul Cernăuți s-a aflat de trei ori sub ocupația militară rusă (septembrie – octombrie 1914, februarie 1915, iunie 1916 - iulie 1917)²³, aceasta determinând de fiecare dată pierderi materiale și umane²⁴. Între timp, la 13/26 noiembrie 1917, Rusia Sovietică a propus Puterilor Centrale tratative pentru încheierea armistițiului, care s-a semnat la scurt timp, la Brest-Litovsk, în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1917. La 27 ianuarie/9 februarie 1918, Ucraina semna la Brest-Litovsk tratatul de pace cu Puterile Centrale, și odată cu acest eveniment, dispărea definitiv și proiectul francez de organizare a unei rezistențe comune româno- ucrainene²⁵. Trupele acestora treceau la ocuparea teritoriului ucrainean, în primul rând cu preocuparea de a obține produsele agroalimentare de care aveau atâta nevoie. În urma ruperii tratatelor de la Brest-Litovsk, trupele germano-austriece au pătruns adânc pe teritoriul sovietic²⁶.

La începutul anului 1918, Rada de la Kiev a proclamat independența Ucrainei emițând pretenții teritoriale asupra Galiției, Bucovina, Basarabia și

¹⁷ Vezi și Jean Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, cu o Prefață de Neagu Djuvara, București, Editura Cavallioti, 1996, p. 22.

¹⁸ Cristina Țineghe, *Studiu introductiv*, în Cristina Țineghe (editor), *Dezmembrarea Maramureșului istoric: decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919 – 1923)*, București, 2009, p. 3.

¹⁹ Alexandru Gabriel Filotti, *Frontierele românilor*, II, Brăila, Editura Istros, 2007, p. 296.

²⁰ Cristina Țineghe, *op. cit.*, p. 3.

²¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917–1918, Editura Institutului de Arte Grafice „Mihai Eminescu”, București, 1927, p. 134.

²² Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 49.

²³ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române 1918–1919*, cuvânt înainte de prof. univ. dr., Liviu Maior, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 81.

²⁴ Generalul Henry Berthelot, *Memorii și corespondență (1916–1919)*, Introducere de Glen E. Torrey, traducere Mona Iosif, București, Editura Militară, 2012, p. 29.

²⁵ Horia Vladimir Rusu, *Tratatele de Pace ale României (1918–1920)*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Istorie, Școala Doctorală, coord. prof. univ. dr. Ion Bulei, p. 3.

²⁶ Henry Berthelot, *op. cit.*, p. 306.

Maramureș, acestea din urmă teritorii străvechi românești. Diplomația austriacă agreea unirea teritoriilor din Galiția și Bucovina într-un stat autonom ucrainean, insistând însă asupra păstrării teritoriilor sale din est.²⁷ La 18 februarie/3 martie 1918, guvernul sovietic încheia pacea cu Puterile Centrale: Rusia Sovietică ceda Finlanda, Polonia, țările baltice și recunoștea „independența” Ucrainei, dar cu prezența pe teritoriul ei a armatelor germane și austro-ungare. Acest fapt le-a permis Centralilor să controleze spatele frontului român. România era înconjurată, fără posibilitatea de a primi vreun ajutor din afară și de a se retrage, în caz de înfrângere²⁸.

La 9 februarie 1918 Ucraina și Austria au semnat un tratat secret prin care, austriecii, în schimbul unui milion de tone de grâne, se obligau să formeze o nouă provincie austriacă, care să includă estul Galiției și Bucovina. Această înțelegere n-a mai fost discutată în Parlamentul vienez, din cauza opoziției înverșunate a deputaților poloni și a situației de pe front. Evenimentele descrise succint în rândurile de mai sus, au condus la izolarea totală a României, nevoită să angajeze tratative în vederea semnării, la 24 aprilie/7 mai 1918, a Tratatului de Pace cu Puterile Centrale²⁹, în realitate, un veritabil **dictat**³⁰. Practic, „după ratificarea tratatului, starea de război devenea *starea de ocupație*, prin menținerea a șase divizii, precum și a <<formațiunilor necesare exploatarea economice>> și aceasta fără nici un termen, ci atâta timp cât ocupantul va crede necesar”! Armata română – în cea mai mare parte – trebuia demobilizată și dezarmată³¹. Austro-Ungaria primea aproximativ în întregime lanțul Munților Carpați (un teritoriu de 5.600 km²), cu importante bogății ale solului și a subsolului și de mare însemnătate strategică. Bulgaria primea Cadrilaterul și o fâșie din sudul județului Constanța; restul Dobrogei trecea, în *condominium*, celor patru state, lăsându-se României o cale de acces spre Constanța. Toate bogățiile țării, și în primul rând petrolul, cerealele, pădurile, intrau sub controlul Puterilor Centrale, a Germaniei în special, pentru o perioadă practic nelimitată. România mai trebuia să plătească Germaniei și Austro-Ungariei importante sume de bani, să renunțe la orice îndemnizații în contul pagubelor pricinuite pe teritoriul său de către acestea etc.”³². Teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu o parte din ținutul Hotin, cu zona Herței din ținutul Dorohoi și cu zona Dornei din România. Prin articolul XI, frontiera de munte a României urma să fie rectificată considerabil în favoarea Imperiului Austro-Ungar. În zona de sud a Bucovinei se menționa că, viitoarea frontieră „, la 2 km la sud de Păișeni , peste litera N din cuvântul Păișeni peste litera O din cuvântul Moldova, peste litera I din cuvântul Cornul Luncii, peste marginea de est a localității Rotopânești și peste marginea de sud de Mihăiești, iar la est de orașul Siret, frontiera urma să

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Ion Agrigoroaiei, Ovidiu Ștefan - Buruiană, *op. cit.*, p. 31.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 47–48.

³¹ R. W. Seton Watson, *O istorie a românilor din perioada romană până la înfăptuirea unității naționale*, Brăila, Editura Istros, 2009, p. 439.

³² Ion Agrigoroaiei, Ovidiu Ștefan- Buruiană, *op. cit.*, p. 32.

fie trasată pe marginea de est de Talpa, pe la marginea de est de Călinești, punctul 396, 402 la ½ km de Dersca, peste punctul 189, 198, 332, 304, fântâna cu cumpănă la 1 km la sud-vest de punctul 311, pe marginea de est a Baranca, pe marginea de est de Filipăuți, punctul 251, până la Prut la 1 km est de Lunca”³³. Practic, aplicarea tratatului ar fi determinat intrarea unei importante zone muntoase situate la sud de Vatra-Dornei, a câtorva sate limitrofe orașelor Suceava și Siret, alături de un teritoriu semnificativ din zona Herței, inclusiv târgurile Mihăileni și Dorohoi, într-o Bucovină parte a unei Austro-Ungarii largite.³⁴ În contextul modificărilor geopolitice determinate prin semnarea tratatelor de pace de la Brest-Litovsk și București, în toamna anului 1918 se prevedea extinderea districtelor Câmpulung, Gura Humorului și Siret, cu teritoriile cedate de România, înființarea unui district judecătoresc cu reședința la Țureni, care să cuprindă și satele limitrofe Herței. Un alt district judecătoresc cu sediul la Hotin, avea arondate localitățile situate în nordul Basarabiei care urmau să intre în componența Bucovinei.³⁵

La 16 octombrie 1918 împăratul Carol I de Habsburg a lansat manifestul *Către popoarele mele credincioase*, propunând reorganizarea pe baze federative a Imperiului Austro-Ungar³⁶, în șase state independente (austriac, ungar, ceh, polon, iugoslav și ucrainean)³⁷. În această proiecție Transilvania rămânea în componența Ungariei, neamintindu-se ce fel de statut urmau să aibă Bucovina și orașul Trieste. Se preciza, totuși că locuitorii acestora vor avea posibilitatea de a opta pentru unul dintre cele șase state amintite mai sus. Bucovina era reprezentată în Parlamentul de la Viena de șase deputați. Deputatul bucovinean Constantin Isopescu-Grecul a expus la 21 februarie 1918 în Camera Deputaților din Parlamentul vienez poziția românilor în privința Bucovinei considerată drept o „veritabilă moștenire curat românească”³⁸. În replică, deputatul ucrainean Ilya Semaka a expus la 6 martie de la tribuna Camerei Deputaților pretențiile ucrainenilor (și) la județele Cernăuți, Storojineț și Siret, considerate a fi majoritar etnic ucrainene (anterior solicitările ucrainene au inclus județele Vijnița, Vășcăuți, Coțmani și Zastavna).³⁹ Deputatul ucrainean Nikolai Wasilko a solicitat împărțirea Bucovinei între români și ucraineni⁴⁰, propunere respinsă de către deputatul socialist Gheorghe Grigorovici în ultima ședință din 22 octombrie 1918⁴¹. O poziție similară a manifestat în intervenția sa și deputatul german Anton Keschmann, reprezentantul celor 200 000 de germani din Bucovina și Galiția, el solicitând

³³ Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 36–37.

³⁴ *Ibidem*, p. 37.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ ANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 19, f. 57.

³⁷ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 83.

³⁸ Ștefan Purici, 1918: *Concepții privind viitorul Bucovinei*, în „Țara Fagilor” (Almanah cultural-literar al românilor nord –bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc), Cernăuți-Târgu Mureș (XVIII), 2009, p. 46.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ ANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 19, f. 59.

⁴¹ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 50.

rezolvarea echitabilă a problemei naționale în cazul conaționalilor săi și respingând varianta împărțirii provinciei. Deputatul evreu Benno Straucher a declarat că-i reprezintă pe evreii din Galiția de Est și Bucovina, el plasându-se în opoziție cu Salo Weisselberg, fost primar al Cernăuțului.⁴² Constantin Isopescu-Grecul a declarat că el „renunță la orice act de cesiune din partea d-lui Wasilko și că așteaptă cu toată liniștea hotărârea conferinței de pace”⁴³. În perioada următoare, pretențiile ucrainenilor au crescut considerabil ele urmărind anexarea întregii Bucovine la un stat ucrainean⁴⁴. În aceste condiții, reacția românilor bucovineni nu s-a lăsat prea mult așteptată. La 3 noiembrie 1918 Austro-Ungaria a solicitat semnarea unui armistițiu⁴⁵, iar la 11 noiembrie Imperiul German a semnat armistițiul de la Compiègne. „Prăbușirea Imperiului devenea fapt împlinit. La 28 octombrie își proclama independența Cehoslovacia, la 2 noiembrie Ungaria se proclama independentă (dar fără a recunoaște eliberarea Transilvaniei), la 11 noiembrie Polonia devenea republică independentă, la 12 noiembrie se proclama republică Austria, la 24 noiembrie Vocea Populară centrală proclama constituirea Statului Sârbo-Croato-Sloven. Unirea Bucovinei (15/28 noiembrie) și a Transilvaniei (18 noiembrie/1 decembrie) au condus la înfăptuirea României întregite”⁴⁶. În condițiile înfrângerilor zdrobitoare suferite de Puterile Centrale în război, guvernul Marghiloman a fost silit să demisioneze la 24 octombrie/6 noiembrie 1918. S-a format un guvern condus de generalul Constantin Coandă, ce avea ca obiectiv „mobilizarea armatei și reîntrirea României în acțiune alături de Aliați. Au fost dizolvate Camerele alese în 1918 și declarate nule și neavenite toate măsurile guvernului precedent (inclusiv, deci, a tratatului de la București)”⁴⁷. Iancu Flondor a cerut prin intermediul lui Zotta, ajutorul armatei române.⁴⁸ La 6 noiembrie 1918, trupele Diviziei a VIII a conduse de către generalul Iacob Zadik s-au instalat în localitatea de frontieră Burdujeni, înaintând din ordinul lui Alexandru Marghiloman până în Cernăuți⁴⁹. În *Ordinul* transmis generalului Iacob Zadik se arăta că „acesta împreună cu toți grănicerii și jandarmii aflați în serviciu pe frontiera Bucovinei să ocupe fără întârziere localitățile Ițcani și Suceava, și apoi, progresiv, întreaga provincie în frunte cu Cernăuți”⁵⁰. În

⁴² ANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 19, f. 59.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Pe larg vezi la David E. Murphy, *Enigma Barbarossa. Ce știa Stalin*, traducere Mona Iosif, București, Editura Militară, 2013, p. 56 și urmt.

⁴⁵ United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference* (infra: FRUS), Volume II, U. S. Government Printing Office, 1919, p. 175, disponibilă la adresa <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1919Parisv02>, site accesat la 27 martie 2014, p.178–179.

⁴⁶ Ion Agrigoroaiei, Ovidiu Ștefan- Buruiană, *op. cit.*, p. 40.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 41.

⁴⁸ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. IV, 1918–1919, Editura Institutului de Arte Grafice „Mihai Eminescu”, București, 1927, p. 114.

⁴⁹ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 243.

⁵⁰ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 84.

această importantă misiune s-au regăsit și trupele de grăniceri din județele Dorohoi, Botoșani și Suceava.⁵¹ Detașamentele pentru eliberarea Bucovinei au redenumite extrem de sugestiv în „Dragoș”, fost „Dorohoi”, „Alexandru cel Bun”, fost „Botoșani” și „Suceava”, fost „Fălticeni”⁵². La 11 noiembrie 1918, orele 9, trupele române au intrat în marele oraș Cernăuți⁵³. Având în vedere informațiile care sugerau un atac din partea trupelor ucrainene, Marele Cartier General al Armatei Române a ordonat la 12 noiembrie pacificarea întregii provincii în timpul cel mai scurt cu putință. Începând cu 19 noiembrie au fost extinse operațiunile militare la nord de cursul râului Prut până la localitatea Șipenița, avansând recunoașteri până la linia Mahala-Sadagura-Cozmeni-Orășeni. Dislocarea trupelor române avea următoarea configurație: Detașamentul Suceava cu majoritatea subunităților la Șipenița, dispunând de patrulare orientate în direcțiile Stara Lazkovska și Orășeni, un post de pază la podul de peste Prut de pe drumul Cozmeni – Hlinița, precum și alte posturi de pază la frontiera de vest a Bucovinei spre Snyatin. Detașamentul „Alexandru cel Bun la nord de orașul Cernăuți, lângă postul de peste Prut al șoselei Cernăuți-Sadagura, cu recunoașteri trimise în zona Mahala - Noua Sulița. Detașamentul Dragoș care staționa în Cernăuți (la 19 noiembrie aici va sosi de la Iași pe calea ferată, Regimentul 13 Infanterie „Ștefan cel Mare”). La 21 noiembrie finalizarea operațiunilor militare dintre Prut și Nistru a fost decisă de către Comandamentul Militar Român, prin împărțirea în trei sectoare, repartizând pentru fiecare câte un regiment de infanterie întărit: Regimentul 13 în ținutul Zastavna. Regimentul 25 (în curs de transportare de la Vaslui) la Cozmeni și Vășcăuți. Regimentul 37 la Cernăuți. Acțiunea a fost finalizată la 28 noiembrie când pe vechea frontieră de nord și vest a Bucovinei dintre Ceremuș și Nistru, a fost fixat un cordon de post de grăniceri. În total, efectivele Diviziei a VIII-a se cifrau la 261 de ofițeri și 7542 trupe (2316 cai și 417 trăsură).⁵⁴ La 28 noiembrie 1918 în mod progresiv s-a trecut la înlocuirea Jandarmeriei Regale cu jandarmi români procesul fiind definitivat abia în 1921⁵⁵. Recunoașterea internațională a Unirii Bucovinei cu Regatul Român a fost realizată prin intermediul Tratatului de Pace de la Saint Germain (semnat de către delegația română la 9 decembrie 1919)⁵⁶ fără a se pune nici un singur moment legitimitatea părții române asupra acestui teritoriu. Politica autorităților române a alternat – în funcție de situație – de la valorificarea principiului istoric cu cel al naționalităților, utilizând oportunitățile anului 1918 în reconstituirea (întregirea) statului național. Această formulă a evoluat la limita situată între statul național și cel multinațional, dată

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 133.

⁵⁴ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 88.

⁵⁵ ANIC fond *Iancu Flondor*, dosar 14, f. 34–35; Ilie Nuțu, *Jandarmeria din Bucovina (noiembrie 1918–mai 1919)* în Mihai Iacobescu (coordonator), *Istorie și educație. În Onorem Mihai Lazăr*, Iași, Editura Junimea, 2012, p. 300; 303–306.

⁵⁶ H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of the Paris*, vol. V., *Reconstruction and Protection of Minorities*, London, Henry Frowde and Hodder & Stoughton The Lancet Building, 1921, p. 148.

de raporturile majoritate/minoritate la scara teritorială a provinciilor unite cu Regatul Român în 1918 (Basarabia, Transilvania, Crișana Banat, Maramureș și Bucovina)⁵⁷. Hotărârea Congresului General al Bucovinei a fost consfințită prin Decretul-lege nr. 3 744 din 18/31 decembrie 1918, ratificat de Parlamentul României Mari la 29 decembrie 1919⁵⁸. Pe fondul evenimentelor de la sfârșitul primului război mondial, această luptă s-a acutizat, conducând la mari mișcări populare și la destrămarea monarhiei bicefale⁵⁹. Pe ruinele sale și ale altor imperii, în 1918 s-au format statele naționale Polonia, România, Ungaria, Austria sau cele de confederare slavă, cum au fost Cehoslovacia și Iugoslavia (majoritatea având un procentaj relativ ridicat al minorităților naționale)⁶⁰. Disoluția imperiului austro-ungar a creat – e adevărat⁶¹ – un vid de putere în spațiul central-european⁶². Acest lucru le-a permis românilor – o șansa unică, cel puțin până acum – crearea unui stat național. Metamorfozele petrecute în acest spațiu au avut o desfășurare similară în cazul României, Poloniei, Serbiei, Cehoslovaciei⁶³.

⁵⁷ Gabriel Andreescu, *Națiuni și minorități*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 132. Vezi evoluția mecanismului de protecție minorităților naționale la nivelul României Mari.

⁵⁸ „Monitorul Bucovinei”, fascicula 7, Cernăuți, 2 ianuarie 1919, p. 1 – 2; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 397.

⁵⁹ Al. Procopovici, *Luptele naționale din celălalt veac: Bucovina care a fost și care va să fie*, extras din „Transilvania”, Sibiu, 73, nr. 12, p. 12.

⁶⁰ Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923–1932)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2002, p. 29.

⁶¹ Paul A. Hinnebrand, *op. cit.*, p. 205–206.

⁶² Paul Scott Mowhrer, *Balkanized Europe a Study In Political Analysis and Reconstruction*, New York E. P. Dutton Company, 1921, p. 31.

⁶³ Dumitru Suciu, *Evoluția ideii de Europă unită*, București, Editura Historia, 2007, p. 174–175.

Prof. Florin Dragoste

Școala Gimnazială „George Coșbuc”

Sighetu Marmăției

Până la integrarea Maramureșului în România Mare, satele românești din dreapta Tisei (Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Sat Slatina și Biserica Albă) făceau parte din protopopiatul Sighetului și din Vicariatul greco-catolic român al Maramureșului. După pierderea teritoriului din dreapta Tisei în anul 1920, Vicariatul condus până în 1935 de Ilarie Boroș și-a continuat activitatea, având mai departe în componența sa timp de încă zece ani parohiile românești de peste Tisa. Prin hotărârile Consistoriului de la Gherla nr. 5295 din 18 decembrie 1923 și nr. 15 din 5 ianuarie 1924, cele șase parohii (Apșa de jos, parohia inferioară și cea superioară, Apșa de Mijloc, la fel, cu două parohii, Slatina și Biserica Albă) au fost organizate în *Districtul Apșei din*

**Pr. Ștefan Pop, paroh în
Apșa de Jos și vicar de
Maramureș**

Cehoslovacia și au fost puse sub conducerea parohului Ștefan Pop din Apșa de Jos (beneficiul superior)⁶⁴. Acesta fusese remarcat în 1913 de profesorul de teologie de la Gherla, dr. Vasile Moldovan, cel care a consemnat vizitațiunea canonică din acel an a episcopului dr. Vasile Hossu, pentru faptul că împărțise ca tânăr preot cărțile „Asociațiunii” și poveștile lui Creangă tinerilor din satul lui care le citeau cu mult drag și cereau încontinuu altele⁶⁵.

Din 17 ianuarie 1925, acest protopopiat a ajuns, prin decizia Sfântului Scaun, sub administrarea episcopului de la Muncaci, însă românii de acolo au continuat să primească ajutor de la sud de Tisa. Ștefan Pop a participat la Congresul AGRU desfășurat la Sighet în 1930 și la conferințele vicariale de aici, bogata sa activitate spirituală și cultivarea sentimentelor naționale românești fiind remarcată de episcopul Alexandru Rusu care l-a numit în 1935 vicar foraneu al Maramureșului și protopop de Sighet⁶⁶, calitate în care a continuat să-i sprijine pe românii din dreapta Tisei. Astfel, în ziua de 25 octombrie 1936 a condus liturghia de sfințire a bisericii parohiale din Biserica Albă, ținută în limba română cu o mare asistență, deși pentru târnosirea lăcașului de cult venise de la Ujgorod episcopul rutean Alexandru Stoica⁶⁷.

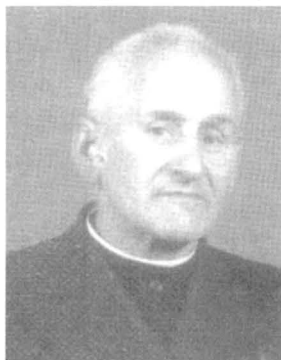
⁶⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (mai departe SJAN) Maramureș, *fond Vicariatul greco-catolic al Maramureșului*, documentele vicariale nr. 33/1925 și 252/1925.

⁶⁵ Dr. Vasile Moldovan, *Vizitație canonică în Maramurăș*, Gherla, 1913, p. 210.

⁶⁶ *Dumineca*, VII, 1930, 26/29 iunie, p. 4 și 44-45/9 noiembrie, pp. 1 și 7; *loc. cit.*, XII, 1935, 14/7 aprilie, pp. 2 și 4.

⁶⁷ *Loc. cit.*, XIII, 1936, 44/8 noiembrie, p. 5.

În Slatina a fost paroh Ioan Doroș, protopop de Sighet în perioada 1910-1921 și ajutor de nădejde al vicarului Tit Bud⁶⁸. Din 1921 până în 1949, paroh al Slatinei a fost harnicul și inimosul preot Ioan Marina. *„Părintele Marina a știut să arate, că deși în țară străină, tot inima română bate în piepturi”*, remarca despre acesta editorul săptămânalului „Dumineca” cu ocazia vizitațiunii canonice din 1932 la nord de Tisa a primului episcop unit al Maramureșului, Alexandru Rusu⁶⁹. În paginile aceleiași gazete și în cele ale „Curierului Creștin” de la Gherla, preotul Marina era remarcat în numeroase rânduri alături de credincioșii români greco-catolici din dreapta Tisei care participau în număr mare la evenimente bisericești și nu numai ale fraților din România, precum în pelerinajele anuale ținute de episcopul de Gherla, Iuliu Hosu, apoi de cel al Maramureșului, Alexandru Rusu la mănăstirile de la Moisei și Bixad, la sanctuarul marian de la Coștiui, la sfințirea unor biserici (ca aceea din Sarasău în 1928), la primul Congres al AGRU ținut la Sighet în noiembrie 1930. Participa frecvent la misiunile populare ținute la Sighet și a fost gazdă bună a pelerinajului ținut în 1927 la mormântul episcopului Mihail Pavel (la centenarul nașterii și la 25 de ani de la trecerea la cele veșnice a vrednicului eparh) în biserica ctitorită de acesta în Slatina⁷⁰. A devenit protopopul românilor de peste Tisa din anul 1946 până în 1949 când a fost arestat de către autoritățile sovietice. A fost condamnat de Tribunalul Regional din Ujgorod la data de 7 aprilie 1950, la o pedeapsă de 25 de ani închisoare, cinci ani pierderea drepturilor civile și confiscarea tuturor bunurilor, a trecut prin închisorile comuniste de la Lvov și Kiev, centre mari de triere spre Gulagul sovietic, după care a fost deportat în Republica Sovietică Azerbaidjan, în lagărul de la Mordovskoi. După întoarcerea din închisoare, în anul 1956 sau 1958, s-a stabilit la Slatina, unde a celebrat în clandestinitate și și-a susținut credincioșii greco-catolici, asigurând spovada și împărtășania lor până aproape de deces. A supraviețuit până la data de 21 aprilie 1967, fiind înmormântat, în cimitirul din Ocna-Slatina de preotul romano-catolic Heveli⁷¹.

Preot Ioan Marina

În Biserica Albă, o lungă activitate a avut preotul Augustin Darabanth, un paroh cu mare experiență pastorală, începând din 1889, gratulat ca „preot și

⁶⁸ Dr. Vasile Moldovan, *op. cit.*, p. 236. SJAN Maramureș, *fond citat*, doc. vicarial 240/1921.

⁶⁹ *Dumineca*, IX, 1932, 40/2 octombrie, p. 2.

⁷⁰ *Curierul creștin*, IX, 1927, 18-19/1 octombrie, p. 9; *loc. cit.*, X, 1928, 18/15 septembrie, p. 5; *Dumineca*, III, 1926, 43/24 octombrie, p. 2; *loc. cit.*, IV, 1927, 32/7 august, p. 4 și 38/18 septembrie, pp. 3-4; *loc. cit.*, V, 1928, 28/8 iulie, p. 3, 34/19 august, p. 1, 41/7 octombrie, p. 1; *loc. cit.*, VI, 1929, 37/15 septembrie, p. 3-4; *loc. cit.*, VII, 1930, 44-45/9 noiembrie, pp. 1, 7; vezi și nota anterioară.

⁷¹ Interviu realizat de preotul Vasile Iusco cu Marina Andrei, fiul preotului Marina Ioan, în septembrie 2010 la Baia Mare; îi mulțumesc pe această cale pentru informațiile furnizate părintelui protopop unit de Sighet, Vasile Iusco.

catechet zelos și sânguincios pentru bunăstarea bisericei” de vicarul Maramureșului, Tit Bud. Sub păstorirea lui s-a făcut iconostasul și s-a pictat biserica, iar școala confesională din sat a fost acoperită din nou. După 1918, a fost ales pentru o bună perioadă ca defensor al Forului vicarial maramureșean și ridicat încă de episcopul Iuliu Hosu la demnitatea de protopop onorific⁷².

Preot Grigore Moiş

După plecarea lui Darabanth, a ajuns paroh Moiş Grigore. Originar din Biserica Albă, preotul Moiş a fost mai întâi paroh la Șieu, apoi la Medieșu Aurit. Ajuns în satul natal în anul 1930, a păstorit până în anul 1946, fiind un timp (1936-1946) protopopul românilor din dreapta Tisei. A fost persecutat de către autoritățile hortyste și sovietice. În vara anului 1946, a trecut Tisa noaptea prin apă și s-a refugiat la Jibou. Episcopul Rusu l-a pus paroh la Ariniș, însă pentru scurt timp. A fost arestat de autoritățile comuniste române și condamnat la muncă silnică. A decedat în închisoarea de la Gherla, fiind înmormântat în același cimitir cu episcopul Rusu⁷³.

După refugierea preotului Moiş, a fost numit paroh preotul Vereș Tiberiu, născut în Apșa de Mijloc în anul 1914, în familia învățătorului și directorului școlii, Vereș. Studiile teologice le-a urmat la seminarul din Ujgorod, începând cu anul 1935. În anul 1939 s-a căsătorit cu Matilda Kais, descendentă a familiei Bernecki, originară din Ungaria. La data de 29 iunie 1939 a fost hirotonit preot de către episcopul de Muncaci, Alexandru Stoica, în biserica romano-catolică de la Ocna-Slatina. În anul 1946 a fost mutat la Biserica Albă unde a activat până în anul 1949, când a fost nevoit să părăsească parohia pe motiv că nu a vrut să treacă la ortodocși. În anul 1989 s-a întors la Biserica Albă și a reactivat parohia, devenind din nou preot până în anul 1993. S-a retras la Bocicoiul Mare (Ucraina) și a decedat la data de 11 septembrie 2003 la Ujgorod, fiind înmormântat acolo alături de soția sa și un fiu, ambii decedați anterior⁷⁴.

Preotul Vasile Ivașco a păstorit timp de 35 de ani (1893-1928) parohia inferioară din Apșa de Jos, fiind ridicat în 1927 la cinstea de protopop onorific. Vicarul Tit Bud îl caracteriza în 1911 drept „*cântăreț de frunte cu un viers admirabil de frumos*”, iar redactorii „Duminecii” îl numeau „*preot zelos și vestit cântăreț – pre vremuri era numit <filomela Marmăției>*”⁷⁵. I-a urmat ca paroh preotul Nicolae Pop, cel care va prelua în 1935, pentru scurt timp, funcția de protopop de Apșa⁷⁶. În 1939, pentru activitatea sa de apărare a intereselor

⁷² Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș, Gherla*, 1911, p. 27; SJAN Maramureș, *fond citat*, documentele protopopiatului Sighet 28/1924 și 16/1931, doc. vicarial 252/1925.

⁷³ Interviu realizat de preotul Vasile Iusco cu Levay Antonia, fiica preotului, în octombrie 2010 la Sighet.

⁷⁴ Idem

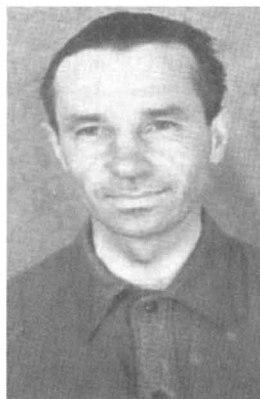
⁷⁵ Tit Bud, *op. cit.*, p. 22; *Dumineca*, III, 1926, 26/27 iunie, p. 3; *loc. cit.*, V, 1928, 19/6 mai, p. 4.

⁷⁶ *Loc. cit.*, VI, 1929, 9/3 martie, p. 4.; *loc. cit.*, VII, 1930, 26/29 iunie, p. 4.

naționale și spirituale ale românilor de la nord de Tisa, Nicolae Pop a fost însă arestat de autoritățile maghiare, ajunse stăpâne acolo, în 1940 fiind încă închis și fără a-și putea întreține familia refugiată în Maramureșul românesc⁷⁷.

În anul 1943, în aceeași parohie a ajuns preot fiul său, Pop Simion-Daniel, supranumit „*Popa Dodi*”. Născut la Leordina la data de 8 februarie 1917, a absolvit studiile teologice la Cluj, în anul 1940. După terminarea studiilor a fost angajat la Episcopia Greco-Catolică din Baia Mare timp de aproape un an de zile. S-a căsătorit cu Pop Maria Magdalena, învățătoare din Rona de Sus, și a fost hirotonit preot în anul 1943 la Sighetu Marmăției, de către episcopul Alexandru Rusu. Timp de aproape un an de zile a activat în parohia Valea Porcului (azi Valea Stejarului). În urma venirii unei delegații din Apșa de Jos la sediul episcopiei din Baia Mare, s-a cerut episcopului Rusu un nou preot. În acest mod a fost trimis preot în parohia Apșa de Jos, practic în locul tatălui său alungat de horthyști, activând până în 1947. Momentul arestării preotului a coincis cu lupta desfășurată de autoritățile sovietice împotriva Bisericii greco-catolice. Prins în vâltoarea faptelor, a refuzat să treacă în ortodoxie. Tribunalul Regional din Ujgorod l-a condamnat la data de 27 octombrie 1947 la 25 de ani închisoare și cinci ani pierderea drepturilor civile, confiscarea bunurilor și interzicerea întoarcerii acasă sau în Regiunea Transcarpatia în acești cinci ani. S-a întors după aproape 12 ani de detenție, slăbit și bolnav. A continuat să celebreze Sfânta Liturghie, să administreze sacramentele clandestin (spre sfârșitul vieții celebra oficiile stând pe pat), până când a fost răpus de bolile primite în lagăr. A decedat la data de 20 septembrie 1992, fiind înmormântat la Slatina, în parte stângă a altarului bisericii construită de către episcopul greco-catolic Mihail Pavel. Ceremonia de înmormântare a fost oficiată de către patru preoți greco-catolici: preotul ucrainean Kovacs Kosteia, preotul Vereș Tiberiu din Biserica Albă și doi preoți români veniți din Sighetu Marmăției, Balea Grigore și Paul Vasile⁷⁸.

În Apșa de Mijloc, la parohia de sus, și-a încheiat în 1925 cei 53 de ani de preoție (din care 47 în acea parohie) prin trecerea la cele veșnice venerabilul Vasile Ciora, „*model de caracter firm și preot după inima lui Hristos*”, ctitorul casei parohiale din piatră. A fost înmormântat în biserica din Sighet cu mari onoruri și cu asistența numeroasă a enoriașilor săi și a preoților maramureșeni⁷⁹. I-a continuat păstoria parohiei Nicolae Pop până în 1929, apoi Vasile Huzău, colaborator constant al „*Duminecii*” din Sighet și al AGRU⁸⁰. La venirea

Preot Pop Simion Daniel,
fotografie din timpul
detenției

⁷⁷ SJAN Maramureș, *fond citat*, dosar 12/1940, filele 1-4.

⁷⁸ Interviu realizat de preotul Vasile Iusco cu Pop Maria Magdalena, soția preotului, în iunie 2011 în Slatina (Ucraina).

⁷⁹ Tit Bud, *op. cit.*, p. 23; *Dumineca*, II, 1925, 32/9 august, p. 3.

⁸⁰ *Loc. cit.*, VI, 1929, 9/3 martie, p. 4 și 39/29 septembrie, p. 4; *loc. cit.*, VII, 1930, 26/29 iunie, p. 4.

comuniștilor, în anul 1944, preotul Huzău a trecut Tisa și s-a stabilit la Baia Mare. Urmașul său în parohie, preotul Mihali Ioan, a plecat ulterior spre Arad, lăsând parohia vacantă⁸¹.

Preot Vasile Pop

În parohia inferioară, preotului bătrân Mihail Pop i-a urmat tânărul Vasile Pop, cel pe care îl regăsim din 1928 până în anul 1933 (când a decedat la o vârstă tânără) alături de enoriași la marile sărbători din dreapta Tisei și din România, precum în 1930 la primul congres național al AGRU de la Sighet⁸². După decesul preotului Vasile Pop a venit paroh tânărul preot Marina Laurențiu, care a fost ultimul paroh greco-catolic de acolo. Originar din Slatina, *Popa Lorinț*, cum îi spuneau credincioșii, avea o voce frumoasă și un cuvânt ziditor. A fost hirotonit preot la

Taras, de către episcopul de la Muncaci, Alexandru Stoica, la data de 21 septembrie 1933, în sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului. A fost instalat paroh la data de 8 octombrie 1933 de către preotul Nicolae Pop, fratele și trimisul protopopului Ștefan Pop din Apșa de Jos. Arestat la data de 9 februarie 1950, a fost judecat la data de 20 martie 1950, de către Tribunalul Regional din Transcarpatia, la 10 ani închisoare, confiscarea averii și pierderea drepturilor civile. A ispășit o pedeapsă de cinci ani și opt luni. Avea numai 36 de kilograme când s-a întors acasă. A activat în clandestinitate, oferind suport spiritual credincioșilor greco-catolici. Oficia Sfânta Liturghie în fiecare zi, botezuri și cununii, iar de sărbătorile mari avea asistență numeroasă. Preotul Marina Laurențiu a decedat la data de 24 august 1981, la vârsta de 74 de ani, fiind înmormântat în cimitirul de lângă biserica veche din Josani^{83 84}.

Pr. Marina Laurențiu

În încheiere, mulțumesc pentru fotografiile părintelui protopop unit de Sighet, Vasile Iusco și colegului Timur Chiș, muzeograf la Muzeul Maramureșului din Sighetu Marmăției, unele fiind deja publicate în volumul „Personalități marcante ale culturii românești din Transcarpatia”⁸⁵.

⁸¹ Interviu realizat de preotul Vasile Iusco cu Dan Vasile, cantor din Apșa de Mijloc, în august 2010.

⁸² *Dumineca*, V, 1928, 41/7 octombrie, p. 1; *loc. cit.*, VII, 1930, 26/29 iunie, p. 4 și 44-45/9 noiembrie, pp. 1, 7.

⁸³ Interviu realizat de preotul Vasile Iusco cu Marina Victoria, fiica preotului, în septembrie 2011 la Apșa de Mijloc.

⁸⁴

⁸⁵ Ion M. Botoș, *Personalități marcante ale culturii românești din Transcarpatia*, vol. I, Apșa de Jos, 2016.

Existența femeii s-a desfășurat dintotdeauna în interiorul unor limite fixate de legislație precum și de morala socială și comunitară. Sistemul de referință obligatoriu viza de regulă cazurile tipice, devenirea „normală”, „acceptată” a unui individ. Situațiile ieșite din comun, adesea rezultat al unor conjuncturi excepționale, obligă societatea să-și reevalueze modalitățile de percepție și valorizare din spațiul românesc.

Devenirea feminină în societatea românească a acestei primei jumătăți a veacului al XIX-lea cunoaște pe intervalul de timp 1848-1849 manifestări aflate sub semnul excepționalului. Experiență unică pentru întreaga societate românească de altfel, revoluția a dat prilejul și indivizilor de sex feminin să spargă anonimatul și urcând pe prima scenă a istoriei să devină astfel...„personalități”.

Revoluția de la 1848 în Țările Române reprezintă o etapă în procesul de modernizare al societății românești. Revoluția în Transilvania ca și în Principate, în derularea ei pașnică și sângeroasă este în bună măsură, suma unor planuri și acțiuni masculine, cu toate acestea, prezența „sexului slab” pe scena fierbinte a frământărilor revoluționare este de netăgăduit. O cercetare de acest fel este îngreunată însă de faptul că femeile al căror nume sunt legate de revoluția de la 1848, multe au rămas necunoscute.

Cu toate acestea , în anii 1848-1849 prezența femeilor constituie o realitate, chiar dacă inedită și surprinzătoare în bună măsură. Existența acestui fapt în vremea revoluției trebuie pusă în legătură cu două tipuri de comportament revoluționar: de masă și cel al elitelor revoluționare. Aceste două nivele vor furniza deopotrivă figuri feminine pregnante în desfășurarea evenimentelor.

Din rândul maselor, mai exact al comunităților românești participante la revoluție se cunosc câteva personaje feminine care prin rolurile asumate pătrund considerabil în teritoriul de acțiune al masculinității, contaminându-se cu atributele și simbolurile acesteia. Dintre cazurile cele mai cunoscute amintim: Ecaterina Varga, Ana Ipătescu și Pelaghia Roșu.

Luăm în considerare activitatea Ecaterinei Varga desfășurată în perioada premergătoare revoluției de la 1848 prin faptul că rolul ei este strâns legat de mișcările țărănești din Munții Apuseni între anii 1840-1847 care au anticipat revoluția la nivel faptic și al stărilor de spirit colective. Cu o biografie⁸⁶ aproximativă, figura Ecaterinei Varga se află la intersecția realității cu plămuirea legendară. Născută la Hălmeag (22 august 1802), lângă Rupea - Brașov, în familia lui Ștefan Varga; rămâne orfană de mică și este luată de o

⁸⁶ Constantin Ucrain, *În numele revoluției de la 1848*, București, 1978, p. 78

mătușă, căsătorită în Munții Apuseni, la Bucium, cu un mic nobil – Sigismund Bardy. Acesta este primul ei contact cu realitățile dure în care trăiau comunitățile românești din Munții Apuseni. Va reveni mai târziu la Bucium în 1840, unde, se va implica timp de 7 ani în acțiunile revendicative ale moșilor mineri. Numită „agitatoare periculoasă” de către autorități și „Doamna noastră” de țărani, Ecaterina Varga a contribuit la configurarea unei autentice sensibilități prerevoluționare printre locuitorii zonei. Astfel, la numai o jumătate de an după stabilirea ei în Munții Apuseni va duce împăratului un memoriu prin care cerea în numele moșilor din Bucium, Cărpiniș și Abrud-sat respectarea vechilor privilegii și atenuarea sarcinilor feudale, mult mai grele decât în trecut⁸⁷. În mai 1843 mobilizează un număr de peste 50 de iobagi la Bucium și-i alungă pe oamenii administrației care expropriaseră o suprafață de teren aparținând comunității în vederea plantării de pomi⁸⁸. Se implică, de asemenea, în problema dreptului de cârciumărit în zonă, acordat unor arendași la începutul anului 1845, coordonând protestele locuitorilor în această direcție. Pentru paza proprie, țărani au organizat o gardă personală. În septembrie 1846 pleacă la Viena într-o acțiune petiționară. În iarna anului 1847, cu ocazia vizitei vicarului ortodox Andrei Șaguna prin Munții Apuseni este arestată, în ciuda împotrivirii moșilor. Este închisă mai întâi la Zlatna, apoi la Aiud și Alba-Iulia în celula prin care trecuseră în veacul trecut Horea și Cloșca. În 1850 este condamnată la 3 luni închisoare și plata cheltuielilor de judecată. Este eliberată în februarie 1851, după care se va retrage în fosta ei comună din părțile Făgărașului⁸⁹.

Am insistat asupra acestor elemente din biografia Ecaterinei Varga întrucât reprezintă un destin ieșit din tiparele feminității sociale obișnuite, rolul ei fiind acela al unui lider local în adevăratul sens al cuvântului. Relatările autorităților tot mai neliniștite de prezența ei printre moși, surprind elemente interesante ale personalității acestei femei: „Semnalmentele Cătărinei Varga, care colindă pe moșia regală a Zlatnei prin comunele Bucium, Cărpiniș, Abrud-sat, amăgind pe locuitori și agitându-i contra moșiei sunt: patruzeci de ani, statură mijlocie, are față creol-roșie, ochii negri, vorbește românește, ungurește și nemțește. Își schimbă îmbrăcămintea și câteodată umblă în ciorapi și haine frumoase, iar câteodată în haine valahicești. Călătorește pe jos și călare”⁹⁰. O altă relatare, aparținând unui funcționar al domeniului fiscal Zlatna, Adam Ujvari, compară rolul ei cu unul similar, masculin care a precedat-o: „Este evident că sub numele Ecaterinei Varga se ascunde cineva care, pentru o răsplată considerabilă va agita pe petiționari până când va izbucni un incendiu și mai primejdios decât primul”. (răscoala lui Horea)⁹¹.

În ordine cronologică, următoarea personalitate feminină a revoluției, propulsată deasupra nivelului de masă, în virtutea faptului că revoluțiile nasc în mod necesar lideri ai momentelor de excepție, este pentru Țara Românească,

⁸⁷ *Ibidem*

⁸⁸ Zoltan. I. Toth, *Mișcări țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, București, 1955, 261-318 *passim*

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ Apud. I.M. Ștefan, V. Firoiu, *Sub semnul Minervei*, București, 1975, p. 74

⁹¹ *Ibidem*, p. 82

Ana Ipătescu. S-a născut în familia lui Atanasie Cărc-serdarul și s-a căsătorit a doua oară după Nicolae Ipătescu⁹². Rolul ei în vara revoluției din Munții Apuseni este scurt ca durată, dar hotărâtor: în data de 19 iunie 1848, Ion Odobescu, ministru de război în guvernul provizoriu și Ion Solomon, comandant al regimentului 3 de infanterie și prefect al Poliției capitalei, încearcă să răstoarne guvernul provizoriu proclamat la București, arestând pe membrii acestuia. Grupuri de revoluționari bucureșteni încearcă o ofensivă asupra Palatului, pentru a-i elibera pe cei arestați, dar sunt respinși de soldații care ripostează deschizând focul în mulțime⁹³. Revirimentul hotărâtor se produce însă prin acțiunea curajoasă a unei femei: „În minutele acestea văzurăm o eroină strecurându-se prin mulțime, armată cu două pistoale și strigând: <<Curaj, copii, moarte trădătorilor!>> Ea venea pe podul Mogoșoaiei și înainta spre Palat. Mulțimea electrizată, văzând curajul acestei eroine, se înfierbântă și repetă: <<Moarte vânzătorilor!>> Însă vânzătorul, strâmtorat din toate părțile, se trase în fugă cu soldații (...). Cine este această eroină? Este doamna Anica, soția domnului Nicolae Ipătescu, o româncă ce poartă arma ca orice bărbat”⁹⁴. În finalul acestei acțiuni, eroina, conform relatării aceluiași ziar revoluționar „Pruncul Român” „fu dusă în triumf la palat unde fu primită cu cele mai vii aclamații de membrii guvernului”⁹⁵.

Salvând guvernul provizoriu din situația critică în care se afla, Ana Ipătescu și-a pierdut în felul acesta anonimatul din care ieșise grație evenimentelor; se știe că ziarele revoluționare maghiare ca și cele austrice din Viena au comentat cu interes rolul jucat de această amazoană⁹⁶. În contextual concret în care s-a mișcat, Ana Ipătescu a atins și chiar depășit nivelul de performanță cerut unui bărbat într-o astfel de împrejurare, așa cum reiese dintr-o afirmație ulterioară a evenimentelor: „Femeia aceasta a făcut pe mulți bărbați a roși”⁹⁷.

În fine cel de-al treilea personaj feminin principal produs de nivelul popular cu ocazia confruntărilor revoluționare a fost Pelaghia Roșu din Măricel, sat aflat în N-E Munților Apuseni. Ea se afirmă drept conducătoare a comunității femeilor din sat, în bătălia din 12 martie 1849. În această zi Mărișelul este atacat de către un detașament de 1600 soldați din tabăra maghiară⁹⁸. Dat fiind numărul mare al atacanților, trebuiau ocupate toate cele trei trecători de la intrarea în sat și desfășurată o manevră tactic de inducere în eroare a adversarului. Aceasta a fost executată pe un deal din apropierea satului de femeile conduse de Pelaghia Roșu, astfel: „Așa femeile cu pălării de bărbați

⁹² Constantin Ucrain, *op.cit.*, p. 77

⁹³ *Ibidem*

⁹⁴ Vezi „Pruncul român”⁴, 22 iunie 1848 în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, București, 1902, p. 702

⁹⁵ *Ibidem*

⁹⁶ *Anul 1848 în Principatele Române*, II, București, 1902, p.616

⁹⁷ Al. Pelimon, *Revoluția română din anul 1848*, București, 1868, p. 131

⁹⁸ vezi *Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelor armate românești de sub comanda lui în decursul războiului în anii 1848-1849*, în I Ranca, V. Nițu, *Avram Iancu – documente și bibliografie*, București, 1974, p. 172

în cap încălecară caii, apoi în cel mai frumos șir suiră pe muntele Grohot în sus. Aici trebuie să observăm că româncele muntene știu îmbla călare întocmai ca și bărbații. Această trupă de femei sosind în culmea muntelui se despărți așa ca dușmanul să nu o poată vedea; numai Pelaghia Roșu observa de la un loc mai înalt mișcările trupei maghiare. După aceea, sosind la pozițiunile menite pentru dânsa, Pelaghia Roșu suflă în bucium, femeile călărețe se iviră din toate părțile, înălțară un strigăt mare și se puseră în mișcare. Aceasta fu pentru mărișeni, bărbații lor, semnul de o lovire generală⁹⁹. Această mișcare a derutat foarte tare trupa maghiară, lovită în plin de locuitorii Mărișelului și pusă pe fugă. Faima acestei femei – lider a ajuns până la Curtea Imperială, care hotărâște recompensarea ei cu o sumă de bani, în toamna anului 1849, odată cu decorarea mai multor comandanți ai revoluției române¹⁰⁰.

Aceste trei cazuri de femei situate peste media general feminină nu constituie o regulă, dar în sine sunt semnificative: ieșind din anonimat, femeile își asumă pe de-a-ntregul roluri destinate prin tradiția și practica istorică bărbaților.

O a doua categorie de personaje feminine care-și fac simțită prezența la evenimente o putem asocia comportamentului revoluționar al elitelor. Acțiunile lor nu reprezintă un caracter atât de spectaculos ca în situațiile expuse mai sus, ci se desfășoară în subsidiarul rolului jucat de frunțașii revoluției și în consens cu aceștia. Avem mai ales în cadrul revoluției din Muntenia informații mai bogate în acest sens. Astfel, la 1843, Alexandrina, soția lui Ion Ghica, a contribuit la înființarea organizației „Frăția”, societate secretă revoluționară ale cărei statute „scrise în cifru cu cheie le-a ascuns chiar ea în scoarțele unei cărți”¹⁰¹. Soțiile fraților Golescu, datorită spiritului patriotic ce le anima erau numite „republicanele de la Golești”¹⁰². De asemenea, în zilele izbucnirii revoluției, Maria Rosetti, soția lui C. A. Rosetti, dădea naștere unei fete pe care o boteza cu numele simbolic „Libertatea”¹⁰³. După înăbușirea revoluției ea împreună cu C. D. Rosenthal îl va elibera pe soțul ei și pe alți frunțași revoluționari din prizonieratul turcesc. Roluri semnificative joacă în zilele aceleiași revoluții muntene, Maria și Alexandrina Magheru – soția și respective fiica lui Gheorghe Magheru. Acestea pregătesc la Caracal eșarfe tricolore și le înmânează frunțașilor munteni la 11 iunie 1848¹⁰⁴. Pentru Moldova sursele menționează cazul Elenei Negri, prietena și muza lui Vasile Alecsandri, care a fost amfitrioana multor consfătuiri și adunări ale frunțașilor revoluționari și Elena Vârnăv, pe a cărei piatră de mormânt stă scris că „au purtat steagul libertăților Moldovei la anul 1848”¹⁰⁵.

⁹⁹ *Ibidem*

¹⁰⁰ Florian Dudaș, *Avram Iancu în tradiția poporului român*, Timișoara, 1989

¹⁰¹ I. M. Ștefan, V. Firoiu, *op.cit.*, p. 46

¹⁰² *Ibidem*

¹⁰³ *Ibidem*

¹⁰⁴ Constantin Ucrain, *op.cit.*, p. 32

¹⁰⁵ N. Iorga, *O eroină revoluționară româncă în foile germane din 1848* în „Revista istorică” nr. 2, p. 26-27

În această perioadă femeia și feminitatea capătă conotații interesante și în alt plan decât cel al istoriei evenimentțiale, este vorba de imaginarul social-politic și național al revoluției românești. Reprezentările de acest fel amplifică dimensiunile personajelor reale, oferind un prototip exemplar de femeie erou ce întrușchipează virtuțile antice ale națiunii, patria și libertatea. Sunt semnificative în acest sens versurile publicate de C. D. Aricescu în ziarul „Pruncul Român” în zilele revoluției, închinat Anei Ipătescu și intitulat „Odă la Eroina Română”:

„Curăgiu-mbărbătează mii de inimi șovăinde

Rușinea reîncordă a lor brațe slăbinder

O singură femeie aprinde stinsul foc

Trăiască și-al tău nume Română Eroină

Această zi din toate va fi cea mai senină

Și cea mai glorioasă în anii-ți viitori”¹⁰⁶.

De asemenea, sunt celebre cele două tablouri ale lui C. D. Rosenthal: „România revoluționară” și „România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății”. La realizarea acestor picturi, artistul a folosit ca izvor de inspirație figura Mariei Rosetti, soția lui C. A. Rosetti¹⁰⁷, astfel relația de corespondență între realitatea unui personaj feminin și reprezentarea sa ideală este un fapt evident în acest caz. Reprezentarea femeii în imaginarul literar artistic al acestor ani se află la întretăierea dintre artă și ideologie națională.

În fine, se poate vorbi de prezența femeii la evenimentele revoluționare sub două aspecte: rolul pe care-l joacă și imaginea care i se confecționează atunci sau mai târziu. Rolul asumat de câteva personaje feminine notorii, de lideri revoluționari și animatoare ale maselor, deținut de-a lungul vremurilor de bărbați, reprezintă o noutate strâns legată de modernizarea pe care o cunoaște societatea românească în secolul al XIX-lea. De altfel, viziunea modernă asupra statutului femeii reiese limpede din programul revoluției române, cel din Muntenia enunță fără dubii la punctual 16, următoarele: „Instrucțiune egală și întreagă pentru toți românii de ambele sexe”¹⁰⁸.

Imaginile și reprezentările despre femei combină calități pur feminine, fizice și sufletești cu trăsături ale ideologiei politico-naționale. Este adevărat că și la 1848-1849 bărbatul deține rolurile principale în elaborări doctrinare, strategii de acțiune, conducerea luptelor etc. Femeia apare, însă, din sursele epocii, în firească legătură cu activitatea bărbatului pe care îl completează și uneori chiar îl înlocuiește. Aceste ipostaze excepționale vor eroda serios optica tradițională a societății în privința femeii, vor determina schimbarea ei în reformularea discursului despre condiția feminină. Lenta primenire a mentalităților va influența în cele din urmă în actele decizionale care vor hotărî mai târziu schimbarea poziției femeii în societatea românească.

¹⁰⁶ „Pruncul român”, nr. 8, 6 iulie 1848, p. 32

¹⁰⁷ I. M. Ștefan, V Firoiu, *op.cit.*, p. 47

¹⁰⁸ Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. I, București, 1982, p. 432

Spre deosebire de alte orașe din Bucovina, în Cernăuți, unirea din toamna anului 1918 s-a înfăptuit printr-o *insurecție armată*, începând cu momentul în care ajunge în capitala Bucovinei compania cu 180 de honvezi români din armata austro-ungară, Regimentul 8 Lugoș, dezertată de pe frontul rusesc de lângă Tiraspol, sub comanda sublocotenentului Ilie Lazăr, maramureșean de baștină, care intră sub ascultarea Consiliului Național Român din Bucovina, alcătuieste gărzi militare, schimbă șeful jandarmeriei, primarul, dirigintele poștei și arborează pe turla primăriei tricolorul românesc, oficiind simbolic, sâmbătă, 9 noiembrie 1918, eliberarea Bucovinei de sub stăpânirea austriacă dar și de sub pretențiile legionarilor ucraineni. General Iacob Zadik, cu o companie din Divizia 8-a Regală Română, pășește în Cernăuți abia peste trei zile, luni, 11 noiembrie 1918, în plină amiază, și asigură doar ordinea și respectarea legilor instituite de noul guvern român condus de Iancu Flondor.

Istoriile noastre se mulțumesc să noteze că Bucovina este eliberată „în ziua de 11 noiembrie”, iar Congresul General al Bucovinei votează „unirea necondiționată cu Regatul României în ziua de joi, 15 / 28 noiembrie 1918”. Cât despre cei ce s-au implicat efectiv în logica și succesul acestui act istoric, numele lor se pierde în... noaptea uitărei.

Sublocotenentul Ilie Lazăr s-a născut în ziua de joi, 12 decembrie 1895, în casa familiei avocatului Andrei Lazăr și Ana (născută Ivașcu, din Apșa de Jos), în comuna maramureșeană Giulești, pe Valea Marei, a urmat școala primară în Sighet, unde face și primele clase la Liceul Piarist, după care trece la Convictul Asociației pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, iar clasele a V-a și a VIII-a le absolvă la Liceul Confesional din Lugoș, probabil prin anul 1908.

În toamnă se înscrie la Academia de Drept din Sighet, sub administrația Bisericii Reformate, și la izbucnirea războiului mondial este recrutat în armata austro-ungară, stagiul militar făcându-l în Regimentul de Infanterie 8 Honvezi Lugoș din Banat, care va fi mutat apoi la Orosháza, în sudul Ungariei.

În iunie 1916, compania lui Ilie Lazăr este trimisă pe frontul bucovinean, la Ocna, unde în 10 iunie 1916, trupele ruse comandate de generalul Brussilov străpung aliniamentul austro-ungar și din cei 200 de combatanți ai companiei se salvează doar vreo 30 de soldați. Rănit la un picior, sublocotenentul Ilie Lazăr se înapoiază în Maramureș, cu un tren care ducea răniții în spitalele din Ungaria, dar este repartizat pentru îngrijiri la spitalul din Sighet, însă, din pricina apropierei frontului, ajunge la spitalul din Győr. Refăcut, se întoarce pe frontul din Galiția, lângă Lemberg (Lvov), de unde compania lui va fi trimisă în prima linie, în apropierea orașului Brzezany.

Semnarea păcii de la Brest-Litovsk, în 3 martie 1918, între Rusia și Puterile Centrale, implică deplasarea corpului de armată comandat de generalul Hoffman în Ucraina, pentru menținerea ordinii, compania lui Ilie Lazăr asigurând

paza unei fabrici de zahăr din localitatea Troscianetz, unde cantonează vreme de opt luni de zile. Din acest loc, Ilie Lazăr își convinge cei 180 de gradați și soldați – români din Banat – ai companiei sale să dezerteze din armata austro-ungară și să se predea armatei române din Basarabia. Cum reușește să mituiască niște mecanici ucraineni și să-și plătească drumul pentru o locomotivă și trei vagoane care îi duc până la Noua Suliță, la hotarul cu Bucovina, hotărârea întregii companii este să meargă în marș forțat până la Cernăuți. Aici, intră în piața centrală a orașului, așează armele în piramidă, și Ilie Lazăr este abordat de către profesorul Sextil Pușcariu, care cere ajutorul trupeii să se organizeze în patrule și gărzi spre a instaura ordinea în capitala Bucovinei.

Despre această primă ispravă a maramureșeanului Ilie Lazăr au scris: Filimon Taniac, *Un episod din istoria unirii Bucovinei cu România*, „Dreptatea”, București, an II, nr. 315, luni, 29 octombrie 1928, p. 1-2. (Am corectat numărul greșit al anilor, „141”, sub care autorul credea că Bucovina s-a aflat în stăpânirea Austriei, prin 144); Dinu C. Giurescu, *Centenar Ilie Lazăr*, „Arhiva”, București, an IV, nr. 12, 15 decembrie 1995, p. ?; Andrea Dobeș, *Ilie Lazăr, Consecvența unui ideal politic*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, [I. 292 (teză de doctorat, cea mai bogată în informații de aleasă probitate științifică)]; Doina Iavni, *O mărturie a lui Ilie Lazăr despre Unirea Bucovinei cu România*, „Crai nou”, Suceava, an XIX, nr. 4901, sâmbătă, 22 noiembrie 2008, p. 7; Vasile Iuga de Săliște, *Oameni de seamă ai Maramureșului*, Dicționar 1700-2010, Ediția a II-a, Editura Societății Culturale „Dragoș Vodă”, Cluj, 2011, (despre Ilie Lazăr), p. 696-697; Ioan Bilețchi-Albescu și Traian Roșu, *Câmpulungul în Zorile Unirii*, Culegere întocmită de Ion Filipciuc, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2014, p. 19-20, și Laurențiu Batin, *Maramureșul și maramureșenii în primul război mondial*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2014, p. 370-373.

Ilie Lazăr însuși povestește episodul bucovinean în volumul cu *Amintiri*, Editor Romulus Rusan, Prefață de Doru Radosav, Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 51-57, dar în Arhivele Naționale Suceava, Colecția de Manuscrise, nr. 32 / 1964, se păstrează scrisoarea lui adresată „Domnului Șerban Flondor, București”, expediată din Cluj, în ziua de 1 septembrie 1964, manuscris dactilografiat, 6 pagini format A4 (30 x 20 cm), numerotate sus, centrat 1-6, purtând mici corecții cu cerneală neagră în text.

Întrucât nu știm dacă o copie a documentului se află și în *Fondul Ilie Lazăr*, (Colecții speciale B.C. U. „Lucian Blaga”, Cluj Napoca), reproducem paginile intitulate de autor:

Ilie Lazăr, 1922

CÎTEVA FAPTE DIN TRECUT

Dragă Șerbane,

Am aflat de la fiica mea Lia, pe care ai cunoscut-o în casa doamnei Sturdza, că anul viitor se împlinesc 100 de ani de la nașterea marelui tău părinte, regretatul Iancu Flondor. Primesc cu multă bucurie și plăcere invitația la această aniversare. Au trecut atîția ani de la acele memorabile evenimente din 1918, cînd tatăl și unchiul tău Nicu au stat în fruntea acțiunilor mărețe cînd Bucovina noastră, răpită rușinos cu 144 (1774) ani înainte, s-a unit de bună voie cu Patria Mamă.

Cum eu atunci, tînăr sublocotenent în armata austro-ungară, întîmplător mă găseam „ca dezertor” în Cernăuți, cred că ar fi cazul să pun pe hîrtie ce am văzut atunci și cine cu ce a contribuit la acest act al unirii, care s-a desăvîrșit sub conducerea părintelui tău la 28 noiembrie 1918.

Iată pe scurt ce îmi aduc aminte:

Unitatea mea din fosta armată austro-ungară era încadrată într-u unitate mixtă germano-austro-ungară, un fel de Ausbildungs-Gruppe, cu sediul la Nicolaev, lingă Lemberg. Efectivul companiei mele era de 180 soldați din Regimentul 8 Honvezi din Lugoj. Comandantul Suprem ne era Oscar, al III-lea fiu al Kaiserului Wilhelm, avînd sediul în Drohobita. O parte din această unitate, avînd ca comandant pe colonelul austriac Rosenmayer, a fost transportată în Ucraina și Transnistria. Motivul acestor mișcări de trupe era că acolo au izbucnit revolte țărănești și pogromuri. Rostul nostru ca armată de ocupație era menținerea ordinii. Compania mea, compusă din români bănățeni, a primit ordinul să ocupe regiunea Troscianetz-Podolski / județul Tulcin. În compania mea nu aveam decît un singur străin, croitorul companiei Klein Nathan, de fel din Caransebeș, restul erau români. În acest târgușor frumos, cu bogății imense, mori, parcuri, fabrici, agricultură foarte dezvoltată, cu lacuri de pești și o mare fabrică de zahăr / capital francez. Această fabrică de zahăr avea ca director pe un domn francez: Francois, și subdirector un general rus pensionar: Bunakov. Dispozițiile și ordinele ce am avut erau: să restabilesc în cele circa 17 comune ordinea, să apăr culturile agricole de jafuri și să păstrez ordinea stabilită.

Am reușit în scurt timp să fiu bine văzut și chiar iubit de populație. Aflînd că nu sunt „venger” / ungur / ci român, mă invitau la petreceri și la nunți atît populația din localitate ucraineană cît și cea evreiască.

Conducerea fabricii mi-a pus la dispoziție o șaretă frumoasă iar pentru soldați săptămînal câte un porc gras. Comandantul a aprobat să primim acest dar și să îmbunătățim regimul alimentar al soldaților. Buna dispoziție a soldaților mei din cauza regimului ce avuse era ca niciodată pînă atunci. Dimineața mă primeau și strigau în cor: Trăiască Nația. Chiar și croitorul Klein Nați striga alături de ceilalți, să trăiască, fiindcă și eu trăiesc cu românii. În această situație și compoziție am stat 8 luni, pînă la începutul lunii noiembrie 1918. Aflînd că armata română a intrat în Basarabia încă în primăvara anului 1918, mereu mă preocupa gîndul să dezertez în Basarabia. Mă gîndeam la

vorbele tatălui meu / din Giulești-Maramureș /, când eram copii mici: „Măi prunci, veni-va vremea când Craiul României va împlini sabia la Răchita Roșie la Tisa”. Preocupat de dorul de a vedea visul moșilor și strămoșilor noștri realizat, am pus în practică dezertarea nu numai a mea personală, ci și a întregii mele companii, compusă din 180 de români. Pregătirea dezertării s-a făcut pas-cu-pas. Simțeam că mă bucur de simpatia desăvîrșită a soldaților mei.

În consecință, am început încă din septembrie 1918 să mi-e apropii, prin mese copioase și petreceri în locuința mea, înfii cu gradații, pe urmă invitam și soldați mai dezghețați. Le vorbeam de România Mare ce va să vină, de faptul că armata română a intrat în Basarabia și altele. Descoperindu-i pe cei mai inimoși, i-am sfătuit să stea de vorbă și între ei și să mă informeze. La un moment dat, convins fiind că terenul este pregătit, am tratat cu doi ceferiști ucraineni și cu un mecanic. După câteva zile aceștia mi-au comunicat că pe prețul a 25 puzi de grâu mă vor servi. S-au învoit ca să ne pună la dispoziție locomotiva și vagoanele necesare. Convins că terenul este pregătit în cele mai mici amănunte, i-am rugat pe cei trei să tragă pe linie trenul și să steie gata. După ce am făcut controlul, noaptea la orele 12 am dat alarma. Într-o jumătate de oră întreaga mea companie era învagonată. Eu cu un plutonier ne-am urcat pe locomotivă și fără mare zgomot și fără ca locomotiva să fluiera am ieșit din gară. Gîndul meu era ca cu acest tren să mergem pînă unde se va putea spre Basarabia.

Înaintînd și păstrînd cea mai perfectă liniște și disciplină, la un moment dat observ că între Troschianetz și Vapniarka, într-o comună Dimidovca, o mulțime de țărani cu căruțe jefuiau o mare magazie de grîne. Văzînd aceasta, ne-am gîndit că oare operația noastră riscantă n-ar necesita și ceva bani? Gîndul fapt s-a făcut. Pe loc am oprit trenul, am dat ordin soldaților să înconjoare magazia și fiecare soldat să vîndă ca dintr-al lui. În cel mult o oră tot grîul s-a vîndut și fiecare soldat avea bani suficienți. În circulație erau atunci bancnote albe „Kerenski”.

Ajunși în gara Smerinca, am fost dirijați pe linia Kiev. Văzînd pericolul am luat contact cu funcționarul principal plătindu-i 8.000 ruble și imediat ne-au dirijat spre Moghilev. Reușind această operație, am ajuns la granița Basarabiei. Aici niște gărzi civile căutau să ne dezarmeze. Imediat m-am dat jos de pe locomotivă însoțit de cîțiva soldați și foarte energic le-am comunicat că dacă trag după tren opresc imediat și dau foc orașului. În urma acestei discuții am ieșit din gară fără nici o dificultate.

Astfel am reușit să ajungem cu acest tren rusesc cu linie largă pînă la Noua Suliță. De aici, nefiîndu-ne posibil ca să mai înaintăm, ne-am dat jos. Aici, pe pămîntul lui Ștefan Vodă cel Mare le-am vorbit soldaților, cari entuziasmați au subliniat cele spuse de mine cu cîntecul Deșteaptă-te, Române! După aceasta, împreună ne-am consultat cu toții ce să facem? Eu singur mi-am lepădat insignele gradului de ofițer ce eram în fața soldaților. Le-am spus că atunci cînd mi-am pus în gînd ca să dezertez, am crezut că trebuie să mă predau armatei române care se afla deja în Basarabia. Soldații mei au hotărît ca să mergem în marș forțat pînă la Cernăuți. Dorința lor fapt s-a făcut. După câteva ore de marș am sosit în piața Cernăuților. Aici am dat ordin ca să se pună puștile în piramidă,

fiecare să se aprovizioneze și să se odihnească. Eu tot timpul circulam în sus și în jos în jurul lor.

La un moment dat se apropie de mine un domn și se prezintă:

„Sînt profesorul Sextil Pușcariu”, îi răspund „mă numesc Ilie Lazăr, de fel din Maramureș, iar soldații mei sunt toți români bănățeni din regimentul 8 honvezi din Lugoj”.

I-am arătat situația noastră, că am dezertat și că intenționăm să ne predăm armatei române, dar că la dorința soldaților mei am venit pînă la Cernăuți.

Domnul profesor Sextil Pușcariu îmi mai spune urătoarele:

„Orașul este ocupat de vreo 700 de galițieni, care jefuiesc cazărmile și periferia orașului, duc lucruri de mare valoare spre Sniatin [Grigore Ghica Vodă de mai tîrziu]. Toți românii sunt ascunși prin pivnițe și poduri de case și ne temem că ne vor duce ca ostatici în Galiția. Asta fiind situația, după ce ne-am informat cine sunteți, Vă rog să ne dați o mîină de ajutor.”

I-am răspuns:

„La dispoziția Domniei Voastre cu cea mai mare plăcere și bucurie.”

Am rugat pe domnul profesor Pușcariu că, dacă se găsesc cîțiva ofițeri din regimentul local austriac în cari domnia sa are încredere, să vină imediat și să-mi ia soldații în grupuri de cîte 15-20 oameni și să-i concentrăm într-o curte sau într-o sală mare. După cel mult o oră toți soldații mei au fost conduși într-o sală de cinematograf unde le-a vorbit profesorul Pușcariu, locotenentul Dan și eu. Le-am arătat situația din oraș și le-am cerut ascultare și supunere.

În acea noapte, de frică că a intrat armata română s-au stins luminile în tot orașul, alergau desperați căruțe și călăreți, toți grăbiți, mai furau cîte ceva și duceau totul spre Sniatin. A doua zi unitatea mea era singura forță armată în întreg orașul. Bandele venite din Galiția erau conduse de doi foști ofițeri din armata austriacă: Maier și Vorobetz, cu cari ne-am răfuit la 15 ianuarie 1919 cînd am ocupat și orașul Sighetul Maramureș. Lupta de la Sighet este alt capitol.

După cazarea soldaților mei, eu, însuflețit de fost mea ordonanță Alexandru Iorga, am tras la hotelul din centru, în imediata apropiere de soldați, hotelul se numea La Pajura Neagră [Schwarzer Adler]. Aici am primit vizitele mai multor români: Isopescu-Grecul, V. Budnărescu, prof. Gheorghiu, dr. Lupu, prof. Procopovici, Tarangul, Hahon, Tarnavski și mulți alții. Dl prof. Gheorghiu a venit și cu propunerea ca să mă mut la domnia sa. Am primit invitația și tot timpul cît am fost la Cernăuți, am stat la dl prof. Gheorghiu. După ieșirea galițienilor din oraș, ne-am dus în grup la bătrînul Mitropolit Vladimir Repta, care ne-a primit pîrintește. După ce am ieșit de la mitropolit am hotărît să „preluăm imperiul”.

Într-o mașină ne-am urcat cinci tineri și cu noi și fostul senator și primar de mai tîrziu al Cernăuților: Nicu Flondor. Eu, cu un steag tricolor în mîină, tot timpul eram călare pe motorul mașinei. În această compoziție ne-am dus la comandamentul jandarmeriei bucovinene din timpul războiului, generalul Fischer, căruia domnul Nicu Flondor i s-a adresat în limba germană, somându-l ca imediat să predeie jandarmeria locotenentului român Dan.

De aici am plecat la poliție, unde am instalat pe un domn Tarangul, iar pe urmă ne-am dus la Tribunal, unde am instalat ca președinte pe un domn Jon Hahon. După aceste acțiuni rapide, eu și un tânăr ardelean cu numele Nicoară, de fel din Arad, ne-am urcat pe acoperișul primăriei și am înfipt primul steag tricolor după 144 ani. Ca primar am instalat pe un domn profesor preot Șandru. Întreaga populație românească a orașului, care era în fața primăriei, aplauda și cânta cîntece patriotice.

Din toți banii Kerenski ce mai aveam din vînzarea grîului de la Dimidovca am cumpărat toate florile din piața orașului oferindu-le femeilor române din Cernăuți, cu rugămintea să bată cu flori armata română, a cărei intrare era așteptată. Corul mitropoliei cânta în permanență cîntece patriotice. Iancu Flondor, președintele Partidului Național Român, a dat dispoziții ca intelectualitatea orașului în haine de sărbătoare să-l primească în casa națională pe generalul comandant al armatei române.

Văzînd că armata română întărzie, după trei zile de așteptare, aceiași tineri în frunte cu Nicu Flondor ne-am dus în întîmpinarea ei. Eu tot timpul eram cu steagul în mînă și călare pe motorul automobilului. La circa 6 km distanță, într-o gară am dat de domnul general Zadik, comandantul Diviziei 8-a care ținea raport cu ofițerii.

Ne-am prezentat cu toții, i-am raportat situația din oraș și am rugat să-și facă intrarea deoarece populația de trei zile este în stradă și așteaptă. După acest prim contact ne-am reîntors, aducînd răspunsul generalului. A patra zi a sosit în suburbia orașului, la Horecea, regimentul 29 Dorohoi de sub comanda colonelului Gheorghiu, pe care l-am găsit seara făcînd planul intrării armatei în oraș. A doua zi – după masă am avut cîntea să fiu invitat în mașină și să însoțesc pe domnul general Zadik Iacob în momentul intrării în oraș. Alături de domnul general era șeful de stat major al diviziei lt. colonel Rovinaru, iar eu înainte. Am trecut pe lîngă primărie, pe care filfia steagul tricolor și ne-am oprit alături în fața casei naționale.

Cînd ne-am dat jos din mașină, generalul era bătut cu flori de către doamnele române, iar eu l-am ridicat pe umeri și în bătaia florilor l-am urcat sus la etaj unde a fost primit de către toți intelectualii în frunte cu Iancu Flondor, care, îmbrățișîndu-l a început cam așa: „Dați-mi voie, domnule general, să ne îmbrățișăm ca doi frați cari nu s-au văzut de 144 ani” etc.

Toți cei de față au manifestat călduros.

După toate cele de mai sus armata și-a urmat programul, iar celelalte probleme s-au rezolvat în timp după indicațiunile de la București.

Marea Adunare Națională abia la 28 noiembrie 1918 a votat unirea Bucovinei cu patria mamă, în sala de marmură a Mitropoliei. Adunarea a fost prezidată de venerabilul Dionisie Bejan, iar moțiunea prezentată de către președintele Partidului Național, Iancu Flondor, a fost votată cu un nespus entuziasm.

Eu, după toate aceste mărețe evenimente, am mai stat cîteva zile în Cernăuți, de unde am plecat prin Iacobeni-Cîrlibaba spre Maramureș, iar soldații mei, în mare majoritate, au plecat prin Vechiul Regat, acasă, în Banat.

Ajuns la Borșa, în Maramureș, am aflat despre prăbușirea frontului italian și convocarea Adunării de la Alba-Iulia, la care am avut cinstea să particip ca votant oficial în numele Maramureșului.

De la Alba-Iulia am avut fericirea să însoțesc făcînd parte din garda delegației care a prezentat la București Actul Unirii.

Cluj, 1 septembrie 1964.

Ilie Lazăr

Câteva precizări se impun: Textul a fost cules ortografiat cu „î”, aparținînd autorului și epocii; *Isopescu-Grecul* nu era în acele zile în Cernăuți, ci în Viena, unde a rămas pînă după Congresul General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918; *V. Butnărescu* se chema și semna Vasile Bodnărescu, trimisul special al Consiliului Național Român din Bucovina la Guvernul Regatului României din Iași; *prof. Ghiorghiu*, era dr. Octavian Gheorgian.

Ilie Lazăr nu dă cu exactitate ziua când a intrat în orașul Cernăuți, dar, din confruntarea cu alte mărturii asupra evenimentului, compania honvezilor din Banat ajunge în capitala Bucovinei în după-amiaza zile de vineri, 8 noiembrie 1918, urmînd ca, în ziua de sîmbătă, 9 noiembrie, gărzile alcătuite din trupa sublocotenetului Ilie Lazăr și militari bucovineni veniți de pe frontul abandonat să instaleze în posturile administrative reprezentanți ai românilor.

Se înțelege că ajutînd efectiv Consiliul Național Român din Bucovina, Ilie Lazăr să fie privit ca un braț de nădejde pentru „heghemonia intelectuală” a Unirii Bucovinei cu Regatul României și maramureșeanului să i se înfățișeze episoadele acțiunii întreprinse de acea „mână de oameni” pornită să împlinească visul de veacuri al românilor din ținuturile subjugate.

În Cernăuți, Ilie Lazăr află amănunte despre cele ce se petrec în Transilvania, chiar în nr. 1 al gazetei „Glasul Bucovinei”, marți, 22 octombrie 1918, p. 3, din articolul ***Fraților, suntem cu voi!***: „*Credința a mutat munții! Credința neclintită că de-acum a sunat ceasul nostru și că în acest moment istoric trebuie să ne spunem cu glas tare cuvîntul, ne-a adunat aproape în aceeași zi, fără să știm unii de alții, pe cei câțiva care am pus pe hîrtie și am iscălit programul publicat în fruntea numărului de azi și pe frații noștri din Transilvania și Ungaria, care au stabilit programul lor, aproape identic cu al nostru.*”

Cernăuțenii se întruniseră în seara zile de 11 octombrie – George Băncescu, Dionis cav. de Bejan, dr. Isidor Bodea, dr. Vasile Bodnărescu, dr. Octavian Gheorghian, dr. Max Hacman, dr. Cornel Homiuca, dr. Vasile Marcu, Alecu Procopovici, dr. Eudoxie Procopovici, dr. Sextil Pușcariu, Gheorghe Șandru, dr. Valerian Șesan și Alexandru Vitenco –, iar ardeleni, în ziua de 12 octombrie, în Oradea Mare. Deosebirea însă e destul de apăsătoare, căci Alexandru Vaida-Voievod citește revendicările românilor din Transilvania în parlamentul de la Budapesta, în ziua de vineri, 18 octombrie:

„În fața stărilor create de războiul mondial, națiunea românească pretinde dreptul de a hotărî în deplină libertate și fără nici o influență streină forma de stat și raportul său între națiunile libere. Organizația națională a românilor din Ungaria și Transilvania nu recunoaște nici parlamentului ungar,

nici guvernului maghiar, și nici vreunui alt factor strein dreptul de a reprezinta interesele românești la congresul universal de pace. În afară de adunarea națională, de organele alese de ea și de comitetul executiv actual al partidului național român, nu are nimeni îndreptățirea să ia deciziuni în privința aceasta.”

Qvasicoincidența se poate explica doar prin faptul că omul care i-a adunat pe bucovinenii din Cernăuți în seara zile de 11 octombrie 1918, în casa dr. Isidor Bodea, este un ardelean, prof. Sextil Pușcariu, și motivația din care pornește solidaritatea stă în aceeași credință:

„Peste munții care ne despart încă, dar pe care credința îi mută, întindem mâna fraților noștri din Transilvania și Ungaria, cu care suntem uniți în cugete și de a căror soartă vrem să legăm soarta noastră.

Cu ei împreună nu mai suntem cele trei sute de mii ce dispar între milioanele Austriei, ci o masă compactă de aproape patru milioane, al căror glas va fi ascultat atunci când situația politică va fi destul de clară ca să ne putem formula definitiv postulatele noastre și să spunem lumii cum voim să ne alcătuim viitorul. Fraților, suntem cu voi!”

Dat fiind faptul că și în Ungaria și în Bucovina, vechea administrație își exercită încă atribuțiile și poate sancționa oricând orice expresie directă de slobozenie a românilor de sub ghearele vulturului cu două capete, de a se uni cu regatul României, urmând ca acest deziderat să fie rostit „când situația politică va fi destul de clară ca să ne putem formula definitiv postulatele noastre”.

*

Articolul program al bucovinenilor, intitulat *Ce vrem?*, cumpănea bine situația, expusă în „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 1, Cernăuți, marți 22 octombrie 1918:

„Știm foarte bine că nu aici, în Bucovina, se va hotărî asupra sorții noastre și că nu o mână de oameni, oricât de bine intenționați ar fi ei, vor putea decide asupra unei chestiuni care nu mai e numai a noastră, ci alcătuiește o parte a marelui probleme europene. [...] De aceea trebuie să știm de pe acum ce vrem și să o spunem cu glas tare, împiedcând din vreme orice acțiune care s-ar întreprinde n detrimentul intereselor românești.

Vrem: să rămânem Români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocârmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești;

Nu mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci în schimbul jertfelor de sânge aduse în acest războiu – jertfe mai dureroase decât ale altor popoare –

pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului.

Cerem: să putem aduce la congresul de pace aceste postulate ale noastre prin reprezentanții aleși de noi înșine din mijlocul națiunii noastre.”

Acest număr prim din „Glasul Bucovinei” – 16 pagini (23 x 16 cm) – scris în întregime de Sextil Pușcariu, se va desfășura ca un adevărat vînt de libertate peste sufletele bucovinenilor terorizați de spînzurătorile generalului

Eduard Fischer, comandantul Jandarmeriei din Ducatul cezaro-crăiesc al Bucovinei.

Peste doar 6 (șase) zile se convoacă faimoasa Constituantă de la Cernăuți, duminică, 27 octombrie, care votează moțiunea:

1. *Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți astăzi în ziua de 27 octombrie 1918 în Capitala Bucovinei se declară, în puterea suveranității naționale, constituantă a acestei țări Românești.*

2. *Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria.*

3. *Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți românii, constituanta instituie un consiliu național de 50 membri. Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la conferința de pace și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina.*

4. *Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare ce ar țintui la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare.”¹⁰⁹*

În aceeași zi și-au exprimat doleanțele și germanii din Bucovina:

„Oamenii de încredere ai germanilor din țara întreagă s-au adunat duminică la 27 l. c. la Cernăuți sub președinția d-lui consilier dr. Kohlruss. Prin moțiunea primită cu unanimitate germanii se atașează românilor, cerând, la caz că nu se mențin cadrele vechi ale țării acesteia, împreunarea Bucovinei de sud cu Ardealul și Banatul.”¹¹⁰

Articolul lui Alexe Procopovici, *În jurul Cosntituantei*, de peste câteva zile, preciza condițiile în care și-a desfășurat lucrările Constituanta:

„La Viena, prin manifestul împăratesc, s-a recunoscut dreptul suveranității noastre. Și atunci ne-am adunat chemați la Cernăuți tot poporul românesc. Adevărat, la adunarea aceasta au participat numai persoane care în baza unei alegeri au dobândit vreun mandat de deputat sau de primar în cadrele Austriei celei vechi. Dar la adunare a putut veni orice român din țară, dacă și-a luat invitarea de la dl D. Bucevschi. Atunci toate satele și orașele și-au trimis reprezentanții. Astfel constituanta a cuprins în sala Armoniei tot neamul românesc din Bucovina. În virtutea suveranității naționale, care este mai presus de orice mandat de deputat, constituanta a luat memorabile hotărâri, din care va izvorî fericirea acestei țări.”¹¹¹

Când ajunge Ilie Lazăr cu cei 180 de români din compania Regimentului de Honvezi 8 din Lugoj în Cernăuți, toate aceste postulate erau tipărite și răspândite în întreaga Bucovină și chiar peste hotarele ei; toți acești soldați ducând suflul unirii bucovinenilor în satele lor bănățene, pe drumul lor prin Moldova și Muntenia, au povestit cu lux de amănunte faptele petrecute în

¹⁰⁹. Ibidem, p. 36-37.

¹¹⁰. „Glasul Bucovinei”, nr. 3, marți, 29 octombrie 1918, p. 48.

¹¹¹. „Glasul Bucovinei”, nr. 4, vineri, 1 noiembrie 1918, p. 1-2.

Bucovina și astfel românii de la Nistru pân-la Tisa află cu cel puțin două săptămâni înainte de 1 decembrie 1918 că Unirea românilor a prins cheag.

„A doua zi des-dimineață, toată piața principală era plină de lume, care aștepta cu nerăbdare. Pe la orele 10 baronul Nicu cav. de Flondor, împreună cu sublocotenentul Ilie Lazăr, un aprig român bănățean care anume a rămas în Cernăuți și a luat parte vie la întâmpinarea armatei române, urmați de sublocotenentii: Jemna, Nicoară, Brădățan și alți studenți au arborat primul steag românesc pe balconul primăriei orașului. Imediat a fost dat jos și drapelul negru-galben din vârful turnului primăriei, iar în locul lui fâlfâie mândrul nostru tricolor. Strigătele de «Trăiască România Mare», «Trăiască libertatea» nu mai conteneau. Trecea oră după oră și lumea aștepta cu nerăbdare. Abia târziu sara s-a împrăștiat.

Duminică, la 10 curent, iar se strânge toată suflarea românească înaintea palatului național, iar lume peste lume curge pe toate străzile spre piața principală. De astă dată așteptarea n-a fost zădarnică. Între orele 2 și 3, o patrulă cu două motor-mitraliere condusă de locotenent Traian Petrescu, cu sublocotenent Nițescu, un subofițer și șase soldați, a venit în recunoaștere. A fost prima patrulă a armatei române. A venit apoi și știrea că abia a doua zi va intra armata în oraș.

Ziua de 11 noiembrie 1918 a fost unica și cea dintâi zi de sărbătoare și bucurie adevărată avută vreodată de un suflet de român de la răpirea Bucovinei și până astăzi, a fost ziua istorică când Divizia a 8-a sub comanda generalului Iacob Zadik, la ordinul M. Sale Regelui Ferdinand I, a intrat în Bucovina ocupând capitala ei.”¹¹²

Ilie Lazăr primește, așadar, cele dintâi lecții politice românești în orașul Cernăuți, maramureșeanul fiind găzduit în casa dr. Octavian Gheorghian vreme de două săptămâni, între 9 și 25 noiembrie 1918; se întâlnește adesea și discută cu Sextil Pușcariu și cu cei din redacția gazetei „Glasul Bucovinei”, participă la reuniunile membrilor Consiliului Național din Bucovina și ia act de hotărârile guvernului bucovinean; este invitat în reședința mitropolitană și primit de Mitropolitul Vladimir Repta; merge în întâmpinarea generalului Iacob Zadik și îl însoțește în drumul acestuia de la Corovia până în fața palatului național din Cernăuți.

Mai mult, își vede trecutul și viitorul neamului său maramureșean înfățișat în paginile gazetei „Glasul Bucovinei” și cele șapte numere din „Glasul Bucovinei” le va purta în ranița ostășească din Obcinele Bucovinei pînă în inima Maramureșului:

¹¹². „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 7, marți, 22 noiembrie 1918, p. 100-101. Text din care se constată că în ziua de sîmbătă, 9 noiembrie 1918, mulțimea adunată în Rigplatz din orașul Cernăuți, strigînd „Trăiască România Mare”, și-a exprimat voința pentru unirea cu Regatul România.

Manifestul împărătesc și proclamarea statelor naționale au produs mare și nespusă bucurie atât la români cât și a ucraini. Cu toată asuprirea ungurească sentimentul național ardea «sub spuză» și a trebuit numai nițel vânt ca să prindă pară. Sentimentul național a înfăptuit: Asociațiunea Maramureșană pentru Literatura și Cultura Poporului Român, înființată în Sighetul Marmăției la anul 1861. Această primă asociațiune culturală la românii a susținut o preparandie, care a fost predată la anul 1880 diecezei greco-catolice române din Gherla, susține un internat pentru studențime în Sighet, bibliotecă și editează «Analele». «Astra» are despărțeminte: în Sighetul Marmăției și în Vișăul de Sus, cu agenturi și biblioteci populare la sate. Asociațiunea învățătorilor din Maramureș, cu fond și bibliotecă.

În fruntea provinciei bisericești stă un vicar în Sighet, având 6 protopopiate sub ascultarea sa. Atât în centrul vicariatului, cât și în al protopopiatelor este câte o bibliotecă. Provincia bisericească e supusă episcopiei greco-catolice române din Gherla. Avem mai multe societăți de muzică cu coruri, cele din Sighet, Slatina-sat, Ocna-Slatina, Vișău și Crăcești sunt vestite ca cele mai bune în întreg comitatul. Organizația financiară numără Banca Maramureșeana în Sighet (cu 220.000 coroane capital, 100.000 fonduri și depuneri peste un milion) [și] Petroveana (cu 100.000 coroane capital), în fiecare comună avem casă de păstrare și în multe comune, reuniuni de consum. În fiecare comună avem compozesoratele autonome cu munți de pășuni și păduri în preț de 100 milioane coroane. Cu toate efortările lui Appony, taltoșul maghiarizării, ne-am păstrat neatins învățământul național poporal. Presa națională a pătruns binișor în Maramureș. «Poporul Român» avea 5.00 abonați, la biblioteca poporală a «Astrei» erau 5.000 de membri ajutători prenumeratori. *Călimdarul* partidului național se găsea până [și] în casa analfabeților.

Toate aceste dovedesc adânc sentiment național.

Gloria voevozilor Dragoș, Bogdan, Lațcu, Sas trăește în poezia poporală alături de cea a voevozilor moldoveni. Nu a fost mișcare pentru libertate la care să nu luăm parte: Bogdan Vodă mută neamul de urgia «pogon-latinilor»; Grigore Pinte Viteazul, eroul epopeei populare, urmărește steagul lui Francisc Rákoczy «pro libertate», Laurențiu Mihăli, Gavrilă Mihăli, Iosif Man și Simeon Pop la anul 1848 ascultă de Bolliac și pregătesc pentru neamul românesc loc la «masa libertăților naționale».

Cu toate înșelările, desiluziile și oprimarea, nădejdea libertății naționale n-a fost părăsită. Țăranii pelerinau anual, cu miile, la sfintele morminte de la Putna și Succavă, muza poporului resuna la toate adierile evenimentelor naționale sfârșind în 1913 cu:

*Cântă cucul vinerea,
Trec voinicii Dunărea
Câte patru-alătura,
Câte opt asemenea.
La bătaie, la omor:
Oastea Domnului Carol.*

Și acum, după atâta sânge și jertfă, se cuvine să cânte întreaga și deplina glorie națională.

La mișcarea culturală ne-am luat partea cu cinste. Primele vulgate pe românește au răsărit sub influența husiților în Maramureș. În veacul al 15-lea scriau boierii moroșani răvașe vrednice de peana lui Costin. Și cum eram popor cu boierime se putea ca Ciocotici să nu scrie în veacul al 17-lea prima carte despre bonton și regulile buneicuvințe? În lira bardului Andrei Mureșan vibrează oțelul sentimentului național și dorul nețârmurit al moroșanului pentru libertate. La «Familia» lui Iosif Vulcan încă din primii ani au colaborat maramureșenii: Tit Bud, Iuon Mărginean, Ion Pop, istoricul dr. Ion Mihali șterge colbul de pe vechile diplome, dezgropând gloria străbună. Victor Anderco, Vasile Meșter, Alexandru Țiple și Iuon Bârlea continuă tradiția scripturilor române, urmărind idealurile culturii naționale cu fața spre București. În toate străduințele naționale *una* am fost cu toții.¹¹³

*

În comitatul Maramureșului (nu Maramureșul istoric care cuprinde Țara Oașului și Satmarul cu 300.000 de locuitori români), sunt 110.000 români conduși de o inteligență numeroasă. Conducătorii (funcționarii) la comună ne sunt toți români, la cele 4 preturi avem 3 protopretori, 6 pretori, 8 judecători, 20 адвоаci, 6 medici, 8 forestieri, peste tot la oficii 50% din funcționari sunt români, iar străinii posed toți limba română. Numărul străinilor abia atinge 5% și aceia-s ovrei.

Față de ucraini ne avem granițele fixate de natură, cari pornesc la ost de la valea Cibău de-a lungul vechei granițe cu Ungaria spre miază-noapte către Galiția până la muntele Gutiu Tomnatic (cota 2016 m) către apus muntele Brebeneșcul, Klauzura Bălțatul (1021 m), părau Țișoara, plaiul până la Klazura Sciauvul (cota 1356, 689 și 1500 m), muntele Menczul, părau Bârlibaş până la Tisa (399 m), stânga Tisei până la Bâcșoi (Handal Boczko), trece Tisa la dreapta de-a lungul râului Sopurka până la muntele Pleșca (1216 m), către miază-zi Plaiukul cu Mezidijile (1192 m), Măgura, Darola, Medvezi (556 m), Obcina, părau Malnicki până la vărsarea Țarasului (Taracz) în Tisa, mai departe Tisa până la Hurst, până la hotarul general al neamului linia peste calea ferată: Hurst, Satmar, N.-Karoly, Ermihályfalva, Oradea Mare, Bichiș-Czaba, Seghedin.

Din această pricină nu am avut cu ucrainii nici o neînțelegere. Coștuiu (Ronaszek) de azi e Castrum-ul vechiu, legat de drumul lui Traian peste Petrodava (Petrova de azi) cu Sucidava (Suceava) și Municipium Dac. Iassiorum (Iași), drumul exportului de sare pentru steпа sarmatică.

La Coștui, Oncești, Petrova și Cuhea se văd ruine de cetăți romane. Muntele Troian și Calea Traiană ne amintesc de părintele neuitat. De pe timpul Daciei Felix sunt în exploatare salinele Bătrâna la Ocna Șugătag și Kunigunda la Ocna-Slatina; Priscus Retor amintește de Pastores Romanorum, cari pluteau sarea pe Tisa pentru hoardele lui Attila.

Neamul românesc nu ar fi complet dacă acest pitoresc cuib de șoimi întemeietori de țară ar lipsi din sinul său.

¹¹³ („Glasul Bucovinei”, an I, nr. 8, vineri, 15 noiembrie 1918, p. 122-123)

Fraților bucovineni, nu uitați matca, care a roit gloriosul neam al moldovenilor!

*

Evenimentele din urmă se petrec în semnul intrigilor «patrihoților» trântori și urzitori ai nenorocirilor războiului. Oameni vechi, ruginite practice. Minciuna, prostia, amăgirea și teroarea îi sunt armele binecunoscute. Încă din 15 octombrie a. c. a dat comitele suprem, minorul Ifj. Bolgár Ferencz comunicatul că în 21 octombrie a. c. se va ține adunarea extraordinară în congregația comitatensă și că vor lua poziție față de «naționalități» pentru întărirea situației națiunii unitare maghiare. Ne așteptam la șiragul renegaților, a coadelor de topor, căci guvernul avea în vacanța scaunului vicarial bun prilej de demoralizare. Mai erau ovreii, totdeauna «patrioți patentati». Demult se lansase vestea că pețitorii scaunului vicarial promit sistarea învățământului confesional român, închiderea școalelor, maghiarizarea; comitele suprem licita: «cine dă mai mult». Eram curioși cine sunt «pețitorii licitanți» la arândarea scanului Marelui Pavel. Și când colea: deplin fiasco. Ovreii, cunoscători buni ai situației nu se prezintă, ei declară absolută ținută neutrală. Renegații află că rezerva e sănătoasă. Reprezentanții naturali și conștii ai poporului nu se prezintă la adunare ostentativ. Generală demonstrație: prin absență. Ei, dar ce le pasă oligarhilor cu cunoscuta obrăznicie istorică, s-au declarat contra aspirațiilor naturale în numele românilor și al ucrainilor ungurii Ifj. Bolgár Ferencz, Szabo Endre, Báthory Lajos, Szilágyi Lajos, Kovács Agost și Kökenyesdy Mihály, kossutiști și patrioți de soldă. Ca reclam-naționalisti s-au declarat pentru ucraini renegatul dr. Stefan Agost și popa Darie Vlad pentru români, pețitorul scaunului vicarial și președintele alimentației publice din vremea de jaf a războiului european. Om cu mare apetit și, ca să creadă lumea în vorba-i, „*se joară în fața calvinilor că românii n-au altă dorință decât să rămână sub supremația și dominația maghiară*”.

În ședința camerei din Budapesta din 24 octombrie a. c. se declară renegatul dr. Mihály Peter «pentru statul național unitar maghiar». Dr. Mihály Peter e total maghiarizat, din mamă unguroaică, crescut ungurește, primul debut și-l începe în 1900 ca președinte al tinerimei maghiare de la Universitate. E căsătorit cu o unguroaică și nici nu știe românește. Crede în misiunea conducătorilor născuți și, din mila lui Dumnezeu, cu iluzii boierești cheltuind mai mult decât are. Boieria tânărului, cât și a bătrânului Mihály Peter sunt cauza că unchiul d-sale, Mitropolitul Victor Mihály din Blaj a murit fără să lase o para pe sama neamului. Jurnalistul Feheri Ar. a demascat în «Pesti Hirlap» din 1912 în articolul *Flori pe baltă* pe tânărul boier că s-a încercat să-și panameze alegătorii cu grele milioane în favorul străinilor. În cursul războiului a fost furnisor militar și lucra cu «dispenzații». Patriot după toate regulile lui Tisza... Vor mai încerca și cu alții. Însă a înșela nu vor mai putea pe nimeni, căci cu minciuna au dejunat, cu minciuna au prânzit, dar de cinat nu vor mai cina.

O nouă ediție a cărții lui Ciocotici e necesară ca să învețe acești renegați cum pricepeau strămoșii noștri în veacul al 17-lea «omenia». Căci și «omenie» și «rușine» nu cunosc acești decăzuți.

Dreptatea e pe drum. Domnul dreptății va învia neamul său credincios și-l va pune în scaun de mărire și, afară de popa Darie Vlad și Mihály Peter, cei ce vedem, vom vedea mărirea Domnului și-l vom lăuda în veac de veac.”¹¹⁴

Ilie Lazăr ia parte apoi la Congresul Studenților Bucovineni, care a fost anunțat încă din ziua de 19 noiembrie 1918: „*Studențimea universitară română din Bucovina e invitată pe ziua de duminică în 24 nov. c. la orele 2 d. m. în aula Universității la o adunare cu următoarea ordine de zi: 1. Alegerea unui comitet executiv pentru organizarea studențimii române. 2. Eventuale. – Comitetul provizoriu.*”¹¹⁵

Așadar, Ilie Lazăr mai adastă în Cernăuți pînă duminică, 24 octombrie 1918, spre a vedea și asculta ce spun studenții bucovineni, întrucît era și el ...student! Și nu se putea răbda să nu agrăiască o vorbă gospodărească, precum un tînăr – avînd să împlinescă peste o lună de zile frumoasa vîrstă de ... 23 de ani! – dezertor român din armata cezaro-căiască și un maramureșan umblat de-acum prin lume:

„D-l Ilie Lazăr, student în teologie, spune că după ce a fost răsturnat guvernul austriac, e acum datoria noastră să căutăm să stărpim răul încarnat în organismul nostru național. Ținta noastră de studenți ar fi următoarea: creșterea deplin religioasă a poporului și al doilea să lumineze poporul prin școală, pentru că școala învață a crește caractere.”¹¹⁶

„*Adunarea studențească din Cernăuți. Cuvântul tinerimei din Bucovina. – Din marea suferințelor, în Bucovina, apare stîncă albă a culturii românești. Primii soli veniți să viziteze această stîncă.*” titrează gazeta cernăuțeană și alte amănunte de la Adunarea studențească din Cernăuți – peste 100 de studenți bucovineni și alți foști studenți (Ion Nistor, Gr. Nandriș, Alecu Procopovici, D. Marmeliuc, Radu Sbiera), cu oaspeți din Basarabia, Ion Buzdugan, Ion Pelivan și Pan Halipa – unde a lipsit doar Sextil Pușcariu, bolnav fiind.¹¹⁷

Cu această înflăcărare bucovineană trece Ilie Lazăr peste Meștecăniș, se oprește pentru odihnă la preotul din Iacobenii, pomește apoi peste Prislop, ca să ajungă în Sighetul Marmăției, unde organizează rezistența armată împotriva atacurilor sîngeroase ale ucrainenilor.

Cu asemenea fapte de curaj se va înfățișa la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918.

Și totuși, peste ani, nu se va lăuda cu aceste isprăvi patriotice nici măcar în zilele negre din închisorile comuniste. Un camarad supraviețuitor din vremuri de restriște își va aminti cu însă nostalgie acest parcurs:

„*Dragă d-le Lazăr,*

10. VI. 1916 – Toporuț-Bucovina

10. VI. 1968 – 52 ani

11. VI – dimineața ora 5 – Kolomea – cafea, d-ta cu M. Radovan răniți – eu cu I. Vidul, răniți la mâni – auto cu cuiul.

¹¹⁴ („Glasul Bucovinei”, an I, nr. 9, marți, 19 noiembrie 1918, p. 141-143)

¹¹⁵ „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 9, marți, 19 noiembrie 1918, p. 12.

¹¹⁶ „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 13, joi, 28 noiembrie 1918, p. 4.

¹¹⁷ „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 15, sâmbătă, 30 noiembrie 1918, p. 2.

Peste o jumătate de secol și totuși amintirile sunt atât de vii, încât parcă eri s-au petrecut. Eu mai puțin, cele amintite de d-ta în Orosháza și iată cu numai 3 supraviețuitori au rămas, din acele vremuri de restriște.

Desigur așa cum ați amintit – că nu s-a căutat deosebire de grad, ci de împletirea idealului dintre cei mai mari și popor – unirea într-un singur glas și mănunchi. Ce frumos! Ce măreț, ce sublim!!!

Sentimentele spontane fără ocolișuri meschine – nu se pot descrie de nici o peniță oricât de iscusită ar fi, aci nu este vorba de imaginații romantice, ci de esența structurii noastre atavice.

Ce a fost a trecut – multe ofuri, nenumărate sbuciume fizice și psihice, și candela noastră, încet, încet se stinge ca și a acelora ce au fost alături de idealul nostru. [...]

Deoarece aceleași idealuri comune ne-au legat sufletește, tare aș dori să mai toarcem firul amintirilor lângă un pahar cu nectarul vieții.

Multă sănătate și fericire doresc familiei, iar pe d-ta te îmbrățișez cu multă dragoste.”

[Ss indescifrabil, de la Guțu Romulus, din 10. VI. 1968] ¹¹⁸

Despre ținuta morală a lui Ilie Lazăr știa și cel mai de seamă luptător anticomunist, Corneliu Coposu, care îl sfătuiește pe veteranul maramureșean să nu se umilească în fața autorităților comuniste românești:

„București, 28 noiembrie 1971

Iubite Nene Ilie,

Răspund ultimelor două scrisori: cea din 26 octombrie, trimisă prin curier și cea din 25 noiembrie (cartă postală). Nu am avut nici o clipă de răgaz în acest răstimp și voiam – ceea ce din păcate nu am putut realiza – să-ți pot comunica măcar o veste mai bună.

1) Încep cu o nedumerire mai veche: telegrama mea de Sf. Ilie (anul curent) adresată: Ilie Lazăr strada Hațeg Bloc Lama 9, Cluj a fost returnată cu mențiunea: «Adresă incompletă». Deși târziu, reproduc textul ei: «Cu vechea dragoste și admirație îți urez necurmată tinerețe sufletească încă ani mulți, spre bucuria și mândria celor mulți care te iubesc. Cornel”

2) Am aflat că v-ați mutat într-un spațiu mai potrivit, pe strada Rakoczi. Să fie într-un ceas bun și să aveți parte, în casa nouă numai de mulțumire și măcar de un început de viață mai bună.

3) Ivasiuc vrea să meargă la Cluj pe 3-4 zile înainte de sărbători. Mi-a spus că te va căuta.

4) Am avut ocazie să transmit printr-o doamnă, în Septembrie, știri despre situația materială în care vă sbateți, pentru Veturia, Gusti, Pamfil și Milică, bineînțeles verbal.

5) Vorbești în scrisoare de «boala grea a Marei». A intervenit vreo complicație sau înrăutățire?

¹¹⁸. Colecții speciale B.C.U. „Lucian Blaga”, Cluj Napoca, **Fond Ilie Lazăr**, ms. 5621, Corespondență primită, fila 38, hîrtie A4, îndoită, text scris cu cerneală albastră, față și verso)

6) Personal nu sunt de părerea că ar trebui să faci cerere specială de pensionare. Opinia mea este că D-ta ești o personalitate proeminentă, care ai onorat în mod necontestat viața politică și lupta democratică dintre cele două războaie mari, adăugînd în mod strălucit, la eroismul dovedit în războiul întregirii, un inegalat curaj civic și un caracter care a provocat rafale de persecuții și nedreptăți, dar a impus în același timp și un respect (etalat sau nemărturisit) chiar și adversarilor.

Cred că înalta ținută pe care ai dovedit-o într-o jumătate de veac de viață publică, nu se cade a fi diminuată cu cereri care (chiar dacă s-ar solda practic cu o sută, două de lei în plus) s-ar putea interpreta drept umile solicitări. Eu socot că reglementarea pensiei D-tale trebuie să pornească din inițiativa autorităților (așa cum s-a întîmplat cu cazul Adrian Dumitrescu, Adela Popovici, Mană Gh. Popp etc.), mai cu seamă că situația D-tale este perfect cunoscută de cei în drept a decide, lucru pe care l-am relatat și eu personal și am aflat că se cunoaște.

7. I-am relatat Doctorului Schineanu care a fost aici 5 zile luna trecută, situația D-tale pentru Emil. A promis că o va aduce la cunoștință, imediat ce sosește la Roma.

8. Îmi pare bine că cel puțin în cazul Liei, bunul simț a înfrînt lucrăturile și cancanurile. Să sperăm că greu și încet acesta va fi începutul care va pune capăt odiseei atît de prelungite, de care ai avut parte, mai mult decît toți ceilalți. Mai trebuie însă răbdare și discreție.

9. Lui Victor Pop, pe care-l iubesc ca pe un exemplar deosebit, integru și onest al generației noastre și pe care-l apreciez în mod deosebit și aș fi într-adevăr fericit să pot face cît de puțin pentru rezolvarea situației sale de o revoltătoare nedreptate, îi scriu separat.

Te rog, iubite nene Ilie, să primești încredințarea înaltei mele considerațiuni, a afecțiunii mele și a admirației mele și să transmiți respectuoase sărutări de mîini și omagii Marei și bune urări Liei și soțului ei.

Cornel”¹¹⁹

Altă mărturie despre modestia lui Ilie Lazăr avem de la Camil Demetrescu, în scrisoarea din 16 februarie 1974:

„[...] Așa cum te-am cunoscut noi ai tăi, ai rămas cu devotamentul tău și Slavă Domnului că ți-a dat puterea să-ți mai faci încă odată datoria cu aceeași iubire. Îmi dau seama de unitatea purtării tale față de ai tăi și de țară – căreia în vremuri de unificare, nehotărîtă încă, i-ai dat două orașe pe care le-ai ocupat tu cu unitatea aceea de voluntari, înainte de ocuparea de către armata română regulată. Îmi aduc aminte cu aceeași seriozitate cu care-ți scriu că, la Galați, patru ani de zile nu te-am auzit menționînd acestea. A trebuit să aflu ocazional de la prietenul nostru Șerban Flondor.

Te-am auzit în schimb la Galați spunînd cu un anumit prilej: „... pe mine părinții nu m-au crescut să fiu ministru cu orice preț, ci m-au crescut ca să fiu om cinstit...”

¹¹⁹.Colecții speciale B.C.U. „Lucian Blaga”, Cluj Napoca, **Fond Ilie Lazăr**, ms. 5621, Corespondență primită, fila 27, hîrtie A4 (30 x 21 cm), text scris cu cerneală albastră, față și verso).

Se poate spune despre tine, dragă nene Ilie, că la capătul unei vieți lungi și bogate, că ești dintre cei a căror vorbă se potrivește cu faptele, cu «portul».

Te îmbrățișez cu vechea prietenie și te rog să transmiți fiicei, și cu atâta întârziere, participarea mea la durerea ei și la respectul pe care-l port părinților ei.

Camil

*16 Februarie 1974.*¹²⁰

Ilie Lazăr a murit în ziua de vineri, 6 noiembrie 1976, împăcat, la vârsta de 81 de ani fără o lună și o săptămână, după atâtea încercări și nedreptăți, întrucât „adevărul, oricum nu poate fi învins”...

¹²⁰. Colecții speciale B.C.U. „Lucian Blaga”, Cluj Napoca, *Fond Ilie Lazăr*, ms. 5621, Corespondență primită, fila 29, hârtie A4, îndoită (30 x 21 cm), text scris cu cerneală albastră, față și verso).

Memoriu
Centenar: 1 Decembrie 1918 - 1 Decembrie 2018

Cercetător Dr. Ilie Gherheș
Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Baia Mare

Se știe că istoria unui popor este istoria ultimei ediții de manual. Nouă, generației de azi, generația aniversării Centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, ne revine nobila misiune de a ne exprima prinosul de recunoștință și de admirație față de momentul istoric nesimilar cu altele din evoluția noastră.

În cazul Maramureșului modalitățile de exprimare a gratitudinii față de corifeii Marii Uniri ar putea fi următoarele:

1. Elaborarea unui volum omagial (800 - 1.000 exemplare) care ar putea avea următorul titlu: „Marea Unire de la 1 Decembrie 1918; aportul maramureșenilor, chiorenilor, lăpușenilor și codrenilor” (ar putea fi un singur volum sau patru volume);

2. Editarea unor cărți cu următoarele subiecte:

- Dicționar al personalităților Marii Uniri: Maramureș, Chioar, Codru și Lăpuș (100 nume);
- Dr. Gheorghe Bilașcu - personalitate emblematică a Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918;
- Vasile Goldiș și Maramureșul sau/și Vasile Goldiș și Sătmarul;
- alte monografii, colecții de documente;

3. Reeditarea (în ediție anastatică) unele cărți reprezentative, apărute în perioada interbelică, cu tematica Marii Uniri;

4. Publicarea unui ziar închinat Marii Uniri, iar ca supliment să fie reeditat ziarul „Sfatul”, care a apărut în preajma și în timpul Unirii, la Sighetul Marmăției;

5. Realizarea unor plăcuțe din marmură sau bronz al căror text să fie stas, ca dimensiune, text și estetic, iar textul să conțină următoarele date:

„Numele.....prenumele.....,profesia.....

delegat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, din partea Cercului Electoral.....; Asociației.....; Instituției.....”

Exemplu: Dr. Vasile Chindriș, avocat, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, din partea Cercului Electoral Sighet.

- Restaurarea tuturor mormintelor delegaților cu credențional (cu drept de vot - 53 delegați pentru actualul județ Maramureș);

6. Amplasarea pe monumentele funerare sau de for public a acelorași modele de plăcuțe aniversare;

7. În localitatea unde nu se știe mormântul delegatului să fie amenajat un mormânt cenotaf, de tipul mormântului soldatului necunoscut sau să fie amplasată o cruce pe peretele bisericii așa cum este practica ortodoxă;
8. După posibilități, în cooperare cu autoritățile locale, pot fi ridicate statui ale respectivelor personalități sau monumente ale Unirii;
9. Ridicarea, la Iași, a unui monument închinat voluntarilor români pentru Unire, de la Darnița, care la 9 iunie 1917 au depus jurământul față de rege și armata română, lângă acest oraș;
10. Aplicarea unei plăcuțe aniversare pe sau lângă piciorul podului „Academician Mihai Pop” de peste Tisa, care leagă localitățile Sighetul Marmăției și Solotvino (Ucraina);
11. Restaurarea mormintelor ostașilor români din Sighet, căzuți după terminarea primului război mondial, în luptele pentru eliberarea Maramureșului;
12. Restaurarea caselor memoriale:
 - „Dr. Vasile Lucaciu” din Șișești, bustul acestuia, biserica;
 - „Dr. Gheorghe Pop de Băsești”;
 - „Dr. Ilie Lazăr” din Giulești;
 - Casa Academician „Ioan Mihalyi de Apșa” din Sighetul Marmăției;
13. Ar merita ridicate monumente cu tematica Unirii în localitățile Borșa, Vișeu de Sus, Petrova, Sighetul Marmăției, Săpânța, Ieud, Dragomirești, Baia Sprie, Baia Mare, Șomcuta Mare, Seini ș.a.;
14. Organizarea unor simpozioane, conferințe naționale și internaționale;
15. Organizarea de funeralii naționale pentru singurul mort al Unirii, delegatul Ion Arion, care a fost împușcat mortal în trenul maramureșenilor, dar nu era maramureșean;
16. Organizarea unui concurs național pentru realizarea a două monumente reprezentative în București (unul închinat Marii Uniri și unul închinat voluntarilor și luptătorilor pentru cauza Marii Uniri);
17. Cei 1228 de delegați cu credențional, de la Alba-Iulia, ar putea fi făcuți cetățeni de onoare postmortem ai județelor reprezentate;
18. În anul 2018 ar fi frumos ca Parlamentul României să organizeze trei ședințe festive la Chișinău, Suceava, Alba-Iulia. Ședința de la Alba-Iulia ar putea avea 1228 de parlamentari, actuali și foști, eventual delegați ai unor regiuni din țară ș.a.;
19. Să fie amplasate statui ale Lupoaiței romane la: Baia Mare, Șișești, Băsești, Seini, Petrova, Ieud, Borșa, Slatina (Ucraina), Apșa de Mijloc (Ucraina);
20. Elaborarea unui manual de Istorie a Maramureșului, pentru învățământul preuniversitar.

În nord-vestul țării noastre, puține sunt localitățile care să se fi învrednicit cu atâta prestigiu, precum Oncești. În a sa „Istorie a Maramureșului”, Alexandru Filipașcu, singurul deocamdată autor al unui asemenea demers integrator, consemna, referitor la Oncești în subcapitolul „12. Satele și proprietarii lor în sec. XIV - XV”, la subdiviziunea „V. Ierașul Cosău”, următoarele: „Oncești (ung. Vácsfalva), împreună cu Nănești și Valea Porcului forma ținutul Cetății, ce în 1360 era proprietatea lui Oancea, fiul lui Lupu Stan <<Wanchuk Fily Farstan...possessio olachalis Waralia>>. (cf. ib. nr. 20). După acest Oancea comuna și-a schimbat numele în Oncești (<<Varalya alio nomine vanchokfalva>>) (cf. ib. nr. 86 din 1408)”.¹

Fiecare descoperire arheologică adaugă cunoștințe noi, iar un număr tot mai mare de artefacte litice, atribuite, pe criterii tehnico-tipologice epocii paleolitice (1.000.000 - 10.000 a. Chr.) întregesc tezaurul istoric local. În general piesele au fost prelevate de pe suprafața unor terase sau platouri dar și din aluviunile unor râuri (meandre din culoarul depresionar Bârsana - Vadu Izei, Valea Tisei ș.a.). În panopia acestor descoperiri Onceștiul își are locul său de frunte în dovedirea vechimii civilizației umane din teritoriul identificat îndeobște cu bazinul superior al Tisei.²

În cadrul expoziției organizate în anul 1993, de către Muzeul Județean Maramureș, Baia-Mare și Muzeul Maramureșean din Sighetul Marmăției, la sediul celei de-a doua instituții, intitulată „Comori preistorice din Țara Maramureșului”, localitatea Oncești a fost reprezentată prin: „Descoperire izolată. Topor de piatră. (L. 20,3 cm). Epoca neolitică.”³

Din epoca bronzului, convențional întinsă între anii 2.000 - 800 a. Chr. avem o descoperire mai recentă; este vorba de un depozit de spade (o spadă lungă cu limbă la mâner, una cu cupă la mâner și, în sfârșit, un fragment de bronz). Toate cele trei obiecte sunt bogat ornamentate și aparțin subdiviziunii Bronzului târziu.

Pe de altă parte, așa-zisa perioadă dacică (clasică), respectiv secolele I a. Chr. - I p. Chr. a fost pusă în evidență și confirmată în urma săpăturilor arheologice sistematice din anii 1964 - 1965; având loc ca urmare a perieghezelor arheologice făcute de către domnul Francisc Nistor, directorul de atunci al Muzeului Maramureșului, din Sighetul Marmăției.

Așezarea și cetatea dacică din locul numit Cetățeaua (unii cercetători istorici acreditează ideea că în hotarul Onceștilor ar fi fost fiind două cetăți, ceea ce demonstrează că la cumpăna dintre era veche și era nouă, creștină, aici existau locuințe de suprafață, fără temelii de piatră, din nuiele împletite, în pereți, între pari și lipite cu un strat de lut. Așezarea ar fi fost, așadar, modestă având un număr de câteva astfel de colibe și ar fi adăpostit o comunitate mică de crescători de animale. În anumite împrejurări aceștia și-ar fi părăsit sălașul (sezonier sau permanent), într-un mod organizat însă, fără grabă, și, ca atare, nelăsând în urma lor prea multe dovezi arheologice, decât urmele acestor construcții, precum și faptul că acestea au sfârșit mistuite de foc (arderea ar fi putut surveni în mod voluntar, existând această practică în acel moment istoric și în acea fază de dezvoltare, în cazul unei strămutări).

Negăsindu-se obiecte de metal, monede sau alte obiecte arheologice specifice perioadei arheologice date, analiza de specialitate s-a rezumat doar la studiul obiectelor de ceramică și la observațiile stratigrafice. Acestea nefiind întregi sau întregibile s-a tras totuși concluzia că ar proveni de la niște străchini sau fructiere dacice, lucrate dintr-o pastă bună, în general, bine arsă oxidant, având un spectru coloristic cuprinzător: roșu, gălbui, gălbui-roșiatic (în unele cazuri cu interiorul negru), negru ș.a. Ceramica a fost lucrată cu mâna sau la roată și, uneori împodobită cu motive geometrice.

Cetatea de la Oncești se bucură de statutul de prima așezare dacică cercetată, „săpată” sistematic, pe teritoriul Maramureșului; de aici și lipsa posibilității efectuării unor comparații și extragerea unor concluzii pe bază de similaritate, la momentul respectiv. Unii dintre cercetători au fost de părere că parte din materialul descoperit cu ocazia acelor săpături arheologice ar aparține secolului al IX lea, ceea ce ar proiecta valoarea acestor artefacte într-o altă arie de preocupări și interese istoriografice.⁴

Cnezatul Varaliei sau Subcetate a cuprins, după aprecierea lui Radu Popa, „cel puțin patru sate: Bârsana, Nănești, Oncești și Valea Porcului. S-ar putea ca și satele Vad și Tursad să fi aparținut inițial aceluiași cnezat de vale, ipoteză ce se întemeiază, pe lângă considerente de ordin geografic, pe similitudinea de nume între cnezii din Vad și Oncești”.⁵

La 1411 este amintită localitatea Thurzad, identificată azi cu Dealul Satului, din Vad, pe lângă care curge o vale, de lângă Vad, care poartă același nume. Precizând că „cetatea de piatră de deasupra Onceștiului, care explică numele nu poate fi mult mai veche decât mijlocul veacului XIV”, același istoric, neîntrecut încă în analiza și prezentarea secolului al XIV lea maramureșean, mai conchidea că „este

firesc ca la începutul veacului teritoriul să fi purtat alt nume”. În acest fel, Radu Popa își explică și prevalența nobililor din Oncești, chiar și față de cei din Bârsana, nu numai față de ceilalți din zonă: „Pentru raportul mai vechi, de la începutul veacului, dintre cnezii din Oncești și Bârsana, se pare că feudații din Oncești, deși apar mai târziu în documente, au avut o situație superioară. Dar această opinie nu se întemeiază deocamdată decât pe prezența lângă Oncești a cetății amintite”.⁶

Trecând din hotarul, din aria dovedită a cetății Onceștiului, în târâmul adumbrit al legendei, să mai spunem că mijlocul secolului al XIV lea, în drumul lui spre Moldova și Galiția, Ludovic I cel Mare, rege al Ungariei (1342 - 1382) și al Poloniei (1370 - 1382) a poposit, o fărâmbă de timp, în hotarul Onceștilor, stâmpărându-și setea, dintr-o fântână, care este numită până astăzi „Fântâna Craiului”.⁷

În altă ordine de idei, la 14 mai 1360, în documentele istorice scrise apare moșia Varalia (Wàralja), în traducere „Subcetate”, a cărei parte apuseană este donată de către același rege angevin unui foarte puternic nobil local cu numele de Wànchuk. Acest onomastic va apărea sub mai multe forme, în documentele vremii (Ivanchok, Vanch, Vanchuk ș.a.), fiind de fapt traducerea în limba de cancelarie a vremii a românescului Oancea sau Onciul. De la acest patronim puternic provine și numele localității, consemnat în documentele medievale în peste zece variante: Wanchokfalva, Wanchokfalus, Vancsafalva, Vantsfalva ș.a.

Descendenții acestui neam Oancea, în linie patrilineară, sunt străbunii familiilor mari de azi ai localității și ai zonei, așa cum rezultă din observațiile genealogice minimale referitoare la perioada medievală: Godja alias Vancea, Coroiu, Danciu, Drăguș, Negrea, Grigor alias Nemeș alias Goja, Iura, Nemeș și/sau, în sfârșit rezistentul patronim Vancea, întâlnit într-o frecvență și mai mare.⁸

De asemenea, într-o altă ordine de idei, majoritatea cunoscătorilor istoriei Onceștilor au căzut de acord, în timp, că turnul de pe Cetate a aparținut unui mare nobil local, unui cneaz de vale, cel puțin, iar încetarea locuirii platoului s-a petrecut tot voluntar; oamenii acelor vremuri și ai acelor locuri, retrăgându-se fără a fi agresați, forțați în vreun fel. În spiritul acestei aserțiuni pot fi invocate păraginirea, ruinarea treptată, în timp a cetății, din care s-au mai păstrat doar numele și o cantitate apreciabilă de material arheologic. De remarcat faptul că și în cazul de față avem de-a face cu un fenomen istoric opus celor invocate de către istoriografiile străine și neprietene.

De-a lungul timpului (medieval, mai ales), onceștenii au luat parte la mai toate evenimentele istorice, fiind consemnați atât în rândurile armatelor lui lancu de Hunedoara (voievod al Transilvaniei 1441 - 1456),

cât și, mai cu seamă în armata lui Matei Corvin (rege al Ungariei 1458 - 1490).

După cum se știe, soarta craiului care a fost și cel mai iubit rege al Ungariei de către românii maramureșeni, a stat în mâna acestora, atât a lui cât și a prestigiosului său regat de la acea vreme, mai ales cu ocazia bătăliei din 15 decembrie 1467, când moldovenii lui Ștefan cel Mare (1457 - 1504), celălalt domnitor român de geniu, ar fi încercat să-i surprindă pe invadatori, în târgul Baia, pe timp de noapte, în momentul în care oastea craiului sărbătorea Crăciunul. În treacăt fie spus această celebră bătălie de la Baia, precum întreaga campanie din Moldova, din acea iarnă ar trebui să fie mai altfel revendicată și asumată istoric de către maramureșeni. Acest eveniment de referință din istoria relațiilor moldo-ungare sau dintre Ștefan cel Mare și Matei Corvin este reflectat și în „Diplomele maramureșene din secolele XIV și XV” ale academicianului Ioan Mihalyi De Apșa, care mai nota, la 1900: „...conflictul s-a întâmplat la 15 Decembrie 1467, în orașul Baia, în Moldova. În luptă au căzut mai multe mii de ostași din ambele părți. Însăși vieația regelui Mathia era în pericol, fiind lovit cu săgeată în spinare; urmele loviturii le-a simțit încă și după patru ani (Bonfin IV.1) Regele, după luptă, n-a mai stat în Moldova; neci voivodul Ștefan nu l-a urmărit”.⁹

De asemenea, memoria istorică a maramureșenilor păstrează, ca pe o moștenire prețioasă, faptul că regele maghiar Matei Corvin ar fi purtat această campanie militară în Moldova pe „spesele” nobilului Petru Gherheș din Sarasău. În același timp de remarcat faptul că acest moment istoric precum și relația foarte specială dintre maramureșeni și cel mai iubit rege maghiar a lăsat urme adânci în portul tradițional al maramureșenilor, respectiv prevalența unor piese de îmbrăcăminte de nuanță închisă, inspirate de ținuta neagră a gărzii regelui maghiar, din care au făcut parte mulți dintre nobilii maramureșeni.

Recunoscător acestei relații, reciproc avantajoase, regele a acordat „o distincțiune rară și de mare însemnătate”, în epocă: „...luând seama și fiind atenți la credința și slujbele credinciosului nostru, nobilul Coroi de Wanchfalwa (Oncești) arătată <și săvârșite>^{a)} de el, mai întâi pentru sfânta coroană a regatului nostru al Ungariei, apoi și pentru maiestatea noastră, în felurite locuri și timpuri <și>^{b)} cu toată statornicia credinței, mai ales în părțile Moldovei, <unde>^{b)}, pe când ne străduiserăm să redobândim acele părți și într-o noapte avusesem o ciocnire cu Ștefan, voievodul Moldovei, Coroi însuși a luat parte și a luptat, ca un bărbat curajos, cu dușmanii pentru onoarea noastră printre alți slujitori ai noștri, ca atare, pentru o oarecare răsplătire a slujbelor, am hotărât să îi scutim și să îi sprijinim în veci, din plinătatea puterii noastre regești și din osebită milostivire, pe același Coroi și prin vrednicia lui Ioan, fiul său, și pe

Mihail de Petrova, pe celălalt Mihail Nan de Zlatina (Slatina), Petru Leuca de Farkasrew (Vadu Izei), Ioan Miclea de Sugatagh (Ocna Șugatag), Petru fiul lui <...> de Barthfalwa (Berbești), Simon, fiul lui Pop de Uglya (Uglea), Lupșa de Bardfalusuri (Berbești), Șteț de Fayerhaz (Ferești), precum și George Ovrán de Wanchfalu (Oncești), frații aceluiași Coroi, laolaltă cu toate moșiile, porțiunile de moșie și drepturile de proprietate, precum și cu lucrurile și bunurile lor, oricare ar fi ele, față de judecata și de împărțirea dreptății vreunui jude și de orice putere și jurisdicțiune a comiților sau vicecomiților și juzilor nobililor zisului comitat Maramureș, ba chiar îi scutim și îi sprijinim prin puterea <scrisorii> ^{a)} de față, ca să fie păstrați doar pentru judecata și împărțirea dreptății prezenței noastre personale, precum și a palatinului și judeului curții maiestății noastre regești”.¹⁰

În fața unor astfel de realități istorice de o importanță majoră chiar pentru suveranii acelor vremuri, respectiv marele voievod Ștefan cel Mare al Moldovei (când aceasta se afla la apogeul său istoric) sau Carol Robert de Anjou sau Ludovic I cel Mare, regi ai Ungariei, evenimente la care înaintașii onceștenilor au luat parte cu rol covârșitor, urmașilor acestora nu le rămâne decât asumarea unei admirații istorice pe măsură.

Note:

1. Filipașcu de Dolha și de Petrova, Alexandru, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 92;
2. Vezi pe larg: Păunescu, Al., Ivanciuc, C., în *Studii și comunicări de istorie veche și arheologie*, nr. 3 - 4, tomul 42, Editura Academiei Române, 1991, p. 205 - 209;
3. Kacsó, Carol, *Comori preistorice din Țara Maramureșului (catalog expoziție)*, Sighetul Marmăției, decembrie 1992 - mai 1993, p. 26;
4. Popa, Radu, *Țara Maramureșului în veacul al XIV lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997;
5. *Ibidem*, p. 155;
6. *Ibidem*, p. 156;
7. Chiș, Vasile Timur, *Oncești*, Sighetul Marmăției, 2012, p. 19;
8. Vezi pe larg: Filipașcu de Dolha și de Petrova, Alexandru, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Editura Eikon, București, 2015, p. 285 - 288 și 606 - 610;
9. Mihályi de Apșa, Ioan, *Diplome maramureșene din secolele XIV - XV*, Ediția a IV a, Editura Dragoș Vodă, Cluj Napoca, p. 702;
10. *Ibidem*, p. 701 - 702.

Sărbătorirea Marii Uniri - aspecte ale afirmării identității naționale (1918 - 1929)

prof. Mihaela-Cristina Gherheș
Școala Gimnazială „Lucian Blaga” Baia Mare

Motto:

*„România este patria noastră și a tuturor românilor
E România celor de demult și a celor de mai apoi
E patria celor dispăruți și a celor ce va să vie”
(Barbu Ștefănescu Delavrancea)*

Ziua de 1 Decembrie 1918 a intrat în istoria neamului nostru ca data realizării unității naționale. Prin adunările de la Chișinău, Cernăuți, Alba-Iulia se încheia încă o etapă a întregirii tuturor teritoriilor românești și a tuturor românilor într-un singur stat național.

Unirea din anul 1918 a fost expresia voinței poporului român, manifestată cu hotărâre și entuziasm. Evenimentul a marcat îndeplinirea celui mai scump ideal al românilor, acela de a trăi în cadrul aceluiași stat. Perioada care a urmat s-a caracterizat printr-o puternică afirmare a națiunii române. A fost începutul unui proces de integrarea administrativă, politică, juridică, economică și culturală a teritoriilor românești.

La îndeplinirea acestui ideal și-au adus contribuția personalități remarcabile: Regele Ferdinand I, Ion I. C. Brătianu, Ion Inculeț, Iancu Flondor, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, George Pop de Băsești, Vasile Lucaciu - supranumit „Leul de la Șişești” ș.a.

Referindu-se la acest eveniment, istoricul Florin Constantiniu a subliniat „...Marea Unire din 1918 a fost și rămâne pagina cea mai sublimă a istoriei românești. Măreția ei stă în faptul că desăvârșirea unității naționale nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid; este fapta istorică a întregii națiuni române, realizată într-un elan tășnit cu putere din străfundurile conștiinței unității neamului, un elan controlat de frunțașii politici, pentru a-l călăuzi cu inteligență politică remarcabilă spre țelul dorit. [...]”.

Marea Unire a fost sărbătorită anual, dar la zece ani s-au organizat manifestări grandioase la Alba Iulia.

Aniversarea Unirii trebuia să aibă loc la 1 Decembrie 1928, dar guvernul d-abia instalat nu a găsit nici o pregătire. Astfel, guvernul a fost nevoit să sărbătorească 1 Decembrie mai simplu și să ia măsuri ca

grandioasele serbări, pe care le cerea conștiința națională, să aibă loc mai târziu.

S-a stabilit că Sărbătorile Unirii vor avea loc între 10 - 17 mai 1929 la Alba Iulia.¹

Ministrul de stat pentru Banat, Sever Bocu, a fost numit ca președinte al Comitetului însărcinat cu pregătirea și efectuarea serbărilor pentru comemorarea unirii Ardealului, Banatului și Bucovinei cu Patria - Mumă (București, 1 februarie 1929, Președintele Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu).²

Sever Bocu a prezentat o schiță de program pe care atât Consiliul de Miniștri cât și Înalta Regență au acceptat-o.

Sever Bocu a organizat un Comitet de Acțiune, compus din oameni de seamă ai vieții publice: Nicolae Iorga, rectorul Universității din București față de care Sever Bocu își exprimă mulțumirile, rectorii celorlalte Universități și ai Institutelor de Înalte Studii, civili, militari.

Discuțiile cu privire la program au durat o lună. Munca nu a fost ușoară deoarece „programul mi se înfățișa ca o operă arhitectonică ce se ridica pe cea mai mișcătoare, mai șubredă din temelii: pe cea a sufletelor. Optsprezece milioane de Români erau interesați la aceste serbări, într-o dispoziție bună sau rea, dreaptă sau strâmbă, sinceră sau ipocrită. E drept, enorma majoritate a națiunii gândea la fel, dar problema era de a zidi pe totalitatea Națiunii, fie numai pe 24 de ore”.³

Marele eveniment al împlinirii a zece ani de la Marea Unire a fost comemorat în mod deosebit de Academia Română. La ședință au participat: Familia Regală, Înalta Regență, membrii guvernului, corpul diplomatic și mai mulți oaspeți străini.

Președintele Academiei, domnul profesor Emil Racoviță s-a adresat Familiei Regale și Înaltei Regențe, găsind pentru fiecare cuvinte deosebite.

În numele Familiei Regale a răspuns Principele Regent Nicolae.

Domnul I. Alexandru Brătescu-Voinești a subliniat faptul că Academia Română era compusă în așa fel încât simboliza unitatea noastră națională desăvârșită, recunoscând că unitatea politică este mai greu de înfăptuit decât cea culturală.⁴ Distinsul conferențiar a adus un imn de slavă înfăptuitorilor unității naționale politice.

În numele Basarabiei a vorbit profesorul Ștefan Ciobanu, iar în numele Ardealului a vorbit profesorul Sextil Pușcariu.

La sfârșitul ședinței, domnul profesor Dimitrie Gusti a prezentat volumul I al lucrării „Transilvania, Bănatul, Crișana și Maramureșul”, 1918 - 1928, tipărită de comitetul serbărilor Unirii.⁵

Referitor la sosirea participanților la Alba Iulia, presa vremii a relatat pe larg.

De dimineață oamenii au venit din toate județele țării și au pătruns în oraș în sunetul fanfarelor și muzicilor. Sătenii și sătencele erau îmbrăcați în costume naționale.

La 6 dimineața au început să sosească trenurile din capitală cu parlamentari, demnitarii statului, misiunile străine, iar la 8.40 a sosit trenul ministerial.

La 9 a sosit trenul Regal, condus de d-l Pavelescu, Directorul trenurilor Regale.⁶

„Au descins din trenul Regal M.S. Regele Mihai I, M.S. Regina Maria, A.S. principesa Margareta, A.S. Regală Principele Nicolae, Regele și Regina Greciei, I.P.S. Patriarh și G. Buzdugan, Înalți Regenți, d-nele de onoare Simona Lahovari, Mavrodi, El. Poenaru, Irina Procopiu și Plagino, și d-nii Ministrii Hirot, Stârcea și Mocionii, G-ral Balif, aghiotanții regali: G-alii Condeescu și Atanasescu, Col. Iacobici și Zvidenek, Comandor Păiș, Lt.-Col. Ionescu Munte, Lt.-Col. Manolescu, Maior Mardare și Dumitrescu și d-l Dr. Mamulea”.⁷

Familia Regală a fost întâmpinată cu urale, de întreaga asistență, iar armata a prezentat armele (onorul).

D-l primar al orașului a ieșit înainte cu tradiționala pâine și sare și a spus: „Orașul Alba-Iulia, e mândru să Vă primească în Sfânta Cetate a Unirii Neamului. Alături de toată suflarea Românească ținem să ne arătăm și noi devotamentul nostru, întregii Auguste Familii și vă zicem: <<bine ați venit>>”.⁸

Pe parcursul străzilor orașului până la cetate, Familia Regală a fost primită cu entuziasm.

Serbările au început cu un Tedeum la toate bisericile din oraș (catolică, greco-catolică, reformată, templul israelit).

Serviciul divin la Catedrala Încoronării a fost oficiat de Mitropolitul Bălan și un numeros cler înalt. Au asistat Familia Regală, toate misiunile străine, corpul diplomatic, Casa Regală, civilă și militară, toi ofițerii superiori din garnizoana Alba-Iulia, Guvernul, parlamentarii și un numeros public.

După serviciul divin au vorbit: patriarhul Miron Cristea, Gheorghe Buzdugan și primul ministru Iuliu Maniu. Cuvântările rostite în Catedrală și în Sala Unirii au fost auzite cu ajutorul megafoanelor.

Defilarea a primit-o Alteța Sa Regală Prințul Regent Nicolae, călare pe cal alb.

Convoiul defilării a început cu veteranii de la 1877-78; au urmat invalizii marelui război pentru întregirea neamului; memorandiștii; studenții de la București, Iași, Cluj, Cernăuți, Chișinău, Timișoara; cercetașii din toate colțurile țării; arcașii din Bucovina, plăieșii din Moldova, straja Regelui Mihai; portul româncelor de la Sălișteștea Sibiului

și împrejurimi, în mod deosebit șoimii din Poiana Sibiului; fanfarele din Banat; românii din America cu cel 164 steaguri; grupul de femei de la Brașov și junii cu cămășile cusute în ținte și fir de aur; delegația gărzilor naționale din 1918; liceul de fete din Orăștie; sași, secui (circa 180 persoane).⁹

Cortegiul istoric a fost istoria vie a neamului nostru (organizat de d-nii Ion Șahighian și Vasile Velisaratu, regizorul și pictorul Teatrului Național din București): de la Decebal, Traian, Dragoș. Radu Negru, Mircea, Ștefan, Mihai Viteazul, Horea, Cloșca, Crișan, Avram Iancu.¹⁰

Unirea celor două principate de la 1859 a fost simbolizată printr-o horă a fetelor și nevestelor muntence și moldovence, în mijlocul cărora boierii au împreunat steagurile în semn de unire desăvârșită.

Lupta pentru independență a fost înfățișată de veteranii care au purtat pe o pernă coroana de oțel a întemeietorului Rege Carol.

Defilarea armatei a fost într-o demnitate deosebită: „Era atâtă măreție în acest unic spectacol în care o unitate întrecea pe cealaltă, sintetizând în chipul cel mai fericit cu eleganța și demnitatea, încât un doctor, adânc mișcat de ceea ce vedea, zise către un prieten gazetar: <<Unde-s dușmanii neamului să vadă ce e aici și să intre în fundul pământului de teamă și de groază?>>”.¹¹

După defilare a urmat o masă populară pregătită pentru 120.000 oameni. Jandarmii și garda de pază și ordine abia poate rezista în fața imensei mulțimi, care năvălește spre vitrinele cu pâine, vin și carne, care poartă inscripțiile „Poftă bună” și „Să vă fie de bine”. Cei voinici și mari se înghesuiau ca la pomană, iar cei mai slabi rămâneau în urmă fără masă. Din cauza aglomerației și înghesuiei la vitrinele cu pâine câteva persoane au leșinat, iar o fetiță a fost strivită în picioare, căzând jos, lovită de pânele asvârlite de jandarmi la popor. După masa populară a avut loc în Sala Unirii un banchet de 400 persoane, la care au toastat Dl. Șt. Cicio Pop președintele camerei. Asemenea, în cinstea românilor americani s-a dat un banchet.¹²

La serbările Unirii de la Alba-Iulia au participat și românii din Maramureș. „Pentru Alba-Iulia, la 20 Mai au plecat maramureșenii cu un tren special la 18 Mai după masă la orele 4 în număr de peste 200 și vreo 40 din Apșa de jos și mijloc, din Cehoslovacia. Noaptea de sâmbătă precum și Duminică au durmit-o în vagoane, iar demineaua Luni, i-a apropiat de o haltă în spre Alba Iulia unde coborând i-a așezat coloane și au intrat în Alba Iulia. Au defilat înaintea Casei Regale și a Regenței în frunte având pe Pinteza Viteazul. La amiază au primit 1 kgr pâine, ½ kgr carne și ½ kgr vin de persoană, apoi s'au apropiat de haltă, de unde la orele 8 au plecat și au sosit la Sighet marți dimineța la 4”.¹³

Defilarea românilor din Maramureș a fost impresionantă: „Coloana cea mai mișcătoare a fost de bună seamă cea a Românilor rămași în Cehoslovacia cari au ținut să vie și ei la praznicul neamului în frunte cu protopopul Ștefan Pop și preotul Vasile Pop. Ei erau în număr de 60, de fel din comunele: Apșa de mijloc, Apșa de jos și de sus, Slatina și alte comune. Înainte de a părăsi țara, acești Români prin reprezentantul lor d-l Nuțu Hozu, de fel din Apșa de Mijloc, au trimis ziarului <<Unirea Poporului>> din Blaj, o scrisoare, în care, între altele zic: <<ca nici în viitor frații noștri să nu-și uite de noi, precum și noi am dovedit că nu ne-am uitat sângele nostru>>”.¹⁴

La serbările Marii Unirii au venit românii din America și uniunea voluntarilor din Iugoslavia.

Aniversarea Marii Uniri a fost marcată prin înființarea Muzeului Unirii, publicații festive și realizarea de insigne, medalii, timbre.

Note:

1. *Gazeta Maramurășană*, Anul X, No 6, Sighet, 31 ianuarie 1929, p. 3;
2. *Serbările Unirii 1929*, Atelierele Grafice „Cultura Națională”, București, 1929, p. 181;
3. *Ibidem*, p. 9;
4. *Ibidem*, p. 97;
5. *Ibidem*, p. 98;
6. *Ibidem*, p. 99;
7. *Ibidem*, p. 99 - 100;
8. *Ibidem*, p. 100;
9. *Ibidem*, p. 125 - 126;
10. *Ibidem*, p. 126;
11. *Ibidem*, p. 126;
12. *Gazeta Maramurășană*, Anul X. lea, No 23, Sighet, 30 Maiu 1929, p. 2;
13. *Gazeta Maramurășană*, Anul X. lea, No 22, Sighet, 23 Maiu 1929, p. 3;
14. *Ibidem*, p. 126;

Una dintre cele mai interesante descrieri a Maramureșului din prima jumătate a secolului al XIX-lea aparține lui Johann von Csaplovics (1780-1847), autor născut în Slovacia de azi și decedat la Viena. Jurist și etnograf, acesta a scris și publicat în timpul vieții sale peste 20 cărți.

Datele de mai jos sunt extrase din volumul al doilea al lucrării «Topographisch statistisches Archiv des Königreichs Ungern», apărută în limba germană la Viena în 1821, care descrie regatul Ungariei din punct de vedere geografic, economic, religios, etnografic sau social. Între paginile 373-421, este descris comitatul Maramureș («Marmarossier gespanschaft»), cu granițele și suprafața acestuia, apele, munții și dealurile, altitudinea unor localități, clima, resursele naturale (minereuri, sare, roci utile, izvoare minerale), fauna, flora, economia locală și produsele acesteia, populația și etniile (românii beneficiind de descrierea cea mai amănunțită, urmași fiind de ruteni), religia, învățământul, comerțul, administrația, nobilimea, sistemul fiscal, funcționarii publici și economia sării, cu ocnele Coștiui, Ocna Șugatag, Slatina, Teceu, Talabor, Sandorfalva și oficiile sării de la Sighet-Cămara, Bocicoi, Buștino și Tisa-Uileac.

Dintre acestea am selectat câteva capitole¹²¹, cum ar fi:

Fauna

Sunt enumerate animalele de pe lângă casă: caii, numeroși, folosiți atât la călărie cât și la tracțiune, sunt mici, cu gâtul scurt și gros și capul mic, puternici, focoși, foarte rezistenți, «urâți, dar foarte buni». Apoi sunt boii și vacile, dintre care o parte sunt comercializate în afara comitatului, dintr-o rasă albă, mai mici, compacte și mult mai slabe decât vitele din restul Ungariei¹²². Bivoli sunt destul de puțini, pielea acestora fiind folosită la ocnele de sare¹²³. Urmează oile, extrem de comune, dintr-o rasă obișnuită, în culorile alb și negru, care pășunează atât jos, sub munte cât și pe pășunile alpine. Oile oferă atât hrana principală a locuitorilor (lapte și brânză) cât și sursa de materie primă pentru îmbrăcăminte (lână). Caprele sunt crescute cu precădere în zonele împădurite. Porcii sunt destul de numeroși prin sate, ei fiind din rasa Szalonta, cu picioare lungi și culoarea roșu-brun. În fine, aici există multe găini dar mai puține găște și rațe, precum și câini și pisici.

¹²¹ Traducerea aparține semnatarului acestor rânduri.

¹²² În vechime, în Maramureș a existat rasa Sură de Munte (Mocănița) care, încrucișată începând din anul 1881 cu rasa Brună (Schwyz) adusă din Slovacia, a format Bruna de Maramureș, rasa cea mai frecventă și cunoscută azi.

¹²³ Sarea era urcată din adâncimea ocnei la nivelul solului în niște burdufuri confecționate din piele de bivol, cu ajutorul unui scripete (crivac).

La fauna sălbatică sunt menționate: urșii, porcii sălbatici, cerbii, lupii și vulpile, numeroși prin pădurile comitatului. Capra neagră trăiește pe Pietrosu, Pop Ivan și pe vecinii acestora. Apoi sunt pisicile sălbătice, jderii «și alte fiare mici», cocoșii de munte și de mesteacăn, potârnichile, ciorcârliile, berzele, vulturii și acvilele în zonele stâncoase. Mai sunt tot felul de șerpi, șopârle și broaște, insecte de toate tipurile («care includ încă multe specii necunoscute»), păstrăvi și lăstari în Vișeu și pe Tisa, știuci, crap și alte specii piscicole. Răcii se găsesc destul de des.

Plantele

«Plantele care cresc în Maramureș sunt extrem de interesante și variate dar foarte puțin studiate». În primul rând sunt, desigur, plantele cultivate. Cerealele sunt prezente mai ales pe Valea Tisei și în partea joasă, fertilă a văilor «care sunt însă insuficient utilizate, astfel că o mare parte a necesarului, mai ales de porumb, trebuie importat din comitatele învecinate».

În general, în Maramureș se cultivă porumb, grâu, orz și ovăz. Alte plante necesare, cum ar fi tutunul, varza sau macul, sunt aduse din comitatul Ugocea..

De mare importanță sunt pădurile care acoperă o mare suprafață a comitatului și care se disting prin varietatea și mărimea copacilor. Cele mai frecvente specii forestiere sunt: stejarii (*Quercus cerris*, *Quercus pubescens*, *Quercus austriaca*), fagul, care acoperă cea mai mare parte a munților. Frasinul, deosebit de frumos și drept, formează de multe ori păduri întregi în văile de la Rahău, Poiana Cobălei, pe Tisa Albă¹²⁴ și pe valea Vișeuului. Teiul (cu două specii – *Tilia europaea* și *Tilia pannonica*) sunt prezenți de multe ori prin păduri, în special în cele de pe malul Tisei. Paltinii, numeroși, foarte înalți și groși, cresc în văile din zona pădurilor de foioase. Scorușii formează păduri întregi, cum ar fi în masivele Hoverla și Pietrosu. Prin păduri și la liziera acestora mai cresc carpeni, peri, cireși și meri sălbatici, păducei, lemn câinesc, măceși și multe altele.

De-a lungul apelor și prin luncile acestora cresc sălcii, arini și plopi (*Salix viminalis*, *Salix triandra*, *Salix monandra*, *Salix caprea*, *Betula Alnus*, *Betula Incana*, *Populus nigra*, *Populus tremula*).

Brazii și molizii formează păduri imense în văile Tisei Albe și Negre, pe Taras, Talabor și Neagova¹²⁵, pe Vaser, Ruscova, Cisla, Țibău și Bistrița Aurie. Pinul silvestru apare, dar nu foarte frecvent, în anumiți munții. Zâmbrul (*Pinus cembra*) apare numai în munții Swidovecz și Alpii Crasnei (Apșei). Tisa ocurează rar pe văile Vișeuului, Vaserului și la izvoarele Tisei Negre. Ienupărul (*Juniperus nana*) este foarte comun în toți munții înalți, iar *Juniperus communis* este destul de frecvent pe marginea pădurilor din văi.

¹²⁴ Toate trei locațiile se află azi pe teritoriul ucrainean, în Maramureșul de nord.

¹²⁵ Azi în Ucraina.

Economia locală

La capitolul industrie sunt menționate zonele Jireapăn și Totoș de la Budești (cu mine mici de aur, argint și cupru, deschise recent, minereul fiind rafinat la Cavnic), Borșa (mine vechi, a căror amintire s-a pierdut și care au fost redeschise recent de către Erariu, în sectoarele Gura Băii – Guraboj și Sf. Ștefan, unde există și un șteamp) și minele de fier și furnalul de fontă de la Poiana Cobălei¹²⁶.

Apoi sunt amintite cele necesare producției și transportului sării (cum ar fi plutele și bărcile pentru navigația pe Tisa), frânghiile, felurite obiecte din fier, recipienții din lemn (butoaie, căzi și altele) și mai multe fabrici de bere și distilerii de alcool.

Femeile țes pânză de cânepă pentru uz casnic, iar muntencele de la Borșa țes covoare colorate de lână și mănuși de lână colorate foarte variat. Locuitorii își confecționează ei înșiși pantofii, hainele din piele de oaie neagră și celelalte veșminte. «Mulți dintre ei pregătesc medicamente sau băuturi spirtoase din plante aromatice alpine».

Populația

Numărul locuitorilor acestui comitat este foarte scăzut. Conform recensământului din 1787, aici locuiau 14.515 nobili și preoți și 71.603 nenobili, în total 86.118 suflete. În 1805, numărul nenobililor se ridica la 99.682. Motivele pentru care populația este atât de rară ar fi mai multe : o dată, pădurile și terenurile nepropice locuirii sunt foarte numeroase. Apoi, climatul este aspru. Comitatul este destul de izolat și se află departe de marile rute comerciale, fiind lovit de multe ori de foamete și de diverse epidemii.

În funcție de etnie, locuitorii aparțin următoarelor națiuni :

- Ungurii sunt puțin numeroși. Practic, ei locuiesc numai în orașele de coroană (« Kronmarkte ») Hust, Câmpulung, Sighet (« Szigeth »), Teceu și Visc, aici ei fiind în majoritate demnitari și funcționari. Unii dintre ei aparțin clasei nobilimii și sunt mari proprietari sau transportatori de mărfuri, fiind ori de origine maghiară, fie descendenți maghiarizați ai germanilor sau ai altor etnii. În cea mai mare parte, ei aparțin bisericii reformate. Ei guvernează întregul comitat și ocupă toată rețeaua de posturi publice, « astfel că dinafara comitatului aproape că nu poate veni nimeni să lucreze aici. Și din moment ce există doar câteva familii mari în comitat, se poate spune că acestea formează un fel de societate aristocratică închisă ».

- Germanii sunt, de asemenea, nu foarte numeroși. Unii sunt stabiliți din vremurile vechi ori mai recente în orașele de coroană, ei fiind parțial maghiarizați. Alții au fost aduși de către Fisc pentru producția de sare, cum ar fi minerii din Coștiui, Șugatag, Slatina și Frasin¹²⁷, angajații din Portul sării din Bocicoi, și de la Cămarile Sării din Sighet și Buștino, unii dine i locuind și în

¹²⁶ Kabalapolýana, azi în Ucraina.

¹²⁷ Ultimele două în Ucraina de azi, Frasin fiind denumit și Kőrösmező sau Iasinia.

satul Lunca. În fine, tot germani sunt și tăietorii de lemne care au fost aduși din zona Salzkammergut din Austria și care au fost colonizați în localitățile Mokra, Königsfeld, Raho, Körösmező¹²⁸ și la Vișeu.

- Evreii sunt numeroși, populația lor crescând mai ales în ultimul timp. În cea mai mare parte ei au emigrat din Polonia, ei având până și straiete comune cu frații lor rămași în acea țară. Ei trăiesc din comerțul cu amănuntul și din vânzarea țiucii. Proliferarea băuturilor spirtoase a făcut ca evreii să deschidă o mulțime de cârciumi, după care plătesc taxe ridicate, locuri unde agricultorii simpli sunt seduși prin tot felul de artificii să consume alcool.

- Armenii sunt puțini la număr, în orașele de coroană și în așezările mai mari. Ei sunt de religie romano-catolică și se ocupă cu comerțul. Deoarece sunt harnici și foarte eficienți, ei trăiesc în prosperitate. Cea mai mare parte a comerțului cu vite se află în mâna lor.

- Rutenii ocupă ierașele Hust, Verhovina și Sighet aproape în totalitate. Ei aparțin rasei slave, fiind foarte apropiați de ruși (« russen »), cu a căror limbă împărtășesc multe elemente comune. Ca religie sunt greco-catolici, ceea ce le-a permis să-și officieze serviciile în limba maternă.

Față de valahi, ei prezintă numeroase deosebiri. În general, sunt destul de greoi, dar există în rândul femeilor tinere unele cu trăsături regulate și plăcute. Casele lor sunt mai solide, bine construite și mai curate decât la rusnăcii din Galiția. Costumul lor este alcătuit din pantaloni lungi de pânză albastră sau roșietică, la fel de lați jos ca și sus. Cămașa le ajunge până la genunchi, iar peste ea poartă un pieptar cu mâneci lungi, din pânză maro. Uneori, peste acestea se pune un cojoc din piele de oaie, fără mâneci, bordurat pe margini cu lână albă și neagră. Pe cap ei poartă o căciulă mare de piele de oaie, iar în picioare, opinci, precum valahii. Acest costum este însă foarte greoi și împiedică mișcările.

Femeile și fetele poartă costumul precum femeile valahe, doar că la primele acesta este supraîncărcat cu ornamente. Fetele poartă vara, în păr, jerbe de flori.

Rutenii sunt predispuși la excese sexuale și de aceea boala lui Venus¹²⁹ domină încă puternic printre ei. Bețiile sunt destul de frecvente. Ca și caracter, rutenii sunt buni și voioși. Femeile lucrează în general mai mult ca bărbații.

La zilele de mare sărbătoare ei mănâncă «Tokan», un fel de mâncare făcută din făină de porumb și brânză de oaie, pe lângă care consumă alcool. Dansul lor este greoi, semănând cu cel al ursului. Muzica este extrem de monotonă, fiind interpretată la vioară. Crezul lor este plin de superstiții care de care mai absurde și sunt ignoranți în ceea ce privește religia.

Prin urmare, în ansamblu, rutenii, cu puține excepții, sunt la un nivel de civilizație mai scăzut chiar decât valahii.

¹²⁸ Toate din Maramureșul de nord, azi ucrainean.

¹²⁹ Sifilisul.

Biserica

Religia dominantă în această mică țară este cea catolică de rit grecesc. Mai puțin răspândit este catolicismul de rit latin, iar și mai puțin, calvinismul, luteranismul și religia ebraică.

Limba îi împarte pe greco-catolici în două categorii : valahă și ruteană. Prima este prezentă acolo unde valahii sunt cei mai numeroși, în ierașele de sud și superioare¹³⁰ a comitatului, iar cea de-a doua, în celelalte districte. Ambele grupări au multe asemănări cu catolicii de rit latin, ei recunoscându-l pe papă. Au și deosebiri, cum ar fi ținerea foarte strictă a unor posturi lungi și riguroase.

Valahii care vor să devină preoți învață carte pe lângă unul din preoții existenți, memorează cânturile și deprind să țină slujbe. Apoi, cel mai des, se căsătoresc cu fiica preotului și trăiesc așa mai departe, până când titularul moare. Atunci, candidatul călătorește la Ungvar¹³¹ (rezidența episcopului uniât) pentru a fi hirotonit în parohia vacantă. Astfel înțelegem de ce preoții lor au carte atât de puțină.

Ei se rezumă în a citi slujbele de sărbători și a cere tot felul de bani și contribuții în natură, fără a se preocupa prea mult pentru religie. Ei dețin puține terenuri și, ca urmare, pentru a trăi, sunt nevoiți să-și lucreze pământurile și să taie lemne în pădure, precum țăranii.

Bisericile lor sunt în cea mai proastă stare, de lemn, mici și cu podea de pământ. Nicăieri nu este nici o urmă de școală și totul este într-o stare care denotă neglijența.

Biserica ruteană este ceva mai ridicată. Acolo poți găsi chiar, ici și colo, câte un preot care a studiat la Seminarul episcopal de la Ungvar și care este în stare să-și învețe enoriașii. Dar și lor li se potrivește descrierea despre români și nu e de mirare că cea mai mare parte a credincioșilor sunt atât de ignorați.

În anul 1810, greco-catolicii din comitat aveau 155 de parohii, dintre care 86 rutene și 49 valahe, cu 36 de filii și 15 subfilii, numărul total al enoriașilor fiind de 111.207 suflete.

Religia catolică de rit latin numără, cu excepția unor locuitori din orașele de coroană (cu precădere din Sighet) puțini aderenți dintre băștinașii cu vechime, la care se adaugă nou-veniții de la minele de sare și oficiile Cămării, plus coloniștii de origine germană. În comitat ei au în total 21 de parohii și filii, aflate, toate, sub patronatul Cămării, care a construit în aceste locuri biserici bune și școli confesionale. Aparțin de episcopul de Satu Mare și preoții beneficiază de terenuri și anumite sume de bani. La Sighet se află călugări păriști, care întrețin un gimnaziu.

Biserica reformată¹³² are parohii doar în cele cinci orașe de coroană: Sighet, Câmpulung, Teceu, Hust și Visc, iar enoriașii sunt în cea mai mare parte nobili și proprietari de bunuri. În fiecare din cele cinci așezări se află câte o biserică și un pastor. La Sighet ei au deasemenea un colegiu.

¹³⁰ Adică la sud de Tisa, pe văile Marei, Izei și Vișeuului.

¹³¹ Uzhgorod, azi în Ucraina.

¹³² Adică de rit calvin sau de confesiune elvețiană.

Biserica evanghelică luterană numără numai câțiva enoriași împrăștiați prin orașele de coroană, atât de puțini încât nu pot forma propria lor comunitate.

Evreii se găsesc împrăștiați peste tot prin Maramureș. La Sighet ei au o sinagogă, un rabin și un judecător.

Școala

Despre școlile din Maramureș nu putem spune foarte multe, deoarece există foarte puține: cu excepția școlilor din cele din orașe de coroană și din alte opt sate camerale, nu există nici o altfel de școală în regiune. Țăranii cresc fără să se gândească că le trebuie carte, iar din acest punct de vedere, cea mai mare parte a nobilimii comitatului nu se distinge deloc de țărani. Cei înstăriți își trimit copiii să studieze în afara comitatului, cea mai mare parte a acestora ajungând la școli din Satu Mare, Ungvar sau Debrețin.

În Sighet există o școală catolică de care se ocupă piariștii. Este în stare bună, curată, iar elevii urmează șase clase și retorica. Aceasta are 200 de elevi, mai ales români, dintre cei care doresc să se pregătească pentru a deveni preoți¹³³. În mănăstirea piaristă se află nouă călugări, care primesc de la Cămară 1800 de florini anual, astfel încât ei pot să trăiască doar cu moderație.

Reformații au de asemenea un colegiu la Sighet care a fost construit de către ei înșiși. Aici există clase pentru învățământul general, precum și de teologie. Un adjunct, plătit cu 30 florini anual, predă la clasele primare. Un profesor ce primește 500 florini pe an predă teologia și matematica, iar un al doilea profesor, plătit cu 300 florini, predă filosofia. În total, sunt circa 150 de elevi, atât din Maramureș, cât și din comitatele vecine.

Aceasta este tot ce se poate spune despre învățământul din comitat, ceea ce indică că este un subiect sensibil, important, care necesită îmbunătățiri substanțiale.

Comerțul

Comerțul este nesemnificativ, deoarece locuitorii au puține nevoi pe care să nu și le poată îndeplini prin propriile forțe. Apoi, cu excepția Drumului Sării care trece de la Teceu spre Satu Mare prin comitatul Ugocea, și a Drumului Șugatagului înspre Baia Mare, toate celelalte drumuri sunt într-o stare foarte proastă și lipsite de poduri peste ape, ceea ce împiedică mult transportul cu animale de povară.

Ca urmare, în cea mai mare parte, comerțul este reprezentat de tranzitul cu bovine operat de către armeni și evrei. Vitele provin din Moldova și Bucovina, caz în care acestea trec pe la Borșa pentru a ajunge la Sighet, ori dimpotrivă provin din Galiția, atunci acestea trecând pe la Frasin, Sighet și Hust. Se tranzacționează și mulți cai, care sunt vânduți la Sighet în cele trei-

¹³³ Iată o contradicție cu sine însuși, pentru că ceva mai sus, autorul susținea că românii ce doresc să devină preoți nu urmează școala.

patru mari târguri anuale, mai ales la cel de Sf. Ilie, loc unde armenii cumpără animalele împreună și le duc mai departe în cirezi.

Prin Frasin intră deasemenea multe cereale, mai ales porumb, care este vândut pe la târguri. Din Galiția și Bucovina se aduc și piei de oaie (mai ales la Kutu¹³⁴), cojoace și blănuri.

În comitat intră, în cantități mici, vin, tutun și diverse produse manufacturiere aduse de pe la Viena, Pesta și Debrețin.

Exportul este slab: doar vite, unt și untură, piei, lână cu fir gros, unelte și vase de lemn este cam tot ce poate trimite peste hotar această țară săracă.

Comerțul mare este în întregime în mâinile armenilor, iar comerțul cu amănuntul, în cele ale evreilor, ambele fiind monopoluri totale.

Drumurile de negoț, în afara celor amintite mai sus, sunt cele dinspre Polonia (pe valea Neagovei, prin Toronya și prin Frasin), prin Brustura, Dlahy¹³⁵ și de la Poienile de sub Munte către Galiția, iar prin Borșa, către Bucovina. Toate acestea pot fi folosite doar de către cei ce merg pe jos ori cu cai de povară. Pentru plata taxelor și a vămii, comitatul are casierii vamale la Toronya, Frasin, Leordina, Borșa și Dlahy.

Căile de comunicații din interiorul comitatului sunt jalnice. Majoritatea acestora nu pot fi parcurse decât pe timp de zi și nicăieri nu există poduri, astfel că la cea mai mică creștere a apelor, toate comunicațiile sunt întrerupte, cu excepția Drumului Sării de la Sighet la Hust, a drumului poștalioanelor (« Poststrasse ») de la Baia Sprie la Sighet, prin Ocna Șugatag, a drumului spre ocna de la Coștiui, a celui dintre Șindrileşti și Buștino¹³⁶ și a celui de la Sighet la Bocicoi.

În toate celelalte locuri nu se găsesc decât drumuri bune pentru catări, cum ar fi cel dintre Săcel și Borșa și de acolo în Bucovina, altul de la Rahău spre Frasin ori Poiana Cobâlei, cel din Hust la Toronya și cel de la Sighet la Mocra¹³⁷.

Cărrile sunt mult și suie chiar și pe cele mai înalte culmi alpine. Cu excepția unor porțiuni ale graniței cu Transilvania din Munții Rodnei, ele sunt bune peste tot și de multe ori sunt folosite ca drumuri comerciale de către negustori.

Românii maramureșeni

Filele 396-399 ale volumului amintit se ocupă de descrierea etnografică a românilor:

„Wallach”-ii constituie majoritatea rezidenților din sudul și estul Comitatului, în timp ce în Ierașul Superior și Cosău¹³⁸ ei sunt singurii locuitori. Ei constituie o treime din numărul total al locuitorilor Maramureșului. O parte a

¹³⁴ Orășel aflat dincolo de Carpații ucraineni, în Galiția.

¹³⁵ Ambele aflate azi în Ucraina.

¹³⁶ Ambele localități se află în Ucraina, în prima existând cândva o mină de sare iar în cea de-a doua, un oficiu de transport al sării pe Tisa.

¹³⁷ Aflate pe teritoriul Maramureșului de nord.

¹³⁸ Adică pe văile Vișeu, Iza, Cosău și Mara.

acestora sunt nobili, constituiți în familii numeroase¹³⁹. Majoritatea se ocupă cu agricultura. Toți sunt de religie greco-catolică și au parohiile lor, în care slujba se ține în limba valahă.

Ei sunt diferiți față de valahii vecini, atât din Moldova sau Bucovina, cât și de cei din Banat sau Transilvania.

Bărbații sunt înalți, puternici, frumos construiți, cu fețe lungi și trăsături regulate. Ambele sexe au aceste caracteristici, dar bărbații par mai nobili și frumoși pentru că ei nu fac foarte multă muncă grea.

Femeile, în schimb, puternice și cu o bună constituție, au, multe din ele, fețe plăcute, multe fiind – mai ales fetele, considerate frumoase. Numai că, din cauza muncii grele, multe devin curând îmbătrânite și urâte.

Bărbații se îmbracă, întregul an, cu cămăși scurte, care se întind abia mai jos de stomac și cu pantaloni largi, „gatjen” („gati”), peste care au scurte din lână de oaie neagră sau gri, numite „guba”, care ajung abia le până la șolduri. În picioare, aceștia poartă piei brute, care sunt înfășurate în jurul gleznei și legate cu ajutorul unei curele, numite „Bocskor”¹⁴⁰. Părul îl poartă în două împletituri lungi, căzut în față până pe umeri¹⁴¹, capul fiind acoperit cu o cușmă din piele de oaie sau cu o pălărie rotundă.

Cei mai mulți poartă în jurul brăului o curea largă de piele, în care își țin și punga de tutun, iar pe umăr poartă o traistă din păr de capră în care țin unele alimente, dintre care nu lipsește pâinea de mălai. Atât traista, cât și cureaua, sunt ornamentate uneori cu butoni.

Femeile au portul diferit: fetele au o cămașă ornamentată foarte frumos pe piept, umeri și brațe cu broderii de lână de toate culorile (dar mai ales roșie), apoi o fustă de lână de culoare închisă peste care, atât în față cât și în spate, poartă o bucată de „covor” (« teppich ») țesut de lână, cel mai des decorat cu dungi de culoare maro și galben¹⁴². În picioare acestea au opinci („bocskor”) sau cizme, acestea din urmă de culoare roșie și fiind purtate doar la costumul festiv. Capul fetelor este neacoperit, fiind uneori împodobit cu o legătoare din mărgel de coral roșu, mici scoici sau mărgel de aramă. Uneori, vara, fetele poartă pe cap o ghirlandă de flori proaspete, sortate destul de amestecat în funcție de culorile lor. În jurul gâtului și în urechi poartă felurite ornamente din alamă.

Femeile măritate poartă cămăși brodate mai puțin frumos și în culori mai puțin vibrante. Costumul lor mai conține un pieptar din pânză cafenie, în timp ce capul este întotdeauna înfășurat într-o broboadă albă¹⁴³.

¹³⁹ Mai încolo Csaplovics enumără câteva din satele cu cei mai mulți nobili: Moisei, Borșa, Vișeu de Mijloc, Apșele și Budești.

¹⁴⁰ Adică opinci.

¹⁴¹ Probabil se referea la pletele atât de caracteristice până la Primul război mondial.

¹⁴² Încă o dovadă că, în vechime, zadiile negru-roșu nu erau dominante.

¹⁴³ Iată cum aflăm că, în urmă cu două secole, costumul era destul de diferit, atât în ce privește poalele (pe atunci se purta o fustă de lână în culori închise nu o cămașă cu poale lungi), zadiile (atunci în culorile galben-brun), cizmele de paradă (atunci erau roșii, nu negre ca mai târziu), pieptarul (din stofă cafenie nu ca azi, în culori de variață de la alb la negru), broboada (totdeauna albă, nu în toate culorile și înflorate ca în secolele XX și XXI) sau piesele de podoabă: mărgelile de coral se purtau pe cap, nu în

Caracterul bărbaților acestei națiuni este blajin, dar neîncrezător în străini, plin de pasiuni violente și leneș. Valahul este ignorant în toate, chiar și în ceea ce privește religia sa: el ascultă orbește de preoți în toate lucrurile, dar față de autoritate el manifestă neîncredere¹⁴⁴. Este înclinat să recurgă la acte de violență; pe de altă parte, el este extrem de puternic și curajos, poate îndura cele mai mari privațiuni și pericole, pe care le îndură și confruntă cu o seninătate admirabilă. Este plin de pasiuni violente, în special senzualitate, mânie și răzbunare. Ultima îl preocupă atât de mult, încât depune mari eforturi să plătească ce este dator. Caracterul său îl determină să rămână suferind de foame și de mizerie, niciodată neajungând la o anumită prosperitate. Toate acestea se referă numai la bărbați.

Femeile au un caracter foarte diferit. Ele sunt curate și extrem de harnice; fac tot ceea ce trebuie pe lângă casă, îngrijesc copiii, păstrează totul curat, țes și fabrică orice este necesar pentru gospodărie. Ele nu stau niciodată, chiar și în timpul de așteptare, țes chiar și în timp ce merg pe jos sau călare, în timp ce-și transportă copii în spate și, numai prin activitatea lor neîncetată, este posibil ca să reușească în ceea ce fac. Se căsătoresc foarte devreme, astfel încât îmbătrânesc prematur. Ele sunt adesea agresate de soții lor și muncesc precum robii, fără să se oprească vreodată, în timp de soții lor stau pe o bancă în fața casei și nu fac nimic.

Femeile fac felurite lucrări, țes la războiul de țesut până fină de folosință îndelungată, precum și postav gros. Ele mai țes covoare din lână împodobite cu desene viu colorate, prelucrează piei de oaie și brodează cămăși cu multă artă. Totul are o origine locală, fiind mai puțin învățat din alte părți, ci fiind transmis de la unii la alții din generație în generație.

Pe ansamblu, valahii maramureșeni sunt o națiune cu un fond bun, care cu siguranță ar putea fi cetățeni de nădejde dacă ar beneficia de educația corespunzătoare și dacă ar renunța (sau cel puțin ar mai atenua) din viciile lor.

Obiceiurile lor sunt destul de asemănătoare cu cele ale valahilor din Transilvania. La petreceri mâncarea este foarte frugală și constă în principal din pâine de porumb și brânză, pe lângă care uneori mai consumă și alcool. Petrecerile sunt foarte zgomotoase, iar dansurile lor, similare cu cele ale ungurilor, sunt extrem de rapide și violente. Muzica este asigurată în cea mai mare parte de viori, iar melodiile sunt scurte și foarte monotone. Nunțile, botezurile, înmormântările și sărbătorile sunt celebrate cu multe ceremonii. De asemenea, ei sunt foarte superstițioși și au o mare frică de vrăjitoare, luându-și o mulțime de precauții împotriva duhurilor necurate și a fantomelor.”

Așa își încheie Johann von Csaplovics descrierea Maramureșului, care este una deosebită, având în vedere nu numai vechimea relatării¹⁴⁵, cât și volumul și varietatea informațiilor oferite.

ghirlande în jurul gâtului, împreună cu o reminescentă a vremurilor foarte vechi – scoicile, alături de zgărdane și cercei din aramă.

¹⁴⁴ Pare-se că această trăsătură de caracter este reală și perpetuată până azi...

¹⁴⁵ Între jumătatea secolului al XVIII-lea și cea a veacului următor se cunosc mai multe astfel de descrieri ale comitatului.

Summary

The paper is a description of Maramures county from the year 1821. The source is a book about Hungary, written by an Austrian scholar, Johann von Csaplovics. From Maramures, he has presented its borders, waters, mountains and hills, climate, natural resources (minerals, salt and mineral springs), fauna, flora, local industry, the population (Hungarians, Germans, Romanians, Ukrainians, Armenians and Jews), religion (Greek and Latin Catholics, Calvinists, Lutherans and Jews), schools (Sighetu's Piarist and Calvinist ones), trade, roads, administration, nobility, tax system and the salt mining and transport – the most important part of Maramures's economy.

Topographisch-statistisches
Archiv
des Königreichs Ungern.

herausgegeben

von

Johann v. Csaplovics.

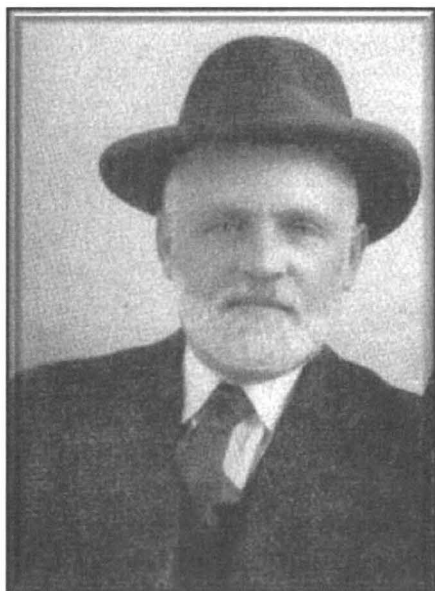
Erster Band.

Istoria unei comunități sau a unei perioade poate fi cunoscută prin intermediul biografiilor personalităților sale marcante, pentru comunitatea evreiască sigheteană și pentru orașul Sighet în general, o asemenea personalitate este Armin Gutman: doctor, luptător în rezistența franceză, președinte al comunității evreiești sighetene postbelice și autor a unei monografii a evreilor din Maramureș publicată în foileton în periodicul *A het tukre* apărut în Tel Aviv.

Întrebarea care se pune este dacă un individ poate să fie reprezentativ pentru comunitatea din care provine, evident nu, fiecare persoană este unică. Dar prin intermediul biografiei sale putem cunoaște anumite aspecte și trăsături ale comunității în cauză. Fiecare biografie poate să contribuie, într-o anumită măsură, la recreerea unei epoci.

În anul 2013 fiul lui Armin Gutman, Willy Gutman, a donat muzeului nostru o serie de documente personale (diplome, legitimații, fotografii) care au aparținut tatălui său. De asemenea a avut amabilitatea să ne pună la dispoziție câteva date biografice care puneau în context aceste documente. Printr-o sumară consultare a internetului am aflat că Willy Gutman este prozator și jurnalist pensionat, autorul unei autobiografii intitulată *A Paler Shade of Red: Memories of a Radical*. Din prima parte a cărții sale putem desprinde informații folositoare despre viața tatălui său.

Armin Gutman s-a născut la data de 31 decembrie 1903 în Sighetu-Marmăției. Tatăl său, Yehuda Gutman, era născut la Sighet, unde familia sa imigrase în urmă cu patru generații. Yehuda Gutman era mic fabricant de lumânări, de multe ori prea mândru să muncească își petrecea vremea cufundat în cărți religioase sau străbătând străzile orașului în costumul lui cumpărat pe datorie, neomițând să-și lase soția mai mereu însărcinată. Mama sa, Perl Gutman, provenea din Somotor, o mică localitate în sudul Slovaciei. Aceasta va da naștere la șapte copii, patru băieți și trei fete: „Eram nouă într-o casă cu trei

Yehuda Gutman

camere, doi adulți și șapte copii: șapte guri mereu flămânde, șapte trupuri în creștere de îmbrăcat, șapte perechi de picioare de încălțat”¹⁴⁶

Copilăria lui Armin Gutman nu este nici pe departe idilică fiind marcată de mizerie și privațiuni, și spre deosebire de Elie Wiesel, pentru el Sighetul nu reprezintă un loc fermecat și plin de misticism. Orașul său natal simbolizează sărăcia endemică și ereditară, un loc de unde visează să evadeze. Mâncarea de bază a copilăriei sale este cartoful: „zeamă de cartofi dimineața, plăcintă de cartofi cu un strat subțire de gem de prune la prânz iar seara cartofi fierți; uneori ceapă călită, untură de găină și pâine neagră mușcăită. Carnea era foarte rară, nu-mi amintesc să fi fost vreodată sătul.”¹⁴⁷

Crescut într-un mediu religios ortodox, asemenea copiilor de vârsta lui, poarta payot și frecventează heder-ul supunându-se tradiției neamului său. „Așteptam sărbătorile nu pentru reafirmarea idealului evreiesc ci în anticiparea unei mese mai bune”. După vârsta de 13 ani va renunța la religie dar va rămâne mereu evreu, identitate pe care o va accepta „precum cineva își acceptă culoarea ochilor”. Întrebat dacă este mândru că este evreu, acesta răspundea: „sunt mândru doar de realizările mele; sunt rușinat doar de greșelile mele. În rest admit orice, inclusiv dreptul de a fi întrebat lucruri stupide”.¹⁴⁸

Armin Gutman urmează școala primară și începe studiile liceale la Sighet. În 1921, pe vremea când era în anul doi de liceu, are loc un eveniment care îi va marca viața și îi va dezvălui caracterul. La apărarea unui copil evreu agresat și batjocorit în plină stradă de un vlăjgan de licean. Năpădit de ciudă îi aplica agresorului o corecție, băgându-l în spital. Vlăjganul era fiul unui ofițer din armata română extrem de influent în oraș. Petru a aplanat conflictul, directorul Liceului de Stat din Sighet îi aranjează transferul la Liceul Evreiesc din Cluj, unde se întreține muncind în cadrul internatului în care locuiește. În 1923 își obține „Certificatul de maturitate” cu rezultate foarte bune, document care se află în original în colecția muzeului nostru.

În 1924 se înscrie la medicină în cadrul Universității Carol din Praga, anul următor se transferă la Universitatea Sorbona din Paris. Locuiește zece ani la Paris, timp în care studiază și muncește pentru a se întreține și a trimite bani acasă. Două zile pe săptămână este liftier într-un hotel de lux, dimineața spală

Armin și Riria Gutman

¹⁴⁶ W.E. Gutman, *A Paler Shade of Red – Memoirs of a Radical*, CCB Publishing British Colombia, Canada, 2012, p.65

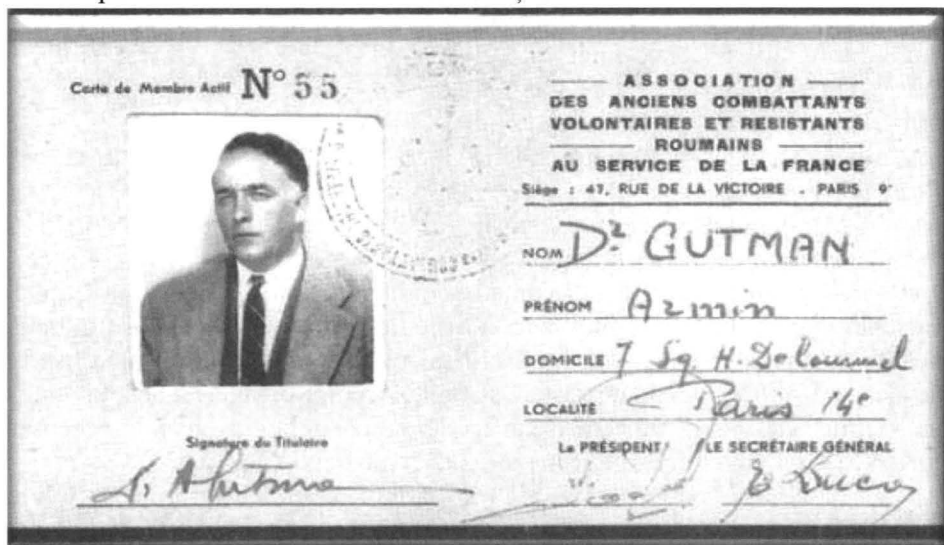
¹⁴⁷ *Ibidem*, p.65

¹⁴⁸ *Ibidem*

vase în bucătăria hotelului iar după-masa este hamal în piața de alimente. Printre altele este figurant într-o producție cinematografică. În 1936 devine Dr. Armin Gutman cu teza: „Contribuții la studierea cancerului de sân la bărbați”.

Câteva luni mai târziu se întoarce în România și vizitează Bucureștiul, unde în luna septembrie a aceluiași an se căsătorește cu Riria Scânteie, fiica lui celebrului Villi Scânteie, pe numele său adevărat Wolf Finkelstein. Gazetar de meserie, acesta ucise un coleg de breaslă într-un duel în 1904, după ce se jigniseră reciproc în articole de presă. Tragicul eveniment făcuse senzație în epocă fiind, probabil, unul dintre cele mai celebre dueluri din istoria României.¹⁴⁹

Tânăra familie Gutman se mută la Paris, unde în 1937 se naște unicul lor copil, William. În 1938 Armin Gutman, împreună cu familia, se întoarce la București și timp de un an ocupă poziția de doctor în cadrul Armatei Regale Române, în această perioadă devine membru al Asociației Medicilor din România. În 1939

**Legitimăție care atestă participarea lui Armin Gutman
la Rezistența Franceză**

se reîntoarce în Paris, unde deschide un prosper cabinet medical. La scurt timp după ocuparea

Parisului este nevoit să-și închidă cabinetul pentru a nu atrage atenția asupra lui. Prin legea din 4 octombrie 1940 -“Statut des Juifs”- toți evreii străini de pe teritoriul Franței ocupate urmau să fie expulzați.¹⁵⁰

La scurt timp după ocuparea Franței, Armin Gutman este recrutat de Rezistența franceză, iar timp de doi ani își pune cunoștințele medicale în slujba acestei organizații în același timp transmițând mesaje codate. În 1942 este arestat de Gestapo-ul francez și întemnițat în închisoarea Fresnes, de unde urma

¹⁴⁹ Mihai Chiper, *Duel mortal între gazetari*, în *Revista Historia*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/duel-mortal-ntre-gazetari

¹⁵⁰ *The Destruction of the Jews of France*, <http://www.holocaustresearchproject.org/nazioccupation/frenchjews.html>

să fie deportat spre unul dintre lagărele din estul Europei. După două zile de bătăi și tortură este eliberat prin intervenția lui Henri Lafont, comandantul Gestapo-ului francez, un fost pacient cărui în trecut îi salvase viața tratându-l cu succes de sifilis.¹⁵¹

După arestare, rețeaua în care acționase Armin Gutman este deconspirată, astfel că la câteva ore de la eliberarea din închisoare părăsește Parisul împreună cu familia sa îndreptându-se spre sud-vestul Franței. În seara aceleiași zi ajunge la Lyon, unde îl contactează pe Jean Piere Levy, unul dintre liderii Rezistenței locale. Prin intermediul acestuia familia primește găzduire peste noapte și scrisori de recomandare pentru liderii Rezistenței din sud.

Familia Gutman se stabilește în localitatea Vic-Fezensac, în apropierea graniței cu Spania. Timp de aproximativ doi ani, până în 1944, Armin Gutman va lupta în cadrul Maquis-ului, sub numele de cod Dr. Guillemain, fiind citat pentru eroism de către Forțele Franceze Libere. În februarie 1944, fiind încolțit de Gestapo și riscând o nouă arestare se reîntoarce în România, și beneficiind de un permis de liberă trecere semnat de seful poliției din Vic-Fezensac, traversează pe linia ferată o Europă răvășită de război.¹⁵²

În această perioadă, în Sighet, părinții, frații și surorile doctorului Gutman împărtășesc soarta zecilor de mii de evrei maramureșeni fiind deportați la Auschwitz. Părinții și doi dintre frați își vor întrerupe violent firul vieții, fiind uciși la Birkenau.

Armin Gutman și familia sa locuiesc aproximativ un an în București în apartamentul din Blocul Wilson al familiei Scânteie, alături de soacra și cumnatul său. În București vor fi martori ai sângeroaselor bombardamente ale aliaților, apoi a celor germane după 23 august.

În 1945 Armin Gutman se întoarce în orașul său natal, mânat de dorința de a fi alături de surorile sale Helen, Malku și Lili. Acestea supraviețuiseră Holocaustul și se aflau în Sighet. Casa părintească fusese ocupată de alte persoane, astfel că, familia doctorului Gutman și cele trei surori ale sale primesc o locuință situată pe strada Mihalyi de Apșa. Clădirea are două niveluri, la etaj se află cabinetul doctorului iar parterul este folosit pentru locuit. Casa este mobilată, în sufragerie există un pian iar fiul lui Armin Gutman ia câteva lecții

Willi Gutman, Sighet 1946 sau 1947

¹⁵¹ W.E. Gutman, op. cit., p. 90-95

¹⁵² *Ibidem*, p. 96 - 105

de la o profesoară de pian care locuiește în vecini. Amintirile lui Wiliam Gutman din perioada în care a locuit în Sighet sunt foarte puține. Își amintește plimbările cu bicicleta prin centrul orașului, un spectacol de magie într-o sală de spectacole și soldați ruși făcând baie în râul Tisa.¹⁵³

După revenirea în Sighet Armin Gutman devine medicul șef al orașului și se implică activ în reorganizarea comunității evreiești sighetene. Nu cunoaștem exact data la care doctorul Gutman ajunge în Sighet și nici data la care acesta ocupă funcția de președinte al comunității. Un articol de presă expus la Casa Memorială Elie Wiesel și datat 15 februarie 1945 ne informează faptul că președintele Comunității Evreiești din Maramureș, Dr. Armin Gutman, se află la București pentru a transmite mesajul evreilor maramureșeni. Aceștia doresc să „reînnoiască sentimentul lor de sinceră prietenie față de populația românească din Maramureș și țin să afirme că pe viitor doresc să trăiască în cadrele unui Stat Român liber și democrat, așa cum au trăit și în trecut, în armonie și frățescă prietenie cu poporul român din Maramureș.”¹⁵⁴ De remarcat este faptul că în data de 15 februarie acțiunile lui Ivan Odoviciuc erau în plină desfășurare, iar Maramureșul putea să devină foarte ușor parte a Uniunii Sovietice.

Începând cu 1945 o parte din evreii sigheteni care supraviețuiseră Holocaustul s-au întors acasă, în 31 ianuarie 1946 în Sighet locuiau 1200 de evrei iar în 1947 numărul lor ajunsese la 2300.¹⁵⁵ Armin Gutman descrie refacerea comunității în amintirile sale: „Numărul evreilor a început să crească. Din sate s-au mutat la Sighet. Erau destui rabinii, au avut la dispoziție locuințe, siguranță sporită față de situația din sate. S-a format un comitet, care avea ca atribuții reformarea comunității religioase și organizarea alegerilor. Cine să fie președintele comunității și cine să facă parte din conducere? Au existat partide sioniste și partide anti-sioniste. Desigur, tovarășii aveau un singur scop, să monopolizeze comunitatea evreiască. O coaliție - cine a mai auzit acest cuvânt?- a ajuns la conducere. Rabinii, care nu mai puteau trăi pentru vocația lor, au fost înlocuiți de cetățeni onești - religioși și mai puțin religioși. Au fost alegeri democratice, cu o comisie de supraveghere (...) Viața și-a reluat cursul. S-au căsătorit. Văduv cu văduvă. Sub baldachin, când rabinul a ajuns cu cele șapte binecuvântări la partea: „încântați sunt mirele și mireasa” - perechea în loc să se bucure, a început să plângă. Nu au uitat trecutul, soțul, soția și copiii uciși într-un mod ciudat. Paharele au fost sparte, toată lumea îi felicita zicând Mazel Tov cu ochii înlăcrimați. Deocamdată nu erau copii evrei.”¹⁵⁶

Cu toate că războiul luase sfârșit și șirul tragediilor era departe de a se termina. Lili, sora cea mai mică a doctorului Gutman, este ucisă de câțiva soldați sovietici în apropiere de Sighet. Abia împlinise vârsta de 20 de ani și împreună cu mai multe prietene mergeau la o nuntă în apropierea orașului. Un

¹⁵³ *Ibidem*, p. 125- 132

¹⁵⁴ *Voința Transilvaniei*, anul 2, București, 15 februarie 1945

¹⁵⁵ Magyar – Zsido Vizszo A 20. Szazadi Erdelyben - Erika Bucs, *The Reorganisation of the Jewish Community After World War II (1945-1950). Case Study: Sighetu Marmatiei*, p. 318-322

¹⁵⁶ Dr. Armin Gutman, *Amintiri, în A het tukre*, anul IX, nr. 442, 1977, 12 sept., p. 32

grup de soldați sovietici aflați în stare de ebrietate deschid focul asupra mașinii în care se deplasau tinerele. Armin Gutman, în calitate de medic șef al orașului, este chemat la fața locului fără să știe că este vorba despre sora lui.

Deziluzionat și îngrijorat de situația politică din România, marcat profund de crima nepedepsită comisă asupra surorii sale, Armin Gutman părăsește România în 1947. Fuge din țară prin Ungaria, Austria și Italia ajungând în Paris șase luni mai târziu, soția și fiul său părăsesc România în 1948.

În rândurile ce urmează vom încerca să descriem pe scurt viața și activitatea lui Armin Gutman din momentul în care părăsește România până la decesul acestuia. Aceste informații ne-au fost puse la dispoziție de fiul acestuia.

În 1949 familia Gutman părăsește Franța alegând să emigreze în Israel. Între 1949 și 1952 vor locui în Ierusalim, unde doctorul Gutman deschide un cabinet particular, iar apoi, până în 1953 în Ramat - Gan. În această perioadă, potrivit fiului său, Armin Gutman în calitatea de membru al Grande Lodge de France, își folosește influența pentru a contribui la aducerea în Israel a evreilor din Tunisia și Yemen.

Începând cu anul 1954 Armin Gutman este numit medic șef al punctului de tranzit Camp d'Arénas din Marsilia, pe unde zecile de mii de evrei proveniți din Magreb erau verificați înainte să pătrundă în Israel. Desfășoară acesta activitate până în 1957 când acceptă postul de medic pentru compania maritimă ZIM Navigation și servește pe vasele SS Jerusalem și SS Theodor Herzl.

În 1961 Armin Gutman împreună cu soția sa emigrează în Statele Unite. Între 1964 și 1966 lucrează în cadrul spitalului de neurologie și psihiatrie Cambridge State Hospital din Ohio. În 1966 se mută la spitalul de psihiatrie Syracuse State School din statul New York, unde ocupă o funcție de conducere. Se retrage din activitate în 1973 imediat după moartea soției sale și se mută la New York unde încetează din viață în 1987, la vârsta de 83 de ani.

Prin acest scurt și modest articol am încercat să evocăm, pe cât posibil, viața doctorului Armin Gutman. Nu putem să nu remarcăm că a fost o existență deosebită. Născut într-o comunitate hahobnică și săracă a reușit să-și depășească condiția absolvind una dintre cele mai prestigioase facultăți de medicină din lume. A fost un luptător împotriva fascismului, nu doar la nivel declarativ sau la nivelul ideilor, a luptat efectiv cu arma în mână punând în pericol viața sa și a familiei sale. Considerăm că povestea vieții sale merită cunoscută spre a servi drept exemplu într-o societate contemporană, unde asemenea caractere sunt extrem de rare, aproape inexistente.

Primele zile ale ocupației horthyste în Maramureș

Prof. Șuștic Mariana

Școala Gimnazială „Dr. Ioan Mihalyi de Apșa”

Sighetu Marmăției

Dr. George Tite, născut la Săpânța, a fost mare patriot român. Avocat de meserie (doctor în drept și diplomat al Academiei Comerciale din Cluj-Napoca, plus studiile de specialitate desăvârșite la Paris) a încercat, în acele vremuri tulburi, să reziste în fața ocupanților și să apere drepturile adevăraților maramureșeni.

Din mărturiile celui care a fost dr. George Tite, mărturii însemnate de prof. Grigore Holdiș, aflăm cum s-a desfășurat ocupația horthystă încă din prima zi în Maramureș.

În ziua de 6 septembrie 1940, când au intrat în Sighet trupele horthyste, pe podul de la Slatina, dr. George Tite era primar al Sighetului. În mai puțin de două minute acesta a predat agendele de conducere ale orașului noilor autorități în frunte cu noul primar horthyst, generalul Rody. Generalul, care avusese proprietăți la Petrova în timpul stăpânirii austro-ungare a venit în Maramureș ca să-și recapete averile.

Odată cu venirea autorităților horthyste, câțiva din funcționarii români ai primăriei au trecut pe partea noilor autorități. Unii dintre ei se purtau urât chiar cu conștienții lor. Mulți români au fost forțați să-și părăsească locurile unde trăiau. Erau trimiși în exil în vagoane de vite. Numai în 1940 au fost expulzate 2346 persoane (intelectuali, preoți, ș.a.).

Încă din ziua următoare (7 septembrie) invadatorii au început arestările, în masă, de români și evrei. Mulți intelectuali au fost siliți să părăsească Maramureșul. Unii dintre ei au rămas și-au fost arestați mai târziu și trimiși în lagărul de concentrare de la Carei. Printre cei trimiși în lagăr au fost dr. George Tite, dr. Artur Anderco, prof. Ion Bîlțiu – Dăncuș, avocat Gheorghe Bota și mulți alții.

Aceștia au fost cei care n-au acceptat să depună jurământ de credință statului maghiar horthyst (în total 40 de persoane). În lagăr ei erau supuși la tot felul de munci josnice (curățatul șanțurilor și altele). Cei care n-au fost trimiși în lagăr au fost supuși batjocurii autorităților, arestați (Grigore Holdiș, Andrei Coman, Francisc Nistor, Ion Tite).

Venit din lagăr, avocatului George Tite i s-a refuzat profesarea meseriei de avocat ca și altor avocați români. Nici măcar să predea în școală, ca învățător, nu s-a acceptat cu toate că avea studii superioare. În aceste condiții a părăsit Maramureșul, lucrând pentru început la Consulatul român din Oradea (consilier juridic), apoi la Ministerul de Externe al României (consilier tehnic).

A încercat să vină în Maramureș dar autoritățile au refuzat să-i elibereze pașaport.

În primăvara anului 1942, în condițiile grele, dr. George Tite este trimis la Ankara (Turcia) în misiune secretă pentru a încerca să se apropie de marile

puteri în vederea obținerii păcii. Aceleași acțiuni diplomatice le va face, doi ani mai târziu, împreună cu Marta Bibescu pentru a încerca să angajeze România de partea aliaților.

Trimis în iulie 1944 în Maramureș pentru a anunța maramureșenii că în scurt timp Maramureșul va fi eliberat, este urmărit de Gestapo. Reușește să plece clandestin la Băile Herculane unde aude de actul de la 23 august.

În perioada guvernului lui dr. Petru Groza, dr. George Tite a fost consul general al României la Budapesta până în 1947.

Și-a adus contribuția alături de alți oameni politici în a concepe dorințele României la Conferința de pace de la Paris, din 1946, în ceea ce privește trasarea corectă a graniței cu U.R.S.S. Nu s-a ținut seamă, la acea conferință, că dincolo de Tisa erau peste 42.000 de români așa că s-a trasat granița nu pe Carpați, cum fusese în 1919, ci pe Tisa.

Bibliografie

Holdiș, Grigore - „*Avocatul dr. George Tite despre Diktatul de la Viena (1040) și Maramureșul*”, Marmăția socialistă, Sighet, An IV, nr. 30, 1981.

Procese verbale ale Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș (1903-1906)

Muzeograf Todinca Gheorghe
Directorul Muzeului Maramureșan
Sighetu Marmăției

Un document deosebit de important în Fondul documentar Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, donat de domnișoara Lucia Mihalyi de Apșa Muzeului Maramureșan este caietul cu Procese verbale ale Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, scrise în original între anii 1899-1906, de la paginile 27 la 328, numerotate de la pag. 27 la 295.

Acest document a fost folosit în „Analele Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, 1840-1905”, autor Tit Bud, Gherla, 1906, Tipografia „Aurora”. Pe lângă Caietul cu procese verbale, Tit Bud a folosit documente interne, invitații, programe, discursuri tipărite de membrii Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

Acțiunea conducătorilor românilor maramureșeni de organizare și înviorare a vieții naționale culturale române s-a concretizat în înființarea Preparandiei de învățători (1862), a Societății de Lectură a Românilor din Maramureș „Dragoșiana” (1867), activitatea de ridicare a Convictului pentru elevi români din Sighet (1884).

Instaurarea dualismului austro-ungar (1868) a avut consecințe foarte grave asupra dezvoltării firești a națiunii române din monarhie. Legile educației și învățământului accentuează procesul de maghiarizare în imperiu, îndreptat îndeosebi împotriva românilor.

Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș și-a concentrat atenția pe educarea tinerilor maramureșeni, mai ales a celor cu posibilități materiale limitate pentru frecventarea școlilor și pregătirea unui viitor mai bun. Convictul Asociațiunii a avut în acest proiect un rol central, susținut de toți clericii, mirenii, de comunitățile sătești ale Maramureșului istoric.

Am ales ca perioadă de prezentare a Proceselor verbale întocmite în ședințele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș anii 1903-1906, pentru că prefigurează și impune o nouă etapă în lupta politică, ceas a activismului românilor.

Din textele publicate reiese solidaritatea umană națională și confesională a românilor de a susține Asociațiunea și Convictul, grija lor pentru educația tinerilor, de a le asigura condiții materiale și de igienă pentru studiu. În rândul acestor tineri găsim viitori fruntași ai luptei naționale, de la membrii familiei Coman din Moisei, la Ion Bîlțiu Dăncuș, Vasile Chindriș. S-a reușit astfel ca în acei ani de luptă pentru neamul românesc să fie întreținuți, învățați și educați serii de tineri care, în anii maturității, și-au adus aminte de enorma

binefacere ce au avut-o prin Convictul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș.

Procesele verbale publicate în Acta Musei Maramorosiensis nu au mai fost publicate, deși s-a încercat („Unirea”, nr. 33/1905 din 19 august 1905, p. 281), dovadă articolul „Din Maramurăș”:

„Din Maramurăș. Primim două procese verbale ale Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș”, pe care, regretăm că nu le putem da în întregime, din lipsă de spațiu. Președintele acestei Asociațiuni este fratele Excelenței Sale Mitropolitului Petru Mihalyi, iar vicepreșident este Revrs. Tit Bud, vicarul Maramurășului. Asociațiunea numită, după cum se știe, susține un convict pentru studenți, contribuind astfel în mod foarte vădit la educațiunea națională a tinerelor odrasle din Maramurăș. Numărul elevilor privați se ridică la cifra de 20 împărțindu-se la ajutare și alți elevi externi. Astfel pentru anul școlastic viitor Asociațiunea aceasta va da internștilor stipendiu 3050 cor. iar externilor de 350 cor. Aflăm totodată cu plăcere, că istoricul „Asociațiunei” maramureșene este prelucrat deja de Revrs. Tit Bud și că în curând se va pune sub tipar.”

Despre aceeași perioadă plină de frământări, căutări și împliniri relatează și revista „Familia”, A XLI în nr. 35 din 28 august (10 sept) 1905:

„Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș. Comitetul acestei asociațiuni a ținut în iulie și august câte o ședință în Sighetul Marmației. Activitatea de frunte a Asociațiunii, fiind susținerea unui convict pentru elevii cari studiază la gimnaziul din Sighetul Marmației, dl. vicar Tit Bud, directorul convictului, a raportat despre starea acestei fundațiuni. Anul trecut au fost în institut 20 de elevi parte gratuit, parte cu jumătate stipendiu. În ședința a doua dl. vicar Tit Bud a făcut cunoscut, că a compus istoricul Asociațiunii; istoricul va fi revăzut de președintele Asociațiunii dl. dr. Ioan Mihali, protofisc comitatenz. Cassarul a raportat, că pentru viitorul an școlar se pot spesa pentru susținerea elevilor din convict 4000 cor. Ca elevi internști cu stipendiu se primesc 17 inși, 5 cu câte 300 coroane, 2 cu câte 200 cor. și 10 cu câte 150. S'a mai votat pentru 3 externști stipendii, unul de 150 și două de câte 100 cor. Prefect s'a numit Ștefan Darabanth. Bugetul pentru anul viitor se termină cu o lipsă de 240 cor., care se va acoperi prin colectă.”

Invitați să participe la serbările de inaugurare a Muzeului Astrei la Sibiu (1905) procesele verbale exprimă regretul maramureșenilor că nu au fost anunțați mai repede și consemnează materialele etnografice și istorice pentru organizarea expoziției ASTREI.

Convinși că nu putem scrie istoria Maramureșului până nu se vor publica documentele importante despre viața social-economică, culturală și religioasă a românilor maramureșeni în deceniul ce a precedat primul război mondial al cărui sfârșit a adus încununarea speranțelor românilor de trăi într-un stat național unitar, continuăm publicarea documentelor inedite din fondurile documentare ale Muzeului Maramureșan.

7.07.1903

Proces verbal al Adunării generale a Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș ținută în 7 August st. N. 1903 în Sziget [Sighet] în sala școalei gr.cat. românești confesionale, sub Prezidiul Magn. D. Petru Mihalyi ablegat dietal.

Fiind de față

a) din partea Clerului.

Tit Bud, vicariul Maramureșului și vicepreședintele Asociațiunei, Ștefan Anderco, protopop în Oncești; Petru Bârlea Protopop în Berbesci, Vasiliu Ioodi, preot. Paroh în Vad, Mihaie Pop Paroh în Apșa de Mijloc, Ioan Fanea paroh în Sarasău, Ioan Coman, preot în Vișeu de Jos, Grigore Balint, preot în Bociocol, Iuliu Rednik preot în Iapa, Antoniu Szerban preot în Văleni, Gavriil Timiș Profesor de Religiunea și limba română în Sighet, Ioan Bârlea teolog ghelean și Ioan Doroș preot în Slatina Not. Asoc.

b) din partea mirenilor.

Petru Mihalyi, Presidele Asoc. și ablegat dietal, Basiliu Iurka posesore mare în Sarasău, Dr. Ioan Mihalyi protofisc comitatens, Cassariul Asoc., Dr. Ilie Mariș avocat și controlorul Asoc., Dr. Aurel Man avocat în Sighet, Georgiu Negre, notar în Sarasău, Ștefan Borodi comisar de școală comitatense, Alexandru Cuza Anderco posesore în Borșa, Ștefan Șestac docinte în Slatina, Basiliu Rad docinte în Văleni, Demetriu Bota, docinte în Berbesci, Simeon Arba jude comunal în Vad și mai mulți poporani.

1.

Prezidele Petru Mihalyi deschizând ședința adunării generale mulțumește în numele oficialilor și a Comitetului încrederea până acum trei ani în densu, expune, cumcă în acei trei ani trecuți au venit a satisface datorințelor sale, și deoarece statutele dispun, cumcă oficialii Asociațiunei și membrii din Comitet tot la trei ani să se aleagă din nou, abzice de oficiul său și tâlcuiește și abzicerea celorlalți oficiali și membrii în Comitet, și se roagă, să se purceadă la alegerea oficialilor Asociațiunei și a membrilor din Comitet pe Avieniu 1904-1906.

Retrăgându-se Prezidele locul lui 'l cuprinde Magn. D. Basiliu Iurka Prezidele ales adhoc, și propune una lista a oficialilor Asociațiunei și a membrilor în Comitet care cetindu-se se aleg cu aclamațiune oficiali ai Asociațiunei:

Prezide: Petru Mihalyi ablegat dietal

Viceprezide, Tit Bud, Vicar

Cassar: Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, protofisc comitatens

Constrolor și avocat: Dr. Ilie Mariș avocat

Notar: Ioan Doroș, Preot în Slatina

Membrii în Comitet:

I. din partea Clerului:

Ioan Ivașco Prot. Izei

Ștefan Anderco Prot. Coseului

Petru Bârlea Prot. Marei
 Alexandru Gyenge Prot. em[erit] al Ieudului
 Vasile Ioddy Prot. on[orific] și Parohul Vadului
 Ioan Fanea Preotul Sarasăului
 Vasile Ilniczky, cooperator vicarial – prefect al convictului
 Gavriil Timiș prof. în Sighet și Protopopul dispunent al Vișeului

II. din partea mirenilor:

Basiliu Iurka posesor mare în Sarasău
 Sigismund Cziple jude la Tribunalul din M. Siget
 Dr. Iosif Popp ablegat dietal
 Vasile Mihalca protopretore în pensiuene
 Dr. Mihail Kökenyesdy avocat
 Dr. Aurel Man avocat
 Michail Pavel posesor mare arhivar comitatens
 Dr. Florentin Mihalyi avocat
 Dr. Izidor Anderco avocat
 toți locuitori în Sighet

Despre ce, cei aleși, se vor înștiința

2.

Comisiunea revăzătoare [de revizie] a rațiunilor Asociațiunei prezentează raportul său despre reviziunea rațiunilor din anii 1900, 1901 și 1902, cu observarea, că atât Dinariul [Jurnalul] Cassarului cât și actele privitoare la rațiuni le-a aflat în ordinea cea mai bună și toate erogatele documentate în cuitanție

În specie, s-a aflat, numai în anul 1900,

venitele Asociațiunei au fost	7.208.04 c
Rogațiunile... au fost	5.878.48 c

Remanenția de casă	1.339.56 c
--------------------	------------

În anul 1901

Venitele au fost	8.267.77 c
Rogațiunile	6.969.53 c

Remanenția de casă	1.298.14 c
--------------------	------------

În anul 1902

Venitele au fost	8.121.17 c
Rogațiunile...	8.066.55 c

Remanenția de casă	54.22 c
--------------------	---------

De îndată ce prezentează aretările specifice a Sp. D. Cassar privitoare la acelea rațiuni, din cari, cu bucurie se constată cumcă Asociațiunea au depurat deja datoriile sale contabile, precum și din datoria de la Capitul din Gherla 2000 cor.

Astfel Asociațiunea în răstimp de 17 ani, de când a deschis convictul, a plătit peste 12.000 coroane din datoriile contrare cu zidirea convictului, și a cheltuit aproape 10.000 coroane cu întreținerea elevilor.

Au acoperit din nou cu tinichea edificiul Asociațiunii și a făcut multe reparări și înnoiri, pentru care comisiunea revăzătoare propune a se da mulțămite Sp. D. Dr. Ioan Mihalyi, Cassariul Asociațiunii și absolutor față de rațiunile de pre anii 1900, 1901 și 1902.

3.

Se cetește [citește] raportul despre efectele benevole și taxa de membri plătite în formarea Asociațiunii și a convictului sub decursul celor trei ani trecuți.

Din acel raport apare, cumcă sub acest titlu, în anul

1900 a intrat 147.26 c

1901 ... 437 c

1902 ... 138.97 c

la o altă 723.26 c

În legătură cu acestea, vicepreședintele Asoci. Și vicariul Tit Bud propune, cumcă la toamnă și iarna următoare să se facă colecte de bani și bucate în favoarea Asociațiunii și a convictului și să se provoace membrii restanți cu taxe a le plăti acelea.

Relațiunea se ia pentru statul notiției.

Oferitorilor mărinimoși se exprimă mulțumită adâncă, ér [iar] vicariul se împuternicește a face colecte în favoarea Asociațiunii.

4.

Tit Bud vicar și Directorul convictului referesce despre starea convictului Asoc. și despre progresul elevilor din convict în decursul anului școlar 1902/3.

Referintele expune, cumcă pentru a se putea scrăița mai curând datoriile Asociațiunii de vro câțiva ani în convict se primesc numai câte 15-20 școlari, parte pe lângă întreg, parte pe lângă jumătate stipendiu; dar și cu aceasta se face, una binefacere mare poporului din Maramureș.

După depurarea datoriei de 17.000 cor. a Asociațiunei, se vor putea întreține până la 40 elevi.

În anul școlar trecut s-au întreținut în convict 17 elevi, a căror purtare morală au fost foarte bună, iar programul îndestulător. Starea sanitară a elevilor asemenea a fost îndestulătoare.

În decursul anului scol. în 2 Aprilie a repausat Profesoarele și Prefectul convictului Victor Berinde, după moartea căruia Comitetul, oficiul de Prefect la conerezut lui Vasiliu Ilniczky cooperador vicarial, primindu-se lângă dânsul de viceprefect și instructore D. Ștefan Darabanth jurist de cursul I.

Apoi în înțelesul satatutelor oficiul de Prefect curent dintre trei recurenți [concurenți] s-a propus la Ex. D. Episcop diacesan ca Patron al institutului pe On. Vasile Ilniczky, de Prefectul convictului denumesc pre D. Ștefan Darabanth jurist de cursul II, carele va avea locuința în convict, iar despre viptul aceluia, se va îngriji din ale sale Directorul convictului.

5.

Spect. D. Dr. Ioan Mihalyi referesce oralier, cum că deja s-au scărițat toate datoriile flotante a Asociațiunei, precum și din capitalul de 19.000 cor. contrat din fondurile diecesane din Gherla, cu ocaziunea zidirii convictului s-a plătit în anul trecut 2000 coroane, și astfel datoria Asociațiunii acum este 17.000 coroane.

6.

Prezidele cu durere amintește, cumcă în anul acesta a[u] repausat doi bărbați vrednici foști Prefecți ai convictului, anume: Gregoriu Bélya și Victor Berinde, propunând cumcă amintirea lor să se eternizeze în protocolul adunării generale.

Adunarea generală își exprimă condoleanța sa adâncă că pentru moartea acelor doi bărbați vrednici: - eternă amintire.

7.

Spect. D. Dr. Ioan Mihalyi, propune, cumcă să se înființeze un organ al Asociațiunei, în car să se publice istoricul Asociațiunii, protocelele adunărilor și alte lucruri privitoare la Asociațiune și la convictul ei, eventual și alte lucrări meninde pentru înaintarea culturii poporului român din Maramureș. Foiaia aceasta la început ar apare în 1/membri anuali și prețitul de prenumerațiune ar fi, pentru membrii Asociațiunii două (2) coroane, iar pentru alții patru (4) coroane.

Pentru a se putea înființa acest organ al Asociațiunei, propune a se da din cassa Asociațiunei, un ajutor amical de două sute (200) coroane.

Adunarea generală primesce propunerea și efeptuirea aceleia o concrede Comitetului Asociațiunii, ér [iar] Reverandissimul Tit Bud vicariul Marmației primesce asupra lor redactarea acestui organ.

Dat ca în fruntea protocolului

Ioan Doroș (s. s.)
Not. Asoc.

8.07.1904

Protocolul

ședinței comitetului Asociațiunei pentru cultura poporului român din
Maramureș ținută în Siget la 8 August st. n. 1904

Fiind de față.

Petru Mihalyi prezidele asociațiunei, Tit Bud vicar, viceprezidele asoc., Dr. Vasiliu Wekerle inspectorele reg. scol. comit., Dr. Ioan Mihalyi cassarul asoc. și următorii membri ai comitetului.

Șt. Anderco prot., Petru Bârlea prot., Alexandru Gyenge prot. Emerit, Basiliu Ioddy paroch, Ioan Fanea paroh, Gavriil Timiș professore, Vasiliu Illiczky prefect, Ioan Doroșiu notarul Asociațiunei, Dr. Ilie Mariș avocat, Dr. Aurel Man, Dr. Florent Mihalyi, Dr. Iosif Pop, Dr. Isidor Anderco.

I.

Prezidele salutând comitetul deschide ședința.

II.

Referitor la budgetul anului venitor după referada cassarului se statorește un număr de 4410 Kor din care în grenavemintul asociațiunei vor cade 4000 cor., din ofertele făcute prin membrii comitetului vor intra 270 coróne, iar pentru acoperirea restului de 140 coroane se va face colectă în vicariat provocându-se protopopii a coaduce acea summa parte de la singulari, parte din cassele bisericilor. Din acesta summa de 4410 cor. pentru susținerea elevilor și pentru stipendiu se vor folosi 3550 coroane - medicului se va da avans 100 cor., iar pentru vîptul prefectului se vor plăti 280 cor. și în plata celuia 480 coroane. Afară de aceste cassa asociațiunei va acoperi spezele reparărilor de lipsă.

III.

S-a purces la cetirea recurssorilor intrate pentru primirea în convict și anume au recurs Eugeniu Gyenge preparand de curs I, Paul Moiș, preparand de curs I, Paul Mihnea preparand de curs I abs, Victor Moiș student de classa VII, Ioan Moiș stud. de cl. VI, Vasiliu Dăncuș student de cl. VI, Michail Moiș stud. de cl. V, Eugeniu Dunka stud de cl. V, Andreiu Berinde stud. de cl. IV, Georgiu Rednik stud. de cl. IV, Balea [Bela] Koman stud. III cl., Petru Petrovay stud. III cl., Gavril Șimon stud. III cl., Eugeniu Pop, stud. III cl, Vasiliu Dunka stud. II cl., Teodor Pop stud II cl.m Alexandru Pop stud. II cl., Virgil Dragoșiu stud. I cl., Ioan Bîlțiu stud. I cl., Ștefan Vida stud. I cl., Georgiu Kindriș stud. I cl., Georgiu Koman stud I cl și Zoltan Moiș stud de I cl., Iacob Pop stud. IV cl. elem.

După petractarea resurselor s-au decis a se primi în convict ca interniști

1. Eugeniu Gyenge prep. de curs I pe lângă întreg stipendiu de 300 cor.
2. Paul Moiș prep. de curs I pe lângă întreg stipendiu de 300 cor.
3. Viktor Moiș student de VII cl. pe lângă întreg stipendiu de 300 cor.
4. Eugen Dunka stud de V cl. pe lângă stipendiu de 200 coroane având a plăti în cassa convictului 100 coroane.
5. Andreiu Berinde stud. de IV cl. pe lângă stipendiu de 150 coroane ca supranumeral fără a plăti ceva în cassa convictului.
6. Georgiu Rednik stud. de IV cl. pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
7. Bela Coman stud. III cl. pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
8. Petru Petrovay stud. III cl. pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
9. Vasiliu Fedor stud. de III cl. pe lângă stipendiu întreg 300 coroane
10. Gavril Șimon stud. III cl. pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
11. Vasiliu Dunka stud. de cl. II pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane

12. Alexandru Pop stud. de cl. II pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
13. Virgil Dragomir stud. de cl. I pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
14. Dumitru Meszaros stud. de cl. I pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
15. Georgiu Koman stud. de cl. I pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane
16. Eusebiu Ilnyczky stud. de cl. I pe lângă stipendiu de 150 coroane având a plăti 150 coroane

Ca internist solvitor să primește

17. Ioan Moiş stud. VI cl. având a plăti 300 coroane
18. Mihai Moiş stud. V cl. având a plăti 300 coroane
19. Zoltan Moiş stud. I cl. având a plăti 300 coroane
20. Grigoriu Kindriş stud. I cl. având a plăti 300 coroane

Ca la esterniști lui Teodor Pop stud. de cl. II i se asemnează un stipendiu de 100 coroane.

Lui Ștefan Vida stud. de I cl. i se asemnează un stipendiu de 100 coroane acestuia se va da prindiu [prânz] și cină gratuit în culinar convictului.

Lui Ioan Bilțiu stud. de I cl. i se asemnează stipendiu de 100 coroane.

Lui Vasile Dănkus stud. cl. VI dacă va corija calcul de secundă și va studia bine se asemnează un ajutor de 100 cor.

Lui Eugeniu Pop stud. cl. VI dacă va corija calculul de secundă și va studia bine se va da un ajutor de 100 coroane.

Paul Mihnea prep. [preparand] de cursul I având trei secunde nu s-a putut ajutama un stipendiu.

Iacob Pop, fiind normalist, nu s-au putut primi în convict.

IV.

Pentru întregirea de suma lipsă la susținerea elevilor s-au oferit prin

Reverendisimul Domnu Tit Bud vicariu, 50 coroane

Magnificul Domn Petru Mihalyi 50 coroane

Spectatul Domn Dr. Ioan Mihalyi 50 coroane

Spectatul Domn Dr. Aureliu Man 20 coroane

Spectatul Domn Dr. Florentin Mihalyi 20 coroane

Magnificul Domn Dr. Iosif Pop 20 coroane

M. O. Domn Ioan Fanea 20 coroane

M. O. Domn Alexandru Gyenge 10 coroane

M. O. Domn Vasiliu Iody 10 coroane

M. O. Domn Ștefan Anderco 10 coroane

M. O. Domn Petru Bârlea 10 coroane

La oaltă 270 coroane.

Ofertele aceste mărinimoase să să primească cu mulțumită.

V.

Magnificul Domn Dr. Vasiliu Wekerle insp. școl. reg. com. propune a se cere dela Înalt Ministeriu reg. n. al cult. și instrucțiunei publice un ajutor anual de 1600 coroane.

Propunerea se primește și se decide a se face recursul și pentru înaintarea la Înalt Ministeriu a se strada Magnificului Domn propunător, cerândușă și ajutorul și întreprinderea măriților Domni ablegați dietali Petru Mihalyi, Dr. Iosif Pop și Francisc Nagy.

VI.

Reversul pentru ajutorul din loteria de stat de binefacere decis să se facă în ședința din 5 iulie a.c. se decide să nu se facă acum până nu se vede rezultatul celor decise sub punctul premergător.

VII.

Cu privire la viptul elevilor se decid să se daie în arendă ca în anul trecut, Anei Petrovay soției lui Simion Pop cu 26 coroane lunare pentru câte un elev, obligată fiind esarendătoarea a da vipt prefectului pentru 20 coroane lunare iar lui Andrei Berinde convictor pentru 10 coroane lunare și lui Ștefan Vida să-i daiă prândiu și cină gratuită în cină.

Încheierea contractului de esarendare a viptului se concede directorului și prefectului convictului.

VIII.

Ana Petrovay esarendătoarea viptului din contract recurge pentru a i se da gratuit chilia din ocolul convictului pentru a putea ține în ea mobilele sale. Să decide a se deferi rugării însă pentru aceasta va avea a să griji de curățenia ocolului.

IX.

Față la aplicarea unui viceprefect în convict se decide a se susține în acel oficiu și pentru anul școlar venitor.

Sp. D. Ștefan Darabanth jurist de cursul III dobândind pentru ostenelele sale locuințe în convinct și vipt la parohul local.

Dat ca mai sus

prezidele asociațiunei
Petru Mihalyi

Ioan Doroș
Notar

Protocolul

ședinței comitetului asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș
ținută în Sighet la 7 iulie st. N. 1905

Fiind de față:

Magnif. Domn Petru Mihalyi prezide, Rs. D. Tit Bud vicar vicepreședinte, Dr. Ioan Mihalyi cassar, Dr. Florent Mihalyi, Ștefan Anderco protopop, Petru Bârlea protopop, Vasiliu Iody paroh, Ioan Fanea Paroh, Gavriil Timiș, catehet-profesor și Ioan Doroș, paroh notariul Asociațiunii.

I.

Prezidele salutând pe membrii comitetului deschide ședința.

II.

Rs. D. Tit Bud vicar viceprezide și directorul convictului referesce despre prestarea școlară și progresul în studiu al elevilor din convinct sub decursul anului școlar 1904/905 n următoarele:

Față de starea internă a convictului asociațiunii noastre în decursul anului școlar trecut înainte de toate am onoare a relaționa, cumcă MOD. Vasile Ilniczky, prefectului (sic) convictului fiind dispus la parohia Strâmtura în 1 Ianuarie s-a dus din institut cuprinzând parohia sa.

Oficiul de prefect l-au concrezut internalier lui Ștefan Darabanth viceprefectului din convinct, care a împlinit oficiul său cu toată conștiinciuitatea și considerând rezultatul frumos în purtare și în studiu a elevilor merită toată lauda.

Premergând cu aceste am onoare a prezenta informațiunile și clarificațiunile elevilor din convinctul asociațiunei noastre de pre anul 1904/05 cu observările următoare:

La concursul din anul trecut s-au primit în institut 20 elevi, parte cu întreg, parte cu jumătate stipendiu și s-a asemnat stipendiu de câte 100 cor. la patru elevi interniști.

În decursul anului școl. Au ieșit din convict.

- 1) Victor Moiş stud. De cl. VII gimn, primit pe lângă stipendiu întreg.
- 2) În 15 Mai a lăsat institutul Eugen Dunca st. de cl. IV gimn. primit în convict cu stipendiu 200 cor.
- 3) În 1 Mai a ășit din convict Virgil Dragoș st. de cl. I gimn. primit în convict pe lângă jumătate stipendiu
- 4) Eugen Gyenge primit pe cursul I prep. nu s-a prezentat defeliu în institut.

Dintre convictorii solitori a ieșit din institut în 15 Ianuarie Ioan Moiş stud de cl. VI gimn și îndată la începutul anului școlar a părăsit institutul Grigoriu Kindriș.

Astfelu până la finele anului școlar a rămas în institut 15 elevi.

Dintre cei rămași afară Victor Moiş continuază studiile în Pesta, iar Eugeniu Dunca și Virgil Dragoș ca studenți slabi au eșit din institut și au primit și gimnaziul. Ioan Moiş continuază studiile la Școala civilă din Huszt. Eugen Gyenge nu s-a dus la preparandia că a continuat studiile în gimnaziul ev-ref. din Sighet.

În culina convictului a căpătat vipe gratuit Ștefan Vida peste anul întreg, iar Vasile Dăncuș odată pe săptămână gustare, având dânsul promisiune și la alți beneficători.

Purtarea morală a elevilor din convict a fost foarte bună și direcțiunea n-a trebuit să pedepsească pentru ceva exces nici pe unul.

Starea sanitară a elevilor peste tot a fost bună; afară de cazuri puține de durere de cap și de grumaz.

În privința studierei cu bucurie constatez, cumcă elevii au contestat cu sârguință laudaveră ceea ce apare și de acolo, că dintre dâșii numai unul a căpătat calcul de săcundă, ear ceilalți în genere au produs calcule bune, încât anul acest trecut se poate număra între ani cei mai buni ai institutului.

În urmă am onoare a relaționa cumcă stud. de la cl I gimn. Ioan Bîlțiu fiul docintelui din Iod [Ieud] dela 1 Ianuarie s-a primit în convinct pe lângă stipendiu întreg a lui Vasile Moiş. Acest student merită stipendiul fiind unul dintre elevii cei mai buni din institut.

Mă rog a lua relațiunea aceasta pentru stabilirea notiției. Cu adâncă stimă sum Sighet la 28 Iunie 1905. Tit Bud vicar directorul convictului se ia pentru statul îmbucurător a cunoștinței.

Informațiunile și clarificările se vor susține la Rev. Guvern diecesan la Gherla.

Se dă mulțămită directorului convictului precum și prefectului convictului pentru zelul dezvoltat în demersul anului școlar trecut, pentru supraveghirea peste institut și pentru rezultatul frumos care se poate mulțumi în locul prim Dvine ca conducător institutului.

III.

Rs. D. Tit Bud, viceprezide și directorul institutului prezentează raționiu convictului de pre anul trecut 1904/1905 precum urmează:

Am onoarea a prezenta rațiunile convictului de pre anul școlar 1904-1905 dimpreună în ziuariul de parteptiuni și erogatiuni și în emitențiile aparținătoare.

Din acest raționiu apare, cumcă sub anul trecut scol. în cassa convictului au intrat 6211 cor. 74 fil și s-au cheltuit 5997 cor. 71 fil și astfel rezultă remanența de cassa de 22 cor. 03 fil.

Pentru întreținerea elevilor, viptul și plata prefectului din cassa asociațiunii s-au primit 364 cor. adică cu 306 cor. mai puțin decât suma preliminară în budgetul anului trecut.

Dela elevi în prețul viptului s-au primit 2005 cor. Daruri dela membrii Convictului 160 cor. Pentru paturi, mese, unelte de culină nefolositoare, sparte și stricate s-au primit 68 cor.

Dela elevi s-au primit 31 cor. 13 fil spre mărunte lor anticipate.

Cari laolaltă dau suma de 6221 cor. 74 fil.

Pentru vîptul elevilor și prefectului s-au plătit econoamei convictului 5044 cor. 50 fil. Pentru reparări la mese, scaune, unelte de culină și altele s-au spezit 175 cor. 42 fil.

Pentru electru [electricitate] pe 10 luni s-au plătit 100 cor. luminându-se 5 chilii.

Pentru lemne focale, adusul și tăiatul lor s-au cheltuit 97 cor. 80 fil încălzindu-se 4 chilii. În urmă în plata prefectului s-au dat 580 cor.

Aceste summe laolaltă fac 5997 cor. 71 fil și remanenția de casă în sumă de 224 cor. 53 fil și mai avem o pretențiune de 500 cor. pentru vîptul elevilor din convict.

Mă rog a lua rațiociniul pentru statul cunoștinței și a da prefectului și mic absolutoriul.

Cu adîncă stimă rămân,

Sighet 28 Iunie 1905

Al Dv umilele plecat serv.

Tit Bud vicar, directorele convictului

pentru censurare se vor strada comisiei referitorie a ratiunilor asociațiunei.

IV.

Dr. Ioan Mihalyi cassariul asociațiunei expune cumcă localitățile convictului aflătoare în ridicătură casei asociațiunei le-au dat în arendă orașului cu 1920 coroane anuale și a efeptuit acolo reparaturile de lipsă; A debuit a se face aceste cu atît mai înadins deoarece orașul a abzis de casele din ocol căci le-a ținut pînă acum în orîndă, pentru care a dat 1000 cor.

Propune cumcă elevii să se așeze în localitățile din ocolul convictului cari s-au folosit și în anii trecuți pentru convinct, cere împuternicire pentru a pote face reparările de lipsă și arangearea acelor localități și deoarece esarendarea localităților din rădicătura convictului vor aduce un venit anual frumos se aprobează esarendarea caselor și cassorul [casierul] se împuternicește a face spezele de lipsă pentru reparări și pentru arangearea convictului.

V.

Ziua pentru concursul de primire a elevilor în convict se decide a se ține în 4 August st. n. în ante de meazăzi la 10 oare.

VI.

Rs. D. Tit Bud vicar și viceprezidele asociațiunei refereste că a compus istoricul asociațiunei și l-a dat spre publicare, cerând pentru scrietor se satori ceva remunerațiune în istoricul se revede prin prezidele asociațiunei și prin Dl. Dr Ioan Mihalyi apoi se va da la tipar; ear scrietoriului se votează una remunerațiune de 50 coroane.

VII.

Tit Bud viceprezidele asociațiunei prezentează recererea asociațiunei pentru literatura română și cultura poporului român de a lua parte la

expozițiunea etnografică și istorică culturală, care se va deschide cu ocaziunea adunării generale la 19 August în Sibiu. Deoarece timpul e prea scurt spre aceea ca să se poată face pașii de lipsă pentru coadunare de obiecte pentru expoziție, se decide a se efectui partea a doua a recererii adică, a se trimite fotografiile unei biserici vechi din Maramureș și vreo-unei casă țărănească mai veche precum și fotografiile bărbaților care au conlucrat la înființarea asociațiunei. Anumit se vor fotografia biserica din Apșa de Mijloc zidită în anul 1400 biserica din Iod [Ieud] despre dial zidită în anul 1360 și cea din Budești zidită în 1643. Efectuirea aceasta se concede Rs. D Tit Bud vicar și viceprezidele asociațiunei, asemănându-se spre scopul acesta din cassa asociațiunii 100 coroane speze de cărăuție și altele.

După ce se va găta istoricul asociațiunei se va trimite un exemplar a se depune în casa națională din Sibiu.

Dat a mai sus:

Petru Mihalyi
Prezide

Ioan Doroș
not.

2.03.1906

Proces verbal

luat în ședința Comitetului asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș ținută în 2 Martiu st. n. 1906 în Convictul Asociațiunei

Prezenți

Petru Mihalyi prezide, Tit Bud vicar, viceprezidele, Dr. Ioan Mihalyi cassar, Vasiliu Ioddy, Dr. Ilie Mariș, Ioan Fanea, Gavriil Timiș, Dr. Aurel Man, Dr. Florentin Mihalyi, Alexandru Doroș prefectul Convictului, Ioan Doroș notarul asoc. și al Convictului.

I.

Comitetul revăzător a rațiunilor asociațiunei de pre anii 1903, 1904 și 1905 refereste despre reviziunea acelor rațiuni prezentând arătările cassarului.

Comitetul revăzător a aflat rașiunile deduse în modul cel mai corect. Ziuarele de percepțiuni și erogațiuni în ordine. Toate spezele documentate cu cuietanție. Propune a se da absolutoriu cu mulțămită Dlui cassar Dr. Ioan Mihalyi.

Relațiunea comitetului revăzător și arătările Dlui cassar se induc în acest protocol precum urmează mai jos ear Dlui cassar Dr. Ioan Mihalyi se dă absolutoriu cu mulțămită pentru ostenelele concertate în conducerea ezactă a administrării averilor asociațiunei.

Onorat comitet!

Subscrisa comisie revăzătoare a rațiunilor asociațiunei nostre avem onoare a relaționa, cumcă am revăzut rașiunile de pre anii 1902, 1904, 1905 și am aflat ziuariul dus în cea mai mare ordine și toate pozițiunile erogațiunilor

prevăzute cu documentele de lipsă și peste tot rațiunile le-am aflat în cea mai bună ordine.

Despre rezultatul celor trei ani mai pe larg dau seamă refererile acluze a binemeritatului nostru cassar căruia propunem și cu asta ocaziune a să da mulțămită protocolară și prin adunarea fiindă absolvire față de rațiunile acelor trei ani.

Cu adâncă stimă Siget la 2 Martie 1906.

Tit Bud m. p. vicar directorul convictului.

Dr. Ilie Mariș m.p.

Onorat comitet! Am onoare a supune la reviziune rațiunile anului 1903 despre venitele și erogatiunile Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș. Actele justificatorie în număr de 67 le aclud aci și mă rog se aveți bunătate a le esamina și a le sustene spre deciziunea adunării generale. Rezultatul anului 1903 ne arată la venitele sua de 6685 cor. 31 f și un rest de cassa din anul 1902 cu 54 cor. 22 f. Între aceste venite se cuprind taxele membrilor de la următorii: Trifan Micle protoprezbiter în Satu Nou 2 cor. Bisericele tractului Sighet cu taxa de membru fondator. Apșia de jos 676, Apșia de Mijloc 6+6, Iépa 6, Rona de jos 6, Săpânția 12, Sarasău 6, Sat Slatina 6, Siget 6, Biserica albă 6 (?) – 72 cor., Sat Slatina comuna bisericească taxa de membru fondator prin Ioan Doroș 25 cor. 68 f, Ocna Slatina comuna bisericească filiale 12 cor. 28 f. Reunea [reuniunea] învățătorilor în taxă de membru ordinar prin Basiliu Doroș 13 cor. Dr. Grünval Zsigmond 2 cor. colecta lui Ioan Pop lui Laurențiu din Breb de la Nicolau Doroș 10 cor. Bud Grigorie curatorul 1 cor. Bud Grigor 1 cor. Pop Alexandru 40 f. Vasiliu Bud 40 f. Slățian Mihai 1.60 f Dumitru Bud 1 cor. Tiran Zacharie 1 cor. Pop Petru primar 2 cor Ioan Pop I. Găvrilă curator 1.60 f. colecta cu pixidă 1.70 f. 21 cor 70. Fondul școlar gr. cat. din Iapa 20 cor summa 168 cor. 66 fil.

Celelalte venite sunt din arenda caselor. Din aceste venite s'a erogat după titlurile principale precum urmează: Contribuțiuni de stat și comunal 1000 cor. Întreținerea Convictului 3213 cor. 66 f. Interese după datoria din Gherla 1021 cor. 10 f. Spezele edificiului 547 cor. 86 f. Competinția de administrare și invitări 332 cor. 37 f. Însuma 6114 cor. 99 f. Din datoria la Capitlul din Gherla în summa de 17.000 cor. nu s-a amortizat nimic. M. Sighet la 31 Decembrie 1903. Dra. Ioan Mihalyi m. p. perceptor.

Onorat Comitet! Am onoare a supune la reviziune rațiunile anului 1904 despre venitele și erogatiunile a Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș. Actele justificatorie în număr de 64 le aclud aci și mă rog să aveți bunătate a le esamina și a le sustene spre deciziunea adunării generale. Rezultatul anului 1904 arată la venitele suma de 7139 cor. 20 f. și un rest de cassa din anul 1903 cu 624 cor. 54 f. în aceste venite să cuprind și taxele membrilor de la următorii: Trifan Micle protoprezbiter în Satu Mare 3 cor. Bisericele tractului Sighet, Apșia de mijloc, Apșia de jos, Biserica albă, Săpânția, Saraseu, Iapa, Sighet, Sat Slatina, Rona de Jos à 6 cor. 66 f. Biserica din Vișeu de Jos prin Ioan Koman preot 10 cor. Dr. Izidor Pop avocat în Lugoj în taxa de membru fondator 400 cor. Tot acela în spezele Convictului 100 cor. Georgiu Petrovay paroh în Poen (i) oferă 4 cor. 10 f. și colecta de la 52 poporeni

ai sei 9 cor. 80 f. lalolaltă 13 cor. 90 f. Bisericele din tractul Mara-Giulești 10 cor. Berbești 5 cor. Desești 2 cor. Vad 2 cor. Valea porcului 2 cor. prin P. Bârlea; 21 cor. Comuna bisericească Sat Slatina prin M. O. D. Ioan Doroș în suma eieptată de 520 cor. 21 cor. 32 f. Dr. Grünval Zsigmond în taxa de membru 4 cor. Casa de păstrare Maramureșana 100 cor. suma 739 cor. 23 f. Celelalte venite sunt din arenda caselor din aceste venite s-a erogat după titlurile principale precum urmează. Contribuțiunea de stat și comunală 1153 cor. 20 f.

Intertețiunea [Întreținerea] Convictului 3966 cor. Spezele edificiului 872 cor. 80 f. Diverse 334 cor. 16 f. Summa 6326 cor. 16 f.

Computurile [calculele, socotelile] s-a încheiat cu un rest de casă de 1437 cor. 58 f. M. Syiget 31 Decembrie 1904. Dr. Ioan Mihalyi perceptor.

Onorat Comitet! Am onoare a supune la reviziune rațiunile anului 1905 despre venitele și erogațiunile Asociațiunei pentru cultura poporului român din Maramureș. Actele justificatorie în număr de 80 le includ aici și me rog să aveți bunătate a le examina și a da naștere spre decisiune adunării generale. Rezultatul anului 1905 ne arată la venitele suma de 6749 cor. 92 f. și un rest de cassa din anul 1904 cu 1437 cor. 58 f. laolaltă 8187 cor. 51 f. în aceste se cuprind și taxele membrilor de la următorii. Comuna bisericească Sat Slatina prin D. Ioan Doroș în suma acieptată 8 cor. 05 f. Comuna bisericească filiala Ocna Slatina prin Dr. Ioan Doroș 9 cor. 22 [f]. Bisericele din tractul Sziget în taxa de membru fondator: Apșia de jos 12 cor. Apșia de Mijloc 12 cor. Biserica albă 2 cor. Iapa 6 cor. Rona de jos 6 cor. Săpânția 6 cor. Saraseu 6 cor. Sat Slatina 6 cor. 56 cor. Biserici din tractul Mara: Berbești 2 cor., Vad 2 cor. Valea Porcului 2 cor. Giulești 5 cor. Desești 6 cor. Crăcești 1 cor. Breb 2 cor. Sat Șugatag 4 cor. în taxa de membru fondator prin Petru Bârlea 24 cor. Petru Mihalyi 50 cor. Cassa de păstrare Maramureșeana 100 cor. Suma 247 cor. 27 f. Celelalte venite sunt din arenda caselor. Din aceste venite s-a erogat după titlurile principale precum urmează>: Contribuțiune de stat și comunal 927 cor. 14 f. Întertențiunea [Întreținerea] Convictului 4099 cor. Interese după datorie din Gherla 1021 cor. 10 f.

Spezele edificelor 1873 cor. 03 f. Astfel în anul acesta precum și în cel precedent din datoria de 17.000 coroane nu s-a amortizat nimic ba în contră computul s-a încheiat cu un supererogat de 108 cor. 52 f. Aceasta provine din creșterea sumei de intertențiune a Convictului, apoi din spezele cele multe avute cu edificiile din care locuințele din etagiu, unde era pân' acum așezat convictul, s-au dat în arendă orașului pre 3 ½ ani pentru oficiul de căpitan de poliție pentru o sumă anuală de 1960 cor. ér [iar] convictul s-a mutat în localele de partere închiriate până acum tot de oraș pentru o sumă de 1000 cor. În urma acestui contract venitul anual al asociațiunei a crescut cu 672 cor. și spezele de reparașiuni și de adaptare se vor întoarce și edificiul se redică în valoarea sa. M. Sziget la 31 Decembrie 1905. Dr. Ioan Mihalyi perceptor.

Aceste rațiuni se vor ceti în adunarea gnerală prosimă țienândă în 20 Aprilie st. n.

II.

Tit Bud vicar și rectorele convictului cetește referada sa următorie: Onorat comitet. Am onoare a presenta arătarea despre programul elevilor întreținuți în convictul Asociațiunei în sem. I a anului școlar curinte. Din aceia apare cumcă elevii în genere au studiat bine și avem speranție, că și aceia doi elevi, cari au dobândit calcule mai slabe până la finea anului își vor corege calculele.

Fația de viața internă a convictului am onoare a relaționa următoarele. Pre baza deciziunei din anul trecut a On Comitet am străpus institutul în acestea localități și ne aflăm în dânsule destul de bine. Numai suntem cam strâmtorați în chiliile acestea din care numai dormitorul corespunde recerînțelor. N-avem o chilie pentru morboși [bolnavi]. Drept aceia contez a propune ca să se zidească o chilie mare și o infirmărie legată de acest zid în partea de către promenada orașului. Astfel acelea chilii ar servi de dormitor și infirmărie, iar dormitorul de acum de muzeu adică de chilie de studiat. Știm cumcă cassa Asociațiunei iestimp abie ar putea efeptui aceste zidiri dar s-ar putea face zidirea aceia inomise de lipsă barem în anul viitor.

Am onoare mai încolo a relaționa cumcă fostul prefect al convictului D. Ștefan Darabanth absolvind cursurile juridice și având a se pregăti la rigoroase s-a depărtat în locul l-am aplicat de prefect interimal pre Alexandru Doroș jurist de cursul al doilea care împlinește oficiul cu toată acuratețea și conștiinciozitatea. Conform dispozițiunilor statutelor noastre la finea anului școlar să va curenta stațiunea de prefect. Am onoare a relaționa și despre aceia cumcă am primit în convict pre lângă plată de la I Faur pre lângă plata studintele de cl. VII gimn. Vasiliu Danciu fiul preotului din Kőtelesmező comitalat Solnic Dobica. Cutez a cere și grația On. Comitet de a primi în Convict cu totul gratuit pre studintele de clasa I gimn. Emil Salca orfanul lui Petru Salca fostul preot în Cuhea care a repausat în luna Decembrie a. tr. Și a lăsat pre soția sa cu doi orfani fără nici o avere. Acel elev a fost primit cu jumătate de stipendiu și acum cer pentru dânsul stipendiu întreg. Deoarece elevul Andrei Berinde care a fost primit pre lângă jumătate stipendiu din cauza morbului a lăsat institutul, cu stipendiul acesta s-ar putea ajuta Emil Salca. Cu adâncă stimă acum în Siget la 2 Marțiu 1906. M. Onoratului comitet serv. plecat Tit Bud m. p. viceprezidele asociațiunei , rectorul Convictului.

Relațiunea D-lui rectore se ia pentru statul notiției primindu-se propunerile în aceia făcută.

III.

Se propune cumcă acei elevi din convict cari studiază slab și cari nu este speranția ca să absolveze școlile gimnaziale cu succes să se aplice la atari carieri la cari sunt, destule patru eventual șasă clase gimnaziale – se primește concretându-se rectoratului a face la finele anului școlar propunerea meritorie.

IV.

Tit Bud vicar și viceprezidele asociațiunei prezentează analele asociațiunei de la 1860-1905 – se decide tipărirea aceloră în 500 ezeplare în tipografia Aurora din Gherla.

Domnului Tit Bud se dă mulțămită pentru ostenelele făcute cu descrierea analelor.

V.

Cassariul referește că a dat în arândă două bolte, rădicând summa de arândă câte 20 coroane la ambele bolte. Se ia pentru statul notiției.

VI.

Se decide a se ținea adunarea generală a asociațiunei în 20 Aprilie st. n. la 10 oare în convictul asociațiunei.

Dat ca mai sus

Ioan Doroș
Not. Com.

6.06.1906

Proces verbal

luat în ședința comitetului asociațiunei pentru cultura poporului român din
Maramureș
ținută în 6 iunie 1906 în convictul Asociațiunei

Prezenți.

Tit Bud vicar viceprezide, Dr. Ioan Mihaly cassar, Dr. Aurel Man, adv., Ștefan Anderco protopop, Vasiliu Ioody paroh, Ioan Doroș paroh not. Asociațiunei, Alexandru Doroș prefect inter, a convictului.

1

Prezidele . D. Petru Mihalyi ablegat dictal fiind la ședința dietei, la ședința de azi duce prezidiul vicepreședintele Tit Bud vicar.

2

După deschiderea ședinței se cetește referanda mai jos scrisă a direcțiunei convictului, despre portarea morală și programul în studiare a elevilor din convict sub decursul anului școlar 1905/6.

Onorat comitet! Față de starea internă a convictului asociațiunei noastre sub decursul anului școlar trecut, înainte de toate am onoare a relaționa, cumcă Ștefan Darabanth fostul prefect al convictului cu finea lui Ianuarie despărțindu-să, oficiul de prefect interediar l-a condus Alexandru Doroș intist [internist] la academia din loc[alitate], care oficiul său l-a împlinit cu toată conștiențiozitatea

esacritatea și considerând rezultatul bun în studii și portarea morală esemplară a elevilor merită toată lauda.

Conform datelor asociațiunei și a deciziunei On. Comitet, oficiul de prefect al convictului ar fi a să curenta.

Strămutându-să convictul în edificiile acestea din ocol, am de a observa cumcă muzeul adică chilia de studiu e mică și nu avem chilie pentru morboși [bolnavi], deci ar fi a să zidi încă o chilie, la care caz am putea a ne aranja și cu 25-30 elevi, până ce acum avem loc pentru 18 elevi.

Însă considerând spezele cele mari cu straformarea convictului și a edificiului din arădicătură, precum și spezele care va debui a le solvi pentru analele asociațiunei – nu putea rămânea încă și pentru anul școlar venitor astfel organizați, cum suntem acum. Premergând cu aceste am onoare prezenta informațiunile și clarificările elevilor din convict de pe an scol. trecut 1905/1906 cu observările următoare.

La concursul din anul trecut parte cu stipendiu întreg, parte cu jumătate stipendiu s-au primit în institut 17 elevi și lui Vasilie Dăncuș stud. octavan s-a dat stipendiu 150 coroane.

Pentru susținerea acestora s-a consemnat din cassa asociațiunei 3200 coroane.

Dintre cei 17 elevi la finea anului școlastic a părăsit institutul Geogiu Rednic stud. de a 4-a cl. gimnazială, Andrei Berinde [a] primit pe lângă jumătate stipendiu fiind morbos a părăsit institutul îndată la începutul anului școlar, stipendiul lui apoi conform deciziunei On. Comitat s-a dat orfanului Emil Solka stud. de 12 cl. gimnazială.

S-au primit în convict un solvitor cu numele Vasiliu Danciu de a 7-a cl. gimnazială însă acela n-a petrecut numai 2 luni în institut apoi s-a depărtat.

Între elevi am avut și un preparandist Aurel Moiş care a studiat bene.

Dintre cei 4 studenți din cl. a IV gimnazială Bela Coman și Petru Petrovay ca studenți mai debili se pot provoca ca să-și aleagă ceva carieri reale. Altcum precum sunt informat aceștia nu vor continua studiile aici în Siget, ci se vor duce la alte institute.

Portarea morală a elevilor din convict peste tot a fost foarte bună și direcțiunea n-a trebuit să pedepsească pentru ceva esces nici pre unul.

Starea sanitară a elevilor în genere a fost bună, fără de cazuri puține de durere de cap și de grumaz.

În privința studierei cu bucurie constatez cumcă elevii au contestat o sânguință lăudăvioasă cea ce apare și deacolo că dintre stipendiștii asociațiunei nici unul n-a dobândit calcul de secundă și în general calculele sunt bune.

Me rog a lua relațiunea acestora pentru starea nației.

Sighet la 5 iulie 1906 Tit Bud vicar rectorele convictului.

Se ia pentru statul nației.

Se citește referanda următoare a direcțiunei convictului despre pretențiunile și eroğațiunile convictului sub decursul anului școlar trecut.

Onorat Comitet.

Am onoare a prezenta rațiunile convictului despre anul școlar 1905/1906 dimpreună cu ziariul de percepțiune și eroğațiune și cu chitanțele aparținătoare.

Din acest rațio nu apare cumcă sub an. trecut școlar în cassa convictului a intrat 4675 cor 03 fil și s-a cheltuit 4511 cor. 23 fil și astfel rezultă o remanență de casă de 165 cor. 80 fil și avem o pretențiune de 150 cor.

Pentru întreținerea elevilor vîptul și plata prefectului din cassa asociațiunei s-a primit 3951 cor. adică nu c-a pestrecut budgetul datorit de 4000 cor.

Dela elevi în prețul vîptului s-a primit 2019 cor. Remanenția de casă de an trecut a fost 224 cor. 03 fil. Daruri s-a primit 16 cor. În plata prefectului 140 cor.

Speze mărunte 20 cor. reparări 120 cor. Electru 100 cor. Lemne forale 116 cor. 20 fil. Speze mărunte varie, în care sunt reparări, 164 cor. 38 fil.

În raportul meu de anul trecut am amintit că există una pretensiune de 500 cor. pentru vîptul elevilor. Aceia sumă a intrat sub decursul anului și s-a spezit, precum arată cuitete [chitanțele] alăturate pentru următoarele: Neguțătorului Kerzner pentru cuptoare nouă în toate chilieile din convict 150 cor. 72 fil. Pentru introducerea electrului 92 cor. 45 fil. În apotecă 57 cor. 83 fil. Astalișului Török 90 cor. Reparări în convict 120 cor. Laolaltă 511 cor.

Adică s-a suprasolvit 11 cor.

Astfele această sumă de 500 cor. s-a folosit în mare parte pentru reparările din convict.

Avem și acum încă o pretențiune de 150 cor. pentru plătirea elctrului. Pentru electru avem o datorie de 151 cor. 66 fil. Voi proba a scărița această peretensiune.

Mă rog a lua acest raționiu pentru statul notiției și a-mi da absolutoriu. Cu adâncă stimă.

Sighet la 5 VII 1906 On. Con. Tit Bud vicar rectorul convictului.

Se ia pentru statul notiției. Rațioliniul să va strada pentru censurare comisiunei revăzătoare a rașioanelor asociațiunei.

Pentru oficiul de prefect al convictului se va publica concurs până în 1 August st. n. în „Gazeta Transilvaniei” și „Unirea”.

Concursul pentru primirea elevilor în convict pre anul școlar venitor să va ține în 3 August st. n. înainte de miazăzi la 10 oare.

Conform deciziunii din ședința comitetului ținută în 2 Martie st. n. Petru Petrovan și Bela Coman stud. abs. de a 4 a cl. gimn., vor fi provocați a-și alege carieri reale adică atari carieri pentru cari sunt destule și pentru clase gimnaziale, în care caz pentru an. Scol. venitor vor fi împărțâșiți cu stipendiu de 150 coroane.

Reparările de lipsă la edificiul convictului să să facă sub decursul vocațiunii și să să facă un plan pentru ridicarea încă a unei chilie.

Dat ca mai sus

Tit Bud
Vicar viceprezidele asociațiunii

Ioan Doros
notar

3.07.1906

Proces verbal

luat în ședința comitetului Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș ținută în 3 August 1906 în convictul Asociațiunii

Prezenți.

Petru Mihalyi prezide, Tit Bud viceprezide, Alexandru Gyenge, Vasile loody, Ioan Ivașco, Ștefan Anderco, Petru Bârlea, Iuliu Dragoș, Gavriil Timiș, Dr. Wekerle inspector școlar ctens [comitatens], Baziliu Iurca, Alexandru Doros prefect interimal și Ioan Doros notar.

Prezidele salutând pe membrii comitetului adunați în număr atât de frumos deschide ședința.

Budgetul pentru an scol. venitor pentru susținerea convictului se statorește la suma de 3880 coroane.

S-a retractat recursurile pentru primirea elevilor pre anul șc. Venitor în convict și să primesc:

1. Paul Moiş prpp. de cursul III-lea ca internist pe lângă stipendiu întreg de 300 cor.
2. Zoltan Moiş prpp. de cursul al III-lea ca externist va primi ajutor de 150 coroane în două rate semestrale dacă va produce testimoniu despre progres bun.
3. Vasile Fedoc stud. de a V-a cl. gimn. ca internist pe lângă stipendiu de 300 coroane.

4. Gavriil Simon stud. de a IV-a gimn. ca intenist pe lângă jumătate stipendiu de 150 cor. având a plăti în cassa convictului 150 cor.
5. Vasile Dunca stud. de a IV-a gimn. ca intenist pe lângă jumătate stipendiu de 150 cor. având a plăti în cassa convictului 150 cor.
6. Alexandru Pop stud. de a IV cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu de 150 cor ne având a solvi nimic, fiindcă va căpăta vipt pentru summa aceea.
7. Teodor Pop stud. de a IV cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu întreg de 300 cor.
8. Eusebiu Ilniczky stud. de a III cl gimn. ca intenist pe lângă jumătate stipendiu de 150 cor. având a plăti în cassa convictului 150 cor.
9. Ioan Ilniczky stud. de a III a cl gimn. ca intenist pe lângă jumătate stipendiu de 150 cor. având a plăti în cassa convictului 150 cor.
10. Georgiu Coman stud. de a III a cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu de 200 cor. având a plăti în cassa convictului 100 cor.
11. Dumitru Meszaroş stud. de a III a cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu de 200 cor. având a plăti în cassa convictului 50 cor., deoarece 50 cor. a slovit pentru dânsul Magn. D prezide Petru Mihalyi
12. Ioan Bîlţiu stud. de a III a cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu întreg de 300 cor.
13. Emil Solca stud. de a II cl gimn. ca intenist pe lângă stipendiu întreg de 300 cor.
14. Ştefan Vida stud. de a II cl gimn. ca externist va dobândi un ajutor de 150 cor. în câte două rate semestriale dacă va studia bine.
15. Georgiu Pop stud. de a II cl gimn. ca intenist având a plăti în suma convictului 300 cor.
16. Iuliu Dragoş stud. de I gimn. ca internist având a plăti în cassa convictului 300 cor.
17. Mihai Pop stud. de a II cl gimn. va avea în convict locuinţă iar pentru proviziunea lui vor fi rugaţi unii dintre inteligenţii din Sighet să-i dea vipt.

Astfel pentru elevii internişti şi cei externişti din cassa Asoc. să vor da 2950 cor. în plata prefectului 480 cor. viptul prefectului 200 cor. medicului 100 cor. laolaltă 3730 cor. iar 150 cor. să vor da pentru electru dacă aceia summă nu s-ar putea economiza din venitele convictului uzura totală 3880 cor.

Rugările lui George Bud, Mihai Bîlţiu şi Vasiliu Bogdan nu s-au putut rezolva favorit.

Vicariul ca director al convictului să împuterniceşte a mai primi pe lângă soluţiune 3 elevi în convict.

4

Pentru oficiu de prefect al convictului au recurs Dr. Iuliu Simon preot şi prof. gimn; Alexandru Doroş iurist şi prefect interimal, Teofil Hossu stud. cu maturitate şi candidat de notar în Mănărade lângă Blaj – recursese aceste pe baza a 52 de statute să vor sustene. Es. O. Epp. al Gherlei ca patron pentru ca să binevoiască a face candidarea apoi alegerea a o effeptui adunarea generală ţinând în 7 sept. a.c.

Viptul elevilor pe an școl. Venitor 1906/7 să va da în orândă soției lui Simion Pop pe lângă plată de 26 cor. lunară pentru un elev, având orândătorea de vipt unui elev pentru 15 cor. lunară, iar prefectului pentru 20 cor. lunară.

Se conchede rectorului și cassariului a încheia contract cu orândătorea viptului.

Pentru adunarea generală a Asociațiunei se stabilește ziua de 7 sept. 1906.

Dat a mai sus

Petru Mihaly
Prezid

Ioan Doroș
Notar

Maramureșul medieval până în prima jumătate a secolului al XIV-lea în lumina descoperirilor arheologice și a informațiilor scrise

Dr. Victor V. Vizauer

*Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române
Cluj Napoca*

Istoria medievală a Țării Maramureșului suscită în permanență un viu interes, atât din partea specialiștilor, cât și al celorlalți pasionați de trecut. Deși informațiile sunt puține – cele arheologice din cauza rarității cercetărilor sistematice, iar cele scrise se înmulțesc abia din prima jumătate a secolului al XIV-lea – am considerat utilă o rememorare, pe scurt, a ceea ce se cunoaște până în prezent despre trecutul medieval al Maramureșului (în special zona aflată azi pe teritoriul României) până în prima parte a veacului al XIV-lea.

*

Cele mai vechi date despre locuirea medievală a Depresiunii Maramureș sunt furnizate de arheologie. La Crăciunești – *Mohelcă* și Tisa – *Lazu* au fost identificate două așezări datate pe baza ceramicii spre mijlocul secolului VII, respectiv în veurile VI-VII; prima așezare este considerată a fi sigură, în timp ce la Tisa locuirea este doar presupusă.¹⁵⁷ Din punct de vedere etnic, cele două situri au fost atribuite slavilor, considerându-se că aceștia au făcut parte din primul val ce a pătruns în această zonă.¹⁵⁸

Cronologic, următorul sit arheologic cu descoperiri medievale este cel de la Sarasău – *Zăpodie*, situat pe malul stâng al pârâului Sarasău. Datarea locuirii din acest punct, privit ca fiind vatra veche a satului actual, a fost împinsă în jos până în secolul IX, deși ceramica recuperată indică în primul rând veacurile XII-XIII. Au fost identificate 35 de locuințe, adâncite în pământ și de suprafață, precum și un atelier de fierar, din complexe fiind adunate fragmente ceramice, obiecte din fier (lame de cuțit, bucăți de zgură de fier) și din piatră (cute).

¹⁵⁷ Radu Popa, Radu Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e.n.*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 40/3, 1989, p. 249-272 (p. 265) (Infra: Popa, Harhoiu 1989); Ioan Stanciu, *Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î.Chr. și mileniul I d.Chr. în județul Maramureș*, în *Ephemeris Napocensis*, II, 1992, p.169-191 (p. 180-181, nr. 30/B) și Idem, *Populația din nord-vestul României între secolele V-IX*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1998, p. 408-409, nr. 20, respectiv p. 492, nr. 61; Victor V. Vizauer, *Așezări și locuințe medievale timpurii în Transilvania (sec. VI/VII - IX/X)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, p. 203-204, nr. 52, respectiv p. 271, nr. 145; Carol Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, vol. I, Editura Eurotip, Baia Mare, 2011, p. 242-243, respectiv 245 (Infra: Kacsó 2011). Alte mențiuni bibliografice referitoare la cele două situri arheologice se găsesc la Kacsó 2011, p. 243 și 245.

¹⁵⁸ Radu Popa, *Observații privind vechimea și semnificația ca izvor istoric a unor toponime maramureșene*, în *Marmația*, III, Baia Mare, 1977, p. 37-54 (n. 29, p. 40) (Infra: Popa 1977).

Indicii ale unei locuiri din aceeași perioadă au fost observate și în punctul *Lazul Mare*, învecinat cu *Zăpodia*, cercetătorii presupunând că este vorba despre aceeași așezare.¹⁵⁹

Tot din secolele XII-XIII și tot la Sarasău, însă de data aceasta în punctul *Cetățeaua* – aflat pe valea Sarasăului, la circa 1,5 Km spre sud de centrul satului actual –, a fost descoperită o fortificație din pământ, a cărei încadrare cronologică a fost realizată în urma studierii ceramicii recuperate; nu au fost identificate urme de construcții.¹⁶⁰ Veacurilor XIII-XIV le aparține și fortificația de pământ cercetată la Oncești – *Cetățeaua*.¹⁶¹

Pe parcursul secolelor XII-XIII așezarea de la Sarasău a fost contemporană cu locuirea din punctul Sighet – *Valea Mare*, situat la confluența pârâului Valea Mare cu râul Ronișoara. Materialul arheologic este asemănător cu cel de la Sarasău, constând din fragmente ceramice, câteva fragmente de fier (nu s-au putut determina formele și utilitatea acestora) și o cute din piatră. Datarea așezării în secolele XII-XIII a fost realizată tot pe baza ceramicii. La aproximativ 400-500 m. spre sud-vest, în punctul *Făget*, au apărut urme de locuire despre care se crede că aparțineau aceluiași sat, dispărut cândva la finalul secolului al XIII-lea, în perioada întemeierii Sighetului.¹⁶²

În acest context pot fi amintite și cercetările arheologice efectuate la Biserica Reformată din centrul orașului Sighet. Se pare că aici au fost identificate urme medievale datate cu probabilitate în jurul anului 1300, acestea aparținând începuturilor așezării, conform opiniei lui Radu Popa. În schimb, cele mai vechi părți ale bisericii – turnul de vest cu portalul și un ancadrament de fereastră – nu pot fi datate înainte de jumătatea veacului al XIV-lea.¹⁶³

¹⁵⁹ Radu Popa, *Cnezatul Marei*, Baia Mare, 1969, n.5, p.7 (Infra: *Popa 1969*); Idem, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 18, 53, 123, 127-128, 129, 132, 233 (Infra: *Popa 1970*); *Cronica săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul Județean Maramureș în perioada 1968-1970*, în *Marmația II*, Baia Mare, 1971, p. 368-378 (p. 369, 372); Radu Popa, *Noi cercetări de arheologie medievală în Maramureș, Șantierul Sarasău*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 22/4, 1971, p. 601-626 (Infra: *Popa 1971*); *Popa, Harhoiu 1989*, pp. 249-250, 265-269; *Kacsó 2011*, p. 470-471 (împreună cu alte trimiteri bibliografice la p. 471-472).

¹⁶⁰ *Popa 1970*, p. 18, 232, 234; *Popa 1971*, p. 602-608; *Kacsó 2011*, p. 472 (și bibliografia).

¹⁶¹ Hadrian Daicoviciu, O. Bandula, Ioan Glodariu, *Cercetările de la Oncești, din Maramureș*, în *Studii și cercetări maramureșene*, I, Baia Mare, 1965.

¹⁶² *Popa 1969*, n. 5, p. 7; Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1968*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 20/3, 1969, p. 471-501 (nr. 132, p.494); *Popa 1970*, p.18-19, 53; *Cronica 1971*, p. 369; Radu Popa, *Urmele unui sat părăsit din feudalismul timpuriu în hotarul Sighetului Marmației*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 26/2, 1975, p. 271-282; *Kacsó 2011*, p. 505 (plus bibliografia).

¹⁶³ *Popa 1970*, n. 57, p. 226; *Maramureșul este un model pentru a înțelege fenomenele similare petrecute în alte părți ale Transilvaniei*, în ziarul *Pentru Socialism*, anul XXXIV, nr. 8642, 1983, p.1-2 (interviu realizat cu dr. Radu Popa de către Gh. Pârja); *Kacsó 2011*, p. 507 (și bibliografia, p. 508).

În prima parte a secolului XIV au fost construite biserica medievală din piatră și reședința fortificată a Bogdăneștilor din Cuhea (azi Bogdan Vodă). Se presupune că biserica de tip „sală”, aparținând goticului timpuriu, a fost zidită undeva în deceniul 4 al veacului al XIV-lea, fiind utilizată până spre finalul secolului XVI¹⁶⁴. Complexul de locuire al Bogdăneștilor a avut mai multe faze de construcție, prima fiind datată aproximativ în aceeași perioadă cu începuturile bisericii, adică prima parte a secolului XIV; dintre ruinele reședinței fortificate au fost recuperate numeroase fragmente ceramice, oase de animale domestice, piese confecționate din metal – pinteni, cuie, catarama, piroane, balamale și accesorii de la îmbrăcăminte.¹⁶⁵

Referitor la biserica veche de piatră din Giulești situația este neclară, în special în privința datării începuturilor ei: cert este că spre finalul secolului XIV biserica era ridicată; însă, dacă se ține seama de elementele arhitecturale, monumentul religios din Giulești poate fi inclus în categoria bisericilor-sală romanice cu cor alungit, date spre sfârșitul secolului XIII.¹⁶⁶

În cele din urmă pot fi amintite și două descoperiri a căror locație este incertă, dar cu importanță pentru acest spațiu, cel puțin în cazul tezaurului de monede arabe. Din acest tezaur, despre care se crede că a fost dezgropat undeva în zona Hustului (azi în Ucraina), 400 de dirhemi arabi de argint, bătuți între anii 896/897 și 935/936 în orașele as-Sas și Samarkand, au ajuns la Muzeul Național Maghiar¹⁶⁷. Chiar și azi este dificil de determinat proveniența monedelor, unele ipoteze sugerând o legătură între depozitarea / ascunderea acestora și prezența în zonă a triburilor maghiare.¹⁶⁸

Cea de-a doua descoperire este formată dintr-o pereche de pandantive din argint și alte câteva bijuterii, despre care se consideră că ar fi putut să facă parte fie dintr-un mormând, fie dintr-un tezaur, cronologic aparținând secolelor XI-XII sau numai veacului al XII-lea.¹⁶⁹

Deși informațiile furnizate de arheologie nu sunt prea numeroase, ele permit totuși formarea unei imagini despre realitățile maramureșene anterioare veacului al XIV-lea. La întregirea acestui tablou istoric contribuie și documentele scrise despre Maramureșul acelor vremuri...

¹⁶⁴ Radu Popa, *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 17/3, 1966, p. 511-528 (Infra: Popa 1966); Radu Popa, *Recherches d'archéologie médiévale au Maramureș*, în *Revue Roumaine D'Histoire*, V/5, 1968, p. 759-780 (p. 769-770) (Infra: Popa 1968); Popa 1970, p. 52, 219, 224-225.

¹⁶⁵ Popa 1966; Popa 1968, p. 770-772; Popa 1969, nr. 5, p. 7; Popa 1970, p. 52, 123-133, 235-237.

¹⁶⁶ Radu Popa, Mircea Zdroba, *Ctitoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc din piatră în Maramureș*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 20/2, 1969, p. 267-285 (în special p. 282-284).

¹⁶⁷ József Hampel, *Ujabb tanulmányok a honfoglalási kór emlékeiről*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1907, p. 228-229; Kacsó 2011, p. 397 (și bibliografia, p. 397-398).

¹⁶⁸ J. Eisner, *Slovensko v pravéki Bratislava*, 1933, p. 266 (Infra: Eisner 1933), apud Popa 1970, p. 45; Kacsó 2011, p. 397.

¹⁶⁹ Eisner 1933, p. 266, apud Popa 1970, p. 45; Kacsó 2011, p. 398.

Prima mențiune documentară a Maramureșului este din anul 1199, fiind bine cunoscută pățania regelui maghiar Emeric. În timpul unei vânători, calul său alergând foarte iute, a căzut, iar piciorul suveranului a rămas prins în scară. Afându-se în pericol de moarte – „o moarte atât de rușinoasă și amară” – regele a fost salvat de către comitele Laurențiu, acesta din urmă fiind la rândul său grav rănit, pierzându-și o mână.¹⁷⁰

Pentru anul 1214, într-una din spețele *Registrului de la Oradea* (1208-1235), sunt amintiți „paznicii pădurii Beregu”, judecător în proces fiind comitele de Bereg, Mescu.¹⁷¹ Am adus în discuție și această informație, chiar dacă nu are legătură directă cu Maramureșul, deoarece este posibil ca și *pădurea Maramureș*, în care vâna regele maghiar, aflată nu foarte departe, să fi avut parte de astfel de „paznici”.

Maramureșul este menționat din nou într-un act din anul 1231 în contextul hotărnicirii unei păduri din comitatul Sătmăr. Este vorba despre pădurea numită Keykus, care spre nord mergea până la *obârșia Maramors (in caput Maramoers)*, „unde ține hotar cu regele”.¹⁷² Din câte se poate deduce, la 1231 Maramureșul era considerat proprietate regală, dar lipsa informațiilor mai detaliate face dificilă determinarea felului de posesiune: efectivă sau una dorită în viitor; de asemenea, este greu de stabilit mărimea teritoriului avut în vedere atunci când se vorbea despre *pădurea Maramureș* sau *obârșia Maramureș*.

După o lacună documentară de 40 de ani, în 1271 numele Maramureșului apare din nou într-un act oficial. La 31 decembrie regele ungar Ștefan V stabilea privilegiile oaspeților așezați în satul Felzaz din comitatul Ugocea. Printre altele, regele îngăduia coloniștilor să pescuiască în Tisa orice fel de pește în zona dintre hotarele pământului lor și *întăriturile pădurii Maramureșului (indagines silve Maramarosi)*.¹⁷³ Din faptul că sunt amintite „întărituri” ale pădurii Maramureș poate să rezulte că limitele regatului în această zonă era tocmai *pădurea Maramureș* împreună cu întăriturile construite aici, însă informațiile existente nu aduc mai multă lumină asupra acestei probleme. Câteva zile mai târziu, la 6 ianuarie 1272, același rege emite un alt document, de această dată chiar în Maramureș (*in Maramwrissio*)¹⁷⁴, ceea ce arată că privilegiul anterior a fost dat tot de undeva din această zonă, de la hotarele Maramureșului cu comitatul Ugocea.

¹⁷⁰ *A Középkori Magyarország Levéltári Forrásai. Diplomatikai Levélár / Diplomatikai Fényképgyűjtemény*: DL 201636 (anul 1199) - <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/a-kozepkori-magyarország-leveltari-forrasai/> (21.10.2016) (Infra: DL sau DF + număr); Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső, *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*, Tom II, Győr, 1865, nr. 1, p. 1-2; *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, Veacul: XI, XII și XIII, Vol. I (1075-1250), Editura Academiei Române, București, 1951, nr. 29, p. 16-17 (Infra: DIR.C.I (XI-XIII)).

¹⁷¹ Johannis Karácsonyi, Samuelis Borovszky, *Regestrum Varadinense. Examini ferri candentis*, Budapest, 1903 (Infra: *Regestrum Varadinense*), nr. 88, p. 184; DIR.C.I (XI-XIII), nr. 67/88, p. 63.

¹⁷² DIR.C.I (XI-XIII), nr. 211, p. 252.

¹⁷³ DIR.C.I (XI-XIII), nr. 145, p. 145 și nota 2, p. 145.

¹⁷⁴ DIR.C.I (XI-XIII), doc. 148, p. 147 și nota 2, p. 147.

Coloniștii occidentali se aflau în această parte a regatului deja de la începutul secolului al XIII-lea sau chiar finalul veacului anterior. O speță a *Registrului de la Oradea*, din anul 1216, se referea la o acuzație de ucidere adusă flandrenșilor (*Flandrenses*) din satul Batar, comitatul Ugocea.¹⁷⁵ Cu această ocazie este amintit și comitele de Ugocea, Esau. De asemenea, în comitatul vecin Sătmar, atunci când regele Andrei al II-lea acordă anumite drepturi „credincioșilor noștri oaspeți teutoni din Sătmar” (anul 1230) este specificat faptul că aceștia au venit în Ungaria sub ocrotirea reginei Gisela / Gizella (*Keysla*)¹⁷⁶ (circa 984 – 1065). Un alt comite de Ugocea, Paul, este amintit în anul 1220¹⁷⁷, ceea ce arată că zona de la hotarele Maramureșului era destul de bine integrată Regatului Maghiar, la aceasta contribuind probabil și amintiții oaspeți.

Politica de colonizare a regilor ungari a fost una consistentă, având în vedere că au fost așezați în părțile central-nordice și estice oaspeți din diferite părți ale Europei: germani (teutoni, *oaspeți ai reginei*; comitatele Novum Castrum / Abaujvár¹⁷⁸, Heves¹⁷⁹ și, bineînțeles, cei din Transilvania), amintiții flandrenși, boemi (com. Borsod)¹⁸⁰ și chiar hispanici – un anume comite Symon și rudele sale, originari din Aragon, s-au așezat în anul 1223, la invitația regelui Andrei al II-lea, în comitatul Sopron.¹⁸¹ Boemii în discuție sunt amintiți în anul 1221, însă aceștia afirmău că sunt oameni liberi și urmașii unor oaspeți boemi („esse liberos et filios hospitum Boemorum”), de unde reiese că așezarea propriu-zisă a coloniștilor a avut loc mai devreme.

O informație, care însă nu face referire la Maramureș decât tangențial, vine din anul 1281. Într-un act emis de regele Ladislau al IV-lea este întărit privilegiul magistrilor Miko și Chepan, fiii comitelui Martaleu, cu privire la satul și pământul Visk din comitatul Ugocea, împreună cu vama și celelalte folosințe, privilegiu luat de la ei de către „rutenii ducelui Leon”.¹⁸² Conform documentului, la 1281, Viskul încă făcea parte din comitatul Ugocea. După aproape două decenii, la 7 mai 1296, regele maghiar Andrei III rezolvă o pricină în favoarea magistrului Johannes, fiul lui Chak, cu privire la moșia Vyskovo (Visk)¹⁸³. Nu se precizează cărui comitat îi aparținea posesiunea, probabil tot

¹⁷⁵ *Reg. Varadinense*, nr. 163, p. 212; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/163, p. 82.

¹⁷⁶ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, III/2, Budae, 1829, p. 211-213; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 198, p. 238-239.

¹⁷⁷ *Reg. Varadinense*, nr. 246, p. 246; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/246, p. 105.

¹⁷⁸ Spre exemplu: *Reg. Varadinense*, nr. 259, p. 249-250; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/259, p. 108 (anul 1220); nr. 67/292, p. 118 (anul 1221) sau nr. 325, p. 126 (anul 1222).

¹⁷⁹ *Reg. Varadinense*, nr. 324, p. 276; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/324, p. 126 (anul 1222).

¹⁸⁰ *Reg. Varadinense*, nr. 316, p. 272-273; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 67/316, p. 124.

¹⁸¹ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, III/1, Budae, 1829, p. 393-396; *DIR.C.I (XI-XIII)*, p. 202, nr. 148.

¹⁸² Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, V/3, Budae, 1830, p. 87-89; *DIR.C.II (XIII)*, nr. 263, p. 234.

¹⁸³ *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 474, p. 423-424 și nota 5, p. 423.

Ugocei, deoarece se pare că abia la 1300 Viskul este inclus între hotarele Maramureșului.¹⁸⁴

Credem că exista deja o oarecare organizare instituțională în Maramureș mai ales după ce la 10 august 1299, același rege Andrei III, confirma printr-un înscris oficial apartenența diecezei de Maramureș la Episcopia Transilvaniei.¹⁸⁵ Acest act este o urmare a conflictului dintre episcopia de Agria și cea a Transilvaniei pentru jurisdicția eclesiastică asupra Maramureșului. Într-un document anterior, din 19 februarie 1299, regele Andrei III stabilea că Maramureșul intră sub jurisdicția episcopiei Transilvaniei.¹⁸⁶ În același înscris se vorbește și despre câteva sate maramureșene, fără menționarea numelor, în care episcopul de Agria a sfințit locuri de cimitire. Conflictul și cercetarea problemei continuând, tranșarea sa în favoarea episcopului Transilvaniei s-a realizat prin amintitul document de la 10 august. La 6 ianuarie 1300, Andrei, episcop de Agria, cerea din nou regelui dreptul la dijmă și jurisdicție spirituală în Maramureș.¹⁸⁷ Din același act reiese și faptul că episcopul de Agria a și început să adune dijelele din Maramureș, fără să aibă acest drept, iar împotriva respectivelor nedreptăți Nicolae, arhidiacon de Solnoc și împuternicit al lui Petru, episcopului Transilvaniei, face apel la judecata papală.

O știre clară despre oaspeții așezați de regalitatea maghiară în Maramureș este transmisă de un document emis în anul 1300, în care se vorbește despre un schimb de proprietăți: regele Andrei III dădea moșiile Rakasz, Fekete-Ardo și Nyirtelek din comitatul Ugocea în schimbul cetății și satului Visk ale magistrilor Mykov și Chepan; regele avea nevoie de Visk pentru ajutorarea oaspeților și celorlalți locuitori ai Maramureșului.¹⁸⁸ Probabil că acesta este momentul în care Viskul trece sub jurisdicția autorităților din Maramureș.

După numai patru ani, la 4 octombrie 1303, este menționat și primul comite de Maramureș.¹⁸⁹ Pe lângă importanța nominalizării primului comite, atrage atenția faptul că, Nicolae, fiul lui Mauricius, este atât comite de

¹⁸⁴ Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Ediția a IV-a, Ediție coordonată și completată de Vasile Iuga de Săliște, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2009, nr. 2, p. 4-5 (Infra: *Mihályi*); *DIR.C.II (XIII)*, nr. 520, p. 476; Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 75 (Infra: *Filipașcu* 1997).

¹⁸⁵ G.D. Teutsch, Fr. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I, Wien, 1857, nr. CCXV, p. 208-209 (Infra: *Teutsch, Firnhaber*); Eudoxiu de Hurmuzaki, Nicolae Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Vol. I/1 (1199-1345), București, 1887, nr. CCCCXXXIV, p. 541 (Infra: *Hurmuzaki-Densușianu*, I/1); *DIR.C.II (XIII)*, nr. 510, p. 467.

¹⁸⁶ *Teutsch, Firnhaber*, nr. CCXIII, p. 207-208; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/1, nr. CCCCXXXIII, p. 540-541; *DIR.C.II (XIII)*, nr. 503, p. 461.

¹⁸⁷ *Mihályi*, nr. 1, p. 1-3; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/1, nr. CCCCXLI, p. 551-553; *DIR.C.II (XIII)*, nr. 521, p. 476-478.

¹⁸⁸ *Mihályi*, nr. 2, p. 4-6; *DIR.C.II (XIII)*, nr. 520, p. 476.

¹⁸⁹ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/1, Budae, 1832, p. 147-148; *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, Veacul XIV, vol. I (1301-1320), Editura Academiei Române, București, 1953, nr. 39, p. 32 (Infra: *DIR.C.I (XIV)*)

Maramureș (*Maramarusio*), cât și de Ugocea. Din actele anterioare referitoare la acest teritoriu se poate observa permanenta legătură dintre Ugocea, un comitat cu o mai veche organizare, și Maramureș. Tot Nicolae fiul lui Mauricus este comite de Maramureș și în anul 1319 (9 februarie).¹⁹⁰

O altă știre legată cu probabilitate de Maramureș provine tot de la începutul veacului al XIV-lea. În cronica lui Ottokar de Styria este menționat pentru anii 1307-1308 un voievod a cărui țară a fost localizată în proximitatea geografică a Cnezatului Haliciului, considerându-se că ar putea să fie vorba despre un conducător local de undeva din Maramureș.¹⁹¹ Conform unei alte opinii, respectiva „țară a românilor” (*Walachenland*) s-a aflat în zona de nord-vest a Moldovei.¹⁹²

Începuturile orașului Sighet, după cum reiese și în urma descoperirilor arheologice, se regăsesc undeva la cumpăna secolelor XIII-XIV. O primă mențiune scrisă a localității se crede că ar putea să provină din anul 1308, când a fost redactată *Descrierea Europei orientale / Descriptio Europae Orientalis* de către așa-numitul Geograf Anonim / Anonymi Geographi.¹⁹³ La un moment dat acesta înșiră râurile din partea transilvană a Ungariei – „fluvii navigabile, pe care este dusă sarea în corăbii mari, în tot regatul, și în alte regate vecine” – printre acestea apărând și denumirea Soget. Cercetătorul maghiar Györffy György a considerat că Soget ar putea să fie Siget¹⁹⁴, deși din textul geografului medieval reiese destul de clar că este vorba de un râu, Soget fiind identificat de învățatul polonez Olgierd Górka cu Siretul.¹⁹⁵ În schimb, este mai verosimil faptul că printre provinciile și ducatele mari ale Ungariei enumerate de geograf se află și Maramureșul (*Malamors*).¹⁹⁶

Din nou, vreme de peste un deceniu, Maramureșul lipsește din atenția actelor oficiale. Abia în anul 1317, probabil, regele Carol Robert acordă un privilegiu lui Dragomir și fraților săi, fiii lui Dragoș din satul Giulești, pentru

¹⁹⁰ *DIR.C.I (XIV)*, nr. 342, p. 308-309.

¹⁹¹ Popa 1970, p. 195; Turdor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Centrul de Studii Transilvane. Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2003, p. 296.

¹⁹² *Istoria Românilor*, Vol. III (*Genezele românești*), Coord. Ștefan Pascu, Răzvan Theodorescu, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 584.

¹⁹³ Anonymi Geographi, *Descriptio Europae Orientalis / Descrierea Europei Orientale*, în G. Popa-Liseanu, *Izvoarele Istoriei Românilor*, Vol. II, Editura Bucovina, București, 1934, p. 31, 58 (Infra: *Popa-Liseanu 1934*); textul din 1308 nu este cel original, ci o copie, considerată cea mai veche și completă, în afară de aceasta existând alte cinci copii, vezi la p. 13, nota 1.

¹⁹⁴ Györffy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, IV, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998, p. 126, 128; Kacsó 2011, p. 505; Sebestyén Zsolt, *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára*, Bessenyei Könyvkiadó, Nyiregyháza, 2012, p. 130 (<http://docplayer.hu/2365894-Sebestyen-zsolt-maramaros-megye-helysegneveinek-etimologiaiszotara.html> - 11.10.2016).

¹⁹⁵ *Popa-Liseanu 1934*, p. 58, nota 12.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 29, 57.

moșiile Giulești și Nires.¹⁹⁷ Despre o altă donație a aceluiași rege – fără a se preciza anul, numai faptul că privilegiul a fost acordat de Carol Robert (1308-1342) – aflăm dintr-un act emis la 15 septembrie 1349, unde se vorbește despre Giula, fiul lui Dragoș, care se plânge regelui Ludovic (1342-1382) că a fost alungat de pe proprietățile sale Giulești și Nires de către Ștefan, fiul lui Iuga, și fratele său, aceștia alăturându-se necredinciosului Bogdan.¹⁹⁸ Astfel, cel mai vechi document păstrat ce face referire la românii maramureșeni rămâne actul din 22 septembrie 1326, prin care regele Carol Robert dăruiește pământul numit Zurduky (identificat fie cu satul Strâmtura, fie cu Bârsana, cea de-a doua variantă fiind mai plauzibilă) cnezului Stanislau, fiul lui Sten (Stan).¹⁹⁹

Apoi, în anul 1320 este amintit un anume *Georgius de Maramaros*, arhidiacon, acesta fiind martor în cazul unor împărțiri de moșii.²⁰⁰ În același an, la 25 mai, este pomenit și vicarul de Bereg, Maramureș și Ugocea.²⁰¹

Un alt moment din istoria Sighetului este anul 1326. Într-un act emis la 29 iunie 1341 a fost transcris privilegiul acordat la 14 mai 1326 bisericilor din Maramureș de către Bolezlaus, arhiepiscop de Strigoni (Ungaria), printre alții fiind amintit și păstorul bisericii din Zygeth.²⁰² În general aceasta este considerată data (14 mai 1326) primei atestări documentare a Sighetului. Deși în anul 1329 (aprilie 26) regele Carol Robert acordă drepturi orășenești – printre care și dreptul de a ține târg – celor patru comunități de oaspeți, Câmpulung, Hust, Teceu și Visk²⁰³, Sighetul va beneficia de aceleași privilegii abia din 1352²⁰⁴, în timpul domniei fiului și urmașului regelui Carol Robert, Ludovic I.

¹⁹⁷ Mihályi, p. 32, nota 5 – Ioan Mihályi afirmă că despre o donație din anul 1317 pentru amintitul Dragomir, fiul lui Dragoș, se face referire în lucrarea manuscrisă *Productio Nobilium Anni 1752* (p. 60) aflată în arhiva comitatului.

¹⁹⁸ Mihályi, nr. 13, p. 31-32; *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, Veacul XIV, Vol. IV (1341-1350), Editura Academiei Române, București, 1955, nr. 732, p. 501; *Popa 1969*, p. 9 și notele 15-16.

¹⁹⁹ Mihályi, nr. 3, p. 7-9; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/1, nr. CCCCLXXII, p. 596-597; *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Ediderunt: Antonius Fekete Nagy, Ladislaus Makkai, Études sur l'Europe Centre-Orientale, 29, Budapest, 1941, nr. 40, p. 66-68; *DIR.C.II (XIV)*, nr. 407, p. 197-198.

²⁰⁰ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/2, Buda, 1832, p. 261-264; *DIR.C.I (XIV)*, nr. 383, p. 334.

²⁰¹ Ferdinandus Knausz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*, II (1273-1321), Strigonii, 1882, nr. 889, p. 777; *DIR.C.I (XIV)*, nr. 419, p. 354.

²⁰² Informații: dr. Livia Ardelean (Cluj-Napoca, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj); DF 247881; vezi și: Teofil Ivanciuc, *Sighetul Maramureșului. Patrimoniu și turism*, Editura Valea Verde, Sighetul Marmăției, 2012, p. 17.

²⁰³ DL-DF 247223; *Hurmuzaki-Densușianu*, I/1, nr. CCCCLXXXV, p. 611-612; Mihályi, nr. 4, p. 10-13; *DIR.C.I (XIV)*, nr. 537, p. 283-286.

²⁰⁴ Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepüléséről a XVIII század elejétől*, Budapest, 1943, p. 25 – autorul nu precizează de unde cunoaște această dată (1352); *Popa 1970*, p. 102; *Filipașcu 1997*, p. 45 (de asemenea fără precizarea sursei pentru anul 1352).

În anul 1332 arhidiacon este tot un Gheorghe, probabil aceeași persoană cu cea de la 1320. De data aceasta clericul este cuprins în lista martorilor unui act emis de capitulul din Agria.²⁰⁵ Arhidiaconatul de Maramureș este amintit din nou în 1334, în contextul strângerii dijmelor papale pe șase ani (1332-1337), fiind indicat un anume Benedict ca deținând demnitatea de paroh în Sighet, alături de parohii de Hust și Câmpulung (*Longo Prato*), Grigore, respectiv Ioan.²⁰⁶ În acest moment arhidiaconatul de Maramureș se afla din nou sub jurisdicția Agriei.²⁰⁷

Deja din deceniul trei al veacului al XIV-lea, dar mai ales din deceniul următor, când se declanșează și conflictul dintre Bogdan de Cuhea, pe de-o parte și Dragoș de Giulești și autoritățile regale, pe de altă parte, informațiile scrise privind Maramureșul se înmulțesc vizibil, astfel conturându-se tot mai clar istoria medievală a acestei țări.

Datele prezentate în acest material, arheologice și scrise, au rolul de a atrage atenția asupra faptului că Țara Maramureșului a avut o istorie bine conturată și înainte de veacul al XIV-lea – mai ales dacă ținem seama de faptul că „77 de sate apar documentar în condiții ce presupun existența lor anterioară veacului al XIV-lea”²⁰⁸ – chiar dacă informațiile ajunse până la noi sunt mai puține în comparație cu alte regiuni istorice.

²⁰⁵ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/3, Budae, 1832, p. 652; *DIR.C.III.(XIV)*, nr. 57, p. 254.

²⁰⁶ *DIR.C.III.(XIV)*, nr. 56, p. 248, 251, 252.

²⁰⁷ *DIR.C.III.(XIV)*, nr. 56, p. 248.

²⁰⁸ Popa 1970, p. 119.

Între istorie și arheologie: prospecțiuni arheologice în Maramureșul Istoric

Prof. Marius Voinaghi
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetu Marmăției

Cercul de Istorie *Gemina* și tinerii capabili de performanță la istorie, din cadrul Colegiului Național „Dragoș Vodă”, au întreprins în cadrul săptămânii „Școala altfel”, în primăvara anului 2016, trei prospecțiuni arheologice: la Coștiui, la Crăciunești – *peștera Mohelca*, și pe valea Izei.

La intrarea în Coștiui, în locul numit de săteni Epreș, la confluența Seneșului cu pârâul Coștiui, a fost identificată o structură patrulateră de dimensiuni aproximative 180x200 m, posibil un castru roman de pământ, ținând cont de faptul că „fortificația” șanț, val de apărare delimitează acest patrulater, unindu-se în unghi drept. Doar cercetarea sistematică va putea surprinde veridicitatea ipotezei, datarea acestei fortărețe numite de Filipașcu *Castellum*, „după care își luă numele satul Coștiui” (Filipașcu, 1997, 19).

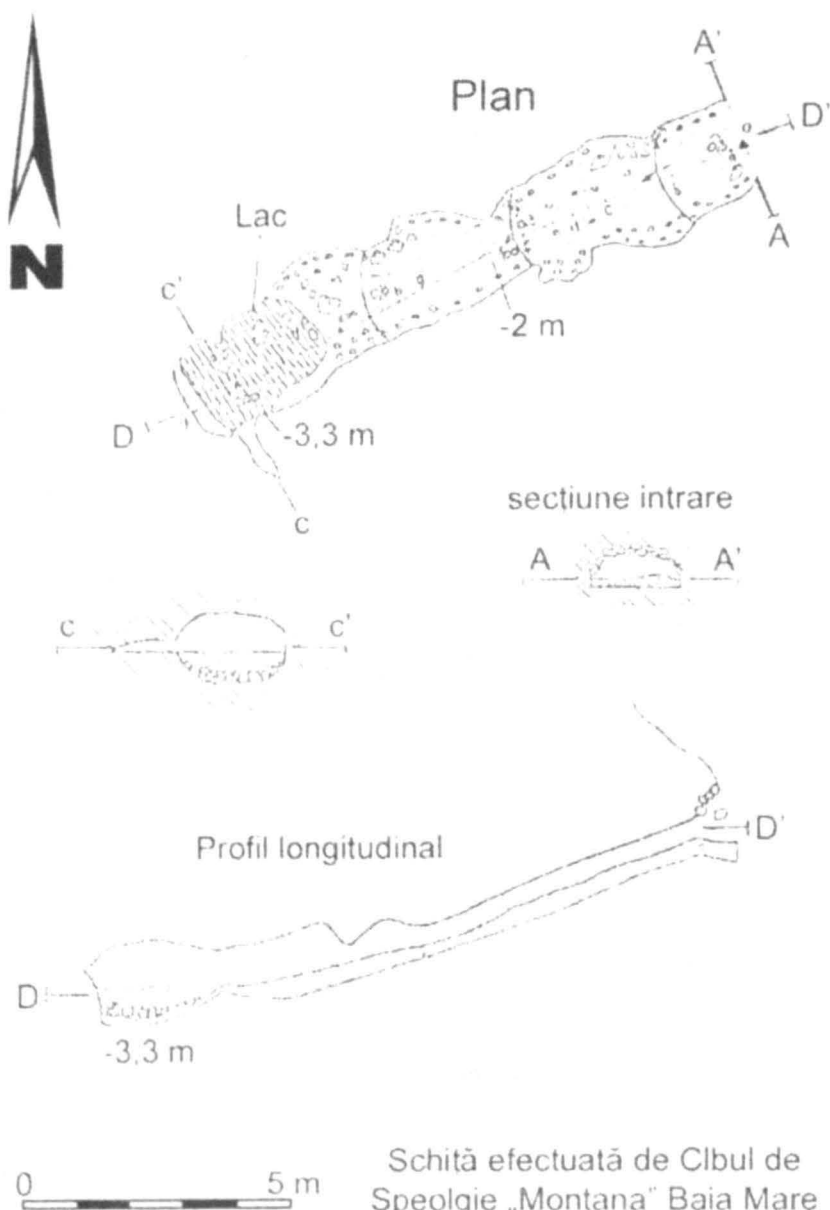
Situl arheologic *Mohelca* (Crăciunești) este cunoscut în literatura de specialitate pentru locuirea medievală evidențiată în cadrul săpăturilor arheologice din anul 1972. Etimologic, termenul provine din slavă, în limba ucraineană *mohelca* înseamnă mormânt.

Movila are o lungime de circa 70 m, lățime de 40 m, iar înălțimea de 12 m. La mijlocul versantului estic, la înălțimea de 4 m se află intrarea în Peștera Mohelca. Peștera este o cavitate mică, descendentă (dezvoltare 11,7 m, denivelare -3,3m) având o galerie de acces de 9 m, care se încheie cu un mic spațiu circular cu înălțimea de 1 m (Chiș, 2003, 39).

Foto Timur V. Chis

Am decolmatat intrarea în peșteră și am demonstrat faptul că ea nu este pusă în corelație nici cu locuirea din preistorie sau așezarea slavă de secol VII din zonă. Intrarea și canalul de 9 metri ce duce în sala din centru nu prezintă urme antropice, nefiind identificat niciun aspect magico-religios. Peștera este alcătuită dintr-un conglomerat de terasă cu elemente de dimensiuni mari și mici de gresie, marne și cuarț, cimentate printr-un liant magno – argilos, spălat de apele Tisei. În concluzie, geneza fluviatilă a Peșterii Mohelca, formată prin levigare, este acum o certitudine.

Vineri, 22 aprilie 2016, Cercul de Istorie „Gemina” din cadrul Colegiului Național „Dragoș Vodă” Sighetu Marmăției a organizat, pe valea Izei, o excursie tematică de prospecțiuni arheologice, intitulată „Între arheologie și istorie”²⁰⁹.

Prima oprire a avut loc la Oncești, toponim sătesc inclus de către Radu Popa în categoria celor ce provin din antroponime (cca. 25% din totalul așezărilor de secol XIV - XV, Oancea fiind atestat documentar Wanchuk. Comuna a fost atestată Vancsukfalva (1405/1659), Vancsfalva (1405/1659) sau Wanchokfalva (1408) (Popa, 1977, 45) și făcea parte din cnezatul de vale al Varaliei (Subcetate) de pe cursul inferior al Izei (Popa, 1970, 161). De aici provin un topor masiv de piatră perforat din neolitic (Bobână, 2009, 12) și o verigă de aur, cu capetele răsucite în formă de cârlig, datată în Bronz Mijlociu I (Kacsó, 1992, 26). Totodată a fost semnalată o așezare aparținând culturii Suci de Sus, sau grupului Lăpuș în locul „Pe Corni” (Kacsó, 1987, 59) și una de epoca bronzului la ieșirea dinspre Vadu Izei (Ivanciuc, 2005, 279), însă în literatura de specialitate Onceștiul rămâne celebru pentru depozitul de spade datat în Bronz târziu 4, respectiv Hallstatt B1 descoperit în așezarea de tip Gáva din punctul „Bolteni” (Kacsó, 2000, 210-214) și așezarea de epocă dacică de secol I-II, peste care s-a suprapus cea medievală de secol XIV de pe dealul „Cetățeaua” (Kacsó, 2011, 343).

Din marginea de vest a cimitirului actual, pe terasa înaltă din stânga Izei, în punctul „Bolteni”, la cca. 500 de m. de centrul Onceștiului, au fost recoltate mai multe fragmente ceramice de final de epoca bronzului și început de epoca fierului. Fragmentele ceramice din pastă grosieră, de culoare galben – cenușie au în compoziție nisip cu bobul mare, și sunt acoperite cu slip de culoare cărămidă sau brun cărămidă. Ele aparțin unor oale de dimensiuni mijlocii, străchini sau castroane (Planșa I, fig. 1 – 4);) (Planșa III, fig. 1 – 6). Cele din pastă fină, care au ca și degresant nisip fin, sunt decorate cu striuri (Planșa I, fig. 2). Din același punct arheologic am identificat în Muzeul de Istorie și Arheologie Sighetu Marmăției un fragment ceramic de culoare neagră, decorat cu un motiv spiralat (Planșa III, fig. 7) și un răzuitor din silex, de culoare neagră (Planșa I, fig. 7)²¹⁰.

Următorul obiectiv urmărit îl reprezintă Ieud, atestat ca sat românesc în secolul XIV, și care apare în documente cu un nume ce derivă din vocabularul limbii maghiare, fiind explicat ca derivând din jó + d= râu (Popa, 1977, 43). Primul act în care este amintit Ieudul este cel din 2 februarie 1365, prin care regele angevin Ludovic I dăruiește voievodului Balc un număr de nouă sate de pe Iza superioară și Vișeu, printre care și villa Ieud (Mihalyi, 1900, 15).

Descoperiri atribuite culturilor preistorice amintim: o așezare aparținând culturii Suci de Sus semnalată în punctul „Podul de la gura Gârbovei” (Kacsó, 2003a, 137) și un mormânt de incinerare din perioada hallstatitană (Kacsó, 2011, 342 – 345).

²⁰⁹ Mulțumim domnului Teofil Ivanciuc pentru ghidajul realizat și doamnelor profesoare Crina Voinaghi și Simona Havrileț pentru colaborare.

²¹⁰ Mulțumim domnului Gheorghe Todinca pentru materialul pus la dispoziție.

Periegeha noastră a vizat terasa stângă a Izei, foarte aproape de drumul județean Vad – Săcel, pe valea pâraului Gârbova. Din pământul proaspăt arat am recoltat fragmente ceramice atipice de epocă medievală și modernă și un singur fragment ceramic preistoric, care din păcate este foarte degradat (Planșa II, fig. 1-8)

Obiectivele istorice vizitate au fost Biserica din Șesuri, respectiv cea din Deal.

Biserica de lemn din Dealul Ieudului a fost supusă cercetărilor dendrocronologice, în anii 1996-1997, de către Alexandru Baboș de la Universitatea Lund-Suedia, și Olafur Eggertsson de la Institutul Islandez pentru Cercetări Forestiere, stabilindu-se data exactă a tăierii lemnului din care aceasta a fost construită, undeva în intervalul 1610-1621, fiind zugrăvită de către Alexandru Ponehalschi, în anul 1782, în stil postbizantin (*Ivanciuc, 2008*).

Pentru ultimul obiectiv urmărit, reședința feudală a familiei bogdăneștilor, am urmat Valea Sărată, afluent de partea stângă a Izei. Pe terasele din zonă am recoltat fragmente ceramice atipice, de epocă medievală și modernă și material litic.

Cuhea, azi comuna Bogdan Vodă, aparține celui mai important grup de nume de așezare din Maramureș, cel al toponimelor sătești ce derivă din nume apelativ latin sub formă maghiarizată: Kohnya (1353, 1360), Kuhnya (1365/1384), Konyha (1447/1453) (*Popa, 1977, 41*). Am vizitat reședința feudală întărită (*Ivanciuc, 2012, 10*) intrată în literatura de specialitate (*Vásáry, 2005, 159*), din punctul „Grădina lui Cărlig”, de pe marginea terasei înalte 25-30 de m din stânga Izei, situată pe un mic promontoriu delimitat din trei părți de pante abrupte (*Popa, Zdroba 1966, 8*). Arheologic, în cele trei campanii – 1964, 1965 și 1984 (*Popa, Iuga, 2005, 297 - 300*) – au fost surprinse două faze de construcție a unui turn-locuință dreptunghiular de dimensiuni mari (12/9 m), înconjurat de o curte, care în faza a II-a a fost pavată cu pietre de râu și închisă de o palisadă. Radu Popa considera că turnul avea unul sau două niveluri construite din lemn, cu lipitură groasă de pământ, deasupra pivniței-depozit, iar acoperișul a fost făcut din șindrile. Dintre accesorii s-au conservat balamalele și tâșanile ușii. Construcția a fost distrusă de un incendiu (*Rusu, 2005, 505*). În umplutura locuinței și pe promontoriul pe care acesta a fost ridicată au fost descoperite ceramică (în mare parte oale cu marginea dreaptă), vârfuri de săgeți de diferite tipuri, șase piteni de fier datați în prima jumătate a secolului al XIV-lea, lame de cuțit, din care unul de luptă, un pahar de sticlă pictată, o talpă de sfeșnic, două fragmente de opaiț, un mâner de căldărușă, o fusaiolă, o cataramă de centură din fier și fragmente de cahle dintr-o sobă datată anii '30 ai secolului al XIV-lea (*Kacsó, 2003b, 28*).

Arheologia problematicei este completată cu succes de istoriografia recentă. Potrivit istoricului Ovidiu Pecican cronologia temei se situează astfel:

1) post 1330 - ante 1343 – cândva în interiorul acestui interval de timp, pentru un număr neprecizabil de ani, Bogdan de Cuhea este voievod al românilor maramureșeni. Perioadă în care regalitatea îi concede privilegii pe care abia diploma din 1365 le retractează, odată cu confiscarea moșiilor;

2) 1349 – Bogdan de Cuhea este menționat într-un conflict de moșie cu nobilul român Giula și fiii lui – printre ei se numără și Dragoș din Giulești - din cauza neaderării acestora la o acțiune a lui Bogdan, fapt care i-a atras calificarea regală ca *necredincios învederat*;

3) 14 mai 1353 – Bogdan de Cuhea este menționat în continuare în Maramureș. Iuga, fratele lui, este deja mort. Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga, își delimitează posesiunile de cele aparținând unchiului lor, cu care erau învecinate;

4) ante 1360 – Casa lui Bogdan din localitatea Cuhea a fost incendiată de două ori, la date diferite.

5) 2 februarie 1365 – Balc primește proprietăți împreună cu confirmarea calității sale de nobil. Tot acum Bogdan de Cuhea este desemnat ca stăpân, de câțva timp – neprecizat – al Moldovei (*Pecican, 2010, 189 – 190*).

Ținând cont de faptul că aceste periegeheze arheologice, pe lângă valoarea istorică, au și o reală valoare educativă, ne propunem continuarea acestor activități în vechiul cnezat de vale al Mării.

Bibliografie

Bobâna, 2009 – Bogdan Bobâna, *Stadiul actual al cercetărilor arheologice privind neoliticul din nord-vestul României (județul Maramureș)*, în Marmația, 9/1, Baia Mare, 2009, pp. 7 – 18.

Chiș, 2003 – Timur Chiș, Andrei Michnea, *Mohelca – peșteră sau altar?*, în Speomond, nr. 7 – 8, 2202 – 2003, p. 39.

Filipașcu, 1997 – Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997, 223p.

Kacsó, 1987 – Carol Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suci de Sus – Kultur*, Dacia N.S., XXXI, 1-2, 1987, pp.51 – 75.

Kacsó, 1992 – Carol Kacsó, *Comori preistorice din Țara Maramureșului*, Baia Mare, 1992 (catalog de expoziție).

Kacsó, 2000 – Carol Kacsó, *Spade din bronz din Maramureș*, Revista Angustia, 5, 2000, pp. 209 – 220.

Kacsó, 2003a – Carol Kacsó, *Noi descoperiri Suci de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei*, în Marmația, 7/1, Baia Mare, 2003, pp. 105 – 181.

Kacsó, 2003b – Carol Kacsó, *Radu Popa și cercetarea arheologică în Maramureș*, în In memoriam Radu Popa: temeuri ale civilizației românești în context european, coord. Daniela Marcu Istrate, Angel Istrate, Corneliu Gaiu, Cluj – Napoca, 2003, pp. 25- 40.

Kacsó, 2011 – Carol Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, în Bibliotheca Marmația, 3, vol. I, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2011.

Ivanciuc, 2005– Teofil Ivanciuc, *Descoperiri arheologice inedite în Țara Maramureșului*, în Acta Musei Maramorosiensis, III, 2005. **Ivanciuc, 2008** – Teofil Ivanciuc, *Ieudul - campionul datărilor false sau greșite*, în

<http://www.sighet->

[online.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=660:ieud-campionul-datarilor-false-sau-gresite-partea-i&catid=37:cultura&Itemid=2](http://www.sighet-online.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=660:ieud-campionul-datarilor-false-sau-gresite-partea-i&catid=37:cultura&Itemid=2).

Ivanciuc, 2012 – Teofil Ivanciuc, *Din arheologia Țării Maramureșului. Istoricul cercetărilor. Bibliografia străină*, în *Marmația*, 10/1, 2012, pp. 7 – 17.

Mihalyi, 1900 – Ioan Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Maramureș – Sziget, 1900.

Pecican, 2010 – Ovidiu Pecican, *Letopiseșul unguresc. O scriere istorică din Ungaria angevină*, Tribuna, Cluj Napoca, 2010, 190 p.

Popa, 1970 – Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, Biblst. XXV, București, 1970, 304 p.

Popa, 1977 – Radu Popa, *Observații privind vechimea și semnificația ca izvor istoric a unor toponime maramureșene*, în *Marmația*, III, Baia Mare, 1977, pp.37-52.

Popa, Iuga, 2005 – Radu Popa, Georgeta – Maria Iuga, *Noi cercetări arheologice și lucrări de conservare la Cuhea (Bogdan Vodă) în Maramureș*, în *Marmația*, 8/1, Baia Mare, 2005, pp. 297 – 310.

Popa, Zdroba, 1966 – Radu Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, pp. 4 – 32.

Rusu, 2005 – Adrian Andrei Rusu, *Castelarea Carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII – XIV)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005, 653p.

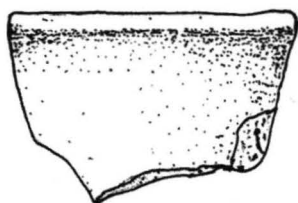
Vásáry, 2005 – István Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre – Ottoman Balkans, 1185 – 1365*, Cambridge, 2005, 230 p.

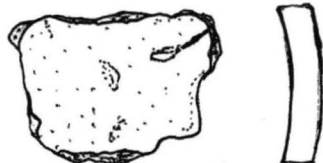
1

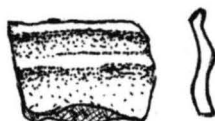
2

3

4

5

6

7

Planşa I Onceşti - Bolteni

1

2

3

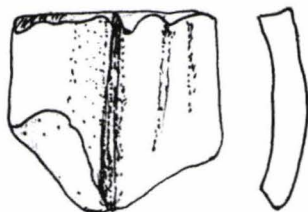
4

5

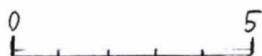
6

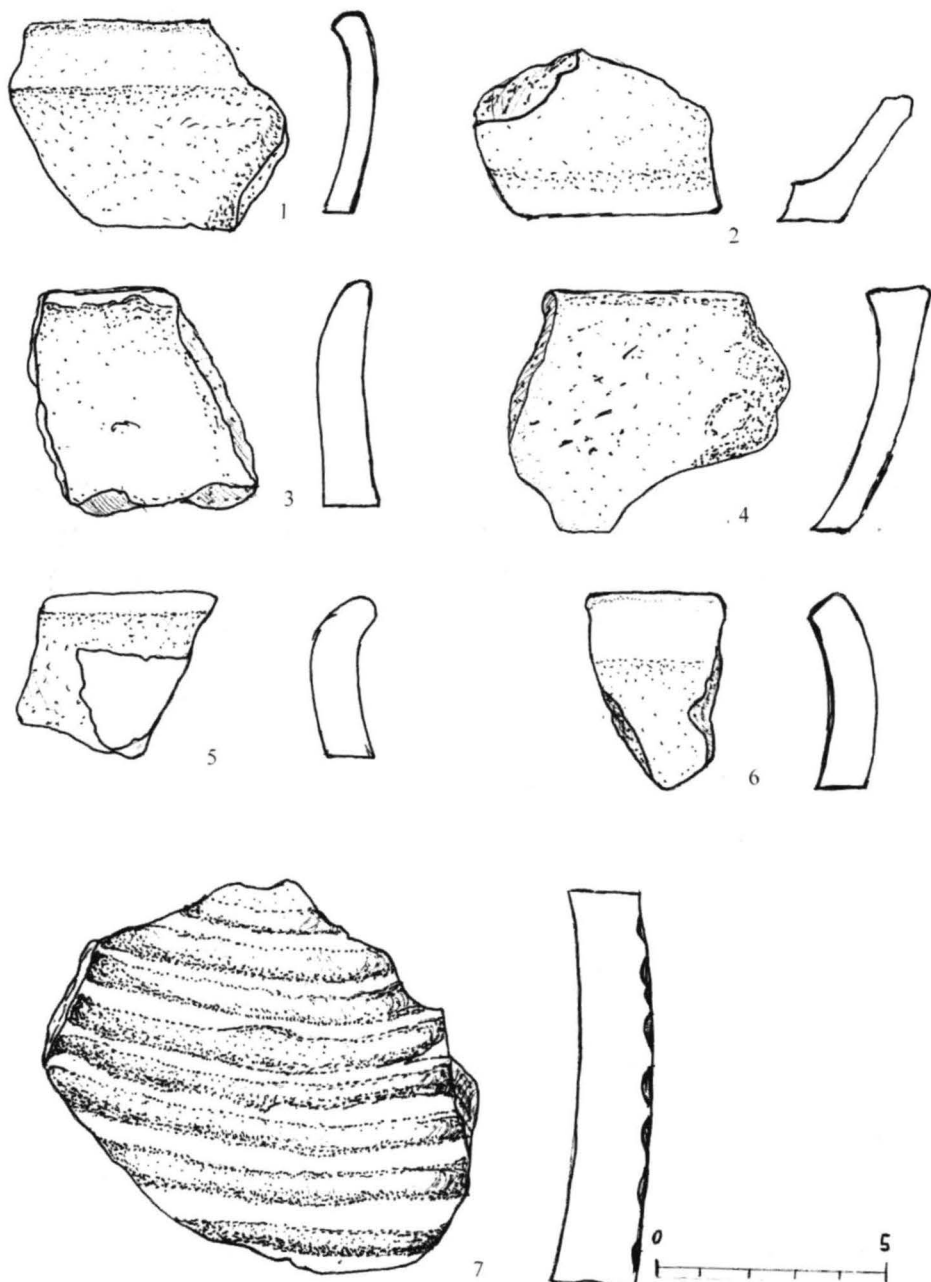
7

8

Planşa II leud – Podul Gârbovei

Planşa III Onceşti – Boltenei SII (1989)

До питання формування латинської юридичної термінології (83 р.до н.е. – 31 р.до н.е.)

Дацьо О.Г., Швед Е.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Відомо, що основи сучасної юриспруденції були сформовані у стародавньому Римі. Оскільки латинська мова є писемною мовою джерел римського цивільного права, то становлення сучасного юриста не можливе без оволодіння елементами латинської лексики, граматики і, що особливо важливо латинської юридичної фразеології.

Пропоноване дослідження є спробою простежити як крок за кроком формувалась латинська юридична термінологія, починаючи з 83 по 31 рр. до н.е., тобто охоплює період встановлення у Римі диктатури Сулли та перші роки принципату Октавіана Августа.

Здобувши перемогу над Матридатом, у 83 р. до н.е. в Італії з'являється Сулла. Ставши диктатором, він вносить противників до проскрипційних списків. Це означало, що вони залишились поза правом, майно їх було конфісковано. Сам Сулла на підставі закону Валерія про владу (lex Valeria de imperio) отримав диктатуру на необмежений термін. Він зміцнив роль сенату, збільшивши число senatorів до 600. Відповідно до реформи Сулли, у склад сенату увійшли всі колишні квестори, а їх сило зросло до 200. Вершники, яких особливо зненавидів Сулла, були усунені від участі у судах, які знову перейшли у компетенцію senatorів. Одночасно була збільшена кількість постійних трибуналів (quaestiones perpetuae); виник новий трибунал, що розглядав справи, пов'язані із зловживанням під час виборів (quaestio ambitus) та ін..

Найбільшим ударом для народних мас було знищення влади трибунів, - відповідно до реформи Сулли, трибуни мали право розглядати на народних зборах питання, попередньо узгоджені в сенаті.

У цей період у Римі зростає вплив елліністичних та східних культів. Найбільший вплив на спосіб мислення римлян має стоїцизм, поширювачами якого у колі Сцініона Молодшого були грецький історик Полібій та філософ-стоїк Панаїтій з Родоса. Під впливом Стої формуються підвалини римського цивільного права. Стоїцизм мав також великий вплив на релігію. Авгури все частіше зловживають ворожіннями з політичною метою. Починається це з другої половини II ст., коли ухвалений закон Елія Фурія (lex Aelia Furia) постановив, що вищі урядовці і трибуни в дні, призначені для коміцій, можуть обстежувати небо (spectio) і залежно від результату спостереження переривати комісії (obnuntiatio). Отже, не випадково, що три великі юристи: Публій Муцій Сцевола, Марк Юній Брут і Марк Манлій, яких Помпоній називає у «Дігестах» творцями римського цивільного права, - є стоїками і учнями Панаїтіоса. Що перебуває в той час у Римі. Саме стоїчна діалектика, викристалізовуючи науку про поняття, суди, допомогла впорядкувати правові відносини і

систематизувати правові норми. Відомо, що Марк Юній Брут використовував при вивченні цивільного права форму періпатетичного діалогу. До фундаторів права, яких називає Помпоній, повинен був долучитися син Публія Сцеволи, Квінт Муцій Сцевола, відомий верховий жрець (*pontifex maximus*), консул з 95 р. до н.е., який учив Ціцерона праву. Це був один із небагатьох справедливих намісників Риму, що написав твір у 18 книгах, якизувався на стоїчній доктрині, котру Сцевола добре опанував, будучи учнем Панаїтія. Цей твір був першою системою римського цивільного права, опрацьованою щодо окремих випадків, наприклад, про легатів (*de legatis*), про крадіжки (*de furtis*), про товариства (*de societatibus*).

Про зацікавлення цивільним правом свідчать назви двох інших праць, які, на жаль, не збереглися: книга «*De magistratibus*» написана консулом Семпронієм Тудітаном у 129 р. до н.е. та твір «*De potestatibus*» Марка Юнія.

В епоху громадянських воєн після смерті Сулли політична ситуація в Римі була складна. Позитивним було те, що повернено повністю владу народних трибуналів, ослаблену Суллою, а до постійних карних трибуналів (*quaestiones perpetuae*) знову введено вершників. Згідно із законом Аврелія (*lex Aurelia*), ці постійні карні трибунали на третину повинні були складатися з вершників, сенаторів та трибунів-скарбників (*tribuni aerarii*).

Перебування Гая Юлія Цезаря при владі характерне тим, що він сконцентрував у своїх руках владу диктатора (*dictator in perpetuum*)? владу трибуна та владу нагляду за звичаями (*praefectura morum*). Опорою його влади було військо, однак він намагався завоювати симпатії римського суспільства та населення підкорених територій. Цього він досяг, надаючи право римського громадянства поселенням Галії, іспанським містам, а також містам Нарбонської Галії; крім цього, закон Юлія Цезаря про муніципіїв (*lex Iulia municipalis*) сприяв зростанню симпатій з боку жителів муніципіїв. Прихильники Цезаря обіймали керівні посади, а це гарантувало йому право заступництва (*commendationis*). Будучи талановитим організатором, Цезар планував багато реформ, хотів кодифікувати римське право, здійснив реформу календаря, розбивши рік на 365 днів.

В останньому 50-річчі римської республіки при виборах у Римі найбільшу роль відіграв явний підкуп, якому не міг запобігти навіть закон про зловживання під час виборів (*de ambitu*). Для здобуття голосів на виборах звертались до посередництва так званих *diversores*, тобто урядовців, які займались розподілом зерна. Існувала також домовленість про обіцяні квоти у посередників (*sequestres*), які виплачувались після оголошення результатів виборів. Ні урядовці, що керували розподілом зерна, ні посередники не приховували цього. Відомий випадок, коли їх збори були у будинку консула Сулли, а суми, якими вони оперували, були дуже великими. Не винятком був і трибунал претора, який став ареною політичної боротьби і особистих поррахунків. Поширена у небувалих

розмірах підкупність є ознакою дегенерації публічного життя у Римі того часу. Вислів *пріймати* (accipere) стає в той час терміном для означення хабарництва. Слова Югурти про продажне місто, яке скоро загине якщо тільки не знайдеться купець, досконало характеризують часи занепаду республіки. Поширилось підкупництво і у римському суді. Відома афера з 74 р. до н.е., так званий Юніанський суд (iudicium Iunianum), коли один із суддів брав гроші як від позивача, так і від відповідача для оплати інших суддів.

У римських провінціях спостерігаються великі зловживання намісників та здирства. Про це свідчить велика кількість судових процесів про здирства (de repetundis).

У той же час зростає заборгованість населення, стає нормою жити вище матеріальних можливостей.

Деградацію політичного життя супроводить розклад сімейного життя, особливо у середовищі сенаторів. Давній патріархальний устрій сім'ї занепадає, все рідше можна зустріти серед сенаторів шлюби, коли жінка переходила б з-під влади батька під владу чоловіка. З літератури того часу дізнаємося про процеси, пов'язані із вбивствами, отруєнням, численними розлученнями.

Все більше поширюється явище визволення невільників, які, будучи вільними, приносять своїм попереднім власникам більше користі, стаючи їх клієнтами. Часто трапляється, що вони займають дуже привілейовані посади, такі клієнти є майже у всіх багатих людей. Наприклад, Марк Туллій Ціцерон мав клієнта – улюбленця Тірона, який після смерті Ціцерона опублікував його твори. Поряд із зростаючою роллю клієнтів, зростає їх заможність. Вже закон Папія (lex Papia) передбачає випадки, коли клієнт може залишити маєток на суму, що перевищує сто тисяч сестерцій.

У 31 р. до н.е. на чолі римської держави стає принцепс Октавіан Август. Він отримав вищу владу проконсула (imperium maius proconsulare), і таким чином підпорядкував своїй владі усіх намісників у провінціях, а також право верховного командування армією. Другою правовою підставою влади Августа було визнання за ним до кінця життя влади трибуна (potestas tribunicia), яка давала йому право скликання зборів (ius agendi cum plebe), право радитись з сенатом (consulendi senatum), а також робила його особу недоторканою. Хоча продовжували існувати сенат, уряди консулів, претори, едили і квестори, однак вибирали їх, головним чином, із кандидатів, які рекомендував принцепс на основі підпорядкованого йому права рекомендації (ius commendationis). Разом з епохою Августа закінчилася епоха громадянських воєн, Октавіан проголосив Римський мир (Pax Romana), прославляли у своїх творах численні письменники та поети.

Всі заходи, які проводив Август, повинні були сприяти відродженню римського суспільства та сім'ї. Деморалізації сімейного життя повинен був запобігати прийнятий закон про заборону перелюбів (lex de adulteris prohibendis), згідно з яким за перелюб засуджували на

сувору кару. Поряд з ним був прийнятий закон, що зобов'язував сенаторів до обов'язкового одруження (*lex de maritandis ordinibus*). Цей закон передбачав пріоритет у політичній кар'єрі для батьків багатодітних сімей. З цією ж метою був прийнятий закон Папія Попея (*lex Papia Poppaea*) з 9р., який позбавляв бездітні сім'ї права спадкоємства і передбачав, що чоловік не може спадкоємцем дружини, а дружина – чоловіка, якщо сім'я бездітна; спадщина в таких випадках конфіскувалась і ставала державним майном (*fiscus*).

Протягом I-II століть спостерігається зростання влади імператора стосовно влади сенату та створення його адміністрації. Майже у всіх провінціях знаходилися великі маєтки принцепса, якими керували спеціально призначені прокуратори. Така велика кількість нових справ змусила імператора Клавдія до введення трьох нових посад, одна з них (*ab libellis*) – для перегляду листів і скарг, що надходили до Цезаря, третя (*ab epistulis*) – для ведення канцелярських справ, укладання постанов, листів та указів Цезаря. Від часів Адріана ці високі посади дозволено посідати вершникам.

Крім великої кількості залежних від імператора прокураторів, які керували меншими провінціями, існували два класи інших урядовців: легати, які очолили провінції, сконцентровуючи тут владу у своїх руках, та префекти, що були ще за часів Августа. Існували: преторіанський префект (*praefectus praetorii*), префект, що повинен був дбати про провізію (*praefectus annonae*), префект поліції (*praefectus custodii*) і префект Єгипту (*praefectus Aegypti*) всі ці посади займали вершники. Верховним командувачем у армії залишався імператор. Під орлами легіонів було зображення принцепса, якому армія складала присягу. Таким чином, влада все більше концентрувалася в руках імператора. Вже Август мав раду прибічників (*consilium principis*), а Тіберій ввів до неї, крім особистих товаришів (*amici*), двадцять перших сенаторів. Ця рада у часи правління Адріана набрала офіційного статусу, а її члени отримували платню (*salarium*). Однак рішення імператор приймав, не враховуючи думки порадників. Під кінець II ст. сам вислів «товариш» став до певної міри офіційним титулом. За часів Марка Аврелія запроваджено офіційну титулатуру: сенатор отримав титул *vir clarissimus*, префект - *vir eminentissimus*, а прокуратор - *vir egregius*.

Пропоноване дослідження є спробою простежити як крок за кроком формувалась латинська юридична термінологія, починаючи з 83 по 31 рр. до н.е., тобто охоплює період встановлення у Римі диктатури Сулли та перші роки принципату Октавіана Августа.

Отже, як бачимо, дослідження навіть такого невеликого хронологічного зрізу історії Риму дає можливість пролити світло на оформлення та генезис цілого ряду латинських юридичних термінів, які прийнялись та успішно функціонують у сучасній юридичній практиці.

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права/О.А.Підпригора. – К.; 1996. – 267 с.

2. Скорина Л.П. Латинська мова для студентів-юристів: підручн. [для студ.вищ.навч.закл.]/Л.П.Скорина, Л.П.Чуракова. – К.: – 1995. – 246 с.
3. Швед Е.В. Латинсько-український та українсько-латинський словник юридичної термінології/Е.В.Швед, О.М.Яцків. – Ужгород. Ліра, 2001. – 163 с.
4. Kumaniecki K. Historia kultury starożytnej Grecji i Rzymu. – Warszawa_ 1977. – 626 s.
5. Большой юридический словарь/под. ред. А.Я.Сухарева, В.Е.Крутских. – 2-е изд. – М., - 2000. – 475 с.
6. Юрична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С.Шемшученко [відп.ред.]. – К., - 1998.
7. Mała Encyklopedia kultury antycznej. Katowice. - Państwowe wydawnictwo naukowe. – 1983. – 817 s.

Rezumat

Cercetarea dată este o încercare de a vedea cum, pas cu pas, se formează terminologia juridică latinească, începând cu anii 83 până la 31 î.e.n., adică cuprinde perioada primilor ani a principatului lui Octavian August.

Vedem, că cercetarea, chiar, a unei perioade atât de scurte din istoria Romei deschide geneza semanticii terminologiei juridice latinești, care s-a altoit și funcționează în practica juridică actuală.

Ioan Chindriș (1938-2015)

Personalități – Varia

Un om dăruit Maramureșului – Anca Bratu
(11 mai 1952 București – 3 ianuarie 2011 Paris)

Dr. Mihai Dăncuș
Sighetu Marmăției

În decembrie 1976, cu puțin înainte de Crăciun, am fost împreună cu un bun prieten acasă la Profesorul Savin Bratu să o vedem pe Ancuța. Eram pentru prima dată în casa lor plină de cărți ... am fost primit cu mare dragoste și afecțiune - ... după nici trei luni Ancuța rămânea singură ... cei dragi i-au fost înghițiți de cutremur. A studiat istoria artei la București și doctoratul la Paris. Am rămas buni prieteni, atașându-se și de familia noastră, ca și de Maramureș. A lucrat la Muzeul Satului și la Direcția Monumentelor Istorice București. Apoi, a plecat la Paris, unde a rămas definitiv.

Face parte din pleiada marilor personalități contemporane, care au dat cărți de referință pentru Maramureș și cultura națională: Dr. Radu Popa, Prof. Dr. Gail Kligman (USA), Prof. Dr. Claude Karnoouh (Franța), Prof. Minoru Nambara și scriitorul Miya Kosei (Japonia), Acad. Marius Porumb, Acad. Ioan Aurel Pop, Acad. Mihai Pop, ca să dăm doar câteva nume.

Numărările studii și articole publicate în reviste academice din țară și străinătate stau alături de cartea monumentală și fără de care nimeni nu se poate apropia de subiect „*Pictura murală maramureșeană*”, apărută la Editura Meridiane, 1982, cu un cuvânt înainte datorat savantului în istoria artei Prof. Vasile Drăguț. A muncit cu dragoste și pasiune, dublate de competență profesională, iar rezultatele au fost pe măsură. Cartea deschide o nouă perspectivă asupra cercetării picturii murale a bisericilor de lemn din Maramureș, propunând metode și idei complet noi.

Cartea Ancăi Bratu aduce în lumină autorii picturilor murale cu numele lor, clasifică și încadrează stilistic, corectează și datează exact aceste mici capodopere și le înscrie în curente artistice ale epocii. Este un îndreptar metodologic, iar prin schemele compoziționale (majoritatea de factură barocă) face lumină în acest univers atât de interesant și până la această cercetare tratat doar la suprafață. Mai amintim un studiu remarcabil despre „pecetarele maramureșene”, acele miniaturi – obiecte de cult – într-o varietate de forme, chiar moderne și care concentrează puterea de sinteză a formelor greu de imaginat.

A iubit Maramureșul și oamenii săi. La întâlnirile sporadice la Paris sau aiurea, cu ochii ei strălucitori îmi vorbea despre noi, despre țărani Maramureșului, despre locul unde Zeii s-au întâlnit cu Pământul.

A avut mulți prieteni peste tot în lume. La aflarea veștii dureroase „Universitatea din Padova” (Italia) „anunță cu tristețe decesul la Paris, la 58 de ani, a fostei sale colaboratoare, Prof. Dr. Ancuța Bratu, valoroasa cercetare a artei medievale europene”. Aici a colaborat admirabil cu celebrul romanist Prof. Lorenzo Renzi și Prof. Alvaro Barbieri și Dan Cepraga. Peste cinci ani a fost profesor al acestei celebre universități, ca de altfel și la Universitatea Columbia New York-Paris. A Predat la universități din Paris, Lile. Sute și sute de conferințe aveau ca subiect valorile artei românești pe care le-a propagat în lumea occidentală.

În a doua parte a vieții l-a întâlnit pe Charles Minnot – Profesor la Universitatea Columbia, specialist în istoria artei - au fost profund atașați prin iubire și respect reciproc.

Iată, a venit aici la Botiza Maramureșului, loc de care s-a legat profund prin Preotul Berbecaru, unde va rămâne pentru veșnicie. Prieteni din toată țara vin să-i aducă un ultim omagiu. Primește și din partea noastră și a părinților mei îngropați la Bârsana unde veneai cu drag, dragostea și recunoștința noastră veșnică.

Dragostea ei pentru pământul și oamenii Maramureșului a fost nemăsurată și a rămas statornică până la ultima suflare.

Poate Ioana și Tutu Dănuș
- familia mea maramureșeană -
de care mă leagă o constantă prietenie
sinceră pe dragostea noastră comună pentru Maramureș,

Ancuța Bratu
Sighet, 26 aug. 1982

Studii de etnologie în Maramureș.

Georgia Bernadele (1990-2016), o cercetătoare de mare profunzime

*Dan Octavian Cepraga**, *Sorin-Domițian Șipoș***,
*Nicolaie Hodor****, *Alina Herbil****

**Universitatea din Padova, Italia*

*** Universitatea din Oradea, România*

**** Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, România*

O tânără speranță, Giorgia Bernardele, a început importante cercetări de teren în Maramureș. S-a născut la Zevio (Verona), regiunea Veneto, în data de 30 decembrie 1990.

Fig. 1: Giorgia Bernardele în timpul prezentării unei lucrări de cercetare la Școala Galileiană de Studii Superioare, Universitatea din Padova

(Foto: Rebecca Travaglini)

A studiat la Universitatea din Padova (Departamentul de Studii lingvistice și literare), unde a fost admisă ca bursier de excelență la Școala Galileiană de Studii Superioare (*Scuola Galileiana di Studi Superiori*).

În anul 2012 a absolvit studiile de Licență în Limbi și literaturi străine (*Laurea triennale in Lingue, letterature e culture moderne*), cu o teză de Limbă și literatură neogreacă, sub îndrumarea Prof. dr. Massimo Peri. **Titlul tezei: Variantele balcanice populare ale cântecului despre “femeia zidită”** (*Le varianti balcaniche popolari del canto della donna murata*). În teză, un capitol este dedicat baladei populare românești despre *Meșterul Manole*.

În 2014 a terminat un Master în Limbi și literaturi europene și americane (*Laurea magistrale in Lingue e letterature europee e americane*) cu o teză de Limbă și literatură română, sub îndrumarea Prof. dr. Dan Octavian Cepraga (coreferent Prof. dr. Rosanna Benacchio). **Titlul tezei: “Moarte fără vreme”. Moartea prematură și alte morți speciale în folclorul ritual românesc și slavo-oriental** (*“Moarte fără vreme”. La morte ‘anzitempo’ e altre morti speciali nel folclore rituale romeno e slavo-orientale*).

În 2015 a fost admisă cu bursă, clasificându-se pe primul loc la proba de admitere, la ciclul XXXI al Școlii doctorale în Științe lingvistice, filologice și literare, cu un proiect de cercetare despre folclorul românesc în perspectivă comparată. **Titlul proiectului (Titlul tezei de doctorat): Povestirea mitologică în Maramureșul istoric** (*Il racconto mitologico nel Maramureș storico*).

În timpul licenței a participat la o **Școală de Vară în Serbia**, a urmat un **stagiu în Grecia**, apoi a studiat prin Programul ERASMUS în **Austria**, iar în perioada masteratului a obținut o **bursă în Rusia**, în cadrul unor schimburi bilaterale.

În primul an de doctorat a studiat în calitate de **Visiting student la Moscova**, pe lângă **Centrul de Tipologie și Semiotică a Folclorului** de la Universitatea de Stat de Studii Umanistice din Rusia (*Российский Государственный Гуманитарный Университет; Rossijskij Gosudarstvennyj Gumanitarnyj Universitet, RGGU; Russian State University for Humanities*).

În anul al doilea de doctorat, s-a reîntors în Rusia la RGGU pentru **finalizarea unor cercetări**.

Comunicări prezentate la Colocvii internaționale

1. - 7-9 octombrie 2015, 5th International Conference of Young Folklorists *Folklore of Connections, Folklore of Conflict*, University of Tartu, Viljandi Culture Academy. Titlul comunicării: *The Passage to a New Life: Carols and Rituals 'for the Dead' in Romanian Winter Solstice Traditions (Trecera spre viața de apoi: colinde și ritualuri despre moarte în tradiția românească a solștiului de iarnă)*;
2. - 4-5 martie 2016, Konferencija molodych učenych *Antropologija prostranstva* - Rossijskij Gosudarstvennyj Gumanitarnyj Universitet, Centr Tipologii i Semiotiki Fol'klora, Moskva, Russia. Titlul comunicării: *Prostranstvo i žanrovaja specifiika: balkanskije pesni o zamurovannoj ženščine (Spațiul și genul folcloric: cântecele balcanice despre femeia zidită)*;
3. - 5-11 mai 2016, XVI Meždunarodnaja škola-konferencija po fol'kloristike, sociolingvistike i kul'turnoj antropologii. *Metody i koncepcii v fol'kloristike i kul'turnoj antropologii (konec XX – načalo XXI veka)*. Titlul comunicării: *Sjužetno-motivnye ukazateli rumynskich koljadok (Clasificarea colindelor românești pe subiecte și motive)*, RGGU, Moskva, Russia.

Publicații

1. *Immaginario e cornici culturali della «morte speciale». Ancora sulla Miorița-colind*, în «Transylvanian Review», vol. XXIV, Supplement no. 2, 2015, pp. 143-160 (*Imaginarul și cadre culturale asupra “mortii speciale”. Și despre Balada Miorița*);
2. Пространство и жанровая специфика: балканские песни о замурованной женщине // Антропология пространства: сб. тезисов конференции молодых ученых / сост.: Д.С. Николаев, Н.Н. Рычкова.. - М.: РГГУ, 2016. - С. 41-44. 0,2 а.л. ISBN: 978-5-7281-1178-0 (*Spațiul și genul folcloric: cântecele balcanice despre femeia zidită*).
3. Сюжетно-мотивные указатели румынских колядок // Методы и концепции в фольклористике и культурной антропологии (конец XX - начало XXI века): материалы XVI Междунар. школы-конференции по фольклористике, социолингвистике и культурной антропологии / Сост.: А.С. Архипова, С.Ю. Неклюдов. М.: РГГУ, 2016. С. 31-33 0,3 а.л. ISBN: 978-5-7281-1845-9; (*Clasificarea colindelor românești pe subiecte și motive*).

În anul 2013 a câștigat “Premio Citta Impresa”, pentru tinerele talente din nord-estul Italiei (așa-zise “Le Venezie”).

Era cunoscătoare a multor limbi romanice, germanice, slave, neogreacă etc. Investigațiile ei au cuprins mai multe campanii de teren în spațiile culturale românesc și slavo-oriental, în diferite țări (Rusia, România și Ucraina), fiind interesată de cunoașterea unor fenomene etnologice specifice acestui areal extraordinar de extins și de divers. Am constatat că ea era foarte bine familiarizată cu stadiul cercetărilor din domeniu și cu literatura de specialitate din aceste state.

Multe persoane din numeroase țări, dintre care se pot aminti: Italia, Austria, Serbia, Grecia, România, Ucraina și Rusia au sesizat capacitatea ei de muncă, apreciindu-i curajul, înțelepciunea și omenia.

Marea ei pasiune pentru acest domeniu și puterea de înțelegere a mentalității populare din aceste țări ne-au uimit pe toți, de la colegii de studii, la sătenii pe care i-a intervievat și până la cercetători și profesori.

În vara anului 2016, și-a stabilit sediul pentru o perioadă la Universitatea “Babeș-Bolyai”, Extensia din Sighetu Marmăției, Județul Maramureș, România. De acolo a plecat zilnic pentru cercetări în satele din România și mai ales din Ucraina, unde a constatat că problemele pe care le urmărea au fost puțin studiate.

A reușit, în acest timp, să facă înregistrări audio atât în România (în localitățile Slătioara, Bârsana, Rona de Jos, Poienile Izei), cât și în Ucraina (Slatina, Biserica Albă, Apșa de Jos, Apșa de Mijloc). Unii dintre noi am însoțit-o în timpul acestor cercetări de teren.

S-a stins din viață la vârsta de 25 de ani, în plin avânt creator și stăpânită de o mare dorință de cunoaștere și cercetare, la Moscova, în căminul studentesc, în noaptea din 19/20 octombrie 2016. La înmormântarea ei, care a avut loc în localitatea Sarcedo (Vicenza), Regiunea Veneto din Italia, în ziua de 3 noiembrie 2016, a fost prezent un public numeros. Ceremonia a fost foarte emoționantă. În fața bisericii s-a citit și s-a cântat o variantă a Baladei Miorița tradusă de ea.

*Fig. 2: Giorgia Bernardele în timpul studiilor și cercetărilor din Rusia
(Fotografie din colecția Elenei Malaia)*

Am comparat adesea inteligența ei cu cea a Iuliei Hașdeu, fata marelui academician, scriitor, filolog și filozof român. Și ea a plecat prematur din călătoria pământească. Nu ne-am gândit niciodată la faptul că și Giorgia Bernardele ar putea avea aceeași soartă. Amândouă și-au trăit intens viața și i-au impresionat pe cei care le-au cunoscut.

Multe din rezultatele cercetărilor ei nu au văzut lumina tiparului, unele dintre acestea vor fi publicate de către profesori, colegi și colaboratori. Merită să-i facem cunoscute lucrările, să-i răspândim în mediile academice rezultatele pe care le-a obținut, întrucât ele au o valoare științifică importantă. În Italia, urmează să apară un volum postum ce va cuprinde teza de masterat și toate studiile ei de folclor comparat.

Am reconstituit o parte din materialele pe care le-a înregistrat în Maramureș, intervievând din nou câteva persoane care i-au oferit informații. Am păstrat textele în forma lor originală, fără a interveni în stilul narativ al acestora și fără a le comenta.

Avem convingerea că, în înregistrările făcute de ea, povestirile sunt foarte apropiate, dar exprimările pot fi diferite. A adunat un mare volum de informații. În viitor, odată cu transcrierea și publicarea lor se vor putea face comparațiile de rigoare.

Culegeri folclorice din Satul Slătioara, Județul Maramureș, (reconstituiri)

Aceste texte au fost spuse Giorgiei Bernardele de Hodor Dumitru (din Satul Slătioara, Județul Maramureș, născut în anul 1932) și de soția sa, Hodor Pălăguță (născută în 1945, în Comuna Bârsana, cu numele Pop).

1. Povești despre zâne

1.1. Zânele de la Măgura Glodului

Când zineu (veneau, s. n.) feciorii târziu, după miezul nopții de la fete, din Poienile Glodului (Poienile Izei, s. n.) cătă Glod, treceu pă drumul de Su' Măgură. Ei videu tri grupuri de tri lumni aproptiete, care îmblau pă Măgură. Erau zânele, care de multe ori se îndreptau cătă ei. Ei răușău să fugă și să între în sat, în Glod, unde erau loampe aprinsă și erau câni, liberi ori legați cu șpiru', motive pântru care zânele nu să aproptieu de căs'. Nu-i bine să grăiești cu ele, dacă le întâlnești, pântru că îți ieu glasu'. Povestea e știută de la Hotea Ierină, născută Hodor în anul 1922, din Satul Slătioara, Județul Maramureș și a fost spusă în anul 1980. Aceasta a fost transmisă Georgei Bernardele de Hodor Dumitru și soția

sa, Pălăguță, în data de 24 iulie 2016, în Muzeul Satului din Sighetu Marmăției.

1.2. Zânele de pe Podereie

O altă întâmplare a fost povestită tot de către Hodor Dumitru și confirmată de Hodor Pălăguță. Ea se referă la Mihnea Gheorghe, zis “Gheorghe de Su’ Poderei”, care a trăit în secolul XX. A fost cunoscut bine de povestitori. El (Gheorghe) o trecut pân locu’ numit “Pă Podereie” pă cărare “cu un sac plin de fărină pă umăr și s-o întâlnit cu zânele”. Ele erau “Pă Vâlcele”, aproape de Podereie, “să țineu de mână și giucau (jucau s. n.)”. Nu știu câte erau, îm’ pare că șapte. Și atunci el o strigat : “- S-aveț’ spori la joc fetelor!” Și ele i-o răspuns: ”- Mulțămnim! Și tu să ai spori la fărină! Da’ să nu dai din ie împumut la nime’, că de dai, ți să și gată ”, și s-o dus acasă uitându-să cătă ele și nu s-o oprit. Și ele ș-o mânat jocu’ înainte.

Când o agiuns acasă, în căsuța lui de lemn de “Su’ Poderei”, o pus sacu’ pă un scaun de lemn în fundu’ tinzi și i-o spus la femeia lui, Floare, ce o văzut și ce-o auzit și i-o spus că zânele l-o sfătuit să nu dăie la nime’ din fărina din sac și așa o făcut! Și nu li s-o mai gătat fărina din sac! Da’ după un timp, Floare o uitat și o dat la cineva un bliduț de fărină și de-acolo-ncolo când luau din sac o început a scăde’ din fărină și după puțină vreme li s-o gătat...

ig. 3: *Giorgia Bernardele în timpul unor înregistrări în Muzeul Satului din Sighetu Marmăției, Județul Maramureș, Romania (Foto: Nicolaie Hodor)*

2. Povești despre Fata Pădurii

“Fata Pădurii cântă mândru, ie cântă noaptea pân păduri și pân poieni, da’ nu-i bine să îi răspunzi că s-ar pute’ să îți ieie glasul’. Mniculai din Șăs, când o fo’ fecior o șăzut din jos de sat, peste vale. Când o zinit noaptea acasă de la fete s-o dat după el Fata Pădurii. O auzât-o horin’ pân pădure. Ș-o zinit un vânt. Ie o zinit din Coasta Pietricelii cătă el și el o fugit și... mai să-l ajungă. Da’ o răușât să între în casă și să încuie ușa și ie o sosât cu un vânt mare și o dat tare de tăt în ușă. Ce noroc o avut că nu l-o prins!”

3. Povești despre întâmplări stranii

3.1. Sania zburătoare

O întâmplare pățită de Hotea Ierină (născută Hodor, în anul 1922 din Slătioara, Maramureș, povestită în anul 1980) “O plecat de acasă, din Slătioara să margă după un cal, care o fo’ dus cu ordin în armată, pă timpu’ unguirilor, la Frasân, mai sus de Rahău (azi fiind în Ucraina, s. n.), și nu s-o dus sângură, s-o dus cu Dumnitru-i Păvăloaie (Tușnea Dumitru) din Glod”.

“Înainte de plecarea lor, o plecat un om cu o sane (sanie, s. n.), Găvrila-i Dudă, tăt din Glod. Și nu s-o dus cu el, că nu era sosât Dumnitru din Glod. Și după ce o săsât, tare s-o păzât amândoi să agiungă sana. Glodeanu’ duce’ fân la oraș (la Sighetu Marmăției, la 30 de km, s. n.) și s-o păzât să-l agiungă să urce-n sane și nu o agiuns sana până cătă Strâmtoare, în pădure”. Dumintru o zăs că n-or sui pă sana cu fân, da aveu pă umăr trăistile cu merinde și o zăs : “- Tu Ieri, dă-m’ traista să ți-o pun în rudă, ca ți pe gre’!”. ”Și când să o puie în ruda cu care era legat fânul’ pă car, caii o sărit cu sana pă coastă-n sus, gândești c-o zburat peste pădure și s-o dus, pă berda ce’ mare, pă unde nici pticior de om nu poate mere și noi am rămas cu trăistile-n mână uitându-ne unu’ la altu’ și n-o agiuns sana până la-ntrare-n Bărsana, la Ptiatra Țăganului”. Era în anu’ 1944 și Ierină ave’ 22 de ai (ani s. n.), zicea în încheiere fratele său Dumitru, amintit mai sus”.

3.2. Omul misterios

O femeie din satu’ Slătioara, Giurgi Năstacă, s-o măritat cu nepotu’ unui strâmturean, Dumnitru lu’ Minciună. Și s-o dus Dumnitru acasă la moșu’ lui, cu un vecin să aducă ceva cu caru’. Și i-o apucat noaptea și după ce o-ntrat mai tare “Pă Luncă” (printr-un defileu, pe un drum prin pădure, s. n.) amândoi bărbați șișeu pă o scândură înainte (în partea din față a carului, s. n.). Ș-o ieșit din pădure un om ș-o apucat

caru' de rudă și o mărș înaintea cailor. Ei n-o grăit nimnic, că s-o temut să nu le ieie glasu', numa' s-o uitat la el și s-o cotit (ș-o dat din coate) să știe dacă amândoi îl văd pe om. Și când o agiuns la "Vâlceaua Prelucii" (înainte de-ntrearea în sat, s. n.), omu' o luat-o la deal în sus pe vâlce'. Și când o agiuns acasă le-o povestit la tăț' ce-o pățat.

3.3. Lumina misterioasă

Când am fo' în pădure La "Brădet", cătă "Sermeteș" (vârf din Munții Văratifului, s. n.), cu șogoru' Vasălie, a lu' Toader (Cocean Vasile, născut în 1911), pân' anu' 1978... Ș-am pus lemnele pă tilegi ș-am zănit cătă casă. Da' ni-o apucat noaptea încărcân'. Ș-am trecut pân "Pădurea Vălenilor" ș-am zinit pă Runc ș-am ieșat "Pă Baltă", cătă "Vârvu' Lazului". Și, mai că am agiuns în vârv. Și o zinit o lumniță mare, ca un far, o trecut peste "Pădurea Vălenilor". Pă lângă "Măgle". Și eu am dat în cai cu zdiciu' și Vasălie era mai bătrân, da's-o sâlit ș-o dat și el cu o rudă pă care o rupt-o din corciuri de lângă plai. Ș-o leac' (de) nu ni-o agiuns! Ș-am văzut a mere ca de zî, da' tare rău ne-am spăret. Și când o trecut de vârv în gios, cătă sat, cătă "Valea Morii", faru' acela mare o luat-o cătă "Buciumni" și cătă "Pticlău". Această poveste a fost spusă Georgei de Hodor Dumitru, fiind o întâmplare proprie.

4. Întoarcerea celor morți la ceas de noapte

O fost o femeie din oraș (din Sighet, s. n.) la care i-o murit bărbatu' și în fiecare noapte, târzău, zine' acasă, timp de un an de zăle. Și să culca cu ie și să dăde' la ie, și ie s-o spăret, da' nu s-o lăsat la el. Odată, femeia o sâmtât că-i răcesc tălțile de la pticioare. Ș-apoi de la tălți tât în sus până era s-agiungă la inimă. Ș-o zâs : " – Doamne Iisuse Hristoase, agiută-mă!" Și el o zâs: " – O, de la mare Domn ai cerut agiutori. Și o fugit ". Și n-o mai zănit altu' niciodată!" Asta ne-o povestit nouă femeia... (Hodor Dumitru și Pălăgută).

5. Omul Noptii

"Omu' Nopti imblă s-o prindă pă fata pădurii s-o dejdine"

6. Aducerea iubitului în zbor

"O fost odată o fată și ș-o adus draguțu' pă sus, la ie acasă, din armată. Poț' să-l oprești. Da asta nu să poate numa' cu un cuțat de teacă. Și tare mult să vaietă când trece. De durere! Și cere apă. Și îi mare pomană să-i îi dai un ptic de apă. Să-l cobori din zbor trebe să împlânți în pământ un cuțat de teacă. Și nu-i bine să-l țai mult. Scoț' cuțitu' din pământ și atunci el îș' ie zboru' și mere mai departe" (Consemnarea apare într-o variantă apropiată și la Constantin Eretescu în cartea "*Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania fiintelor supranaturale*", București,

Editura Compania, 2007, la pag. 87, carte pe care Giorgia Bernardele o purta cu ea pe teren. Varianta din carte a fost culeasă din Bârsana și preluată de la Hedeșan Otilia din cartea ei intitulată *"Pentru o mitologie difuză"*, Editura Marineasa, Timișoara, 2000).

7. Tricoliciul - omul prefăcut în câine

10. "O fo' odată o femeie la care bărbatu' să prefăce' în câne. Era tricolici. Ș-o fo' odată în câmp ș-o făcut fân și-o făcut claie. Și el o zăs că se duce după apă și s-o dus. Și o zăs că ie' că orice a zini la ie' să dăie cu furca. Și după un timp o zînit un câne. Și ie era pă fundei (claie începută, cu înălțime mică, s. n.) și o sărit la ie să o muște. Și ie' s-o apărat. Cu greu s-o apărat, și l-o lozit cu furca. Și cânele o fugit, da' ie o văzut că i-o spart capu' la câne. Și apoi o sosât bărbatu-so cu apă. Și ie l-o văzut că tăt îi lozit și are capu' spart. Și o și văzut că are pântre dinți dăraie din zădea ei. Și atunci ș-o dat sama că el o fo' prefăcut în câne.

8. Vârcolacii

"Câteodată, când îi ceriu' sărin, zin vârcolacii și mânâncă din Soare".

9. Ce nu-i bine de făcut la noi... (Marțolea, acoperirea sau descoperirea capului, obiceiuri caudate etc.)

"La noi nu-i bine să torci marți sara, că te poate lua Marțolea..."

"La noi nu-i bine ca femeia să îmble în capu' gol. Și când s-o lăut (pieptănat și uns părul, s. n.) o stat pă loc, pântru că n-o fo' bine să treacă în capu' gol pă su' grindă" (Spusă de Hotea Ierina cu mulți ani în urmă și redată Giorgiei de Hodor Dumitru și soția sa, Pălăguță).

"La noi nu-i bine să îmble bărbați fără clop, numa' când jălesc pă cineva, când îs în doliu".

"La noi nu-i bine ca femeia să aivă apucături de bărbat. Da' nici bărbatu' apucături de femeie".

"De multe ori, feciorii făceau glume la stână, în șăzători, pă cărare, pân pădure ca să-i spaie (sperie, s. n.) pă cei mai tineri și pă coconi, ori că i-a lua Fata Pădurii, ori că zine Omu' Nopti. Mai făceau glume și cu fetele ca să să teamă a mere sângure acasă din șăzători și să cheme cu ele câțva feciori" (Este de remarcat folosirea celor două forme "o fo'" și o "fost" din când în când în timpul povestirii).

Culegeri folclorice din Comuna Rona de Jos, Județul Maramureș (reconstituiri)

Aceste texte au fost relatate Giorgiei Bernardele de Herbil Gheorghe (din Rona de Jos, Maramureș, născut în 1937) și de soția sa Herbil Docă (născută Ulici, în 1938).

1. Povești despre Fata Pădurii

1.1. “În sat la noi, Fata Pădurii era mai des întâlnită pe la stânele din hotaru’ satului, de păcurari, vătavi și strungași, care o atrăgeu pântru că erau frumoși”.

1.2. Povestea vătafului

Un om de la noi, din Rona, vătavu’ Balea, om mândru și voinic pă care îl ibdeu cocoanele, era cel mai bun vătav, face’ ce’ mai bună brânză”. Povestea o spus-o Balea care stăte’ mai mult timp în munți la stână decât pântre oameni, el s-o întâlnit de mai multe ori cu Fata Pădurii pă unde mere’ el. Da’ înt-o noapte, el durne’ sângur în coliba lui de la stână și o auzât cum îl strâga pă nume cineva. Glasu’ care îl strâga sămâna cu a femeii lui, Todoră, da’ el știa că nevasta lui nu are ce căta în mijlocu’ nopți la stână, așa că nu i-o răspuns. Vocea l-o strâgat multă vreme: “- Balea, măi Balea!” Da’ vătavu’ tăt nu s-o răspuns. Atunci Fata Pădurii s-o mâniet ș-o împrăstiet focu’ făcut la stână cu sumnele (sugnele) ei multe, cătă colibele de-acolo, ca să-l scoată pă Balea din coliba lui. Da’ Balea n-o ieșât și atunci Fata Pădurii o plecat iute de acolo. După ce-o plecat, Balea o ieșât din coliba lui deodată cu ceilalți oameni de la stână și o încercat să potolească focu’. După ceva timp o apărut un om mare, negru, care ave’ o voce groasă, gre’ și i-o întrebat : „N-aș’ văzut o Fată p-aici trecân’? Atunci Balea i-o răspuns: “- Nu știu, n-am văzut“. Omu’ Pădurii atunci o zăs: ” - No lasă că o-i aduce-o și-ț’ vide-o “. N-o trecut mult timp după asta și Omu’ Pădurii o zinit cu Fata Pădurii în brață ș-o aruncat-o în foc, oamini de la stână o sărit și o vrut s-o agiute, da’ ie înt-o clipită o împrăstit iară focu’ cu sumnele ei multe și o fugit în pădure.

1.3. Răpirea păcurarului

O altă poveste a Fetei Pădurii este aceie’ în care ie o furat un tânăr păcurari de-o frumuseță mare. Fata Pădurii l-o ibdit cum l-o văzut și înt-o zi l-o luat pă

Fig. 4: Giorgia Bernardele în timpul unor înregistrări în Comuna Rona de Jos, Județul Maramureș, România (Foto: Nicolaie Hodor)

păcurari din coliba lui și l-o pus în poala sumnii ei, l-o ținut acolo strâns până la ie acasă, înt-o cioată, o scorbură într-un pom mare în mniijlocu' pădurii, l-o închis acolo mai multe zâle. După asta, Fata Pădurii mere' la vânat ș-îi aduce' păcurarului pecie crudă (iepuri, căprioare și tăt feliu' de animale din pădure, da' păcurariu nu o putut mânca pecea crudă, așa că într-o zî când Fata Pădurii o plecat la vânătoare, păcurariu o fugit din casa ei la prima stână care era pe acolo. Oaminii de acolo l-o primit cu mult drag, da' de atunci în fiecare noapte la stâna zine' Fata Pădurii care aduce' vânt și stinge' focu' de la stână ca să-l prindă iară pă păcurariu' cel mândru.

1.4. Cizma roșie

O poveste mândră cu Fata Pădurii o fost spusă de un om care o avut probleme mari cu Fata Pădurii pă care o păcălit-o. Într-o zî omu' ăsta o văzut că de fiecare dată când sufla vântu' și vârtelușuri să videu în ocolu' lui și lui îi lipsău animale din grajd, omu' văzând că rămâne fără animale o pus o cizmă roșie în mijlocu' ocolului ș-o așteptat să sufle vântu'. Atunci în mniijlocu' ocolului pân vânt s-o arătat Fata Pădurii care

l-o întrebat pă om despre cizma roșie și di ce o ține în mnijlocu' ocolului.

Fig. 5: Giorgia Bernardele în Comuna Rona de Jos, Județul Maramureș, Romania, (Foto: Nicolaie Hodor)

Atunci omu' i-o zâs să între cu amândouă pticioarele în cizmă ca să vadă ce-o s-a ntâmpla. Fata Pădurii o întrat cu pticioarele în cizmă și s-o blocat. Atunci omu' o aruncat pe ie un lipideu, o legat-o bine și-o dus-o în pădure unde i-o dat drumu'. (Ideea cu cizma roșie apare și la C. Eretescu, pag. 108).

2. Omul Pădurii sau Omul Noptii

2.1. Omul cel înalt cât pădurea

Era în Sâmbăta de Rusalii, un om o mârș după ierburi la animale în "Fundu' Sărăști", unde era o delniță cu stini și iarbă mare, numa bună pântru animale. Omu' acesta o mârș după iarbă cu un lipideu mare pe

timp de noapte pântru că a doua zî era sărbătoare mare în sat și nu mai pute' lucra. După ce el o strâns iarbă destulă cât să împle lipideul s-o rădicat să lege lipideul bine și atunci l-o văzut pă Omu' Pădurii, înalt cât pomnii din pădure, cu un lipideu plin de fân.

2.2. Omul cel înalt și negru

Un alt om l-o văzut pă Omu' Pădurii înt-o noapte mărgând pă lângă vale (Ronișoara, râul care străbate comnuna Rona de Jos, s. n.), Omu' Nopți era înalt cât răchițile de pă lângă apă și negru ca noaptea.

3. Povești despre întâmplări stranii

3.1. Cușma lu' Gheorghe a Dochii

„După Vârv”, pă Imaș, Gheorghe a Dochii o fo' cu caii de mas în mnieu' nopți ș-o luat cu el o dărabă de cergă, cușma și niște fân, s-o dus acolo, o țapat caii a paște ș-o pus fân, cerga peste el și s-o pus și s-o culcat. Și înt-un timp, (de)odată i-o pticat cușma din cap, el crezând că Vasalie a lu' Ion a lu' Dumnitru, care și el era cu caii a paște, îl păcăle'. Și s-o uitat dincolo de car, iar o luat cușma ș-o pus-o în cap, și s-o gândit: “Lasă ca îi ini tu-ncoace”, mintenaș, iară cușma i-o pticat din cap, caii o fornăit, s-o temut și (de)odată o init caii la el, la car, i-o luat, i-o legat de car și o plecat.

3.2. Călător în somn

Tot el, Gheorghe a Dochii, s-o dus cu caii noaptea a paște, până în Paști, “în Tristiniș”. După ce i-o țapat a paște s-o dus la fete. O stat un dărab de vreme, după care s-o dus a durni în pod. Pă când o adurnit, (de)odată s-o trezât, s-o văzut ziuă, s-o dat gios și s-o dus la cai. Pă când o ajuns la cai, caii s-o uitat la el ș-o fornăit, și o fugit pe “Dolini”. El s-o dus după ei și de acolo caii o fugit pă “După Dumnici”, până “La Probă”. Caii fugeu desptedecaț', el fuge' după ei. Caii l-o așteptat în fața porți căsî lui, el s-o dus să deștidă poarta Pă când să deștidă poarta, caii o luat-o iar la fugă și omu' după ei. Și deodată o auzât trenu' ieșind în sus și s-o trezât acolo de unde o plecat, lângă oborogu' (șoprul, s. n.) Ilenii de la Ptiatră. S-o luat și o init să vadă caii. Ei durneu, unu dincolo, unu dincoace, împtedecaț' cum i-o lăsat, el nu o putut să îi dezlege ș-o plecat acasă. După acee', acasă, nu o putut durni în pat, că ceva îl rădica, numa' su' pat, pă podele, pă o cergă. N-o fost un is (vis, s. n.), o îmblat durnind pân hotariu' satului...

În limbajul din acest sat, este de remarcat lipsa unor consoane de la începutul cuvintelor.

Culegeri folclorice din Comuna Poienile Izei, Județul Maramureș (reconstituiri)

Giorgia Bernardele a făcut cercetări în localitatea Poienile Izei, unde a intervievat pe Ilieș Călină, născută cu numele de Muntean, în anul 1943 (A se sesiza în text înlocuirea unor sunete ă cu a, conform limbajului local!)

1. Fata Pădurii, Omu' Noptii

“Fata Padurii o îmblat tăt horin’ pân padure p-aici pân Măgură. Fata Padurii și Omu’ Nopti o îmblat tăt pa paduri. Ei s-o luat laolaltă, da’ n-o avut coconi... Nu-i voie a grai. Îi bine a tace’ ca să nu te audă, să nu te vadă. Sânt (sunt, s. n.) oameni după care tăt o-mblat Fata Padurii. Să întâlnești des cu ie, pacurarii. Și nu puteu mere sânguri. Pătru lu’ Nistor o tăt vide’ “Pa Sâlța” (vale, cătun devenit sat, s. n.) și cătă Strâmtură (sat, s. n.)”.

“Fata Padurii era îmbrăcată hâd, cu sugnă lungă, ca moartea, da Omu’ Nopti era mai hâd îmbrăcat ca ie”.

“Fata Padurii hore’ tăt întruna, nu înturna horea, glasu”. Feciorii și pacurarii graieu hâd cu ie’. O sfadeu, o ocarău...”

2..Vrăji pentru aducerea din amată a feciorilor (aducerea iubitului în zbor)

Îi aduceu pa sus. Două o adus aicea la noi. Unu’ o zinit bine, da’ altu’ o pticat în ocol. Și o zâs tată-so cată ie: “- No(a), amu hai și-l roade.” Povestea a fost întâlnită și în Slătioara într-o variantă apropiată (A se vedea și povestile culese de Eretescu pentru compararea textelor).

3..Lumânări

“Zăce că demult erau lumânări pă Măgură. Și tăt giucau. Erau câte șapte. Le videu pacurarii. Erau zâne”. Într-o variantă apropiată, povestea apare și în Slătioara.

4..Marțolea

Marțolea o zinit la o femeie și-o-ntrebat-o di ce o facut ptită marț’ sara. Și-o vrut s-o ieie și s-o ducă. Da o-ntrebat cum sa coace ptita. Și femeia o zâs sa să urce pa lopată că o pune să vadă. Și-o zîs: “Urcă babă pa lopată/ Să vezi cum sa face ptită”. Și o răsturnat-o di pa lopată și-o ars în foc, Marțolea. O astupat-o să ardă și n-o mai putut ieși, o ars tătă.

5..Ciuma

“O fo’ ciumă, o boală gre’. Nu trece’. Şi sa zâce’: O fo’ mândru fecior/ N-o ştiut ce-i leac ușor/ Numa-un sir de devicior (o bureană, nu-i ştiu bine numele...)”.

*Fig. 6: Giorgia Bernardele în Comuna Poienile Izei, Județul Maramureș, Romania
(Foto: Nicolaie Hodor)*

6. Tricoliciul – omul prefăcut în câine

“Pa Plai, la noi o fost o nevastă. Şi barbatu-so o fost tricolici. O fost la fân. S-o facut câne ş-o sarit la ie s-o muşte. S-o dat dupa el ş-o fugit. Şi când o zinit ca om, s-o pus la mâncare. Ş-o răs. Şi când o răs, i-o văzut sire din sugna ei pântre dinţ’ şi n-o mai vrut altu’ a şăde cu el” (Povestea apare şi în Slătioara, cu multe asemănări).

Culegeri folclorice din localitatea Apșa de Mijloc, Maramureșul de Nord (Regiunea Transcarpatia, Raionul Rahău, Ucraina, reconstituiri)

Aceste povești au fost spuse Giorgiei de către A. D., născută în anul 1960, persoană care nu dorește publicarea numelui. Dânsa atribuie

textele bătrânelor satului, dar le redă într-un limbaj mai apropiat de cel cult, cu puține regionalisme. Este singura persoană interviuată care are studii universitare, dar care a copilărit în sat.

1. Povești despre Fata Pădurii

„Povestesc bunicuțele satului că în pădurile noastre trăiește o fată care nu îmbătrânește niciodată. E Fata Pădurii. Înaltă, cu părul foarte lung și negru ca mura, îl poartă veșnic despletit. Ea se menține tânără, deoarece fură frumusețea fetelor care uneori se rătăcesc pe cărărușele pădurii. Ea e periculoasă și pentru feciori. Cine o întâlnește riscă să nu se întoarcă acasă câteva zile și uită absolut tot ce i s-a întâmplat în pădure”.

2. Slăbănoacele

„Ne mai speriau bătrânii cu slăbănoacele, care erau lungi și foarte slabe și umblau seara și noaptea târziu prin sat și furau glasurile copiilor care nu ascultau de părinți și nu se culcau la vreme. Iar pe cei ce umblau târziu pe uluițele satului, puteau să-i sperie în așa hal încât să rămână bâlbâiți toată viața”.

3. Bosorcăile

„Mai vorbesc bătrânele despre așa-zisele bosorcăi, care erau urâte, cu păr pe față ca bărbații. Aveau și coadă. Ele puteau să fure laptele de la vaci, să-ți aducă multe nenorociri la casă. Umblau noaptea și ele. Dar ziua erau femei în sat, nu-și dădea seama nimeni cine e bosorcaie... Dar oamenii din sat oricum știau că ele sunt, nu se știe cum, dar le recunoșteau. Se fereau de ele, nu prea comunicau cu ele. De aceea ele trăiau singure, nu se căsătoreau și nu aveau copii”.

Concluzii

Georgia Bernardele a trăit doar 25 de ani. În acest timp scurt, a urmat studii până la nivelul de Doctorat. Era la sfârșitul primului an de la Doctorat. Întotdeauna a obținut cele mai mari note la examene și la concursuri. A reușit foarte rapid să învețe mai multe limbi străine. A prezentat și a publicat lucrări foarte valoroase din punct de vedere științific. Inteligența ei, puterea de muncă, dorința de descoperire în necunoscut, comportamentul prietenos și politicos, felul ei de a fi, au impresionat persoanele din diferite țări cu care a intrat în legătură.

Iubea tradiția și valorile populare rurale, a fost încântată să cunoască atâtea credințe străvechi din părțile de nord și de sud ale Maramureșului, din România și Ucraina.

Poveștile pe care am reușit să le obținem sunt multe, le-am reconstituit interviewând aceleași persoane cu care a discutat și doctoranda. Am făcut o selecție a textelor întrucât spațiul este limitat. Interesant este faptul că numai o parte dintre ele se repetă sau se aseamănă, de aceea nu le-am redat pe categorii pentru întregul spațiu cercetat, ci le-am prezentat pe localități. Când se vor publica înregistrările păstrate în aparatura ei personală care s-a recuperat, se vor putea afla multe lucruri interesante, întrucât Maramureșul este un izvor bogat de tradiții și mai ales de folclor.

Înregistrările și reconstituirile scot în evidență anumite particularități ale graiului maramureșean, cu elemente care diferă de la un sat la altul.

Contribuțiile științifice ale Georgiei Bernardele sunt importante pentru cercetarea științifică a Maramureșului. Activitatea ei poate să se constituie într-un îndemn pentru tinerii cercetători, pentru a-i continua munca pe care a desfășurat-o cu atâta pasiune.

Bibliografie

Eretescu C., *Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania fiintelor supranaturale*, București, Editura Compania, 2007.

Hedeșan Otilia, *Pentru o mitologie difuză*, Editura Marineasa, Timișoara, 2000.

Notă: menționăm că titlurile și subtitlurile relatărilor aparțin autorilor lucrării.

***Dr. Ion Petrovai
Petrova, Maramureș***

Istoricul și filologul Ioan Chindriș s-a născut la 21 martie 1938 și a devenit un arc cărturăresc peste timp de cercetător și un luptător pentru propășirea spiritului transilvănean pentru a-i fi recunoscută contribuția sa la dezvoltarea culturii române.

Descinde dintr-o autentică familie nobilă românească de stirpe maramureșeană care i-a dat cărturarului vigoarea infrastructurii umane și forța ardelenismului care structural i-a profilat o dispoziție intelectuală, confesând nonconflictual pe tărâmul plin de ciocniri și contraziceri al studierii trecutului poporului român.

Pasiunea pentru carte și bibliotecă le-a dobândit la Liceul Teoretic „Vasile Lucaciu” din Carei, în care s-a orientat spre o formație umanistă desăvârșită până în 1962 când absolvă Facultatea de Filologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj. Începutul carierei de cercetător a lui Ioan Chindriș se suprapune peste cea de jurnalist, profesată două decenii la Radio – Televiziunea Cluj, perioadă în care colaborează la publicații precum Vatra, Tribuna, Familia, Manuscriptum, Flacăra cu articole, cronici și eseuri, iar mai târziu cu interviuri, reportaje-anchetă și reportaje-literare. În publicistică tânărul cărturar a abordat fenomenul cultural românesc cu amplitudinea sa transilvană, venind dinspre trecut spre prezent realizarea documentar-mediatică mergând până în legendă, când era cazul.

Din anul 1985 cărturarul deja format s-a integrat în școala istoriografică clujeană devenind cercetător autorizat în cadrul secției de istorie modernă a Institutului „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Cum a fost posibilă această schimbare de macaz? Obținerea titlului de doctor în 1976 cu magistrul său specializat în Școala Ardeleană, profesorul Iosif Pervain i-a facilitat intrarea în rândul cercetătorilor științifici, calitate în care va intensifica abordarea operelor iluminiștilor ardeleni punând în lumină formele, farmecul și expresivitatea literară a limbii și a scrisului arhaic ardelenesc, dovedind din plin viziune, luciditate și temeinicie în demersurile cărturărești. Devenit, între timp, conducător de doctorat, printr-un îndelung și persistent efort restitativ cercetătorul ajuns director al Bibliotecii Academiei, Filiala Cluj-Napoca a deschis fonduri de documente rămase uitate sau ignorate și a recuperat fonduri neinvestigate complet.

Citind un amplu interviu acordat în 2009 de Ioan Chindriș, cei interesați pot afla multe lucruri despre acest ilustru cărturar. Noi vom spicui doar câteva confesiuni ale acestuia dorind să-i schițăm un portret încărcat de mesaje. Iată ce spune cărturarul: „Istoria a fost și este aerul pe care îl respir și fără de care n-aș putea trăi”. „Literalmente nu-mi pot imagina o altă meserie în afara celei de țaran și istoric”. „Travaliul istoriografic nu este printre cele ușoare, chiar dacă eu m-am profilat pe istoria culturii”. „Sunt înclinat spre războaiele

interdisciplinare în cazul de față între istoria literaturii și istoria culturii, și, de ce nu, istoria propriu-zisă, istoria de linie”. „Am scris cincizeci de cărți și mii de articole”.

Opera temeinică de cercetare istoriografică a lui Ioan Chindriș este cuprinsă și în volume publicate în perioada în care a activat ca jurnalist. Amintim în acest sens volumele „Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română” (1973), „Chipuri din hronicul neamului” (1977), „Theologia revoluționară a lui Alexandru Papiu Ilarian” (1983) și a continuat după 1985 când a activat ca cercetător științific de profesie, publicând „Figuri de cărturari” (1987), „Naționalismul modern” (1996), „1848 Blajul și amintirea Revoluției” (1998), „Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integritate europeană. O hermeneutică de texte” (1999), „Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene” (2001), „Transilvanica” (2003). Un număr impresionant de lucrări îl au coautor pe Ioan Chindriș alături de nume ilustre precum Ștefan Pascu, Gelu Neamțu, Mihai Teodor Racovițan, Ionuț Isac, Ferenc Kovacs, Andreas Freyberger și alții.

*Istoricul Ioan Chindriș la
mormântul lui Ioan Buteanu,
Tebea, 1 noiembrie 1987*

După anul 2007 până în anul fulgerătorului său Apus cărturarul va publica mai multe și importante lucrări împreună cu Niculina Iacob. Între lucrările la care Ioan Chindriș a avut colaboratori amintim: „Istoria românilor” de Samuil Micu (1995), „Istoria Bisericii românilor” de Petru Maior (1995), „Procese politice antiromânești care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848” (1995), „Istoria filozofiei” de Simion Bărnuțiu (2000) „Biblia Vulgata” Blaj 1760-1761, I-V (2005), la care Ioan Chindriș este editor coordonator dar și coautor, „Biblia de la Blaj din 1795” (lucrarea a avut și sprijinul Sanctității Sale Ioan Paul al II-lea.)

Ceea ce credem noi că trebuie reținut din viața și activitatea lui Ioan Chindriș de leud este faptul că lucrările sale comunică ceva esențial despre Școala Ardeleană, leagănul ființei și conștiinței naționale, fenomen politic, social și mai ales cultural extrem de complex, cu multiple reverberații românești și europene. Biografia profesională a acestui mare iubitor al plaiurilor strămoșilor săi cuprinde și calitatea de secretar științific al institutului în care a activat, ipostază în care l-am cunoscut și ne-am bucurat. Onorându-ne cu prietenia sa am putut constata că acest bărbat cu verticalitate a rămas, până la moarte, un intelectual neaservit, cu o gândire necompromisă și neînduplecat dar dispus a face pentru Marmăția lucruri menite a dovedi contemporanilor săi că în acest ținut voievodal zicala „Am fo’ ș-om si!” este o realitate.

Din entuziasm și dor de obârșiile sale, omul stabilit la Cluj- Napoca a căutat oameni care să-l înțeleagă și să i se alăture într-un demers menit a pune în

drepturi Țara Maramureșului spre a fi măcar ce a fost ca stare spirituală în vremea descălecătorilor și în veacurile următoare până acest străvechi pământ românesc și-a pierdut autonomia. Colaboratorilor la îndrăznețul său demers ne-a spus că ceea ce propune el poate fi considerat ceva utopic și că roadele inițiativei sale pot veni după decenii de trudă temeinică și mai ales după jertfe lumești socotite în prezent nefirești. În aceste împrejurări a luat ființă Ordinul de cavaleri „Dragoș-Vodă” care a fost îmbibat conștient cu parfum de epocă voievodală. Inițiativa a plăcut de vreme ce între ctitori s-a aflat și președintele Academiei Române, academicianul Ionel Valentin Vlad, fiu al Maramureșului după părinți. După multă muncă de convingere în rândul elitei maramureșene, în anul 2014, în casa primitoare a familiei Vasile Leordean de Leordina din Cluj-Napoca s-a constituit „Cercul Zero” al Ordinului alcătuit din „maestrii comandori” condus de Dr. Ioan Chindriș de Ieud recunoscut de cei doisprezece prezenți ca „mare maestru” care au fost însărcinați să formeze în zonele lor de obârșie „comandorii” cu un număr de cel puțin doisprezece membri numiți „cavaleri” urmând ca atunci când comanderia condusă de un maestru comandor ajunge la un număr de douăzeci și patru de cavaleri să se împartă în două comanderii, iar comanderia nou formată urma să-și aleagă un maestru comandor din rândul cavalerilor care au depus o adeziune la Ordin. După constituirea comanderiilor „Dr. Mihai Dăncuș de Ieud”, „Dr. Ion Petrovai de Petrova”c și „Academician Ionel Valentin Vlad de Săliștea de Sus” iar cavalerii au participat la manifestările culturale, Ordinul transmițând mesaje. După comanderiile menționate, marele maestru a sugerat doctorandei sale, Dr. Anuța Ardelean-Nan să organizeze o comanderie de femei. Comanderia s-a constituit și s-a întrunit în incinta Liceului Pedagogic „Regele Ferdinand” din Sighetul Marmăției, iar mesagera marelui maestru a fost aleasă în fruntea grupării ce-a fost constituită din membre din tot Maramureșul Istoric. Cei mai devotați maeștri comandori și-au făcut tablouri pentru „Casa Ordinului” pentru care a oferit teren primăria din Ieud, și-au făcut săbii personalizate necesare investiției cavalerilor și s-a început proiectarea unei uniforme după ce s-a ales o stemă în cadrul „Cercului Zero.”

Demersul lui Ioan Chindriș de Ieud inițiat în conformitate cu legile românești în vigoare s-a blocat la 25 iunie 2015 prin moartea fulgerătoare a celui care dorea cu ardoare întoarcerea la obârșiile neamului său nobil care, în Marmăția, a avut statut de instituție.

Ideea celui care, prin viața și activitatea sa a dovedit practic rolul personalităților în istorie, a sensibilizat un grup de bărbați din spațiul maramureșean care sub patronajul Academiei Române, au constituit **Asociația Bogdan-Dragoș a nobilimii maramureșene** cu un statut cu iz european dar cam cu aceleași deziderate ale **Ordinului cavalerilor maramureșeni „Dragoș-Vodă”**.

Convinși că istoria se scrie sub ochii noștri am evocat un om al cărui nume nu poate lipsi din istoria culturii române dacă cei ce o vor scrie vor fi cu adevărat români și cercetători științifici limpezi la minte și curați la suflet.

ORDINUL DE CAVALERI MARAMUREȘENI DRAGOS-VODĂ

Tuturor cămenilor de bine, salutările noastre!

Facem cunoscut faptul că

dr. Ion Petrovai de Petrova

a fost primit în Ordinul nostru cu rangul de

maestru comandor

și prin urmare i se cuvin toate drepturile și privilegiile potrivite acestui rang.

Cancelar
Cristian Lazăr Iusco
de Vișeu

14 noiembrie 2013

În numele Ordinului
dr. Ioan Chindriș de Teud,

mare maestru

**Cuvânt la despărțirea de Doctorul Ioan Chindriș de leud,
mare maestru al Ordinului de cavaleri
maramureșeni „Dragoș-Vodă”**

Din țara voievozilor aduc curat cuvânt
De mare prețuire pentru cel pierdut
Dovedindu-ne reazem până la mormânt
Riscând ca gestul nostru să nu fie plăcut.

În ce vom cuvânta vom rosti adevărul
Despre un om falnic concurând stejarul
Ce a unit cu slova pământul cu cerul
Cunoscând, ca tot omul, ce este amarul.

Cercetând trecutul a luminat viitorul
Pentru cei ce sunt și cei ce vor veni
Dornici să cunoască neamul și dorul
Românilor ce luptă pentru a dăinui.

Ceata ctitorită spre a renaște neamul
De bărbați ce știu ce este vitejia
Sperăm să dăinuiască ca râul și ca ramul
Și prin tot ce fac să-nvie bărbăția.

Jurăm pe săbii, tricolor și cruce
Că vom împlini tot ce a visat
Și că, pe pământ, oriunde ne vom duce
Nu vom uita pe cel care ne-a inițiat.

Fie-i ușoară glia străbunului Ardeal
Și nemuritor dorul de Maramureș
Numele i-l poarte al cărților val
Ca cel răcoros de leud și de Someș.

Cu spada purtând însemn voievodal
Stema de neam ales și creștină oștire
Pururi vom ține minte îndemnul său astral
Și vom tăia cărări spre nemurire.

Dr. Ion Petrovai de Petrova
Maestru comandor al
Ordinului de cavaleri maramureșeni „Dragoș-Vodă”

Petrova Maramureșului
27 iunie 2015

Valorile unui neam din Țara Maramureșului: Petrovai de Petrova

*Dr. Ion Petrovai
Petrova, Maramureș*

În funcție de contextul în care este folosit cuvântul „neam” are mai multe înțelesuri. „Dicționarul explicativ al limbii române” dă acestui cuvânt nu mai puțin de șase sensuri dar în sintagme diferite el are mai multe sensuri. Noi vom alege pe cel care ni se pare potrivit contextului în care îl utilizăm semnifică „... totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sânge sau prin alianță”.¹

Cuvântul „neam” în Țara Maramureșului a fost și, pe alocuri, este purtător de sens diferit, în plan social, de instituție. Aici neamul avea blazon propriu, hori și alte elemente care făceau ca neamurile să se deosebească unele de altele.

Cei interesați de trecutul neamului Petrovai de Petrova pot afla date importante consultând lucrările istoricului Alexandru Filipașcu.² Cercetătorii în domeniu pot face studiu aprofundat consultând lucrările arhivarului Georgiu Petrovay, monumentală lucrare a academicianului Ioan Mihalyi de Apșa, „Diplome maramureșene din sec. XIV-XV” apărută la Sighet în anul 1900 și cele ale lui I. Pușcariu.³

În studiul de față vom încerca o sinteză menită a-i informa pe cei interesați cu date demne de reținut despre un neam care a făcut istorie în Marmăția începând cu anul 1326 când a fost pentru prima dată în documente.

Cum orice demers trebuie să debuteze cu începutul, vom reda în întregime „Diploma” în limba latină și tradusă în limba română de universitarul clujean Vasile Rus și publicată în format oglindă, limba latină și limba română în lucrarea „Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Diplome maramureșene din sec. XIV și XV, ediția a IV-a, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj Napoca, 2009, p. 220-221.”

¹ ***Dicționarul explicativ al limbii române, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 588

² Filipașcu, Alexandru, Istoria Maramureșului, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940.

Filipașcu, Alexandru, Patronime maramureșene, Genealogia familiei de Dolha și Petrova, Editura Albatros, București, 2003.

Filipașcu, Alexandru, Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2006.

³ Pușcariu, I., Date istorice privitoare la familiile nobile românești, I, Sibiu, 1892; II, Sibiu, 1895.

„Noi, Sigismund, din îndurarea lui Dumnezeu rege al romanilor veşnic venerabil şi rege al Ungariei etc., dăm de ştire prin scrisoarea de faţă că noi, având convenit respect pentru slujbele preavestite de credinţă, nenumărate şi demne de laudă, precum şi pentru sincerele îndatoriri ale credinciosului nostru, cu recunoştinţă şi sinceritate iubit de noi, Stanislau, fiul lui Ioan de Dolha, pe care el le-a împlinit dintotdeauna pentru noi şi pentru sfânta coroană, cu credinţă şi statornicie, în diferite locuri şi timpuri, primejduindu-se cu curaj şi bărbăţie, cu râvnă fierbinte şi grijă neobosită, în diferite întâmplări ale sorţii, împotriva rivalilor noştri, şi în viitor doreşte, cu laudă, să le arate, dar mai ales şi cu precădere pentru moartea lui Mihail, fiul lui Ilie, văr după tată şi frate părtaş al aceluiaşi Stanislau de Ilca, ucis de rivalii şi răzvrătiţii noştri, în timp ce îplinea pentru noi nişte slujbe osebite şi credincioase, în campania noastră militară pornită personal de noi, sub ocrotirea Domnului, împotriva polonilor, pentru a ne opune aceloraşi rivali şi rebeli ai noştri din acea vreme, dorind noi să îi încuviinţăm cu bunăvoinţă, din osebită<milostivire aceste slujbe credincioase ale lui>⁴ am dat, am dăruit şi am hărăzit cu mâinile noastre regeşti pomenişilor Stanislau, şi prin el lui Ioan, Gheorghe şi Bogdan, fraţii lui buni, de asemenea LUI Gheorghe şi Andrei, fiii răposatului Ioan vodă, verişori după tată sau fraţi părtaşi ai lui, şi tuturor moştenitorilor şi urmaşilor lor nişte moşii regeşti ale noastre numite Rozaulya (Rozavlea), Sayo (Şieu), Zwrdog (Strămtura), Batzy (Botiza), Petrowa (Petrova), Leorgina (Leordina), Rwzkopolanya (Poienile de sub Munte) şi Kohnya (Cuhea), avute în prezent, cum se spune, în mâinile aceluiaşi Stanislau şi prin urmare ale fraţilor săi scrişi mai jos⁵, în comitatul Maramureş, împreună cu toate folosinţele şi apartenenţele lor şi toate întregirile acestor folosinţe şi apartenenţe, sub adevăratele şi vechile lor semne de hotar şi hotare <...>, ba chiar le dăm, le dăruim şi le hărăzim, cât timp durează buna noastră plăcere în această parte, pentru aşezarea lor, ca să fie ținute, posedate şi în egală măsură avute de ei, fără să fie ştirbit dreptul altuia, prin puterea şi mărturia acestei scrisori a noastre, căreia i-a fost pusă pecetea noastră obișnuită de care ne folosim ca rege al Ungariei,

⁴ Întregire pe baza sensului contextual (nota editorului modern)

⁵ Aceste moşii erau ale lui Ioan Vodă, fiul lui Iuga Vodă, care era frate dulce cu Bogdan Vodă (vezi diploma din anul 1363), Ioan Vodă avea, afară de aceşti doi fii, şi două fiice, una cu nume Stana, măritată după Sandrinu Gherheş din Sarasău, alta după Ioan de Dolha, astfelu Stanislau, după muma sa avea drept de hereditate la aceste moşii, după părerea lui Georgiu Petrovay (Turul, 1893, pag. 76). Din Georgiu [Giurgiu] şi Andrea [Andreica] se trag familiile nobile Man şi Dunca din Şieu.

scrisoare pe care o vom pune să fie redactată sub formă de privilegiu al nostru, de îndată ce ne va fi înapoiată.

Dată la Cassovia (Košice, Slovacia), în marțea imediat următoare după duminica Quasimodo geniti, în anul Domnului 1411.⁶

Analizând documentul putem ușor deduce că membrii familiei Petrovai de Dolha și Petrova au populat localitățile menționate. Cercetând alte lucrări întâlnim aparținători ai acestei familii stabiliți în alte zone precum Biserica Albă, Apșa de Jos, Rona de Jos, Bârsana, Dragomirești, Chioar (Plopiș, Copalnic Mănăstur), Cluj, Ung, Heveș și Moldova.

Începând cu veacul al XVIII-lea potrivit opiniei istoricului Alexandru Filipașcu⁷ membrii familiei Petrovai de Dolha și Petrova, pentru a se distinge între ei au primit nume care să-i personalizeze și astfel au apărut familiile Bilașcu (Balașcu), Filipciuc (Filipașcu), Găborean (Găboran), Ienciu (Ienci), Ileș, Ivanic (Ivănuc), Mihalca, Nicorici, Netrebici, Pălcuș, Văsieș și Vlădicaș. Aceste familii există și în prezent în Petrova cu excepția familiei Netrebici care s-a stins. Alături de aceste ramuri ale familiei Petrovai de Dolha și Petrova trunchiul ei a dăinuit și dăinuiește și în prezent. La rândul său trunchiul a dat și alte forme locale care, spre a se diferenția au și denumiri suplimentare cum sunt în prezent familiile „Antucenilor”, „Zbrehenilor”, „ai Odochiței”, „ai Vlădicului”, „ai Cârșnicului”, „ai Coratărului”.

Până la jumătatea secolului al XVIII-lea mulți membri ai familiei Petrovai de Dolha și Petrova au îndeplinit funcții în regatul apostolic maghiar cum ar fi asesori, jurați, vice-comiți, pretori, vicepretori, castelani, căpitani. După aceea s-au impus în circuitul demnitarilor doar cei din ramura Petrovai de Ung și Heveș care s-au și maghiarizat iar membrii familiei care au emigrat în alte zone au pătruns în lumea bună doar în spațiul în care se vorbea și se simțea românește în chip oficial.

Familia Petrovai de Dolha și Petrova a avut în fiecare epocă reprezentanți notabili cu numele consemnat în documentele vremii în care au trăit.

În anul 1466, pretorul Mihai Petrovai a fost ridicat la rangul de liber baron în urma participării la lupta de la Baia din Moldova alături de marele rege al Ungariei, Matei Corvin.

⁶ Din originalul în Arhivul familiei comiților Teleky în Gyömrő (EI, XX, F. I. No 31)

⁷ Filipașcu, Alexandru, Patronime maramureșene, Genealogia familiei de Dolha și Petrova, Editura Albatros, București, 2003, p. 124-246.

La 18 octombrie 1672, Nicolae Petrovai scrie prima poezie cultă din literatura română în localitatea sa natală, intitulată „Cântec rumânesc din dragoste scris”.

Pe la anul 1715 preotul Ștefan Petrovai se călugărește și devine episcop al Maramureșului pe numele Serafim, având sediul episcopiei la Mănăstirea din Petrova ridicată pe moșia strămoșilor săi.

Între anii 1767 și 1776 Gabriel Petrovai a făcut parte din garda împărătesei Maria Tereza, fapt pentru care, întors acasă, va fi numit „Cavalerul Crăiesei”.

Un membru al ramurei Petrovai stabilită în Moldova pe la 1877, colonelul Petrovan, a participat la asediul Plevnei.

Ajuns militar în termen pe frontul din 1915, Gheorghe Petrovai „a Zbrehii” a fost luat prizonier cu tot cu calul său. În cele din urmă este eliberat și se înrolează în Corpul Voluntarilor Români devenind militar de carieră și ajunge până la gradul de căpitan.

În perioada interbelică și după Al Doilea Război Mondial, din familia Petrovai s-au ridicat mulți intelectuali care au făcut și fac cinste neamului lor prin titlurile științifice obținute, demnitățile ocupate și cărți publicate.

Lupul dacic, de la standard la arhetip (Eseu)

Prof. univ. dr. Nicolae Iuga
Universitatea „Vasile Goldiș” Arad

Abstract:

The «Dacian Wolf» is the standard ensign that the ancient Dacian people used to hold up in warfare: a wolf's head with snake body. It is a well-known ensign both in its representation on the Trajan's Column in Rome and from some ancient historians' descriptions. The significance of these two totemic animals – the wolf and the snake – in the Dacian and Getae peoples' religion and mythology have also been studied by important contemporary historians, from Vasile Pârvan to Mircea Eliade.

This study follows our own original and hermeneutic hypothesis concerning the persistence of these symbols a long time after the Dacian people disappeared, being assimilated by the Romans, symbols which periodically appear in history as archetypes of the collective unconscious (as defined by C.G. Jung), thus examining the Christian legend of St. George killing the dragon (draco), and the establishment of the Order of the Dragon as a Christian military order at the beginning of the 15th century.

Keywords: wolf, dragon, C. G. Jung, Mircea Eliade, St. George, Order of the Dragon.

1. Ubicuitatea geografică a lupului

Din punctul de vedere al habitatului, Lupul (*Canis lupus*) era – și încă mai este – foarte bine răspândit în toată emisfera nordică a globului terestru, a fost chiar cea mai răspândită specie dintre toate mamiferele de pe pământ. Singurul său prădător natural este tigrul (problema se pune doar în Asia), dar lupul a pierdut lupta inegală cu omul în unele zone precum America de Nord, Europa Occidentală, India sau Japonia, locuri în care specia este pe cale de dispariție sau chiar a dispărut, fiind vânată necontrolat până spre sfârșitul secolului XX.

Lupul este un vânător inteligent și feroce, caracterizat printr-o cooperare eficientă a indivizilor în cadrul unor mici grupuri (haite) bine organizate⁸. La vânatoare, haita aplică o strategie de învăluire pe flancuri a prăzii și de conducere a acesteia, într-un unghi tot mai îngust, spre zone închise. Lupii au învățat să recunoască și să evite capcanele puse de către oameni pentru prinderea lor. Sunt capabili să alerge mult timp fără întrerupere și să parcurgă uneori până la 100 de km într-o singură noapte.

2. Ubicuitatea mitologică

⁸ V. Cotta, M. Bodea, *Vânatul României*, Ed. Agrosilvică, București, 1969.

Lupul nu este doar un mamifer răspândit în Europa, Asia și America de Nord, ci este în același timp prezent și în mitologiile vechi ale popoarelor care trăiesc pe aceste trei continente. Astfel, în mitologia nordică, vechi-scandinavă, lupul are semnificația unui strămoș mitologic și a unui erou războinic⁹. În mitologia chineză, lupul – numit „lupul albastru ceresc” – este identificat cu steaua Sirius și este considerat strămoșul dinastiilor chineze și mongole. După cum observa și Mircea Eliade, „Faptul că un popor își trage denumirea etnică de la numele unui animal are întotdeauna o semnificație religioasă”¹⁰. În vechea Indie, în scrierea *Mahabharata*, este prezentat un războinic, Bhima, cu înfățișare înfricoșătoare, cu cap de om și trup de lup. La popoarele turcice, care de asemenea au migrat din Asia, „tatăl turcilor” este tot un lup, atâta doar că – spre deosebire de China – este numit „lupul cenușiu”. În Kamciatka și în general la populațiile proto-siberinene, la fel ca și la vechii romani, lupoaica avea conotația fertilității sexuale. Anual, aici era confecționată o păpușă din paie reprezentând un lup, care urma să se „însoare” cu fetele nemăritate din sat¹¹. La șamanii amerindieni, la nativii de pe continentul american pre-columbian, lupul semnifica devotamentul împins până la sacrificiul de sine. Datorită traiului în comun și a calităților pe care le au, în concepția amerindienilor lupii sunt conducători ai haitelor pe lumea aceasta, după cum conduc sufletele morților pe lumea cealaltă¹². Tot astfel în mitologia greco-romană câinele monstruos Cerber – derivat al lupului – păzește cu strășnicie intrarea în Infern, permițând sufletelor omenеști doar să intre și nicidecum să iasă. Despre un războinic deosebit de viteaz și șef militar, la amerindieni se spunea că într-o viață viitoare sufletul său se va întrupa într-un lup. În mitologia persană, la fel ca și în cea romană, regele Cyrus al II-lea cel Mare (secolul VI î. H.) era să fie ucis de mic copil de către bunicul său, prin abandonarea într-o pădure, dar a scăpat cu viață, alăptat fiind de către o lupoaică.

În fine, în binecunoscuta legendă romană a lui Romulus și Remus lupoaica, în calitate de salvatoare și mamă hrănitore a celor doi copii mici, este asimilabilă de asemenea statutului de animal totemic și strămoș legendar al oamenilor. Tot la romani exista și sărbătoarea numită *lupercalia*, adică „sărbătoarea lupilor”. „Lupercul” era o divinitate lycamorfă a turmelor și a păstorilor, un fel de conducător al lupilor cu un rol ambiguu, el putea trimite lupii asupra turmelor să le prade, după cum putea și să-i rețină să nu atace turmele¹³. La fel cum în creștinismul primitiv românesc și în superstițiile în speță transmise până în secolul XX, Sf. Apostol Andrei (cărui i se atribuie creștinarea populațiilor de pe actualul teritoriu sud-estic al României) este considerat și „Andreiul lupilor”, un duh obscur care poate controla haitele de

⁹ http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/lupul-demon-infernal-i-c-l-uz-divin

¹⁰ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gheorghis-Han*, ESE, București, 1980, p. 23.

¹¹ Idem, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/lupul-demon-infernal-i-c-l-uz-divin

¹² <http://spiritliber.blogspot.ro/2011/06/astrologia-amerindiana.html>

¹³ Atanasie Marian Marienescu, *Cultul păgân și creștin. Sărbătorile și datinile romane vechi*, Ed. Saeculum, București, 2005.

lupi să nu-i atace pe oameni și să nu atace oile și vitele țăranilor în perioada stabulației de iarnă. De aceea, în Maramureș până în urmă cu câteva decenii, în seara de Sănandrei (29 noiembrie) grajdurile vitelor și saivanele oilor erau afumate cu tămâie, se spunea un fel de rugăciune care nu se găsea în repertoriul creștin curent și pe grinda de sus a ușii grajdului se făcea semnul crucii cu un cărbune sau cu usturoi.

Lupercul roman mai era, totodată, și un simbol al fertilității turmelor. Sărbătoarea lupilor (*lupercalia*) se ținea la Roma anual între 13–15 februarie. Cei care oficiau cultul sacrificau o capră, consumau din carnea ei friptă și beau vin, apoi alergau goi pe străzi și loveau femeile întâlnite în cale cu fâșii din pielea animalului sacrificat, lumea crezând că prin aceasta se provoacă fertilitatea femeliilor și li se asigură nașteri ușoare. Această sărbătoare a lupercaliilor a fost desființată de către papalitate abia pe la sfârșitul secolului V d. H., însă arhetipul ritualului ca simbol al dorinței sexuale și al fertilității a trecut în creștinismul catolic în sărbătoarea Sf. Valentin, sărbătorit la fel ca și lupercaliile tot pe la jumătatea lunii februarie, iar în cel răsăritean în sărbătoarea de Dragobete. În Roma antică, cu ocazia lupercaliilor se produceau și excese bahice și manifestări de libertinaj sexual, încât locurile unde prestau de obicei prostituatele (bordelurile) au ajuns să se numească „lupanare”.

3. Lycanthropul

Lycanthropia (în greaca veche: „lupul-om”) înseamnă capacitatea legendară a omului de a se transforma sau de a fi transformat în lup¹⁴. Poate fi privită și ca o tradiție totemică, întâlnită la unele populații primitive și intrată mai apoi în deprinderi și ritualuri simbolice, în cadrul unor superstiții, de autodefinire a unor oameni care pretind că ar avea posibilitatea metamorfozării în lup.

În mitologia greacă este bine cunoscută legenda lui Lycaon, rege al Arcadie. Acesta, avându-l ca oaspete la masă pe Zeus însuși, i-a oferit acestuia carne de om, pentru a verifica dacă Zeul știe ce mănâncă sau nu, respectiv dacă este omniscient sau nu. Zeus s-a mâniat cumplit și l-a metamorfozat pe Lycaon în lup. Dar această legendă are un rol paradigmatic. Potrivit altor mituri subsumate legendei lui Lycaon, referitoare tot la Arcadia, aici ar fi existat obiceiul ca un băiat din familie să fie selectat spre a fi un viitor războinic redutabil și dus la marginea unui lac. Acolo se dezbrăca, își lăsa hainele în acel loc și traversa lacul înot, apoi dispărea în sălbăticie și se transforma în lup. Trăia ca lup printre lupi timp de opt ani după care, dacă în acest timp nu a murit și dacă s-a abținut să mănânce carne de om, atunci îi era îngăduit să se reîntoarcă la lac, îl traversa înot înapoi, își lua hainele și se transforma din nou în om, fiind acum cu opt ani mai bătrân, deci adult în toată puterea. Acest ritual este centrat pe două gesturi simbolice, dezbrăcarea / îmbrăcarea și traversarea apei, care marchează transmutarea din om în animal și înapoi din animal în om. În realitate era vorba de un rit de inițiere războinică. La întoarcere, tânărul care a

¹⁴ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

fost lycanthrop era deja un războinic oțelit, mai puternic și mai bun decât ceilalți războinici, care a învățat o strategie nouă de luptă, din modul de comportare al lupilor la vânătoare. O inițiere analoagă serviciului militar de mai târziu.

Firește că străvechea tradiție totemică a lycanthropiei nu a putut să fie asimilată în gândirea creștină, prea era lucrul dracului. Pe de altă parte, creștinismul s-a văzut confruntat cu persistența acestui arhetip în mentalitatea populară până în Evul Mediu târziu și atunci a fost nevoit să-l respingă cu violență, respectiv să-l transfere în zona forțelor malefice. Explicația era fie că unii oameni se puteau transforma în lupi, din voință proprie, prin metode vrăjitoarești și colaborare cu diavolul, fie că anumiți oameni care au comis păcate infamante erau transformați în lupi de către Dumnezeu, drept pedeapsă. S-a mers până acolo, încât o autoritate teologico-filosofică de talia Sfântului Toma de Aquino să susțină, vis-à-vis de lycanthropie, că nu doar Dumnezeu, ci chiar și îngerii și demonii îi pot pedepsi pe oameni, transformându-i în animale („*Omnes angeli, boni et Mali, ex virtute naturali habent potestatem transmundi corpora nostra*”)¹⁵.

Prin secolele XV–XVI, Inchiziția Catolică s-a văzut pusă în situația să soluționeze o mulțime de procese de vrăjitorie, în care erau pe rol cazuri de lycanthropie, cunoscute sub denumirea din franceza medievală de „Le Loup Garou”. Narațiunea invariabilă a faptului era că în anumite zone bântuia un lup neobișnuit de mare, care ataca, ucidea și mânca oameni pe timp de noapte. În confruntarea cu lupul, uneori oamenii reușeau să scape și să rănească animalul într-un fel sau altul, pentru ca apoi, la lumina zilei, să aibă surpriza stupefiantă de a recunoaște rănilor respective pe trupurile unor cunoscuți, bărbați sau femei din localitate. Dați pe mâna Inchiziției, aceștia recunoșteau sub tortură că, în mod periodic, prin vrăjitorie, se transformau în lupi. Erau inevitabil condamnați la moarte și arși pe rug.

4. Moroi, strigoi, vârcolaci

Tradiția românească a vârcolacului preia ceva și din vechea temă grecească a lycanthropiei, dar ajunge totodată să fie destul de mult diferită de aceasta. Avem aici, în zona nord-dunăreană, mai multe duhuri rele, sub denumiri, înfățișări și atribute diferite. Avem *moroi*, care pot fi activați și, respectiv alungați prin vrăji sau descântece, duhuri răufăcătoare fără un chip anume, care se mărginesc să ia laptele de la vaci, care vampirizează așadar nu sângele omului, ci resursa lui alimentară de bază. Apoi *strigoi*, duhuri malefice mai periculoase decât moroi, care pot pricinui oamenilor rele mai mari și mai diversificate. Dacă cuvântul „moroi” vine probabil din slavona veche, după cum susțin lingviștii („mora” însemnând vrăjitoare), în schimb „strigoiul” este latin. Striga (*Tyto alba*) este o pasăre mare nocturnă, o specie de bufniță cu partea anterioară colorată în alb și cu cearcăne negre în jurul ochilor fosforescenți, observabilă noaptea ca o fantomă care „strigă”, care scoate pe întuneric puternice țipete ascuțite, considerate rău-prevestitoare. Erau expuși la riscul să devină moroi sau strigoi copiii care au murit nebotezați, cei născuți cu anumite

¹⁵ <https://lakeoftears.wordpress.com/tag/licanthropie>

malformații sau defecte, cu semne rele, răufăcătorii care au murit executați etc. – în genere spirite ale morților care nu se puteau odihni, care nu puteau și nici nu aveau cum să intre în împărăția cerurilor.

Cu vârcolacul lucrurile stau diferit față de moroi și strigoi. Vârcolacul este și el sufletul unui om care întrunește condițiile nefericite pentru a deveni strigoi, dar care nu rămâne o simplă fantomă ci se întrupează într-un monstru înspăimântător. Vârcolacul nu are o reprezentare concretă a unui animal precis determinat și nici o etimologie sigură. În varinta paleoslavă sud-dunăreană, vârcolacul ar însemna un animal fabulos, care are pe cap „păr de lup” („vilk” + „dlak”). În varianta latină vulgară, considerată de către noi ca fiind cea mai probabilă, vârcolacul („vermis” + „colacius”) este monstrul cu trup de șarpe (vierme)¹⁶ și cap de lup, care se încolățește în jurul lunii și o „mănâncă” periodic, ceea ce explică mitologic succesiunea fazelor lunii, scăderea și creșterea luminozității aparente a astrului nopții, precum și eclipsele accidentale de soare. Sau este suficient ca, din cauza unor suspensii atmosferice, luna să aibă o culoare roșiatică, pentru ca în mitologia românească să se creadă că aceasta a fost încolțită de către vârcolac și că sângerează din acest motiv. Așadar, un monstru care nu vampirizează doar sângele oamenilor, ci chiar și lumina lor. În tot cazul, creatura fantastică numită vârcolac este parțial lycamorfă – are adică ceva din ființa lupului, capul de lup, animalul totemic al strămoșilor noștri daco-geți – și parțial serpentimorfă, drăcească, având trup de balaur. Și mai are o forță colosală, cosmică, fiind capabilă de a oculta lumina emisă de luminătorii mari puși de Dumnezeu pe cer.

Arhetipul vârcolacului a degenerat mult de la reprezentările primitive, originare până în prezent. În folclorul din vremurile mai apropiate de noi sau chiar din zilele noastre, inclusiv în filmele zise „horror”, vârcolacul este prezentat tot în stil medieval, ca un om obișnuit în viața cotidiană, dar care în anumite nopți cu lună plină nu se poate sustrage transformării pentru câteva ore în „om-lup”, o bestie crudă și sanguinară, având cel puțin canini de lup și o forță fizică ieșită din comun, care vânează și ucide tot ce îi iese în cale, chiar și animale mari și deosebit de puternice, precum boii sau mistreții, spre a le suge sângele. În general nu atacă omul, dar dacă este cumva rănit de către vreun om în timpul nopții, în ziua următoare respectivul vârcolac, redevenit cetățean obișnuit, poate fi văzut cum este dus cu ambulanța la spital, pentru a i se acorda îngrijiri medicale¹⁷.

5. Dacii și lupii

După Strabon (63 î. H. – 21 d. H.), renumit istoric și geograf din antichitate, dacii s-au numit mai întâi „davi” sau „daoi”, adică lupi¹⁸, tradiție valorificată și de către istoricul român al religiilor Mircea Eliade, care care

¹⁶ În Maramureș, pentru a denumi șarpele a fost conservat până în a doua jumătate a secolului XX arhaismul din latina, vulgară fosilizat în limba română, de „vierme”, pronunțat ca regionalism „zerme” sau „zierme”.

¹⁷ <http://www.secretelefemeilor.ro/misterul-oamenilor-varcolaci.html>

¹⁸ Strabon, *Geografia*, vol. II, Ed. Științifică, București, 1974, p. 239.

pleacă de la observația că „daos” era numele frigian al lupului¹⁹. Navigatorii greci din antichitate, care străbăteau cu corăbiile Pontul Euxin, au botezat locul de la vărsarea Dunării în Marea Neagră (portul Chilia de azi) „Lyko-stoma”, adică Gura Lupului. Dacii se numeau ei înșiși lupi, în sensul că ei sunt asemeni lupilor, pentru că îi imită pe lupi – spune același Strabon – trăind ca și lupii din pradă (*lupos imitarentur raptō viverent*). Dacii se transformau apoi și ritualic în lupi²⁰, punându-se astfel sub protecția zeului-lup. Mai mult decât atât, transformarea ritualică a războinicului în fiară însemna și o schimbare radicală de comportament. Odată îmbrăcat cu blana de lup, războinicul nu mai avea nimic omenesc, nu se mai simțea legat de legile și obiceiurile oamenilor, devenea un luptător de temut, feroce și invincibil, care nu se temea de moarte și era stăpânit de un soi de „nebunie eroică” (*furor heroicus*).

Arma acestor războinici arhaici era o măciucă foarte mare și grea, cu care se putea doborî și un bou²¹ și care a rămas multă vreme, în paralel cu modernizarea militară, arma tradițională a țăranilor români și a păstorilor, iar pe măsură ce au fost inventate arme mai perfecționate și mai eficiente, măciuca (bâta) a devenit un instrument simbolic și cultural, precum în jocul călușarilor.

Au existat și alte civilizații care aveau ca simbol și stindard militar dragonul de acest tip, adică șarpele cu cap de lup. Mircea Eliade îl citează pe istoricul german Franz Altheim (1898-1976), care menționează că o pictură murală din Turkestan reprezintă un dragon cu cap de lup, stindard răspândit în vechime în nord-vestul Iranului și în Armenia de azi. De asemenea se știe și faptul că unele triburi germanice care, în migrația lor din Antichitatea târzie și Evul Mediu timpuriu au traversat Europa pe la nord de Imperiul Roman, aveau ca stindard dragonul cu cap de lup, împrumutat foarte probabil de la dacii, după cum triburile germanice care s-au confruntat cu legiunile romane au împrumutat de la romani acvila, vulturul, rămas ca simbol național germanic până în ziua de azi. La germanici, la fel ca și la români, din vechime și până azi este prezentă tema onomastică a lupului, adică obiceiul precreștin ca oamenilor să li se dea la botez în mod frecvent numele de Wolf sau Wulfina și, respectiv Lupu sau Lupa. În Maramureș, până pe la mijlocul secolului trecut, copiii mici care se îmbolnăveau erau salvați de către părinți nu prin prezentare la medic, de altfel în perioada imediat după război medicii erau foarte rari în mediul rural, ci prin vânzare și răscumpărare rituală, apoi erau re-botezați cu numele de Lupu sau Lupa, după care (se credea) scăpau cu viață din această cauză și deveneau mai rezistenți la boli și erau feriți de tot felul de primejdii²². Prezența simbolisticii dragonului cu cap de lup la aceste popoare aparent atât de îndepărtate înseamnă, după același Mircea Eliade, că ar fi vorba de un fond mitologic indo-european comun pentru iranieni, dacii și germanici²³.

¹⁹ Mircea Eliade, op. cit., p. 21.

²⁰ Idem, p. 25.

²¹ Ibidem, p. 28.

²² Dumitru Iuga, *Studii și alte scrieri*, Editura Cybela, Baia Mare, 2015, p. 92.

²³ Mircea Eliade, op. cit., p. 29.

6. Stindardul dacilor

Potrivit reprezentărilor săpate în piatră pe Columna lui Traian, precum și diferitelor alte izvoare arheologice, stindardul dacilor, numit și dracon sau drac (în greaca veche, „dracon” însemnând șarpe sau balaur), artăta în felul următor. Avea forma unui cap de lup cu gura deschisă, confecționat din metal, broz sau aramă, care se continua cu un corp de șarpe sau balaur, din material textil sau din piele, care se umfla în bătaia vântului și care, din goana calului, alcătuia o flamură serpentiformă orizontală²⁴. Capul de lup era fixat într-o sulită și era purtat de către călăreții daci numiți draconari. În interiorul capului de lup se afla un dispozitiv care se îngusta treptat, prevăzut la capăt cu un fluier, crescând astfel forța curentului de aer și care scotea un șuierat puternic, asemănător cu urletul lupilor, îngrozind dușmanul.

Atestarea certă a acestui stindard în legătură cu dacii se află în peste 20 de imagini sculptate pe unele metope ale Columnei lui Traian, în special în scenele de luptă, în preajma unor fortificații dacice sau a unor căpetenii de rang înalt din rândul dacilor. În cel puțin două cazuri, reprezentarea stindardului pe Columnă este legată și de persoana regelui Decebal. Reprezentări ale stindardului dacilor mai apar și printre prăzile de război sculptate la baza Columnei²⁵. Există însă și izvoare scrise, deosebite de prețioase, cu prezentări exacte și amănunțite ale draconilor purtați în triumf la Roma, cum ar fi sugestivă descriere a istoricului roman Ammianus Marcellinus. Împăratul Constantius mergea într-o trăsură de aur, iar „de jur împrejur fluturau, țesuți pe pânză de purpură și atârnați în vârful sulitelor aurite, dragonii cu gurile căscate, care în bătaia vânturilor șuierau, răsucindu-și furioși cozile”²⁶.

Mai sus, am văzut legătura lupului cu dacii, lupul fiind un animal totemic, simbolic al acestui popor. Dar stindardul dacilor reprezintă un cap de lup cu corp de șarpe. De ce șarpele este conexat cu lupul în stindardul dacic și nu o altă vietate, reală sau fantastică? Explicația ar fi că, în mentalitatea dacilor șarpele, la fel ca și lupul, avea o funcție magică și era înzestrat cu anumite atribute ale sacralității. Dacii aveau o credință puternică în nemurirea sufletului, iar șarpele, ieșind din crăpăturile stâncilor și din felurite găuri aflate în pământ, era văzut ca un mesager al morților din lumea de dincolo, pentru cei aflați aici pe pământ. Era ca o divinitate chthoniană, tenebroasă, cu o funcție psyhopompă asemănătoare cu cea a lui Hermens.

În opinia lui Vasile Pârvan însă, șarpele din compoziția draconului dacic ar avea o cu totul altă simbolistică. Anume este vorba de un șarpe cu pene, înaripat, la fel ca și zeul suprem al aztecilor, așadar un „demon al văzduhului”, iar nu un șarpe subpământean. Cu privire la demonul văzduhului, Pârvan arată că: „Mitologia populară românească a păstrat până azi sub numele slav de

²⁴ Vasile Pârvan, *Getica*, Ed. Meridiane, București, 1982, p. 293.

²⁵ Liviu Mărghită, Mioara Turcu, *Mărturii arheologice referitoare la stindardul geto-dacilor*, în *Thraco-dacica*, 2001, 22, nr. 1-2, pag. 213-221.

²⁶ Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, trad. David Popescu, ESE, București, 1982, p. 125.

‘zmeu’ vechiul concept dacic al demonului serpentiform, care zboară prin văzduh”²⁷. Pârvan asimilează șarpele din stindardul dacic divinităților uraniene din cultul mithraic, care sunt zoomorfe și stăpânesc uraganul. Trupul de șarpe care se zbate în bătaia vântului este imaginea însăși a furtunii, iar zeul suprem care dezlanțuiește uraganul este zeul trăznetului.

7. Arhetipuri ale inconștientului (a): balaurul Sfântului Gheorghe

După cum se știe Creștinismul, încă de la începuturile sale, a asimilat multe reprezentări și practici păgâne pe care le-a resemnificat, cărora le-a dat o semnificație creștină, pe care le-a „creștinat”. Lista acestor elemente precreștine asimilate în creștinism este impresionantă și nu este scopul nostru să prezentăm aici un inventar în acest sens. Lupul din stindardul dacilor a constituit însă o problemă pentru creștinismul primar din acest punct de vedere, al nevoii de asimilare, pentru că nu putea fi asimilat. După părerea noastră, impedimentul l-a constituit în primul rând șarpele sau balaurul din alcătuirea stindardului, datorită puternicului presigiu malefic pe care această reptilă îl are în Biblie, atât în Vechiul cât și în Noul Testament. În Vechiul Testament, încă de la facerea lumii, prin Șarpe intră în lume viclenia, minciuna, amăgirea, ispitirea și căderea primilor oameni în păcat, un păcat teribil, care modifică radical statutul ontologic al omului, acesta devenind muritor. Dumnezeu Însuși îl blesteamă pe Șarpe și instaurează o dușmănie de nestins între seminția Șarpelui și seminția femeii (*Fac.*, III, 14-15). Deci, Șarpele este o ipostaziere a spiritului melefic, este diavolul însuși ca „tată al minciunii” (*In*, VIII, 44) și devine izvorul tuturor relelor de pe pământ. Așadar, imposibil de creștinat.

În Biblie ne întâlnim cu ideea de „șarpe” în două ipostaze diferite, șarpele fiind numit cu doi termeni diferiți. Întâi avem șarpele Vechiului Testament, amăgitorul Evei, apoi în Noul Testament avem un îndemn enigmatic al Mântuitorului Însuși: „Fiți înțelepți ca șerpilor...” (*Mt.*, X, 16), pasaj care (în context) îndeamnă probabil la o anumită prudență, împinsă până la viclenie. În aceste locuri, șarpele este numit cu cuvântul grecesc „*ophis*”, fără ca ființa acestuia să aibă o descriere anume. În al doilea rând, tot ca spirit malefic, șarpele mai apare și în Apocalipsă, dar aici este descris ca un monstru fabulos teriomorf, de dimensiuni cosmice, și este numit cu un alt cuvânt grecesc, anume „*dracon*” (care l-a dat în românește pe „*dracul*”, atâta de familiar nouă), cuvânt tradus în Biblie nu prin „șarpe”, ci prin „balaur”. Balaurul („*dracul*”) din Apocalipsă arată astfel: „Iată un Balaur mare, roșu ca focul, având șapte capete și zece coarne, și pe capete șapte cununi împărătești. Și coada lui trăgea după sine a treia parte din stelele cerului, pe care le-a aruncat pe pământ” (*Apocalipsa*, XII, 3-4), imagine continuată cu alte amănunte, în alte descrieri contextuale.

Desigur, șarpele care intra în compunerea stindardului dacic nu era șarpele comun („*ophis*”), ci era un balaur („*dracon*”), după cum și Vasile Pârvan observa că în stindard avem un șarpe cu pene, adică un balaur sau un zmeu²⁸.

²⁷ Vasile Pârvan, *Getica*, ed. cit., p. 294.

²⁸ Vasile Pârvan, *Getica*, ed. cit., ibidem.

De altfel, romanii înșiși numeau stindardul dacilor, compus din cap de lup și trup de balaur, cu cuvântul grecesc „dracon”, nu cu latinul „serpens”, iar pe călăreții care goneau cu draconii ridicați deasupra capului, de scoteau acel șuierat amenințător binecunoscut, cu rol apotropaic, îi numeau „draconari”²⁹. Apoi, în creștinismul vechi românesc, „draconul” a devenit pur și simplu „dracul” și a ajuns să-l semnifice exclusiv pe diavol, pe răul absolut personificat.

După cum am arătat mai sus, creștinismul primar a „creștinat” multe elemente de cult și simboluri păgâne, dar șarpele sau balaurul dacic nu putea fi creștinat nicidecum, dar nici nu putea fi lăsat să supraviețuiască în pace în interiorul creștinismului, fiindcă acesta era însăși personificarea răului, înfrunghirea diavolului. Atunci „draconul” dac a fost transformat în „dracul” din imaginarul colectiv creștin. Atunci (prin secolele III–IV d. H.), creștinismul a efectuat o bruscă și evidentă răsturnare de paradigmă. Anume, draconarul dac, respectiv călărețul purtând în vârful unei sulițe balaurul cu cap de lup, precum și cavalerul trac (reprezentat mai mult în ipostaze cinegetice) au fost transformați, printr-o operație de inversare și falsificare simbolică extrem de simplă, în Sfântul Gheorghe ucigând balaurul³⁰.

S-a produs o răsturnare nu doar simbolică, ci chiar și în plan fizic, a fost suficient ca militarul călăreț să fie reprezentat ca având stindardul cu balaurul răsturnat spre pământ, iar capul său să primească o aură de sfânt. „Draconul” dacic ca stindard real purtat în războaie a fost transformat treptat într-un „dragon” în general, într-un balaur fabulos, însă fără capul de lup, pentru că menținerea capului de lup în imaginea negativă în care balaurul este ucis de către sfântul creștin ar fi întâmpinat probabil rezistență din partea populației autohtone, urmașă a vechilor daci. Dragonul ca simplu balaur proteic, polimorf și politrop, devine în acest fel un simbol al întunericului subpământean, al forțelor obscure și tenebroase, dracul în persoană, care nu mai era susținut în suliță, ci dimpotrivă era pus la pământ și împuns cu sulița, era ucis ca simbol de către un militar bizantin devenit sfânt creștin. Sfântul Gheorghe a devenit apoi popular, ca sfânt militar ocrotitor al poporului, armatele de uscat actuale din țările creștin-ortodoxe (Rusia, România etc.) îl au ca patron, multe orașe poartă numele de Sfântu Gheorghe, Sângiorz, Giurgiu etc. Semnificația era aceea că noua religie, creștinismul a biruit sau trebuia să biruiască forța păgână reminiscentă a vechilor daci. Prin extensie, stindardul dacic transformat în balaurul fabulos al dragonului a ajuns ca, în creștinism în general, să reprezinte și puterea morții, învinsă de către Christos în jertfa de pe Cruce. De aceea în foarte multe reprezentări iconografice bizantine, inclusiv pe iconostasele vechilor mănăstiri românești, la picioarele crucii este închipuit un dragon. Crucea lui Christos nu este reprezentată ca fiind înfiptă în pământ, în stânca Muntelui Căpățânii de la Ierusalim, ci într-un dragon.

²⁹ Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, ed. cit., ibidem.

³⁰ Vezi Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, Ed. Academiei Române, București, 2005.

Sigur, tradițiile populare legate de Sărbătoarea Sfântului Gheorghe sunt mai ample și conțin și alte semnificații. S-a spus că popularitatea acestui sfânt nu este legată numai de statutul de militar și de martiriul eroului sărbătorit și sanctificat de către biserică, ci și de vechi ritualuri legate de ciclurile vegetației. Sfântul Gheorghe este agricultorul ipostaziat (în greaca veche „ghea” + „ergein” însemnând a lucra pământul), care ucide balaurul, duhul rău al pământului, pentru a-i elibera pământului forța vitală, energia biologică germinativă, care este primăvara, cu întregul ei alai de binefaceri³¹. Cu toate acestea, nu se poate face abstracție de faptul că tradiția creștină referitoare la Sfântul Gheorghe cel care ucide balaurul s-a impus la dacii romanizați și creștinați, pe măsură ce vechea civilizație dacică se stinge, iar prestigiosul lor stindard, cu a sa simbolistică religioasă și războinică, nu mai era o realitate fizică, ci a început să devină doar o amintire tot mai estompată din planul conștiinței, care cobora treptat, ca arhetip, în inconștientul colectiv. Pentru ca, după scufundarea în inconștientul colectiv, arhetipul stindardului dacic să reapară la lumină, după cei o mie de ani de creștinism – trecuți de la vremea în care se spune că ar fi trăit Sfântul Gheorghe și până la apariția Ordinului Dragonului – cu funcții simbolice și militare similare.

8. Arhetipuri ale inconștientului (b): Ordinul Dragonului

După cum se știe, Ordinul Dragonului a fost un ordin militar creștin, înființat pentru zona centrală și est-europeană, de către împăratul Sigismund de Luxemburg în anul 1408, cu scopul de a proteja Europa de expansiunea otomană. Printre fondatori, alături de împărat, se numără o serie de capete încoronate celebre ale Europei catolice: Alfons Rege al Aragonului, Cristof al III-lea al Danemarcei, Vladislav II Jagello al Poloniei, Episcopul catolic al Zagrebului Eberhard de Lorraine, dar și doi principii ortodocși, Ștefan Lazarevici al Serbiei și voievodul muntean Vlad al II-lea, înnobilit în înțelesul occidental al termenului de către împăratul Sigismund, în anul 1431. În timp de treizeci de ani, numărul cavalerilor a ajuns la o sută, fapt important, pentru că puterea militară și financiară a Ordinului provenea din obligația fiecărui cavaler de a echipa și întreține câte o mică armată proprie. Armata totală a Ordinului Dragonului, în perioada sa de vârf, ajungea la aproximativ 20.000 de militari, ceea ce înseamnă că acest Ordin deținea o putere simbolică și militară considerabilă.

Ce este însă curios, dacă nu chiar de-a dreptul bizar, este simbolul care a fost ales pentru acest ordin militar creștin, anume Dragonul. Până la momentul înființării Ordinului Dragonului, au mai existat și alte ordine asemănătoare, adică militare și creștine. A existat Ordinul Sfântului Mormânt, întemeiat de către cruciați în anul 1099, cu scopul de a proteja Sfântul Mormânt de la Ierusalim și viața liturgică creștină desfășurată acolo. Simbolul lor, ca ordin creștin, era Crucea Patriarhală latină cu dublă traversă, de culoare stacojie, cusută pe veșmintele albe sau pe pelerinele negre. A existat Ordinul

Templierilor, înființat în anul 1119 la Ierusalim, cu scopul declarat de a apăra pelerinii creștini europeni care călătoreau în Țara Sfântă. Simbolul lor era o cruce de culoare roșie cu brațele egale. A existat Ordinul Ospitalierilor, înființat tot la Ierusalim în anul 1120, un ordin militar caritabil devenit mai târziu, în secolul al XVI-lea, Ordinul Cavalerilor de Malta, având ca simbol tot o cruce cu brațe egale, într-o stilizare diferită de cea a Templierilor. A existat apoi Ordinul Cavalerilor Teutoni, înființat tot în secolul al XII-lea, cu scopul de a apăra limesul răsăritean al catolicismului. Simbolul lor era o cruce neagră pe fond alb, circumscrisă într-un chenar negru de forma unui scut militar. Și au mai existat și alte ordine militare creștine de o notorietate ceva mai redusă, dar având toate ca simbol fundamental creștin crucea, cu mici variațiuni stilistice. În fine, avem Ordinul Dragonului, înființat în anul 1408, având ca simbol Dragonul, un simbol nu doar necreștin ci chiar anti-creștin, un monstru fabulos, răufăcător și primejdios pentru oamenii nevinovați, un balaur asociat cu puterile malefice învinse odinioară, pe la începuturile creștinismului, de către Sfântul Gheorghe.

Detaliat, dragonul ca simbol al Ordinului Dragonului se prezintă în felul următor³². Pe medalia pe care cavalerii Ordinului o purtau în luptă, prinsă cu un cordon roșu la gât, era reprezentat un balaur de culoare verzuie, cu platoșă, cu picioare prevăzute cu gheare și cu cap de lup, având totodată și simbolul creștin al crucii, de culoare aurie, desenat pe partea dorsală. Balaurul, adică Dragonul, este figurat într-o poziție încolăcită, cu coada lungă de șarpe răsucită în jurul gâtului, ca și cum monstrul ar vrea să se sinucidă prin strângulare. Interpretarea oficială și creștinată a acestui simbol spune că această poziție a cozii, înnodată în jurul gâtului, ar semnifica disponibilitatea luptătorului din Ordinul Dragonului de a se jertfi pe sine, de a-și da viața pentru cauză, pentru credința creștină³³. Departe de a lămurii lucrurile, această interpretare forțat-creștină este de natură a spori suspiciunile. De când și în ce condiții șarpele malefic din Biblie, balaurul funest din Apocalipsă, echivalat în mentalul comun și în terminologia populară cu dracul însuși, a ajuns să simbolizeze altruismul și capacitatea jertfirii de sine? Sau Sfântul Gheorghe nu a ucis el oare balaurul o dată pentru totdeauna? Și de ce un ordin militar creștin anti-otoman nu a ales un simbol creștin, crucea, la fel ca și toate celelalte ordine militare creștine, de ce a riscat să-și ia un simbol clar anti-creștin?

Ipoteza noastră este chiar aceasta: că lupul dacic, sinonim cu balaurul apocaliptic și cu dracul în sensul creștin al termenului, nu a fost ucis o dată pentru totdeauna de către Sfântul Gheorghe, ci a rămas încă pentru multă vreme, de ordinul mileniilor, un arhetip al inconștientului colectiv. Noi utilizăm aici noțiunea de arhetip al inconștientului colectiv în înțelesul pe care îl are la C. G. Jung³⁴. Arhetipurile sunt imagini ale unor modele arhaice, care sintetizează experiențe originare ale umanității, care se află depozitate în inconștientul colectiv al popoarelor și care influențează comportamentul indivizilor la modul

³² https://ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Dragonului

³³ <http://www.crestinortodox.ro/secte-culte/ordinul-dragonului-123028.html>

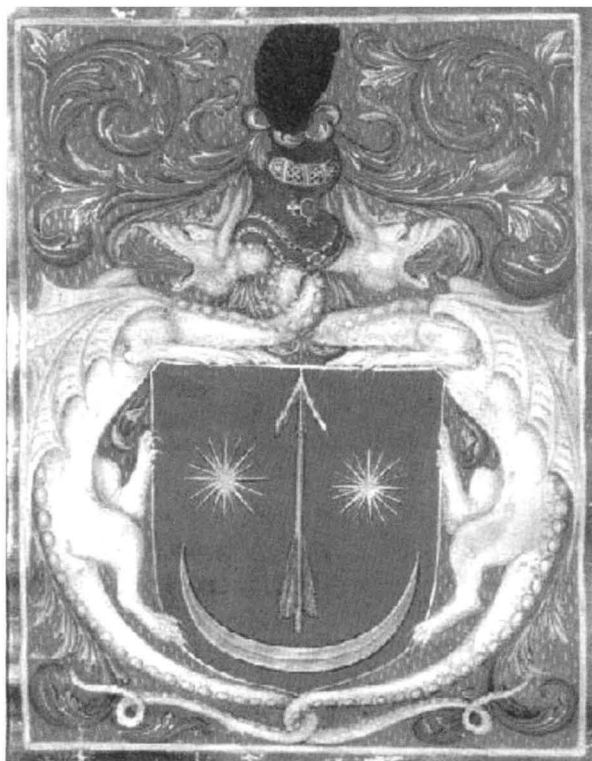
³⁴ C. G. Jung, *Opere complete I. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, București, 2003, p. 53-55.

inconștient, echivalentul eredității biologice din cultură, respectiv ceea ce se numește ereditatea culturală. Jung compară omul, sub raport psihologic, cu un copac care are trunchiul și frunzele afară, adică la lumina conștiinței, iar rădăcinile adânc înfipite în pământ, în inconștientul colectiv al poporului din care face parte.

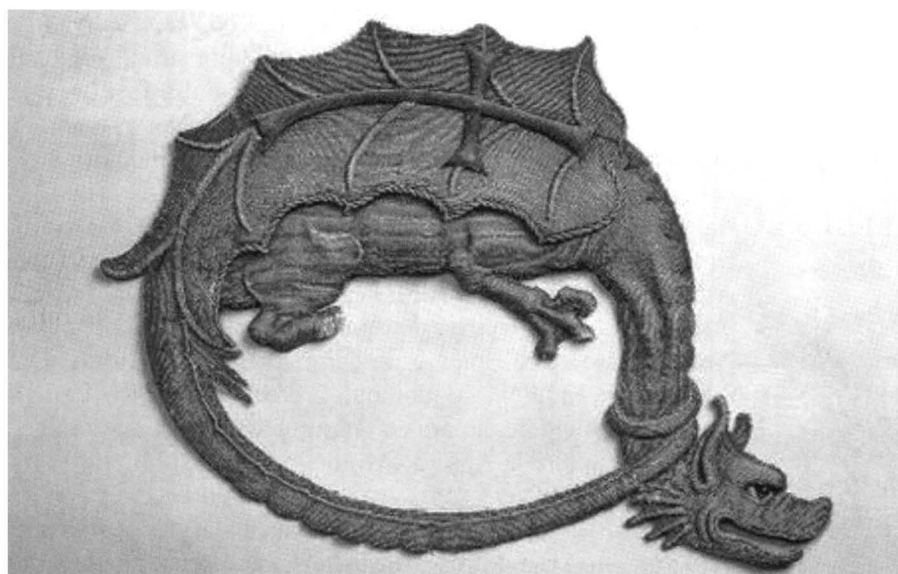
De aceea, considerăm că alegerea de către împăratul Sigismund de Luxemburg (1368-1437) a dragonului păgân ca simbol al unui ordin militar creștin a fost un act deliberat, cu riscul de a scandaliza lumea catolică, în scopul de a capacita popoarele balcanice ortodoxe care contau atunci din punct de vedere militar – în ordinea cronologică a confruntării cu turcii: sârbii și românii – să lupte eficient și coordonat împotriva expansiunii otomane. A inclus în Ordinul Dragonului pe cei doi principii creștini-ortodocși, care se aflau în prima linie a luptei anti-otomane, pe despotul Serbiei Ștefan Lazarevici (1374-1427), fiul cneazului Lazăr al Serbiei căzut în bătălia cu turcii de la Kosovo-Polje (1389) și pe domnitorul Țării Românești Vlad al II-lea (1390-1447) zis și „Dracul” (poreclă care i se trăgea tocmai de la Ordinul Dragonului), tatăl mai celebrului și crudului Vlad al III-lea, zis și Vlad Țepeș. În paranteză fie spus, nu trebuie să fie de mirare că, datorită Dragonului / balaurului purtat de către tatăl său, Vlad Țepeș a ajuns să fie identificat până târziu, în folclorul mai multor popoare europene, cu un monstru sanguinar, care pe timp de noapte se transformă în vampir. Este clar că includerea acestor doi principii ortodocși într-un ordin militar catolic a fost făcută din rațiuni militare, dar adevărata deșteptare a spiritului războinic al popoarelor balcanice, respectiv al românilor dintre Carpați și Dunăre, ca urmași ai vechilor daci, s-a realizat prin preluarea ca simbol arhetipal a lupului dacic, a balaurului cu cap de lup, rebotezat „dragon”.

Simbolul militar al Dragonului a supraviețuit mai mult în partea centrală a vechii Dacii, în Transilvania. Un voievod român, Birtoc Vodă, originar din familia drăgoșeștilor din Maramureș, ajuns voievod al Transilvaniei (între 1493-1499) sub numele maghiar de Bartolomeu Dragfy, sprijinitor militar (după unele surse și cuscru) al lui Ștefan cel Mare, în 1497 împotriva lui Ioan Albert regele Poloniei, a fost printre ultimii exponenți de seamă ai Ordinului Dragonului. Blazonul său voievodal este, până la un punct, identic cu cel al lui Dragoș Vodă Descălecătorul Moldovei: deasupra semilunei căzute cu coarnele în sus, o săgeată îndreptată în sus, între două stele aurii, pe fond albastru. Blazonul lui Dragfy are în plus, ca păzitori, de o parte și de alta a stemei, doi dragoni cu capetele de lup și cozile îngemănate.

Ordinul Dragonului, ca ordin militar creștin, a dispărut de pe scena istoriei după Bătălia de la Mohacs (Ungaria) din anul 1526, soldată cu o victorie decisivă a otomanilor, bătălie în urma căreia Ungaria și-a pierdut statalitatea pentru o sută cincizeci de ani.

Blazon Dragfi

Ordinul Dragonului

Hronica Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia” (partea I)

Ion M. Botoș

Președinte URRT „Dacia”, Ucraina

- 06.01.2016 Apșa de Jos, Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia a primit colindători de la Apșa de Mijloc și Dobric. Au colindat și au primit daruri de Crăciun.
- 07.01.2016 Apșa de Jos. Muzeul a primit colindători sosiți de la Iași, Nelu Ilaș cu un grup de patru persoane. Seara ne-au colindat cei mai apropiați: fiicele cu familiile.
- 08.01.2016 Sighetu Marmăției. Am făcut o vizită la Muzeul Maramureșan, m-am întâlnit cu dl. Todinca Gheorghe, am discutat problemele de început de an. Domnul director ne-a făcut o donație – 20 de cărți apărute recent la muzeu.
- 13.01.2016 Sighetu Marmăției. Azi am ridicat de la tipografia Aska Grafika publicația „Apșa” nr. 7 (91) noiembrie-decembrie 2015, 1500 exemplare.
- 15.01.2016 Petrova. Azi am participat la manifestările Eminescu -2016 cu Ileană, Anghelina și din stânga Tisei reprezentanții Muzeului Maramureșan. Am avut o întrunire la Apșa de Jos cu dl. ministru-consilier Ionel Ivan sosit de la Cernăuți la manifestarea Eminescu – 2016 la Slatina. De la Petrova am adus 20 de cărți primite ca donație.
- 17.01.2016 Apșa de Jos – Ujgorod. Am însoțit un grup format din 17 persoane condus de Pralea Dan la Ujgorod, la „Festivalul de colinde în satul bătrân” organizat de Administrația regională. Cu mine a fost Ileană și Anghelina. Festivalul a fost organizat foarte bine pe teritoriul muzeului în aer liber. Noi, românii, am fost în casa românească unde am primit colindători și am colindat.
- 21.01.2016 Baia Mare. De la Sighet am plecat cu Timur Chiș și Ioan Boroica spre Baia Mare unde ne-am întâlnit cu Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene. Am discutat problemele actuale legate de românii din partea dreaptă a Tisei. Am primit o mică donație de carte – peste 200 titluri. După masă m-am întâlnit cu domnul prefect Anton Rohian. Am discutat problemele, ne-am certat puțin, dar totuși ne-am înțeles că ne vom întâlni la Apșa de Mijloc la Concursul literar „Mihai Eminescu”.
- 22.01.2016 Apșa de Jos. După ora 14⁰⁰ am participat la o ședință la Primăria din Apșa de Jos. Au fost discutate probleme legate de schimbarea planului general al localității.
- 23.01.2016 Sighetu Marmăției. Seara am plecat cu trenul spre București ca să particip la Conferința Românilor de Pretutindeni.

- 24.01.2016 București. În jur de ora 9²⁰ am ajuns la Parlament acolo unde a fost planificată Conferința. Am avut și eu cuvântul. Am atras la necesitatea de a avea u consulat în zonă și statutul românilor din Transcarpatia.
Am dat interviuri la TVR 1, Radio România Actualități, Radio România Internațional.
Din Ucraina am fost 3 participanți: Ion Botoș, Eugen Pătraș – Cernăuți, Eugenia Cimborovici-Teodoreanu, președinta Fundației Civice „Gheorghe Asachi”.
- 26.01.2016 Sighetu Marmăției. Azi Primăria Sighet a hotărât ca să ne sprijine:
1. Primăria va finanța primul număr al publicației „Apșa” pe anul 2016.
2. Va sprijini tipărirea diplomelor pentru Concursul literar „Mihai Eminescu”
3. Va sprijini cu cadouri copiii la concurs.
- 27.01.2016 Sighetu Marmăției. Azi am fost la tipografia Aska Grafika și am tipărit 50 de diplome pentru Concursul literar „Mihai Eminescu”
- 29.01.2016 Cernăuți. Azi am avut întâlnire cu dl. ministru-consilier Ionel Ivan de la Consulatul României de la Cernăuți. Am discutat problemele noastre, ale românilor din Transcarpatia.
- 02.02.2016 Apșa de Mijloc. Azi am avut întâlnire cu preotul Nuțu Dan și diacul greco-catolic Vasile Dan, am discutat unele probleme legate de istoria românilor din partea dreaptă a Tisei.
- 03.02.2016 Sighetu Marmăției. Primăria Sighet ne-a predat cadourile pentru Concursul „Mihai Eminescu” și câteva cărți.
- 06.02.2016 Apșa de Mijloc . A avut loc Concursul literar „Mihai Eminescu” ediția a X-a. Concursul a început conform programului. Au participat majoritatea școlilor românești din Transcarpatia. Au lipsit școlile din Valea Malului, Podișor, Bouțu Mare. Au participat Universitatea de la Poroșcovo, Grădinița Apșa de Mijloc, Grădinița Biserica Albă, Cernăuți, SM Boian, Sighetu Marmăției. Din Oradea au sosit oaspeții Moraru Tiberiu, Petrilă Gheorghe, Matei Maria, Bujor Cucu. Din Sighet au participat Todinca Gheorghe, soția acestuia, Chiș Timur, Andreea Chiș.
Delegați de pe Valea Vișeuului: dr. Ioan Petrovai, Măricuța Petrovai, Ioan Dunca, Vasile Luțai. Delegați din Baia Mare: Cristina Gherhel, Ilie Gherheș, Delia Suiogan, prefectul județului Maramureș, Anton Rohian, și o delegație formată din cinci persoane de la Colegiul Tehnic „C. D. Nenitescu” în frunte cu prof. Meheș Adalbert, director. Localitatea Negrești Oaș a fost reprezentată de d-na Natalia Lazăr. De la Cernăuți a sosit delegația formată din Eleonora Moldovan, Consul General, Felicia Toma, redactor la „Zorile Bucovinei”,

- Georgeta Lazăr-Niscomorni, profesor, Aurica Fedoreac, profesor, Silvia Fedoreac, elevă, Tatiana Govornean, elevă. Au participat în jur de 100 de copii.
- 07.02.2016 Apșa de Jos. După ora 9²⁰ a sosit delegația de la Oradea, am luat masa, am povestit în jur de 3 ore, pe urmă m-am deplasat la Biserica Albă unde am depus jerbe la bustul lui Mihai Eminescu. La întoarcere ne-am despărțit, ei au plecat spre vamă, iar noi spre casă.
- 10.02.2016 Sighetu Marmăției. Am participat la manifestarea dedicată personalităților sighetene Mihai Dăncuș, Gheorghe Bârlea și Vasile Bârlea.
- 13.02.2016 Apșa de Jos. Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia a primit oaspeți: un grup de 25 de copii și părinți de la Apșa de Mijloc.
- 15.02.2016 Apșa de Jos. O parte a colectivului pedagogic de la școala din Apșa de Mijloc a vizitat Muzeul de Istorie și Etnografie (18 persoane).
- 19.02.2016 Apșa de Jos. O mică delegație de la Apșa de Mijloc, 3 persoane în frunte cu preotul greco-catolic Nuțu Dan au vizitat Muzeul de Istorie și Etnografie. După masă ne-am întâlnit la parohia din Apșa de Mijloc unde am donat 10 cărți pentru casa parohială.
- 20.02.2016 Sighetu Marmăției. După masă am avut o întrunire de lucru cu bunul meu prieten Timur Chiș. Am discutat probleme legate de proiecte.
- 21.02.2016 Apșa de Mijloc. Am participat la manifestarea „Limba maternă – floare eternă”, ediția a IV-a, sprijinită de Asociația Boema OJT Maramureș, președinte Mihai Cosma. De la Cernăuți au sosit oaspeții: Nicolae Hauce, prof. univ. Lora Bostan, d-na Consul General Eleonora Moldovan, Aurelian Rugină – consul, Lilia Govornean, președinta Asociației Cadrelor Didactice de etnie română din Ucraina. Uniunea Regională a Românilor din Transcarpatia „Dacia” a oferit 12 premii pentru premianți. La manifestare au fost prezente următoarele școli prin delegațiile sosite: Liceul din Slatina, Școala Medie Slatina, Școala Medie Apșa de Jos, Școala Medie Apșa de Mijloc, Școala Medie Biserica Albă, Școala Medie Dobric. În a doua parte a manifestării a fost lansată cartea „Aproape – departe de țară”, apărută la editura Marist, Baia Mare, autor Anuța Șiman.
- 22.02.2016 Apșa de Mijloc. Am participat la manifestarea „Șezătoarea maramureșeană” organizată de EURO CLUBUL de la Școala Medie.
- 23.02.2016 Cernăuți. Am avut o întrunire cu dl. Nicolae Toma, redactorul șef al publicației „Zorile Bucovinei”. Gl. Nicolae ne-a făcut invitația de a participa la sărbătoarea de suflet „75 ani ai publicației Zorile Bucovinei”.

- 25.02.2016 Apșa de Jos. Am avut întâlnire cu reprezentanții Institutului Cultural Român, delegație condusă de Radu Baltasiu, directorul Direcției României din Afara Granițelor. Au vizitat muzeul apoi am discutat câteva ore. Presa a fost reprezentată de Guia Ștefan de la AGERPRES. Delegația a fost însoțită de Elisabeta Pricop, originară din Slatina.
- 28.02.2016 Slatina. La ora 16⁰⁰ a avut loc întâlnirea cu delegația Institutului Cultural Român condusă de dl. director Radu Baljasiu, am asistat cu toții la un concert susținut de Vlad Mirița. Eu am fost cu soția, Ileană.
- 03.03.2016 Satu Mare. Am avut o întrunire cu dl. Viorel Ciubotă. Am primit o donație de 45 de cărți. În drum spre casă, la Negrești Oaș, m-am întâlnit cu d-na Natalia Lazăr cu care am discutat diverse probleme.
- 04.03.2016 Sighetu Marmăției. La Muzeul Maramureșan am participat la manifestarea dedicată Femeii.
- 05.03.2016 Cernăuți. La invitația d-lui Nicolae Toma, redactorul șef al publicației „Zorile Bucovinei” am participat cu d-na Ileana Botoș la manifestarea „Zorile Bucovinei – 75 de ani”.
- 06.03.2016 Cernăuți. Am avut întâlnire cu dl. Ministru - Consilier Ionel Ivan am discutat problemele noastre din Transcarpatia.
- 09.03.2016 Sighetu Marmăției. Azi am ridicat publicația „Apșa” Nr. 1(92) de la tipografia Aska Grafica în tiraj de 1500 exemplare.
- 11.03.2016 Oradea. După masă am plecat spre Bihor, seara am fost la dl. Moraru acasă unde am discutat câteva ore problemele noastre, ale românilor din Transcarpatia
- 12.03.2016 Oradea. La ora 9⁰⁰ ne-am îndreptat cu dl. Tiberiu Moraru spre primăria din Oradea unde am avut programată o întâlnire cu dl. primar Ilie Bolojan, fix la ora 9⁰⁰ au început discuțiile. Au fost puse în fața d-lui primar unele probleme importante ale românilor din partea dreaptă a Tisei. După 40 de minute am primit promisiunea că în viitor ne va sprijini când se va schimba „conglomeratul” politic.
- 13.03.2016 Sântmartin. De dimineață, împreună cu familia Moraru și cu d-na Botoș, am plecat la biserică, după care am avut o întâlnire cu familia Matei la dumnealor acasă.
- 14.03.2016 Satu Mare. Pe drumul spre casă ne-am întâlnit cu dl. Viorel Ciubotă și d-na Daniela Bălu, director la Muzeul Județean, am discutat probleme de colaborare.
- 15.03.2016 Cernăuți. În jur de orele 11²⁰ am avut o întrunire cu prof. univ. Ilie Popescu. Am discutat unele probleme legate de Transcarpatia. Cercetările făcute de profesorii de la Chișinău în anii 60’-70’. Domnul profesor a donat pentru Muzeul de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia șase cărți de dialectologie.

- 16.03.2016 Ocna Slatina. După masă am participat la o conferință organizată de primăria Sighet pe teme transfrontaliere, coordonatoare Mihaela Vrabete. Manifestarea s-a petrecut în incinta complexului SPELEOTENTR, în sala de conferințe. Românii din dreapta Tisei au fost puțini: Gheorghe Uheli, primar Slatina, Nuțu Iovdii, medicul-șef de la spitalul de sector și Ion M. Botoș, președintele URRdT „Dacia”.
- 19.03.2016 Sighet. După masă am avut întâlnire cu jurnalistul Ovidiu Ohanesian însoțit de Vasile Pop de la Negrești Oaș, sosiți de la București. Am discutat cu Ovidiu Ohanesian, însoțit de Vasile Pop de la Negrești Oaș, sosiți de la București. Am discutat vreo două ore bune în care au dominat problemele dureroase ale românilor din Transcarpatia.
- 22.03.2016 Ujgorod. Am avut întâlnire la Arhivele Regionale. Am discutat cu directorul adjunct unele probleme legate de românii din Transcarpatia. După masă m-am întâlnit cu arheologul șef de la Muzeul Regional, Iosip Cabali. Am discutat problemele noastre și l-am invitat să vină să facă săpături în zona cetății Cremnița.
- 25.03.2016 Vișeu de Mijloc. Șa invitația parohiei din Vișeu și a părintelui Ioan Dunca am răspuns pozitiv participând la manifestarea religioasă Hramul Bisericii „Buna Vestire”, sau popular Blagoveștenia. Am participat împreună cu soția Ileana și am rămas mulțumiți de cinste și onoare.
- Negrești Oaș. La invitația Casei de Cultură și a muzeului am participat la manifestarea „30 ART Bunavestire” organizată de Primăria orașului în frunte cu d-na Aurelia Fedorca.
- 26.03.2016 Apșa de Jos. Muzeul a primit oaspeți un grup de români din diferite colțuri ale planetei, printre care Vasile Lacatoș din Poroșcovo, Nuțu L. Pop din Apșa de Mijloc ș.m.(patru persoane).
- 31.03.2016 Biserica Albă. Azi am participat la ședința Comitetului organizatoric al Festivalului Etnofolcloric al Românilor din Transcarpatia, ediția a XXIV-a. Asociațiile cu statut regional au fost prezente toate. Din partea autorităților au participat reprezentanți de la Rahău, Teceu și Ujgorod.
- 01.04.2016 Cernăuți. Am participat la manifestările de la Fântâna Albă împreună cu Nicolae Toma, Felicia și Diana. Din România au participat: Dan Stoenescu – Ministru delegat pentru Românii de Pretutindeni, Radu Cosma – Consilierul D-lui Ministru, Valentin Răducanu, Eleonora Moldovan – Consulul General al României la Cernăuți.
- 05.04.2016 Sighet. Azi am ridicat publicația „Apșa”, Nr. 2 (93) februarie-martie 2016 într-un tiraj de 1500 exemplare de la Tipografia Aska Grafika.

- 06.04.2016 Apșa de Jos. Ziua înființării Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia” – 15 ani de activitate. La ora 12⁰⁰, la muzeu a început Conferința Internațională pe probleme legate de proiectele transfrontaliere, organizată de Consulatul General al României la Cernăuți. Au participat următoarele delegații: Ujgorod – Administrația Regională I. Franchivsc Raionul Verhovina, Cernăuți, jud. Maramureș, România și delegația din județul Satu Mare. Din dreapta Tisei au participat Ion M. Botoș, Ileana Botoș, Maria Moiş, Gheorghe Uheli și Ion Huzău.
- 07.04.2016 Apșa de Jos. Azi am avut întrunire cu poetul Gheorghe Moiş de la Biserica Albă. Am discutat problemele vreo două ore. M-am bucurat că dl. Gheorghe că încă se gândește la muzeu.
- 11.04.2016 Sighetu Marmăției. M-am întâlnit cu bunii prieteni Todinca Gheorghe, directorul Muzeului Maramureșan, Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene și Timur Chiș, muzeograf șef. Am discutat problemele, iar dl. Ardelean mi-a donat trei cărți, Timur 300 de hărți format A3. Întâlnirea a avut loc la Muzeul Maramureșan, în biroul d-lui director.
- 12.04.2016 Apșa de Jos. Am primit un telefon de la București, de la revista Formula AS, care doresc să vină în zona noastră ca să cerceteze românii din partea dreaptă a Tisei și românii volohi. Le-am promis susținerea.
- 13.04.2016 Apșa de Jos. După masă am făcut unele cercetări în documente cu prietenul Timur Chiș de la Muzeul Maramureșan.
- 14.04.2016 Apșa de Jos. După ora 16⁰⁰ a sosit echipa Formulei AS de la București, în frunte cu Bogdan Lupescu. Alături au fost doi colegi cu care am discutat vreo două ore după care au plecat spre Poroșcovo
- 19.04.2016 Apșa de Jos. După masă m-am întâlnit cu oaspeții sosiți din România, Marius Vâslan și Lucian Vâslan care au vizitat muzeul,, localitatea Apșa de Jos.
- 23.04.2016 Apșa de Jos-Poroșcovo. La ora 9⁴⁵ a sosit delegația de la Sighet formată din av. Toader Șustic, Radu Bulubașa,, Liviu Șiman, prof. Liliana Puț, priholog Diana Apopii, prof. Mariana Șustic, președinta Asociației „Rozalina”. După vizitarea muzeului ne-am îndreptat spre Poroșcovo pe traseul Apșa de Jos – Mucacevo – Poleana - Poroșcovo. Am ajuns după ora 14²⁰. Dl. Moscali ne aștepta. După o oră a sosit și d-na Eleonora Moldovanm Consul General al României la Cernăuți, cu soțul, Aurelian Rugină. Prietenii din România au adus bunuri în valoare de 40000 de grivini. Am plecat cu Ileana, Anuță Dan și Ileana Șovac de la Apșa de Mijloc. A avut loc întâlnirea cu comunitatea și s-au făcut donații de bunuri. Cu d-na consul a fost și d-na Felicia Toma cu Elena Nandriș.

- 25.04.2016 Apșa de Jos. M-am întâlnit cu poetul Ghegre Moiş de la Biserica Albă cu care am discutat problemele noastre comune, dar problema principală a fost refuzul Bucureştiului la redobândirea cetăţeniei române. Este dureros, dar așa este soarta noastră.
- 26.04.2016 Sighet. După masă m-am întâlnit cu av. Toader Şuştic şi cu jurnalistul Liviu Şiman. Am discutat despre acţiunea umanitară de sâmbătă de la Poroşcovo, apoi am primit o donaţie pentru muzeu: un cojoc, o cămaşă şi un tirisău de la Toader Şuştic.
- 28.04.2016 Sighet. Azi am ridicat publicaţia „Apșa Nr. 3 (94) martie-aprilie 2016 în tiraj de 1500 exemplare. Am avut oaspeţi la muzeu: Vasile Mihalca (Huciu) cu dl. Palincaş şi soţia sa de la Teceu şi încă două persoane din Odessa.
- 02.05.2016. Sighet. După ora 12³⁰ am plecat cu soţia la manifestarea „Paşti în Maramureş” organizată de Primăria Sighet.
- 06.05.2016 Slatina. Am plecat spre Slatina cu Ileană şi cu Ion Şiman (Cionca), iar la ora 13²⁰ am ajuns la viitorul consulat. În jur de ora 15⁰⁰ au sosit delegaţiile din România în frunte cu Ministrul Afacerilor Externe, dl. Lazăr Comănescu, însoţit de Ambasadorul României în Ucraina, dl. Cornel Ionescu şi d-na Consul de la Cernăuţi, Eleonora Moldovan. Din partea Ucrainei a participat Genadie Mascali, guvernatorul Transcarpatiei. Totul a decurs foarte repede. De la Consulat am plecat cu toţii la Primărie unde a avut loc întâlnirea cu comunitatea. Din partea comunităţii au vorbit Adriana Pop, Nuţu Dan, protopop greco-catolic, Gheorghe Uhali în numele primarilor şi eu (Ion Botoş) din partea asociaţiilor româneşti. Totul s-a terminat cu bine.
- 07.05.2016 Apșa de Jos. În jur de ora 11⁰⁰ am avut oaspeţi la muzeu din Republica Moldova Chişinău. A sosit Ion Cernei cu soţia. După câteva minute a sosit delegaţia de la Sighet în frunte cu Toader Şuştic. Noi am plecat spre Teceu, cei din Republica Moldova spre Cernăuţi. La Teceu era totul pregătit pentru dezvelirea plăcii dedicată lui Şimon Holoşi, pictor de origine armeană. A sosit d-na Consul General de la Cernăuţi, Eleonora Moldovan, însoţită de prefectul Maramureşului. Din partea autorităţilor locale a fost primarul Ivan Covaci şi alte personalităţi. S-a dezvelit placa în cele trei limbi: ucraineană, armeană şi română. La întoarcere d-na Consul împreună cu prefectul Maramureşului au vizitat muzeul de la Apșa de Jos. Dl. Prefect Sebastian Mihai Lupuţ a rămas încântat.
- 08.05.2016 Baia Mare. Dimineaţă, împreună cu Ileană şi cu Ana Stan, Elena Şovac şi Dănuţa Vlad de la Slatina am plecat spre Baia Mare la manifestarea „Zilele Maramureşului” ediţia a II-a, unde am fost invitaţi de dl. Ilie Gherheş.

- Huta – Certeze. După masă am plecat spre Certeze ca să participăm la sărbătoarea „Sâmbra Oilor 2016”, unde ne-am întâlnit cu senatorul Valer Marian și prietenii lui, Natalia Lazăr, Nicolae Bura ș. a.
- 12.05.2016 Cernăuți-Hliboca. Am avut întâlnire cu familia Bojescu la ei acasă unde am discutat problemele comunității. La sfârșit Mihai a făcut o donație pentru muzeu: o cojlecă și două fuse, iar la plecare a donat și o spălătorie de lemn veche.
- 14.05.2016 Sighet. De dimineață ne-am pregătit să plecăm în vamă. Am pregătit un grup de tineri pentru participarea la manifestarea culturală „Pe urmele nobilimii maramureșene” organizată de Institutul Cultural Român. La ora 8⁵⁰ ne-am întâlnit cu echipa sosită de la București în frunte cu dl. director Radu Baltasin. Am făcut un interviu pentru Radio România Internațional. Grupul a plecat spre Vișeu iar eu cu Ileană spre Oradea, la nuntă la familia Moraru.
- 15.05.2016 Satu Mare. Am avut întâlnire cu dl. Viorel Ciubotă de la Muzeul Județean. Am discutat problemele de colaborare și în primul rând pregătirea cărții dedicată istoriei localității din partea dreaptă a Tisei, Apșa de Mijloc.
- 20.05.2016 Apșa de Mijloc. Am participat la manifestarea culturală „Șezătoare Culturală” organizată de Euroclubul de pe lângă Școala Medie de la Cernăuți. A sosit d-na Consul General Eleonora Moldovan însoțită de dl. Consul Aurelian Rugină, de la Sighet au fost Toader Șustic cu trei copii și două persoane de la Școala Gimnazială „DR. Ioan Mihalyi de Apșa”.
- 21.05.2016 Sighet. Am plecat cu d-na Ileană la manifestarea culturală „Noaptea Muzeelor. Ziua porților deschise”. La ora 18⁰⁰ a fost deschisă manifestarea organizată de Muzeul Maramureșan, director Todinca Gheorghe.
- 22.05.2016 Biserica Albă. A avut loc Festivalul Etnofolcloric al Românilor din Transcarpatia, ediția a XXIV-a. Festivalul a fost organizat pe stadionul din sat. A fost multă lume din satele românești, u fost toți președinții asociațiilor. Dintre primari au lipsit Ion Iovdii (Epurele), Alexandru Opriș și Nuțu Șiman (Chifli).
- 25.05.2016 Biserica Albă. Am fost cu Ileană la piesa de teatru „O noapte furtunoasă” de Ion Luca Caragiale, organizată de Centrul Cultural Sighetu Marmăției condus de Dan Pralea. Consulatul a fost reprezentat de Ionel Ivan.
- 29.05.2016 Apșa de Jos. Am avut o discuție telefonică cu Bogdan Lupescu, reprezentantul publicației Formula AS de la București în care am discutat problema românilor volohi din Transcarpatia.
- 30.05.2016 Apșa de Jos. Am avut întâlnire cu directorul Nuțu Dan și prof. Aurica Dan de la Plăiuț cu care am discutat problemele legate de școală și de manifestările culturale.

- 01.06.2016 Apșa de Jos. Azi, la sesiunea locală, s-a primit hotărârea de amplasare a bustului lui Dragoș Vodă în fața primăriei din Apșa de Jos, solicitare făcută de URRdT „Dacia”.
- 03.06.2016 Sighet. Azi a apărut materialul dedicat volohilor în publicația Formula AS nr. 1219 (22), 2-9.06.2016, p. 20-21.
- 09.06.2016 Apșa de Jos. A sosit echipa de la București de la televiziunea Antena 3 în frunte cu d-na Evghenia Kironaki, realizator de film documentar, care lucrează în premieră cu Carmen Avram. Am discutat, am filmat muzeul, după care am plecat la Topcino. Consulatul a fost reprezentat de dl. ministru consilier Ionel Ivan cu soția și șoferul Adrian sosiți de la Cernăuți.
- 10.06.2016 Apșa de Jos. Am avut oaspeți de la București: un sculptor și trei profesoare de la Apșa de Mijloc, au vizitat muzeul. Pe urmă a sosit preotul Nuțu Dan și diacul Vasile Dan cu care am stat la discuții.
- 11.06.2016 Putna. La ora 5⁰⁰ am plecat de acasă cu Ileană și Casile cu Maria Gudac de la Taras. În jur de ora 11⁰⁰ am ajuns la Mănăstirea Putnan unde am fost așteptați de familia Moraru, Tiberiu și Marinela și de familia d-lui Lucian Silaghi cu soția. După cazare și masă ne-am încadrat în programul făcut pentru noi de starețul mănăstirii, părintele Melchisidec.
- 12.06.2016 Putna. De dimineață am avut întâlnire cu starețul Melchisidec, pe urmă am vizitat schitul, Biserica veche a lui Dragoș Vodă. La întoarcerea spre casă, pe traseu am vizitat mănăstirile Sucevița și Moldovița.
- 16.06.2016 Sighetu Marmăției. Împreună cu Ion Huzău am participat la manifestarea organizată de Mariana Șuștic.
- 23.06.2016 Apșa de Jos. Am primit oaspeți de la Poroșcovo, pe Ion și Gabriela Pătraș. I-am predat bunurile colectate la noi acasă și dulciurile primite de la Beclean de la dl. Cornel Cotutiu și familia lui Gavril Mureșan.
- 26.06.2016 Apșa de Jos. Azi am avut oaspeți de la Sighet, o delegație condusă de Toader Șuștic, însoțit de soția sa; Mariana și patru persoane de la Baia Mare.
- 27.06.2016 Sighet. Am ridicat de la tipografia Aska Grafika publicația „Apșa” Nr. 4 (95) aprilie-mai 2016 tiraj 1500 buc.
- 29.06.2016 Ocna Slatina. Am participat la Conferința organizată de Primăria Sighet în sala de conferințe de la Speleoțenter. De la Sighet au sosit reprezentanți, din partea ucraineană au lipsit. După o oră a sosit d-na Consul Eleonora Moldovan. Discuțiile au avut loc vreo trei ore.
- 30.06.2016 Sighetu Marmăției. La Primăria Sighet m-am întâlnit cu dl. primar și cu dl. prefect sosit de la Baia Mare pentru discuții legate de organizarea „Zilei Bunei Vecinătăți”. S-a promis că primăria va achita datoriile față de URRdT „Dacia”. Așteptăm...

- 04.07.2016 Ujgorod. Împreună cu Vasile Gudac, șeful secției de cultură a Administrației Raionale Teceu. Ilană și Anghelina au plecat spre Ujgorod. Am ajuns în jur de ora 1000, am rezolvat repede problemele personale și pe urmă am ajuns la Administrația Regională unde ne-am reprezentanții Departamentului de Cultură a Administrației Regionale. Am discutat probleme legate de Comunitatea românească, pe urmă m-am întâlnit cu arheologul șef de la Muzeul Regional din Ujgorod cu care am discutat problemele legate de monumentele arheologice din zonă.
- 12.07.2016 Apșa de Jos. Hram la Biserica Ortodoxă. Consulatul a fost reprezentat de d-na Consul general Eleonora Moldovan și d-na Ivan. La hram a participat multă lume, vremea a fost frumoasă.
- 13.07.2016 Apșa de Jos. Azi am plecat spre Oradea cu un grup format de 27 persoane printre care și d-na Maria și dl. Vasile Gudac. La cazare ne-am întâlnit cu dl. Vasile Pop care ne-a servit pe toți și cu care am discutat. Apoi ne-am îndreptat spre Oradea.
- 14.07.2016- Oradea. Programul de tabără la Oradea, jud. Bihor.
- 21.07.2016
- 24.07.2016 Sighetu Marmăției. Ziua Bunei Vecinătăți Ucraina-România. URRdT „Dacia” și Biblioteca comunală a organizat o expoziție dedicată românilor din Transcarpatia.
- 28.07.2016 Poroșcovo. De la ora 5⁰⁰ am plecat cu Timur Chiș și cu Andreea, fiica lui spre Poroșcovo ca să le dau banii pentru pașapoarte. Am ajuns în jur de ora 1000. Mă așteptau Ion Pătraș și Vasile Lacatoș cărora le-am dat 19000 gribne ca să plătească pentru 20 de pașapoarte. Apoi am mers la Ujgorod și am depus o cerere la Administrația Regională.
- 29.07.2016 Apșa de Jos. Muzeul a primit oaspeți din Republica Moldova, o delegație formată din patru persoane din Chișinău în frunte cu Leonid Popescu, apoi au sosit de la Apșa de Mijloc trei persoane.

Rezumat: „Tezaure umane vii” este un program susținut de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Potrivit Regulamentului Ministerului Culturii de la București, titlul de „Tezaur uman viu” este viager, personal și netransmisibil. Persoana „trebuie să îndeplinească, simultan, calitățile de purtător, păstrător, creator de patrimoniu imaterial și performer capabil să transmită modele culturale tradiționale și să fie recunoscută atât de comunitatea de purtători, cât și de comunitatea științifică”. În șase ani, între 2010 și 2015, în România s-au acordat 45 de astfel de titluri: în proporții egale, pentru meșteșugari (țesătoare, lemnari, iconari, cojocari, constructori de instrumente muzicale, olari etc.) și pentru interpreți de folclor (interpreți populari, rapsozi, dansatori etc.). Cele mai multe distincții, opt, respectiv șapte, s-au atribuit în județele Cluj și Alba, în timp ce în Maramureș se înregistrează numai două recunoașteri, pentru tot atâția rapsozi populari. Discuțiile se poartă în legătură cu posibilitățile de acordare a unei rente viagere, după modelul sportivilor și al unor creatori, precum scriitorii. Este cert că deținătorii titlului și performanțele lor pot fi asimilate patrimoniului turistic, unor atracții turistice în sine, transformând comunitățile din care fac parte în centre de interes turistic autentic. În plus, s-ar evita deplasările oboseitoare ale artizanilor la feluritele târguri de profil, fiind preferabil ca ei să-și primească publicul propriu în tihna gospodăriei personale și a comunităților din care fac parte. O suită de interviuri semidirijate cu deținători ai titlului de Tezaur uman viu confirmă această ipoteză. Promovarea concertată a respectivelor destinații turistice nu trebuie să mai întârzie. La nivel central, s-ar impune ca autoritatea de turism să preia „dosarele” deținătorilor titlurilor și să-i promoveze plener, inclusiv dedicându-le o broșură publicitară și o hartă.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/ Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură), creat în 1945, cu sediul la Paris, urmărește, sistematic, salvagardarea, păstrarea și transmiterea patrimoniului cultural – implicit cu vocație turistică. România este membru din 1956.

Una din misiunile UNESCO este menținerea unei liste de locuri cu valențe naturale sau istorice, a căror conservare și salvare sunt importante pentru comunitatea mondială. De altfel, în 2014, Autoritatea Națională pentru Turism – ANT a editat „UNESCO World Heritage Map in Romania” (incluzând biserici de lemn din Maramureș). De asemenea, UNESCO constituie o listă reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității. Potrivit site-ului Ministerului Culturii, România are depuse și i-a fost acceptată nominalizarea pentru patru dosare, și anume pentru: ritualul călușului, doină, tehnicile legate

de ceramica tradițională de Horezu și, respectiv, colindatul de ceată bărbătească din România și Republica Moldova. Depunerea dosarelor s-a făcut între 2002 și 2012.

Un alt program UNESCO este „Tezaure umane vii”, pentru identificarea persoanelor care, făcând dovada caracterului excepțional al performanței, sunt capabile să transmită un anumit element de patrimoniu imaterial, în forma și cu mijloacele tradiționale nealterate, contribuind astfel la asigurarea viabilității acestuia. Pe această cale crește gradul de vizibilitate și recunoaștere a păstrătorilor și transmițătorilor elementelor de patrimoniu cultural imaterial în cadrul comunităților din care fac parte, al specialiștilor și al publicului larg.

Inițiativa programului „Tezaure umane vii” i-a aparținut, în 1993, Republicii Coreea. În prezent, astfel de programe se desfășoară în Japonia, Franța, Cehia, Ungaria etc.

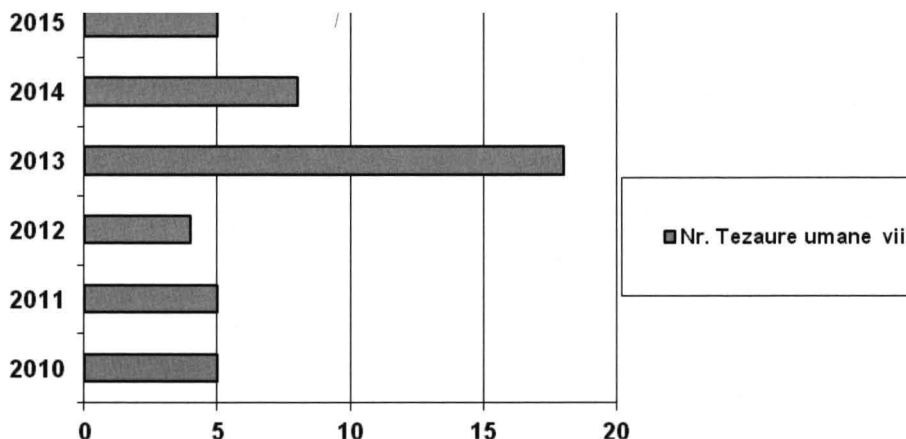
În aplicarea Legii nr. 26/ 2008³⁵, prin ordin al ministrului culturii, cultelor și patrimoniului național, în 2009, a fost adoptat Regulamentul de acordare a titlului de Tezaur uman viu³⁶. Distincția se acordă „acelor persoane care sunt recunoscute de către comunitate drept creatoare și transmițătoare de elemente ale unui domeniu al patrimoniului cultural imaterial, în forma și cu mijloacele tradiționale nealterate” (art. 1 al Regulamentului). Titlul de Tezaur uman viu este viager, personal și netransmisibil. Persoana „trebuie să îndeplinească, simultan, calitățile de purtător, păstrător, creator de patrimoniu imaterial și performer capabil să transmită modele culturale tradiționale și să fie recunoscută atât de comunitatea de purtători, cât și de comunitatea științifică”. „... nu pot candida persoane care au urmat o formă de învățământ vocațional” (art. 4). Candidaturile se transmit unei comisii naționale, în numele comunității, de către directori de așezăminte culturale și de școli, preoți etc. sau de către specialiști sau în nume propriu.

Rezultatele nu s-au lăsat așteptate, astfel că **din 2010 au fost acordate 45 de titluri de Tezaur uman viu**. Dacă în primii ani numărul de titluri atribuite anual a fost plafonat la 5, din 2013, prin adoptarea unei modificări a Regulamentului de acordare, numărul anual maxim de titluri a crescut la 20³⁷. Dintre deținătorii celor 45 de titluri, opt deja au plecat spre o altă lume.

³⁵ *Legea nr. 26/ 2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 168/ 2008

³⁶ *Ordinul ministrului culturii, cultelor și patrimoniului național nr. 2491/ 2009 pentru aprobarea Regulamentului de acordare a titlului de Tezaur uman viu*, la <http://www.cultura.ro/uploads/files/OMCCPCN-2491-TUV.pdf>

³⁷ *Ordinul ministrului culturii privind modificarea Ordinului nr. 2491/ 2009*, la <http://www.cultura.ro/uploads/files/OMC - modif 2491 2009 - TUV.pdf>

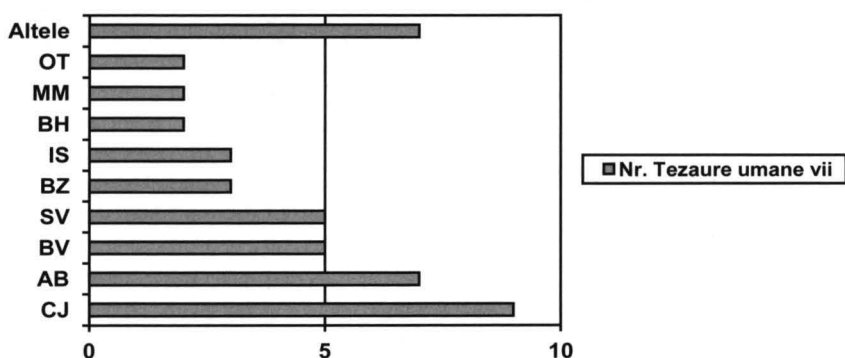
Distribuția pe ani a titlurilor de Tezaur uman viu atribuite

(Sursa: Ministerul Culturii)

Distribuția pe județe – în total 16 județe – este prezentată în figura următoare. Pe provincii istorice, Transilvania înregistrează 27 de titluri (inclusiv prin Harghita, Satu Mare, Hunedoara, Sibiu și Mureș), Muntenia și Oltenia, împreună, 7 titluri (inclusiv prin Călărași și Dolj), iar Moldova 6 titluri.

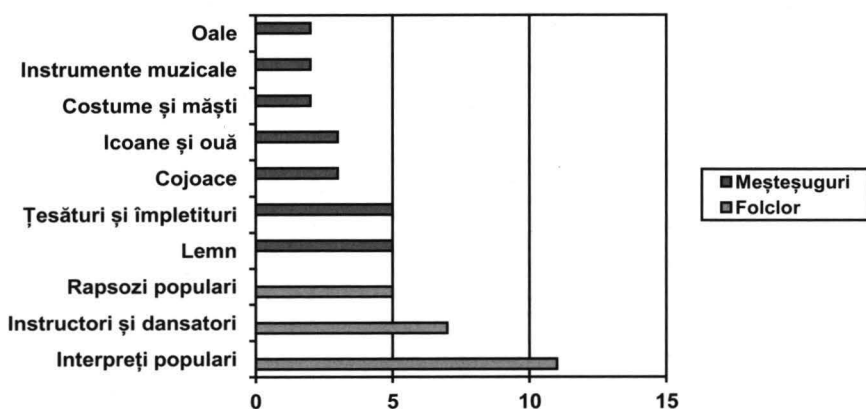
Fără a nega valoarea unor tradiții din județe precum Cluj, Alba, Brașov și Suceava și, mai ales, a purtătorilor acestora, relevanța unui astfel de clasament nu poate fi absolutizată. În bună măsură, el reflectă gradul de preocupare al comunității și al autorităților locale pentru cunoașterea și recunoașterea propriilor valori tradiționale. În județul Alba, dosarele de candidatură sunt pregătite la nivelul Centrului de Cultură „Augustin Bena”. De asemenea, în 2013, în prezența președintelui de atunci al comisiei naționale – alcătuită din 23 de specialiști din întreaga țară – Virgil Ștefan Nițulescu, directorul general al Muzeului Național al Țăranului Român din București, Alba Iulia a găzduit Gala națională de înmânare a titlurilor de Tezaur uman viu. Suplimentar, la Alba Iulia s-au acordat titlul de „Tezaur al Albei”, precum și diploma de excelență, în 2014 înmânarea făcându-se în cadrul unei gale-eveniment; au fost acordate cinci titluri de „Tezaur al Albei”, precum și cinci diplome de excelență, pentru cei mai harnici custozi de expoziții etnografice din județ³⁸.

³⁸ Florin Claudiu Roman, *Raport de activitate*, Consiliul Județean Alba, 2014, p. 54

Distribuția pe județe a titlurilor de Tezaur uman viu atribuite

(Sursa: Ministerul Culturii)

Distribuția pe forme de manifestare a titlurilor de Tezaur uman viu atribuite

(Sursa: Ministerul Culturii)

Astfel, județul Alba constituie un exemplu de preocupări concertate și un model de bune practici.

Din 2014, acordarea titlului de Tezaur uman viu se face de către Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial³⁹, cu 21 de membri, avându-l ca președinte pe academicianul Sabina Ispas⁴⁰.

Pe categorii de reprezentare, **folclorul și meșteșugurile artistice împart cele 45 de titluri** de Tezaur uman viu aproximativ în proporții egale. La categoria folclor au putut fi regrupați: interpreți populari, inclusiv la instrumente pastorale tradiționale, taragot și vioară; rapsozi populari, inclusiv horitoare; instructori și dansatori tradiționali, inclusiv vătafi de călușari. La categoria meșteșuguri artistice au fost reușiți: țesătoare și împletitoare din papură; prelucrători tradiționali ai lemnului, inclusiv un lădar; iconari și un încondeier de ouă; jocari; creatori de costume, podoabe și măști populare; constructori de instrumente muzicale (cimpoi, buciurn, țiteră); olari. Între prelucrătorii lemnului nu sunt însă meșteri făuritori de porți, de case și de biserici din Țara Maramureșului.

În schimb, din județul Maramureș, în 2011 s-a acordat titlul de Tezaur uman viu pentru doi rapsozi populari, Nicolae Pițiș și Valer Burzo, ambii din Țara Lăpușului, ambii horitori în grumaz.

Nicolae Pițiș este considerat „ultimul păstrător al doinei maramureșene”. În vârstă de 76 de ani⁴¹, din Lăpuș, interpretează vocal cântece cu noduri (hori în grumaz), acompaniindu-se cu instrumente de suflat (trâmbiță, fluier îngemănat...). Se pare că are o singură clasă absolvită, iar cântarea a deprins-o din familie.

Hâtru, dar nesupus, din calea colectivizării s-a retras în munte, crescând 150 de oi⁴². Acum este proprietar de pământ și crește în continuare oi. Casele pe care le-a avut le-a dat copiilor, iar după moartea soției locuiește singur, în afara vetrei satului, într-o casă din bușteni.

Între mulți alții, a colaborat cu etnologul Pamfil Bilțiu, fiindu-le „profesor” lui Grigore Leșe⁴³ și interpretei Maria Casandra Hauși. Nicolae Pițiș a horit în grumaz și în filmul *Pintea*, de Mircea Mureșan, cu Florin Piersic, din 1976; eroul Grigore Pintea, zis Pintea Viteazul, era el însuși originar din Țara Lăpușului.

³⁹ cultura.ro/uploads/files/ROF_CNSPCI.pdf

⁴⁰ cultura.ro/uploads/files/Componenta_CNSPCI.pdf

⁴¹ www.voceatransilvaniei.ro/maramuresul-propriul-tezaur-uman-viu-nicolae-pitis-rapsodul-tarii-lapusului-scrie-istorie/

⁴² Iulia Gorneanu, *Ciobanul Nicolae Pițiș din Lăpuș*, 20 septembrie 2009, jurnalul.ro/caricatura/ciobanul-nicolae-pitis-din-lapus-521269.html

⁴³ adevarul.ro/locale/bistrita/rapsodul-maramuresean-declarat-monument-unesco-1_522eb04ac7b855ff56666724/index.html

Nicolae Pițig

Valer Burzo

Valer Burzo este „mecanicul cu stofă de artist”⁴⁴. De aproape 80 de ani, din Suciul de Sus⁴⁵ (Țara Lăpușului), deși personalitate polivalentă, pe nedrept, este mai puțin mediatizat și deci cunoscut. Soția i-a decedat, iar copiii îi sunt plecați.

Centrul Județean pentru Promovarea Culturii Tradiționale este cel care a întocmit dosarul de candidatură ca Tezaur uman viu.

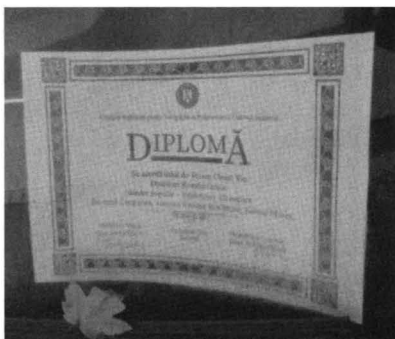
În noiembrie 2015, prin decret al Președintelui României, a fost conferită Medalia Meritul Cultural clasa a III-a tuturor „Tezaurilor umane vii” din perioada 2010-2015⁴⁶. Din păcate, pentru opt dintre acestea a fost prea târziu...

Trebuie arătat că atribuirea titlurilor nu este urmată de **popularizarea** cuvenită. La nivelul site-ului Ministerului Culturii, titlurile de Tezaur uman viu din anul curent, ca și din anii precedenți, nici măcar nu sunt făcute cunoscute. Motivul slabei mediatizări ar putea fi legat de inexistența unor resurse care să stimuleze interesul pentru acest titlu. Dacă inițial, cel puțin la nivel de intenție, atribuirea ar fi fost însoțită de acordarea unei sume în bani, fie ea și mică, precum și a unei plăchete, în fapt, în prezent, în cadrul galei de atribuire a titlurilor, care, mai nou, se desfășoară din doi în doi ani, nu se mai acordă decât o diplomă, ultima dată, în noiembrie 2015, la Gala de la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, ministerul fiind reprezentat la nivel de subsecretar de stat.

⁴⁴ www.digi24.ro/Emisiuni/Digi24/Din+Interior/Secvente+emisiune/++DIN+++interior+++Zece+mesteri+populari+din+Romania++++tezaure++UNESCO

⁴⁵ <http://www.cultura-traditionala.ro/proiect/oarta-de-sus-suciu-de-sus-trim-1-2014/>

⁴⁶ <http://lege5.ro/Gratuit/haztkmbugu/decretul-nr-818-2015-privind-conferirea-medaliei-meritul-cultural>

Expoziție ad-hoc la Gala

Diploma aferentă titlului de la Muzeul satului, în 2015 de Tezaur uman viu

Se poate pune problema acordării unei **rente viagere**, după modelul foștilor mari sportivi⁴⁷, sau a unei pensii speciale, fără excepție, titlurile de Tezaur uman viu fiind atribuite unor persoane trecute de 60 de ani. Pentru comparație, pentru foștii mari sportivi se acordă lunar 525 de rente, în sumă de 1,9 milioane lei (în 2013) – în medie, 3,6 mii lei de persoană⁴⁸.

Nici măcar un procent de pensie suplimentară nu ar rezolva problema, întrucât pot fi înregistrate cazuri de „Tezaur uman viu” care nu sunt îndreptățite la pensie pentru limită de vârstă și munca depusă. În această situație se află Constantin Perța, cioplitor în lemn din județul Alba, care n-a fost niciodată angajat și nici căsătorit și trăiește singur, într-un sat izolat⁴⁹. Ca o ironie a sorții, invitat fiind la București pentru ceremonia oficială de la Palatul Cotroceni, autoritățile locale l-au găsit acasă, grav bolnav. Deși fără asigurare medicală, a fost internat de urgență, în primă instanță asigurându-i-se pachetul minimal de servicii medicale⁵⁰, ulterior căutându-se o soluție de compromis.

Credem că deținătorii titlului de Tezaur uman viu și performanțele lor pot fi **asimilate patrimoniului turistic**, în particular unor elemente de potențial turistic antropic⁵¹, unor atracții turistice în sine. De aceea, ar trebui promovate cu convingere. La nivel central, s-ar impune ca autoritatea de resort (ANT) să preia „dosarele” deținătorilor titlului, dedicându-le cel puțin o broșură

⁴⁷<http://www.gsp.ro/gsp-special/anchetele-gazetei/investigatia-gazetei-duce-la-schimbarea-legii-conducerea-mts-cere-o-comisie-interministeriala-in-chestiunea-rentelor-viagere-421957.html>

⁴⁸ mts.ro/wp-content/uploads/2013/09/RENTA-VIAGERA-NOIEMBRIE.pdf

⁴⁹ Bogdan Lupescu, *Ceru Băcăinți*, în „Formula AS”, nr. 995, 2011

⁵⁰ www.cugirinfo.ro/un-tezaur-uman-viu-din-ceru-bacainti-grav-bolnav-internat-in-spitalul-din-cugir-11743.html

⁵¹ *Ordonanța Guvernului României nr. 58/1998 privind organizarea și desfășurarea activității de turism în România*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 309/1998

publicitară și o hartă. Precedentul este reprezentat de harta locurilor din lista UNESCO, editată de ANT în 2014.

Tezaure umane vii, în ziua conferirii Medaliei Meritul Cultural

Modelul de hartă UNESCO

Asimilarea „Tezaurelor umane vii” drept atracții turistice ar trebui să conducă la crearea unei rețele de **muzee etnografice „vii”**. Fără ostentație, cu naturalețe, personalitatea și performanțele deținătorilor titlului de Tezaur uman viu ar putea transforma întreaga comunitate într-un centru de interes turistic și într-o destinație turistică autentică. În plus, s-ar evita deplasările obositoare ale artizanilor la feluritele târguri de profil, fiind preferabil ca ei să-și primească publicul propriu în tihna gospodăriei personale și a comunității din care fac parte. O suită de interviuri semidirijate⁵² cu deținători ai titlului de Tezaur uman viu confirmă această ipoteză. Promovarea concertată a respectivelor destinații turistice nu trebuie să mai întârzie.

⁵² Virgil Balaure (coord.), *Marketing*, Editura Uranus, București, 2000

Atitudinea cadrelor didactice față de utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea de predare – învățare a științelor în ciclul achizițiilor fundamentale

Prof. înv. Loredana Pisuc*,

Prof. înv. Liana Bojoga**

**Școala Gimnazială „George Coșbuc”, Sighetu Marmăției*

***Grădinița cu program prelungit nr. 8, Sighetu Marmăției*

Noile abordări din perspectivă constructivistă rediscută și conferă o altă viziune atât cu privire la personalitatea elevului, cât și a interacțiunilor acestuia cu dascălul și cu mijloacele de învățământ. Descoperim aici efortul de a gândi întregul proces didactic și activitatea actorilor principali în termen de acțiune orientată social.

Pentru a afla nivelul în care sunt valorificate soft-urile educaționale în activitatea de predare – învățare a științelor în ciclul achizițiilor fundamentale s-a efectuat un sondaj în rândul cadrelor didactice, utilizându-se modelul Fishbein – Rosenberg. Grama și Bucur (2011) consideră că această metodă de scalare este cea mai complexă în evaluarea atitudinilor și permite aprecierea globală în raport cu elementele ce caracterizează stimulul supus cercetării. Atitudinea cadrelor didactice față de utilizarea soft-urilor educaționale în cadrul activităților didactice se calculează astfel:

$$A_{kj} = \sum_{i=1}^h W_{ik} * O_{ij}$$

Formula Fishbein – Rosenberg (*Sursa: Bucur, Grama, 2011*)

A_{kj} – atitudinea cadrelor didactice “k” față de utilizarea soft-urilor educaționale “j”;

W_{ik} – evaluarea făcută de persoana “k” importanței relative a atributului “i”;

O_{ij} – măsura în care soft-urile educaționale “j” îl satisfac pe consumator

k – cadrul didactic;

j – soft-ul educațional;

i – atributul .

Pentru a obține o ierarhie a activităților didactice care folosesc soft-uri educaționale, au fost luate în vedere trei discipline de studiu notate cu (j) și numele acesteia, urmărindu-se aceleași atribute de fiecare dată (i). Studiul a fost realizat în patru etape.

În prima etapă, cercetătorul a identificat principalele atribute (i) necesare caracterizării ariilor curriculare și s-a stabilit un punctaj (W) fiecărui atribut, în funcție de importanța acestuia pentru studiul de față. Pentru calculul atitudinii persoanei “k” pentru stimulul “j” se efectuează o operație de normalizare, în urma căreia suma evaluării atitudinilor va fi egală cu unitatea.

$$\sum_{i=1}^h W_{ik} = 1$$

Formula unitară a evaluării atitudinale (*Sursa: Bucur, Grama, 2011*)
Punctajele acordate celor zece atribute sunt:

- Diversitatea ofertei educaționale (0,09)
- Soft-ul educațional – metodă de îmbunătățire a rezultatelor școlare (0,09)
- Nivelul de competență în domeniul utilizării tehnologiilor informaționale (0,09),
- Accesibilitatea informațiilor care sunt furnizate prin utilizarea softului educațional (0,09)
- Integrarea softurilor educaționale în procesul instructiv-educativ (0,1)
- Dorința de a folosi softurile educaționale pe durata activităților (0,1)
- Măsura în care elevii prezintă aptitudini pentru utilizarea softului educațional în activitățile desfășurate (0,1)
- Atitudinea cadrelor didactice cu privire la utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea didactică (0,1)
- Avantaje ale utilizării soft-urilor educaționale (0,12)
- Necesitatea folosirii softului educațional în procesul instructiv-educativ (0,12)

Conform modelului Fishbein-Rosenberg, suma procentelor celor zece caracteristici trebuie să fie egală cu 1.

În etapa a doua se acordă note de la 1 (foarte prost) la 10 (foarte bine) celor cincisprezece atribute (caracteristici) investigate pentru cele trei arii curriculare: Limbă și comunicare, Matematică și Științe ale naturii și Om și societate. Pentru a obține aceste rezultate, s-a realizat o medie aritmetică a punctajelor acordate de cele 30 de persoane chestionate (O), obținându-se următoarea distribuție a notelor (tabelul 1).

Tabel 1. Punctajele obținute de către ariile curriculare

Atribute	W i	O i Limbă și comunicare	O i Matematică și Științe ale naturii	O i Om și societate
Diversitatea ofertei educaționale	(0,09)	7,25	8,75	6,7
Soft-ul educațional – metodă de îmbunătățire a rezultatelor școlare	(0,09)	8,15	8,75	7,55
Nivelul de competență în domeniul utilizării tehnologiilor informaționale	(0,09)	7,3	8,50	7,45
Accesibilitatea informațiilor care	(0,09)	8,15	8,95	8,10

sunt furnizate prin utilizarea softului educațional				
Integrarea softurilor educaționale în procesul instructiv-educativ	(0,1)	7,50	9,05	7,15
Dorința elevilor de a folosi softurile educaționale pe durata activităților	(0,1)	8,25	9,05	8,15
Măsura în care elevii prezintă aptitudini pentru utilizarea softului educațional în activitățile desfășurate	(0,1)	9,15	9,15	8,3
Atitudinea cadrelor didactice cu privire la utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea didactică	(0,1)	9,0	9,5	8,75
Avantaje ale utilizării soft-urilor educaționale	(0,12)	9,0	9,4	8,25
Necesitatea folosirii softului educațional în procesul instructiv-educativ	(0,12)	8,75	8,95	8,35

Semnificația variabilelor din tabelul 1 este:

W_i - importanța aprecierilor pentru fiecare atribut de caracterizare a celor trei arii curriculare;

O_i Limbă și comunicare - aprecierile făcute pentru atributul i ariei curriculare Limbă și comunicare;

O_i Matematică și Științe ale naturii - aprecierile făcute pentru atributul i ariei curriculare Matematică și Științe ale naturii;

O_i Om și societate - aprecierile făcute pentru atributul i ariei curriculare Om și societate;

Întrucât aprecierile făcute pentru fiecare arie curriculară trebuie situate între 0 și 1, notele care cuantifică aprecierile vor fi reduse și acestea la unitate.

Ponderea diferitelor atribute este determinată în funcție de motivațiile cadrelor didactice. Cele mai importante atribute au fost atitudinea pozitivă profesorilor cu privire la utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea didactică, deoarece aceștia erau conștienți de avantajele utilizării soft-urilor educaționale și necesitatea folosirii softului educațional în procesul instructiv-educativ. În general elevii prezintă aptitudini pentru utilizarea softului educațional în activitățile desfășurate, deoarece aceștia au calculatoare acasă și folosesc CD educaționale sau diverse jocuri didactice în timpul liber, ei manifestându-și dorința de a folosi softurile educaționale pe durata activităților. În cea mai mare parte soft-urile educaționale pot fi integrate în procesul instructiv-educativ, însă există câteva restricții precum dotarea claselor cu calculatoare, diversitatea ofertei educaționale și nivelul de competență al

cadrelor didactice în domeniul utilizării tehnologiilor informaționale. În opinia acestora, accesibilitatea informațiilor care sunt furnizate prin utilizarea softului educațional este relativ redusă, aceștia motivând că nu pot acoperi conținuturile programei, fiind sceptici în ceea ce privește îmbunătățirea rezultatelor școlare în urma utilizării soft-urilor educaționale.

Se constată faptul că aria curriculară Matematică și Științe ale Naturii a obținut cele mai mari note/punctaje la toate atributele folosite, ceea ce determină importanța și necesitatea utilizării soft-urilor educaționale în predarea – învățarea științelor. În cadrul ariei curriculare Limbă și comunicare sunt apreciate avantajele utilizării soft-urilor educaționale, cadrelor didactice având o atitudine pozitivă cu privire la utilizarea soft-urilor educaționale în activitatea didactică, datorită aptitudinile elevilor în mânăuirea acestora. Diversitatea ofertei educaționale și nivelul inferior al integrării soft-urilor educaționale comparativ cu aria curriculară Matematică și Științe ale naturii sunt influențate de promovarea superioară a CD și jocurilor educaționale axate în speciale pe matematică și științe. În cazul ariei curriculare Om și societate cadrele didactice nu au pus un accent deosebit pe utilizarea soft-urilor, deoarece disciplinele cele mai atractive care pot utiliza o ofertă diversificată se predau în clasele a III-a și a IV-a.

În urma analizei ponderilor atributelor, este important ca în toate ariile curriculare să se dezvolte oferta educațională, deoarece majoritatea cadrelor au o atitudine pozitivă cu privire la utilizarea soft-urilor educaționale, iar elevii prezintă aptitudini în valorificarea acestora, atât în activitatea de la clasă, cât și acasă.

În etapa a treia se calculează aprecierea globală în legătură cu fiecare din cele zece atribute de caracterizare a celor trei arii curriculare, utilizându-se următoarea relație pe baza datelor.

$$P_{jk} = \sum_{i=1}^n W_{ik} O_{ij}$$

(Sursa: Bucur, Grama, 2011)

$$P_{\text{Limbă și comunicare } k} = 0,09 \times 0,725 + 0,09 \times 0,815 + 0,09 \times 0,730 + 0,09 \times 0,815 + 0,1 \times 0,750 + 0,1 \times 0,825 + 0,1 \times 0,915 + 0,1 \times 0,900 + 0,12 \times 0,900 + 0,12 \times 0,875 = 0,82965$$

$$P_{\text{Matematică și Științe ale naturii } k} = 0,09 \times 0,875 + 0,09 \times 0,875 + 0,09 \times 0,850 + 0,09 \times 0,895 + 0,1 \times 0,905 + 0,1 \times 0,905 + 0,1 \times 0,915 + 0,1 \times 0,950 + 0,12 \times 0,940 + 0,12 \times 0,895 = 0,90225$$

$$P_{\text{Om și societate } k} = 0,09 \times 0,670 + 0,09 \times 0,755 + 0,09 \times 0,745 + 0,09 \times 0,810 + 0,1 \times 0,715 + 0,1 \times 0,815 + 0,1 \times 0,830 + 0,1 \times 0,875 + 0,12 \times 0,825 + 0,12 \times 0,835 = 0,7909$$

În urma aplicării acestui algoritm de calcul, s-a obținut următoarea ierarhie a valorificării soft-urilor educaționale în ariile curriculare:

- 1 – Matematică și Științe ale naturii;
- 2 – Limbă și comunicare;

3 – Om și societate.

Preferințele cadrelor didactice în ceea ce privește valorificarea soft-urilor educaționale se îndreaptă către aria curriculară Matematică și Științe ale naturii, fiind urmată îndeaproape de aria curriculară Limbă și comunicare. În cazul ariei curriculare Om și societate soft-urile educaționale sunt destul de slab apreciate în ciclul achizițiilor fundamentale, majoritatea cadrelor fiind de părere că cele mai multe și mai atractive soft-uri educaționale se adresează disciplinelor Educație civică, Istorie și Geografie, în comparație cu celelalte două arii curriculare ea obținând o apreciere de ansamblu de aproape 0,7909 din maximum de 1 (care reprezintă idealul).

În etapa a patra se urmărește ca atitudinea cadrelor didactice față de fiecare arie curriculară să fie raportată la unitate. Astfel, rezultatele obținute se cumulează, după care fiecare dintre acestea se raportează la suma obținută.

$$0,82965 + 0,90225 + 0,7909 = 2,5228$$

Coeficientul ariei curriculare Limbă și comunicare este de $0,82965 : 2,5228 = 0,32886$

Coeficientul ariei curriculare Matematică și Științe ale naturii este de $0,90225 : 2,5228 = 0,35763$

Coeficientul ariei curriculare Om și societate este de $0,7909 : 2,5228 = 0,31350$

Astfel, se poate observa faptul că ierarhia celor trei arii curriculare rămâne nemodificată în urma raportării la unitate, dar se poate observa faptul că diferențele dintre ele sunt foarte mici. Astfel, în urma transformării în procente, rezultă că soft-urile educaționale sunt valorificate în aria curriculară Limbă și comunicare în proporție de 32,886%, în cazul Matematicii și Științelor ale naturii în proporție de 35,763%, iar pentru aria curriculară Om și societate în proporție de 31,35%.

Concluzii

În urma cercetării în ceea ce privește nivelul de valorificare a soft-urilor educaționale în învățarea științelor din ciclul achizițiilor fundamentale, s-a observat că în urma aplicării acestora în procesul instructiv – educativ elevii posedă cunoștințele și abilitățile necesare pentru realizarea sarcinii, au experiență în realizarea unor sarcini similare, atât independent, cât și în grup. Limitele aplicării acestora pe care profesorii le-au expus au fost insuficiența mijloacelor tehnologice necesare aplicării soft-urilor educaționale și incompatibilitatea dintre cerere și ofertă. Materialele suport folosite de profesor și materialele de facilitare oferite elevilor pe parcursul activităților sunt corelate cu necesitatea dezvoltării abilităților de gândire critică, a creativității, a comunicării și responsabilității sociale.

Bibliografie

1. Adăscăliței A. (2007), *Instruirea asistată de calculator*, Editura Polirom, Iași;
2. Ben – Ari, M. (1998), *Constructivism În Computer Science Education*, New York;
3. Bucur, M., Grama, L. (2011), *Marketing pentru ingineri*, Editura Universității Petru Maior, Târgu-Mureș;
4. Logofătu, M. (2007), *Utilizare PC și Internet*, Proiectul pentru învățământul Rural.

Міжнародне транскордонне співробітництво, на прикладі створення регіонального бренду "Карпати"

Шандор Федір Федорович,
Ужгородський національний університет,
доктор філософських наук,
професор УжНУ
завідувач соціології УжНУ
Ужгород, Україна

Анотація Бренд з точки зору стратегів – засіб управління взаємовідносинами між організаціями та її цільовими групами, направлений на усунення апріорі існуючого конфлікту. Тому формування нового геотуристичного бренду Карпати який поєднає у собі гірську систему на сході Центральної Європи, на території України, Угорщини, Чехії, Польщі, Словаччини, Румунії, Сербії та Австрії, сприятиме створенню нового іміджу Карпат та реалізація програм направлених на підвищення інвестиційної діяльності, зокрема формування довіри до національних виробників та створення програм залучення туристів на найбільш дохідні туристичні напрями.

Ключові слова Маркетинг території, туристична діяльність, регіон, бренд, брендинг, туристичні продукти, туристичні послуги

Вступ Сьогодні увесь урбанізований та глобалізований світ вибудовує свою маркетингову діяльність базуючись на понятті бренд, причому трендом може бути не лише продукт чи послуга, а й цілі географічні території та регіони, так, наприклад Європа популяризує бренд «Альпи», Азія – «Анталія», Америка – «Кариби». У маркетингу поняття бренду виникло в XIX столітті, з появою фабричного виробництва. З приходом індустріалізації багато товарів домашнього вжитку (наприклад мило) перейшли від примітивного виробництва до мануфактурного. При відвантаженні виробів кожна фабрика ставила своє клеймо (емблему), щоб одержувач міг зрозуміти звідки надійшов вантаж. Ці фабрики розуміли, що масове виробництво вимагає більш широкого ринку збуту. Який не так просто завоювати, адже споживач швидше купить товар, виготовлений поруч, ніж невідомо де. І фабрикантам треба було переконати ринок та споживачів, що їх товару можна довіряти. У 1900-х роках Джеймс Волтер Томпсон оголосив про створення торгового дому, що займається рекламними послугами. Цю подію можна вважати народженням брендингу. Важливим моментом для брендингу, та й усього бізнесу XX століття, стала поява в США дизайнера Вальтера Ландора. В 1941 році, він заснував Walter Landor & Associates – перше в світі бренд-консалтингове агентство. Вальтер Ландор був одним з перших, хто застосував брендинг і дизайн в якості інструментів для стратегічного управління бізнесом. Автори поставили собі за мету сфокусувати увагу на формування довіри

споживачів через створення регіонального бренду «Карпати» до національних виробників та, відповідно, на комплексні програми просунення національних брендovаних продуктів закордон[4].

Виклад основного матеріалу Бренд (англ. brand)— комплекс понять, які узагальнюють уявлення людей про відповідний товар, послугу, компанію або особистість. Широко використовується в маркетингу та рекламі, але тим не менше є фінансовим поняттям. Бренд може мати вигляд власного імені, символу або графічного зображення, яке представляє економічний об'єкт та однозначно з ним асоціюється в свідомості споживачів. Існує кілька основних трактувань бренду: а) з точки зору лінгвістів – бренд, це певний спосіб графічно ідентифікувати продукцію конкретного виробника; б) з точки зору рекламистів – назва, термін, знак, символ або будь яка інша характеристика, котра чітко ідентифікує товар, послугу як відмінну від інших товарів та послуг; в) з точки зору стратегів – засіб управління взаємовідносинами між організаціями та її цільовими групами, направлений на усунення апіорі існуючого конфлікту.

Розумінню ролі брендингу все більш широкою бізнес-аудиторією сприяв і феноменальний успіх декількох компаній, що є, якщо можна так сказати, "квінтесенцією брендингу" - таких як Virgin. Надто очевидною була сила їх брендів і дуже помітний неймовірний, з раціональної точки зору фактично нез'ясовний комерційний успіх таких компаній, щоб їх можна було проігнорувати. Причиною успіху компаній, збудованих навколо свого бренду, таких як Virgin, BMW, Apple і The Body Shop, вже не можна було вважати тільки менеджмент, логістика, фінанси, сам продукт або вдалу бізнес-ідею. У більшості випадків цієї причиною був сам бренд. З тих пір кількість книг і публікацій про великі бренди і бренд-орієнтованих компаніях різко зросло.

У сукупності з глобалізацією ринків і посиленням конкуренції в усіх областях бізнесу це призвело до того, що в 80-і комерційний дизайн та брендінг стали мейнстримом. Поява Інтернету, а трохи пізніше - і систем електронного бізнесу дало поштовх до стрімкого розвитку онлайн-брендингу, розробці графіки і концепцій web-сайтів і так далі. Скасування державного регулювання в багатьох галузях, злиття та поглинання компаній, реструктуризація бізнесу викликали драматичні зміни в конкурентному картині ринку і створили нові виклики. Нова агресивна політика світового бізнесу, мегазлиття і мегапоглинання, глобалізація, нові технології – все це зробило комплексний підхід до брендингу лише ще більш ефективним і затребуваним. За словами Тоні Спета, "тільки 10 або 15 років тому слово брендинг стало заміщати identity design, а потім його підхопили й розповсюдили [4]. Сьогодні це слово використовується людьми стосовно до різних секторах бізнесу: маркетинговий консалтинг, рекламні агентства, компанії, що спеціалізуються на дизайні упаковок, студії графічного дизайну, включаючи фахівців з розробки фірмового стилю ".

Воллі Олінс теж відзначає, що саме в 80-90-і роки дизайн-консультанти трансформувалися в бренд-консультантів і стали відповідно себе називати і позиціонувати[4]. У 1985 році Anspach Grossman Portugal першими використовували визначення "консультанти за фірмовим" стилем - corporate identity consultants. До тих пір Anspach Grossman Portugal і Lippincott & Margulies називали себе "консультантами з маркетингових комунікацій та дизайну" - marketing communications and design consultants. Тоні Спет переконаний, що саме компанії, що спеціалізуються в області фірмового стилю, по суті, і стали авторами поняття "брендинг" як професійної дисципліни. Вони до цих пір є ядром бізнесу та його концептуальними захисниками. Незважаючи на це в Німеччині та деяких інших країнах навіть до таких компаній, як Landor, Interbrand або Enterprise IG і інших найбільших бренд-консалтингових агентств, досі застосовують термін "дизайн-консультанти", хоча це суттєво зменшує як область компетенцій цих компаній, так і коло розв'язуваних ними проблем. Незважаючи на істотно збільшений досвід та інформованість сучасних бізнесменів і топ-менеджерів у питаннях брендингу, більшість організацій дуже рідко бувають досить об'єктивними, обізнаними про самих себе, досвідченими і компетентними у всіх необхідних областях, щоб самостійно реалізувати свої проекти і потреби в сферах брендингу, identity та дизайну, тому мають потребу у висококваліфікованих спеціалізованих зовнішніх консультантів. При цьому сучасні бренд-консультанти пропонують своїм клієнтам далеко не тільки дизайн упаковки або розробку логотипу, але найрізноманітніші послуги: від бренд-орієнтованих маркетингових досліджень, оцінки бренду та аудиту його візуального іміджу до визначення інсайтів, побудови платформи бренду, неймінга, побудови комунікативної стратегії, сенсорного і внутрішньокорпоративного брендингу, а також послуги з формування досвіду споживача при спілкуванні з брендом.

Сьогодні, бренд — унікальна комбінація цінностей торгової марки, за яку споживач сплачує додаткову вартість, або просто надає перевагу при покупці, часто викликає унікальні емоції. Різниця між торговою маркою і брендом: торгова марка — може мати високий товарообіг, а бренд — має мати високий прибуток. Бренд, або торгова марка, є товаром, тобто може продаватись та купуватись. Регулярно журнал BusinessWeek спільно з компанією Interbrand проводять оцінювання брендів. Найбільш дорогими брендами на даний момент є Coca-Cola, Microsoft та IBM.

Існує два поняття «brand valuation» та «brand evaluation», які перекладаються однаково — «вартість бренду», але мають принципові відмінності. англ. Brand valuation — цінність бренду. англ. Brand evaluation — вартість бренду[6].

Звернемо увагу на даний символ – це традиційне міжнародне позначення зареєстрованого знаку для товарів і послуг. Латинська літера «R» означає, що знак було зареєстровано (англ. "registered"). Знаки для товарів і послуг (англ. trademark) — позначення, символ за яким товари та послуги одних осіб відрізняються від товарів та послуг інших осіб. Такими позначеннями можуть бути слова, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. У Цивільному кодексі України відносно знаку для товарів і послуг вживається термін "торговельна марка". Термін «торговельна марка» є прямим запозиченням із англійської мови. По суті термін «знак для товарів і послуг» та «торговельна марка» означають одне і те саме поняття і тому можуть вживатися як рівнозначні.

В Україні, як і в більшості правових систем колишнього Радянського союзу права на знак виникають після моменту реєстрації знака у відповідному державному відомстві. В Україні таким відомством є Державний департамент інтелектуальної власності (ДДІВ). Формально, ДДІВ відповідає за весь процес реєстрації знака. Однак на практиці більшість оперативних функцій ДДІВ в Україні виконує Державне підприємство «Український інститут промислової власності» більш відоме як Укрпатент. Саме ця установа здійснює експертизу заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності. Торговельна марка є об'єктом промислової власності, юридичний захист котрого здійснюється на основі Цивільного кодексу України та закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», а також міжнародних договорів які підписала Україна, зокрема Мадридська угода[1]. Юридичні та фізичні особи країн, що підписали Мадридську угоду або протокол до неї, можуть забезпечити в усіх інших країнах-членах Мадридської системи охорону своїх торговельних марок шляхом подачі заяв на ці знаки у Міжнародне Бюро Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності, котре здійснює таку реєстрацію. Міжнародна реєстрація торговельної марки має таку ж силу, що й заява про її реєстрацію, подана у кожній з вказаних країн за національною процедурою. У випадку необхідності збільшення числа країн, у котрих забезпечується охорона знаку, заявник може зробити заяву про територіальне розширення.

Сьогодні Європа популяризує бренди «Альпи», «Балкани», «Піренеї», тому прямим економічним та соціо-політичним інтересом кожної карпатської країни є просування торгової марки «Карпати». Для цього треба тісну і постійну співпрацю державних органів, науки і бізнесу. Науковці мають аналізувати, пропонувати нові ідеї, концепції, плани, стратегії, розробляти їх, відповідно державні органи –забезпечувати

законодавчими актами, дозволами, сертифікацією та стандартизацією, а бізнес – вкладати ресурси і отримувати зиск. Відтак починає діяти еволюційний круговий цикл: бізнес, вкладаючи гроші, платить податки, з них державні органи фінансують науку, яка знову продукує інновації, і так відбувається рух, удосконалення[5]. Розглянемо географічне положення Карпат. Це гірська система на сході Центральної Європи, на території України, Угорщини, Чехії, Польщі, Словаччини, Румунії, Сербії та Австрії. Простягається на 1500 км., утворюючи опуклу дугу, що замикає Середньодунайську рівнину. Найбільша ширина — 430 км. Карпати — один з головних вододілів Європи між Балтійським і Чорним морем. Орографічно виділяють Західні Карпати, Східні Карпати (частина яких — так звані Українські Карпати), Бескиди, Південні Карпати, Західні Румунські гори і Трансильванське плато. Переважаючи висоти Карпат 800—1200 м, найбільша висота — 2 655 м (гора Герлаховскі штіт в Татрах), в Україні — гора Говерла (2061 м) (рис.1).

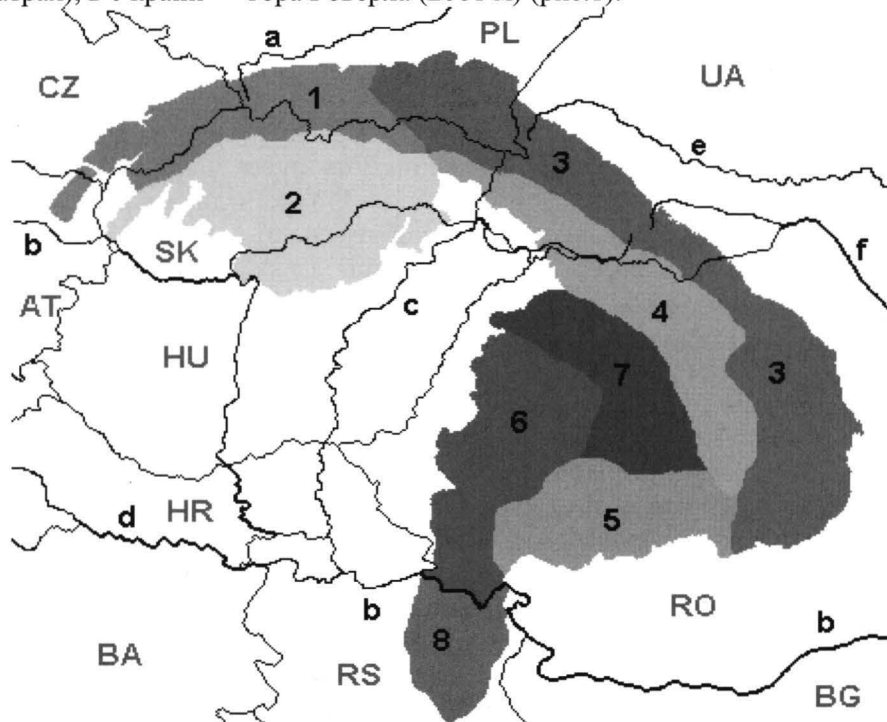

Рис.1

У наступних роках туристична галузь в Карпатах може очікувати на значний ажітаж, оскільки у людей знизилися доходи, і є потреба буде переходити з туризму для багатого й вище середнього класу – до середнього й нижче середнього. А цей клас економічна основа нового європейського туристичного бренду «Карпати» – життя у сільських садибах, гостели, економ-мотелі, які зможуть дати відпочинок за принципом «достойна якість – низькі ціни» [3]. Нові туристичні шляхи активно створюються і в сусідніх із Україною карпатських країнах. Нині

Словаччина, Чехія, Польща, Румунія, Сербія, Угорщина на своїх невдалих прикладах в туріндустрії переконалися, що треба дбати не лише про власні туристичні зони (а власникам об'єктів у цих зонах, не лише про свої об'єкти), а разом співпрацювати на єдиний бренд – Карпати (рис 2.). Інакше отримаємо повтор невтішних туристських фактів в Карпатах, зокрема теоретики туризмології передбачали, що словацькі Татри в зимовий сезон 2008-2009 втратять до 40 % туристів, а реалії засвідчили, що туристичний потік скоротився приблизно до 76 %. Із 20 грудня до 12 січня ця зона втрачала щодня близько 520 тисяч євро. Їх продемпінгував інший бренд «Альпи» – довкола якого вже давно об'єдналися Франція, Швейцарія, Італія, Словенія та Австрія. Сьогодні сезонний потенціал туристичного бренду Карпати в контексті розвитку туристичної галузі в країнах Центрально-Східної Європи складає близько 10 мільйонів чоловік[2]. Якщо не популяризуватиметься єдиний бренд «Карпати», карпатські країни постійно програватимуть маркетингові війни таким професіоналам, як Альпи, Середземне море, Піреней, Скандинавія.

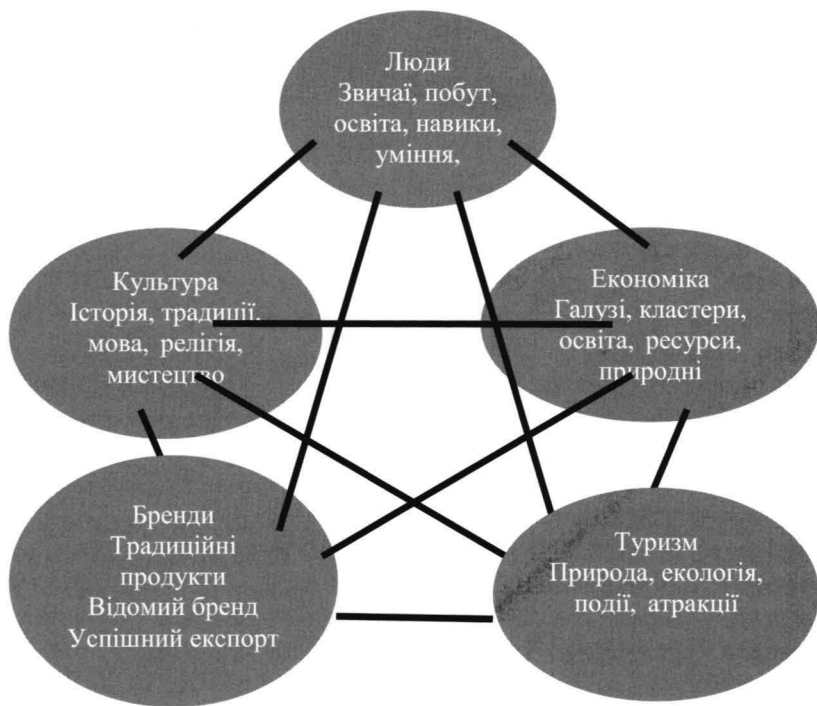

Рис.2

Висновки Бренд регіону повинен відображати усі елементи унікальності. До прикладу пропонується в застосуванні наступна схема.

Цільові групи брендінгу карпатських територій:

1. Відвідувачі території
2. Підприємства
3. Жителі та люди що працюють на території
4. Зовнішні ринки

Територіальний туристичний бренд Карпати має чітко сформувані регіональну ідею – об'єднання представників туристичного бізнесу, органів влади, освітніх закладів, професійних асоціацій з 8 країн регіону Карпати, які ставлять перед собою наступні цілі:

- Виділити регіон Карпати з загального світового туристичного потоку
- Створити умови для підвищення конкурентноздатності регіону Карпати на туристичному ринку
- Поєднати спільні туристичні продукти та послуги в мережу

Місце регіонального бренду в системі брендів (на прикладі Закарпаття) (рис.3)

Рис.3

Узагальнена інформація щодо формування туристського бренду "Карпати" в контексті розвитку туристичної галузі в країнах Центрально-Східної Європи спозиціонує базові чотири напрями розвитку бренду карпатського регіону:

- Створення іміджу та реалізація програм направлених на підвищення інвестиційної діяльності
- Формування довіри до національних виробників, комплексні програми просунення національних продуктів закордон

- Створення іміджу привабливого туристичного напрямку та створення програм залучення туристів на найбільш дохідні туристичні напрями
- Створення програми привабливого іміджу території

Список використаних джерел

1. Стаття 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-XII.
2. Ананьев М.А. Международный туризм и его развитие после II мировой войны. – М.: Внешторгиздат, 1966. – 52 с.
3. Квартальнов В.А. Биосфера и туризм: Глобальное взаимодействие и экология, география научных исследований территорий туристского назначения, культура мира, системы туристских миграций, педагогика, социология и стратегия управления: [В 5 т.] / В.А. Квартальнов. Т. 3: Социальное пространство спорта и туризма. – М.: Наука, 2002. – 434 с.
4. ЛеПла Джозеф, Девис Сьюзен, Паркер Линн. Стратеги развития бренда. – Днепропетровск.:Баланс-Клуб, 2004. – 368 с.
5. Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф. Соціологія туризму. – Ужгород,: Мистецька лінія, 2008. – 338 с.
6. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В.М. Литвина – К.: Видавничий дім “Слово”, 2006 – 372 с.

Summary

Brand in terms of strategy - a means of relationship between the organization and its target groups, aimed at removing a priori existing conflict. There fore, formation of a new geotourism-brend Carpathians which combines mountain system in eastern Central Europe: Ukraine, Hungary, Poland, Slovakia, Romania, Serbia and Austria, will help create a new image of the Carpathians and implementation of programs aimed at increasing investment activities, including build confidence to domestic producers and create programs to attract tourists to the most profitable tourist areas.

УДК 913 (477.87) (036)

urma luptei de la Vaduri

Sighet-Hamara 3-4 Ian. 1919